

Atletiek in Nederland

Lopen, werpen en springen in beweging

» Koen Breedveld
» Paul Hover

brancherapport sport
04 » Atletiek

Atletiek in Nederland

Lopen, werpen en springen in beweging

Atletiek in Nederland

Lopen, werpen en springen in beweging

Mulier Instituut

Koen Breedveld en Paul Hover (redactie)
Dorine Collard
Arjen Davids
Marit Dopheide
Agnes Elling
Janine van Kalmthout
Fons Kemper
Jo Lucassen
Ine Pulles
Harold van der Werff

Radboud universitair medisch centrum

Thijs Eijsvogels
Maria Hopman

Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Willem de Boer
Jelle Schoemaker

Cors van den Brink (All Track Press)

Met dank aan Stefan Beerepoot, André Hoogink, Sandra de Jonge, Frank Koomen, Margot Kouwenberg, Bram van der Leij, Brian Melis, Gerard Nijboer, Ad Roskam, Jeroen Straathof, Bob Thomassen, Bob Winter, John IJzerman (vanuit de Atletiekunie), Chris Konings en Hugo Tijsmans (van de Stichting Atletiekerfgoed) voor het kritisch meelezen en aandragen van gegevens en suggesties.

ISBN 978-90-5472-355-4
NUR 480

Ontwerp en opmaak: Studiorvg, Rotterdam
Fotografie omslag: Atletiekunie
Fotografie binnenwerk: Atletiekunie, ANP en Prins Hendrik Vught

Drukwerk: PreVision

Mulier Instituut
sociaalwetenschappelijk sportonderzoek
Postbus 85445
3508 AK Utrecht
T. 030-7210220
E. info@mulierinstituut.nl
I. www.mulierinstituut.nl

© 2016 Mulier Instituut, Utrecht/Arko Sports Media, Nieuwegein
Behoudens uitzondering door de wet gesteld mag, zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n) op het auteursrecht, c.q. de uitgever van deze uitgave door de rechthebbende(n) gemachtigd namens hem (hen) op te treden, niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, hetgeen ook van toepassing is op de gehele of gedeeltelijke bewerking.
De uitgever is met uitsluiting van ieder ander gerechtigd de door derden verschuldigde vergoedingen voor kopiëren, als bedoeld in art. 17 lid 2. Auteurswet 1912 en in het KB van 20 juni 1974 (Stb. 351) ex artikel 16b., te innen en/of daartoe in en buiten rechte op te treden.

Voorwoord

Sport is meer dan ooit een essentieel onderdeel van ons leven geworden. Niet alleen vanwege de vele actieve beoefenaren, maar ook gezien de vele toeschouwers, de aandacht van de media, de vele honderdduizenden vrijwilligers die wekelijks actief zijn voor hun sport, en in toenemende mate de vele mensen die inmiddels hun werk hebben gevonden in de sportbranche. Het economisch belang van sport is een gegeven, het maatschappelijk belang van sport en bewegen een vanzelfsprekendheid.
Een tendens die zich in de sport voordoet is dat naast de strak georganiseerde en gereglementeerde wedstrijdsport ook varianten ontstaan met minder of lossere regels, met andere organisatievormen en meer recreatieve en gezondheidsbeleving. Sporten in verenigingsverband wordt daarmee minder vanzelfsprekend, al varieert dit per tak van sport en spelen daar ook andere factoren een rol in.
In het veranderende sportlandschap heeft de atletiek- en loopsport zich niet alleen weten te handhaven, maar, vooral in de loopsport, ontwikkeld tot een van de meest beoefende sporten in Nederland. In de wedstrijdatletiek doen toppers als Dafne Schippers, Sifan Hassan en Marlou van Rhijn op het allerhoogste niveau mee om de prijzen. Achter hen dienen zich verschillende jonge talenten aan.
De veranderingen en ontwikkelingen in de sport zijn echter geenszins afgerond. Inspelen op die veranderingen blijft noodzakelijk en wordt een sport op zich. In de aanloop naar de nieuwe beleidsperiode 2017-2024 heeft de Atletiekunie de wens om in kaart te brengen hoe de atletiek en de loopsport er nu voor staan. Vanuit die stand van zaken kan nagedacht worden over de toekomst van de atletiek, de loopsport en de organisatie daarvan. Die stand van zaken is in dit brancherapport weergegeven.
Dit brancherapport *Atletiek in Nederland* is van grote waarde voor iedereen die zich interesseert voor de atletiek en de loopsport in Nederland. Het beschrijft onder andere ontwikkelingen in ledenaantallen, verenigingen, evenementen, financiën, opleidingen, prestatieniveau, accommodaties en talentontwikkeling. Het rapport kan in die zin gezien worden als een update van het jubileumboek *130 jaar Atletiek in Nederland*, dat in het jaar 2000 werd uitgebracht.
Op deze plek zijn zowel complimenten als een woord van dank aan het team van het Mulier Instituut zeer op hun plaats. Met nadrukkelijke support van de medewerkers van het bondsbureau van de Atletiekunie zijn de onderzoekers van het Mulier Instituut, de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen en het Radboudumc erin geslaagd in korte tijd een complete doorsnee van de atletiek en de loopsport weer te geven. Deze kan dienen als basis voor introductie in de atletiek alsook voor visieontwikkeling voor de komende jaren.

Ik wil u dit brancherapport dan ook van harte aanbevelen!

Theo Hoex,
Voorzitter Atletiekunie

Inhoud

Voorwoord 5

Samenvatting 10

I Inleiding 16
1.1 Een lange historie… 17
1.2 …en een moderne sport 18
1.3 Brancherapport 20
1.4 Leeswijzer 21
Noten 22

Uitgelicht: Fanny Blankers-Koen 24

2 Van athletische verenigingen tot loopgolf: de historie van de Nederlandse atletiek 26
2.1 Vroege helden en 'athletische' verenigingen 27
2.2 Het ontstaan van een nationale organisatie 29
2.3 1901-1945: zoektocht naar identiteit 30
2.4 De naoorlogse periode: op eigen benen 34
2.5 Conclusie 40
Referenties 41
Noten 42

Uitgelicht: Adriaan Paulen 44

3 Deelname 46
3.1 Deelname aan atletiek en hardlopen 47
3.2 Verschillen tussen groepen 54
3.3 Atletiek en hardlopen in clubverband 58
3.4 Motivaties en opzegredenen 62
3.5 Conclusie 64

Referenties 65
Noten 66

Uitgelicht: Ellen van Langen 68

4 Bond, verenigingen en accommodaties 70
4.1 Bond 71
4.2 Verenigingen: aantal en spreiding 72
4.3 Verenigingen: kader en beleid 77
4.4 Verenigingen: activiteiten 82
4.5 Loopgroepen 87
4.6 Accommodaties 89
4.7 Conclusie 96
Referenties 97
Noten 98

Uitgelicht: Charles van Commenée 100

5 Evenementen 102
5.1 Atletiekevenementen 103
5.2 Hardloopevenementen: de opkomst van de marathon 106
5.3 Overige hardloopevenementen: soorten en aantal 110
5.4 Hardloopevenementen: deelname en bezoek 114
5.5 Conclusie 122
Referenties 123
Noten 126
Bijlage 128

Uitgelicht: Le Champion 130

6 Opleiding en talentontwikkeling 132
6.1 Introducties in hardlopen en atletiek 133
6.2 Opleiden van trainers en juryleden door de Atletiekunie 135
6.3 Afstemming met atletiekopleidingen en beroepsverenigingen 143
6.4 Talentherkenning en -ontwikkeling 145
6.5 Conclusie 150
Referenties 151
Noten 153

Uitgelicht: Ronald Vetter 156

7 Topatletiek 158
7.1 De vormgeving van topatletiek in Nederland 159
7.2 Topsporters 164
7.3 Prestatieontwikkeling: medailles 167
7.4 Prestatieontwikkeling: records 173
7.5 Media-aandacht 176
7.6 Conclusie 181
Referenties 182
Noten 184
Bijlage 7.1 Nederlandse medaillewinnaars 186
Bijlage 7.2 Prestaties top 3 van Nederland 189
Bijlage 7.3 Nederlandse records (outdoor) 191

Uitgelicht: Prins Hendrik Vught 202

8 Atletiek en gezondheid 204
8.1 Fysiologie van het hardlopen 205
8.2 Positieve effecten van hardlopen op gezondheid 207
8.3 Blessures 212
8.4 De gezonde atletiekvereniging 215
8.5 Conclusie 217

Referenties 218
Noten 221

Uitgelicht: de Venloop 224

9 Atletiekeconomie 226
9.1 Atletiekaanbieders 227
9.2 Benodigdheden voor atletiek en loopsport 237
9.3 Bestedingen die voortvloeien uit atletiek- en loopsport 241
9.4 Totale consumentenbestedingen 243
9.5 Conclusie 245
Referenties 246
Noten 247

Uitgelicht: Marlou van Rhijn 250

10 Conclusie: sport in beweging 252
10.1 Baanatletiek en hardlopen in een notendop 253
10.2 De kracht van hardlopen en baanatletiek 255
10.3 Overwegingen voor de toekomst 256
10.4 Tot slot 261
Referenties 261
Noten 262

Samenvatting

Historie

- De eerste Nederlandse vereniging waar uitsluitend aan atletiek wordt gedaan is Pro Patria uit Rotterdam (1895). Nadat eind negentiende eeuw al enige voorgangers waren opgericht (en ter ziele waren gegaan), werd in 1901 de Nederlandsche Athletiek-Unie (NAU) opgericht.
- In 1926 ontvangt de bond het predicaat 'Koninklijk'. In 1934 vindt een reorganisatie plaats. Er komen negen districten, waarin alleen plaats is voor verenigingen die op volwaardige wijze atletiek willen bedrijven. Door de Duitse bezetter wordt de NAU aangewezen als 'eenheidsbond' voor atletiek.
- In 1934 worden de eerste Europese kampioenschappen atletiek gehouden (in Turijn). De eerste wereldkampioenschappen vinden in 1983 plaats (in Helsinki).
- De wat regenteske stijl van besturen levert eind jaren zestig en zeventig de nodige ruzies en 'affaires' op die de KNAU als organisatie geen goed doen. De jaren zeventig zijn de jaren van de opkomst van het trimmen en de ongeorganiseerde lopers. In de jaren negentig professionaliseert zowel de organisatie als de begeleiding van atleten.

Deelname

- In 2014 liep veertien procent van de bevolking weleens hard en deed tien procent dat minstens twaalf keer per jaar. Eén procent van de Nederlanders doet minstens twaalf keer per jaar aan atletiek. Hardlopen is inmiddels na fitness, zwemmen en wandelen de meest beoefende sport.
- De Atletiekunie is qua ledental de achtste sport en zag haar marktaandeel in de georganiseerde sport toenemen tot 3,2 procent in 2014.
- Voor zowel hardlopen als atletiek geldt dat het aandeel vrouwen door de tijd sterk is gegroeid. Hoger opgeleiden en hogere inkomensgroepen overheersen in beide sporten. Atletiek is daarbij meer de sport voor de jeugd, hardlopen meer de sport voor volwassenen.
- Hardlopen wordt gezien als goed voor het doorzettingsvermogen en de gezondheid, niet moeilijk om aan te leren, maar ook weinig spannend.
- Hardlopers en baanatleten zien zichzelf vaker als sporter dan de gemiddelde sporter, hebben zelden last van overgewicht en roken minder dan de gemiddelde (sportende) Nederlander.

Bond, verenigingen en accommodaties

- Tussen 1990 en 2015 is het aantal verenigingen dat is aangesloten bij de Atletiekunie gestegen van 257 naar 296. Landelijk is het aantal sportverenigingen bij sportbonden in die periode met twintig procent afgenomen. Tussen 2008 en 2015 is het aantal loopgroepen dat via Dutch Runners is aangesloten bij de bond gegroeid van dertig naar tachtig.
- 53 procent van de Nederlandse gemeenten heeft een atletiek- of loopvereniging die is aangesloten bij de Atletiekunie binnen de grenzen.
- 25 procent van de atletiek- en loopverenigingen telt minder dan honderd leden, 46 procent telt meer dan vijfhonderd leden. In vergelijking met andere sportverenigingen zijn atletiek- en loopverenigingen grote verenigingen.
- Bij atletiek- en loopverenigingen zijn relatief veel vrijwilligers actief: 11.000 vrijwilligers, die wekelijks 40.000 uur aan werkzaamheden verrichten. Dit is gemiddeld 3,6 uur per vrijwilliger per week. Negen procent van de verenigingen heeft (ook) personeel in loondienst.
- Vrijwel alle atletiek- en loopverenigingen werken samen met een of meer organisaties. Over alle takken van sport is dat negentig procent.
- Alle atletiek- en loopverenigingen ervaren minstens één knelpunt. Onder alle Nederlandse sportverenigingen is dat 87 procent. In vergelijking met alle sportverenigingen in Nederland kennen atletiek- en loopverenigingen vaker knelpunten op het gebied van kader, en minder vaak op de gebieden ledenwerving/-behoud en financiën.
- Nederland telt 193 outdoor atletiekaccommodaties en negen indoor atletiekaccommodaties. De gemiddelde reisafstand naar een atletiekbaan is het laagst in Noord-Holland (3,6 kilometer) en het hoogst in Friesland (5,9 kilometer).

Evenementen

- Met beeldbepalende wedstrijden als de FBK-Games in Hengelo en de Flame Games in Amsterdam presenteert de Nederlandse atletiek zich internationaal.
- De Enschede Marathon is de vaakst georganiseerde marathon in Nederland (46 keer, eerste editie in 1947). De Boulevardloop Vlissingen is de vaakst georganiseerde stratenloop (79 keer, eerste keer in 1929).

- Nederland telde in 2015 831 atletiekwedstrijden (wedstrijden op een atletiekbaan). Daarnaast waren er in 2015 2.062 hardloopwedstrijden (wedstrijden niet op een atletiekbaan). Zes van deze evenementen behoren tot de top twintig van bestbezochte Nederlandse sportevenementen. Het aantal marathons in Nederland is tussen 1984 en 2014 gegroeid van 17 naar 55.
- Onder deelnemers aan hardloopevenementen is het aandeel vrouwen wel gegroeid, maar nog niet in evenwicht met het aantal mannen. Bij de tien grootste loopevenementen in Nederland was 30 procent vrouw en bij zestien middelgrote evenementen 37 procent.
- Evenementenlopers baseren hun keuze voor deelname aan een hardloopevenement overwegend op de verwachte sfeer en entourage. Veel loopevenementen zijn primair lokaal georiënteerd, maar een aantal heeft ook een regionale of zelfs landelijke uitstraling (geldt voor de grote evenementen en bijvoorbeeld voor de Zandvoort Circuit Run of de Groet uit Schoorl Run).

Opleiding en talentontwikkeling

- De Atletiekunie behoort tot de top drie van 25 onderzochte sportbonden die jaarlijks het grootste aantal opleidingen organiseren, zowel voor technisch kader als voor arbitrage.
- In 2014 waren er 1.009 deelnemers aan trainersopleidingen van de bond en deden 893 mensen een bijscholing. Met name het aantal deelnemers aan de cursus voor de loopsport groeide de afgelopen jaren.
- Het aantal opgeleiden als jurylid of official is de afgelopen jaren sterk teruggelopen. In 2001 waren er 1.435 deelnemers aan jury- en officialcursussen, in 2014 waren dat er 880.
- In 2015 waren er binnen de Kwalificatiestructuur Sport 152 geregistreerde licentiehouders van niveau 2, 1.885 van niveau 3, 160 van niveau 4 en 32 van niveau 5 (tezamen 2.229).
- Bij een op de vijf clubs (22%) is hooguit een tiental trainers actief, bij bijna twee derde (63%) zijn elf tot vijftig atletiektrainers en bij een klein deel (15%) zijn meer dan vijftig trainers bij de vereniging/organisatie werkzaam. Op de lagere niveaus (1/2) is het aandeel mannelijke en vrouwelijke trainers even groot; op de hogere trainingsniveaus zijn mannen oververtegenwoordigd.

- In 2015 waren er 138 atleten met een talentenstatus; dat is twee procent van alle sporters met een talentenstatus. In 2012 ontstonden naast het Nationaal Trainings Centrum op Papendal (sinds 2005) ook tien Regionale Trainings Centra, waarvan de eerste en grootste in Rotterdam.

Topatletiek

- In 2015 waren er 44 atleten met een topsportstatus; dat is zes procent van alle sporters met een topsportstatus. Daarmee is de bond vierde wat aantal topsportstatussen betreft.
- Nederlandse atleten behaalden sinds de Tweede Wereldoorlog 64 maal eremetaal op EK's, WK's (outdoor) en Olympische Spelen. 31 medailles werden behaald door mannen en 33 door vrouwen. De laatste jaren wordt er aanzienlijk meer eremetaal behaald dan in de decennia ervoor. De laatste Nederlandse olympische atletiekmedaille dateert uit 1992.
- Nederlandse atleten behaalden sinds 1960 223 maal eremetaal op EK's voor gehandicapten, WK's voor gehandicapten en de Paralympische Spelen.
- Het prestatieverschil tussen de Nederlandse top en de internationale top is bij de mannen iets kleiner dan bij de vrouwen. Sinds 2009 hebben de Nederlandse vrouwen het gat met de internationale top meer verkleind dan de mannen.
- In 2014 werd er op de publieke en commerciële zenders 37 uur atletiek en hardlopen uitgezonden (2% van de totale sportzendtijd). Er waren in dat jaar zeven sporten met meer zendtijd.
- In 2014 werd er op de publieke en commerciële zenders 14 miljoen uur atletiek en hardlopen gekeken (1% van de totale sportkijktijd). Er waren in dat jaar dertien sporten met meer kijktijd.

Gezondheid

- Een lage dosis hardlopen (50 minuten per week) bevordert de gezondheid. De gezondheidsbevordering neemt verder toe bij een toenemende dosis. Extreem hoge doses hardlopen leiden niet tot een grotere gezondheidswinst, maar lijken ook niet schadelijk voor de gezondheid.

- Het risico op plotse hartdood varieert van 0,39 tot 1,5 per 100.000 hardlopers bij halve marathons, marathons en triatlons. De kans op het krijgen van een hartaandoening is voor een sporter nog altijd een factor drie tot vier kleiner dan voor een niet-sporter.
- In 2014 liepen hardlopers in Nederland bij elkaar 710.000 blessures op, waarvan 220.000 medisch behandeld moesten worden. In 2012 waren dat er 610.000.
- De blessure-incidentie kwam in 2014 bij hardlopen uit op 6,1 blessures per duizend uur hardlopen. Gemiddeld over alle sporten is dat 2,0. Alleen zaalvoetbal en hockey kennen meer blessures per uur dan hardlopen.

Economie

- In 2014 had de Atletiekunie 7,0 miljoen euro aan inkomsten. Daarmee was de Atletiekunie naar inkomsten gemeten de twaalfde bond. Contributies vormden in 2014 de grootste inkomstenpost (48%). De Atletiekunie had begin 2015 bijna 38 fte's aan personeel in dienst.
- Zeventig procent van de inkomsten van atletiekverenigingen kwam in 2012 uit de opbrengsten van contributies, les- en entreegelden. Gemiddeld betrekt een Nederlandse sportvereniging 52 procent van haar inkomsten uit contributies.
- De gemiddelde atletiekvereniging had in 2012 een omzet van 78.600 euro. Dat is relatief veel: een Nederlandse sportvereniging had een gemiddelde omzet van 44.000 euro. Atletiekverenigingen zijn positiever over hun financiën dan andere sportverenigingen.
- Kader en vrijwilligers (21%) en huisvesting (19%) vormden de grootste uitgavenposten van atletiekverenigingen in 2012. In vergelijking met alle Nederlandse sportverenigingen zijn de uitgaven aan kader en vrijwilligers hoog (Nederland: 9%).
- De consumentenbestedingen aan atletiek en hardlopen worden geschat op 533 miljoen euro per jaar. Baanatleten geven meer uit aan hun sport dan hardlopers. Voor beide groepen sporters geldt dat het meest wordt uitgegeven aan schoeisel.

1 Inleiding

» Koen Breedveld (Mulier Instituut)

» Paul Hover (Mulier Instituut)

1.1 Een lange historie...

Het landschap van de sport kent een brede baaierd aan activiteiten en spelvormen die onder die noemer worden gepresenteerd en beleefd. Alleen al het Nederlandse NOC*NSF erkent 77 takken van sport. Daartoe behoren heel grote sporten, zoals voetbal (1,2 mln leden) en tennis (0,6 mln), maar ook heel kleine als bobslee (82 leden) en curling (160 leden). Sommige daarvan behoren al heel lang, sinds de oprichting van het NOC in 1912, tot het Nederlandse sporterfgoed; andere deden pas later hun intrede en behoren tot de jongere familieleden – sportvisserij bijvoorbeeld, dat in 2013 toetrad tot NOC*NSF. Het internationale IOC erkent op dit moment in zijn olympische familie 35 takken van sport, 28 'zomersporten' en 7 'wintersporten'.[1] Daarbuiten wemelt het van de sporten die weliswaar niet 'olympisch' zijn, maar wel betekenisvol zijn voor grote groepen burgers ergens in de wereld. Korfbal bijvoorbeeld is ondanks zijn traditie geen olympische sport. Maar hetzelfde geldt of gold voor golf en rugby, voor honk- en softbal[2] en voor squash, toch bepaald niet de kleinste takken van sport. Aan de randen van de olympische familie wordt permanent discussie gevoerd wie zich wel tot die familie mag rekenen en wie daarbuiten valt.

Een sport die altijd tot de olympische familie heeft behoord en waar ook nooit discussie over is geweest, is de atletiek. De 'moeder der sporten' was in 1896 een van de negen sporten waar competitie in werd bedreven bij de eerste moderne Olympische Spelen.[3] Met 12 van de 43 onderdelen was de atletiek zelfs het grootste onderdeel. Atletiek maakte ook al deel uit van de klassieke Olympische Spelen. De overlevering leert dat de eerste olympische strijd – 776 voor Christus in het oude Griekenland – bestond uit een hardloopwedstrijd over 190 meter. Later werden daar andere strijden aan toegevoegd, zoals boksen, worstelen, paardenrennen en andere vormen van lopen, springen en werpen die we tot de atletiek rekenen. Dat atletiek ook in de latere moderne Spelen belangrijk is gebleven blijkt ook wel uit het 'citius, altius, fortius' (sneller, hoger, sterker) dat in 1894 door de Franse monnik Didon werd 'bedacht' als motto voor de eerste Spelen.

In de 21ste eeuw is er nog weinig veranderd in de centrale plaats die atletiek inneemt in de wereldsport. Met 47 van de 302 onderdelen was atletiek op de Olympische Spelen van 2012 van de 26 deelnemende sporten nog altijd de grootste, voor zwemmen (34) en op ruime afstand gevolgd door sporten als turnen, worstelen en wielrennen (alle: 18). Atletiek en zwem-

men zijn de twee sporten die de moderne Spelen hun structuur geven: zwemmen altijd in de eerste week, atletiek altijd in de tweede week.

Buiten de Olympische Spelen zijn er momenteel andere sporten die aandacht trekken van het grote publiek: voetbal, tennis, motorsport, wielrennen, American football. Qua media-aandacht en middelen die erin omgaan hebben die sporten de olympische sportevenementen inmiddels geëvenaard of overvleugeld. Tegelijk geldt dat ook in die sporten waar de commercie de boventoon voert, olympische titels als betekenisvol worden ervaren – en naar het lijkt zelfs in toenemende mate. Daarmee blijft ook de atletiek zich manifesteren in het centrum van de sport. Die plaats dankt de sport vermoedelijk aan het herkenbare en basale karakter van de elementen waar het uit is opgebouwd. Lopen, werpen en springen behoren tot de elementaire bewegingsvormen die ieder mens zich op een natuurlijke wijze eigen maakt, en die centraal staan in lessen bewegingsonderwijs. Daarmee is de atletiek de sport die nog het meest recht doet aan het gezegde van Nike-oprichter Bill Bowerman: “If you have a body, you are an athlete” (zie http://about.nike.com/).

I.2 ...en een moderne sport

Die lange historie wil niet zeggen dat de atletieksport niet is geëvolueerd. Sterker nog, van alle sporten die kunnen bogen op een dermate rijke historie, is de atletiek wellicht wel de sport die zich het meest heeft aangepast aan de moderne tijd.

Een sprong voorwaarts in dat opzicht komt van de ‘Trimbeweging’, in de jaren zestig. Tot die tijd is de atletiek nog vooral ‘baanatletiek’. De sport speelt zich af in de besloten omgeving van het stadion. Alleen de aloude marathon onttrekt zich daaraan, en maakt dat de atletiek de straat op gaat, de stad in. De Trimbeweging brengt daar verandering in. In Nederland in gang gezet door onder andere de Hartstichting, maar ook in andere landen een betekenisvol initiatief, zet het trimmen de mens van die tijd aan om op de inmiddels vrije zaterdag de hardloopschoenen aan te trekken. Het blijkt het startschot te zijn van een brede beweging waarin overheden ten strijde trekken tegen het oprukken van welvaartsziekten (hartfalen en obesitasgerelateerde ziekten). ‘Sport-for-all-campagnes’ worden ingezet om mensen te stimuleren lichamelijk actief te zijn. De nadruk ligt daarbij niet op de verenigingssport, maar juist op het ‘recreatieve’ sporten: het sporten niet omwille van de prestatie, maar omwille van het plezier, de sociale contacten en de winst in termen van fitheid en gezondheid. In parken en bossen worden trimbanen aangelegd, en als tussen 1973 en 1976 de oliecrisis tot autovrije zondagen leidt, vormt hardlopen op de snelweg een intrigerend perspectief.

Atletiek, of althans de loopsport, bevindt zich daarmee in het centrum van een nieuw maatschappelijk veld. Een veld waarin sport niet langer het domein is van een gepassioneerd doch

beperkt privaat initiatief, maar deel uitmaakt van het openbare leven en aansluiting vindt bij maatschappelijke doelen. Atletiek is niet de enige sport die belangwekkende ontwikkelingen doormaakt. Al eerder was voetbal uitgegroeid tot volkssport nummer één, en waren overheden gaan investeren in bijvoorbeeld zwembaden en zwemles. Iets later zal tennis zich in hoog tempo ontwikkelen van elite- tot breedtesport. Met het trimmen is de atletiek echter een van de eerste sporten die nadrukkelijk 'ontsport'.[4] De nieuwe manieren van beoefening wijken niet alleen in doelstelling en motivatie af van hun 'moedersport', maar onttrekken zich ook aan formele regelgeving, aan accommodatie-eisen en aan organisatiestructuren. De tijd van sintelbanen, stopwatches en atletiekclubs lijkt voorbij. Van de eerbiedwaardige trias lopen, springen en werpen keert alleen de eerste terug in de nieuwe gedaanten van de atletiek.

De opkomst van het trimmen (later joggen, tegenwoordig *running*) vormt ook de voedingsbodem onder een nieuwe sportindustrie. In de Verenigde Staten ontketent de oud-loper en arts Kenneth Cooper een fitnessrage. Het in 1962 opgerichte bedrijf Blue Ribbon Sports wordt in 1978 omgedoopt tot Nike en ontwikkelt zich tot een innovator in sportschoeisel en sportmarketing. Traditionele materialen als leer, en bedrijven als Adidas en in Nederland Quick, ondervinden concurrentie van nieuwe technologieën en van bedrijven met marketingkantoren in de VS, en van productiebedrijven in lagelonenlanden. De belangstelling om hard te lopen leidt daarbij ook tot nieuwe wedstrijdvormen. Had Nederland al marathons in diverse grote steden, met de start van de 'halve-van-Egmond' in 1973 zien we een duidelijke toename van hardloopwedstrijden door het hele land.

Ook in latere decennia staan de atletiek en de loopsport niet stil. In de jaren negentig zien we dat op de eerste loopgolf een tweede volgt. Deze keer komt de impuls minder vanuit de overheid en meer vanuit de markt. Sportmarketingbureaus, evenementenorganisatoren, gemeenten, atletiekverenigingen en non-profitorganisaties als Le Champion ontdekken dat er veel vraag is om deel te nemen aan sportevenementen, waaronder hardlopen. Overheid en zorgverzekeraars dringen er bij burgers op aan om te investeren in hun gezondheid – in een 'gezonde leefstijl'. De media besteden er ruimhartig aandacht aan in hun rubrieken en katernen, omdat men merkt dat 'de doelgroep' zich door het onderwerp aangesproken voelt en zoekt naar manieren om daar handen en voeten aan te geven. De klassieke sportvereniging is velen evenwel te ingewikkeld of te weinig effectief en fitness ligt lang niet iedereen. Hardlopen vormt daarin, klaarblijkelijk, een zinvol alternatief. Evenementen bieden een doel om naartoe te werken en een gelegenheid om de eigen belangstelling met anderen te delen. Ondernemende organisatoren komen met nieuwe concepten (kids runs, lady's runs, obstacle runs, trail-running) om de hype te blijven voeden – precies zoals de fitnessindustrie dat al jaren met succes doet. Rond sociale media vormen zich hardloopgemeenschappen en -platformen. Hardlopen wordt een steeds diffusere deelsector van de sportmarkt. De rolverdeling tussen goederenproducenten en dienstenleveranciers vervaagt, evenals de grens tussen profit en non-profit, of waar het hardlopen eindigt en waar de show, de muziek, de entertainment begint (denk aan de color runs). Opnieuw loopt de atletiek voorop bij een maatschappelijke

ontwikkeling, weg van traditionele economische hokjes, zoekend naar nieuwe concepten en businessmodellen en lak hebbend aan traditionele rolverdelingen en terreinafbakeningen.

In de meer traditionele atletiek loopt het zo'n vaart nog niet, maar ook daar zijn de veranderingen voelbaar. Technologische innovaties blijven beperkt – al is de introductie van de Fosbury-flop bij het hoogspringen in 1968 opzienbarend[5] en evenzeer een *game changer* als de introductie van de wide-bodies bij het tennis in de jaren tachtig en de klapschaats bij het schaatsen in de jaren negentig. De moeder der sporten is niet de geldmachine die het voetbal is, of het tennis of het wielrennen, maar ook in de atletiek doen de marketing en de sponsoring hun intrede. Topatleten als Carl Lewis en later Usain Bolt worden wereldsterren. De inkomsten die zij genereren zijn niet voor iedereen weggelegd, en doen de ongelijkheid in de sport toenemen. De belangen ook, trouwens. Dus is het geen wonder dat de dopingziekte ook de atletieksport besmet. Verdenkingen waren er al veel langer, bijvoorbeeld richting de Finse loper Lasse Virén, in 1972 en 1976 tijdens de Olympische Spelen heer en meester op de 5000 en de 10.000 meter. In 1988 is het wegvoeren van de op doping betrapte Ben Johnson, die bij de Spelen van Seoul als eerste over de streep komt, nog wereldnieuws. Hij zal niet de enige blijken.[6]

I.3 Brancherapport

Klassieke oudheid, moderne Olympische Spelen, sport-for-all, beleveniseconomie: goed beschouwd is er geen tijdvak waarin de atletiek niet een vooraanstaande rol heeft gespeeld in de sportgeschiedenis. Daarbij komt dat de Nederlandse atletiek ook in de publieke beeldvorming over sport een belangrijke plaats inneemt. Namen als Fanny Blankers-Koen en Ellen van Langen spreken ook niet-atleten aan. Buiten die twee grootheden kent Nederland nog een hele lijst atleten die met hun prestaties een plaats innemen in het sportieve erfgoed van dit land. Atletiek, hardlopen, is een sport die een centrale plaats inneemt in het bewegingsonderwijs. Er is in Nederland geen kind dat niet ooit, via school, aan atletiek heeft gedaan – al wil dat niet zeggen dat die kennismaking ieder kind in gelijke mate zal hebben bekoord.

Alle reden om in de reeks van Mulier-brancherapporten, na zwemmen, de markt van sportevenementen en tennis, nu atletiek onder de loep te nemen.[7] We rekenen daartoe uiteraard ook de loopsport, simpelweg omdat de 'wegatletiek' deel uitmaakt van de sport en tekent hoe sport zich heeft ontwikkeld en blijft ontwikkelen. Andere loopvarianten (wandelen, triatlon) laten we hier buiten beschouwing.

Het doel van dit brancherapport is om geïnteresseerden die weinig bekend zijn met de Nederlandse atletiek te informeren over de historie, de omvang en de betekenis van de sport. Lezers

vanuit de sport zelf kan het rapport helpen om te toetsen of hun beeld van de sport klopt. De auteurs hopen dat het rapport hen ook helpt in hun beleidsvorming en strategiebepaling.

Dit brancherapport is samengesteld door een groep medewerkers van het Mulier Instituut. De meesten van hen zijn of waren zelf ooit atleet, of hardloper. Tekenend voor de populariteit van de sport kostte het weinig moeite om op specifieke deelterreinen de hulp in te schakelen van externe experts. Ook in de wereld van de wetenschap bevinden zich veel hardlopers. De redacteuren danken Maria Hopman en Thijs Eijsvogels van het Radboudumc en Jelle Schoemaker en Willem de Boer van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen voor hun bijdragen over respectievelijk atletiek en gezondheid en de economie van de atletiek. Diverse auteurs van de bond hebben meegelezen aan hoofdstukken of daar actief aan bijgedragen. De teksten voor de schutbladen tussen de hoofdstukken zijn opgesteld door Cors van den Brink, sportjournalist en kenner van de atletiek van het eerste uur.

1.4 Leeswijzer

De opbouw van dit brancherapport is als volgt. Eerst nemen we de historie van de Nederlandse atletieksport onder de loep (hoofdstuk 2). Aansluitend kijken we naar de ontwikkeling in de deelname aan atletiek en aan de loopsport, en hoe die ontwikkeling zich verhoudt tot andere takken van sport (hoofdstuk 3). In de hoofdstukken 4, 5 en 6 brengen we het aanbod binnen de atletieksport in beeld: eerst kijken we naar de bond, de verenigingen en de accommodaties (hoofdstuk 4), vervolgens naar het aanbod aan sportevenementen (hoofdstuk 5) en naar het opleiden tot atletiek, het sporttechnische kader (hoofdstuk 6). Na het sportkader kijken we naar de atletiek als topsport (prestaties, mediabelangstelling; hoofdstuk 7), naar de relatie met gezondheid (preventieve gezondheidsbevordering, blessures; hoofdstuk 8) en naar de economie van de sport (uitgaven, inkomsten; hoofdstuk 9). We sluiten dit brancherapport af met een epiloog waarin we de belangrijkste bevindingen samen nemen, en een doorkijkje geven naar de toekomst van de sport.

Noten

1. www.olympic.org/. Sommige sporten kennen daarbij meerdere onderdelen, zoals zwemmen (wedstrijdzwemmen, synchroonzwemmen, schoonspringen en waterpolo).
2. Golf en rugby staan op het programma in 2016. Honkbal stond wel nog op het programma van 2008.
3. De andere acht waren: schermen, schietsport, tennis, gewichtheffen, worstelen, turnen, zwemmen en wielrennen. De atletiekonderdelen bestonden uit zes loopnummers (100, 400, 800, 1500, marathon en 100 meter horden), vier springnummers (verspringen, hinkstap-springen, hoogspringen en polsstokhoogspringen) en twee werpnummers (discuswerpen en kogelstoten). Er deden alleen mannen mee. Zo groot als nu was het evenement ook niet. Er deden 'maar' veertien landen mee, en ongeveer 240 deelnemers (het precieze aantal is niet bekend). De meeste van deze informatie is te vinden op het internet, op Wikipedia-pagina's. Voor meer wetenschappelijke referenties over de geschiedenis van de olympische sport, zie hoofdstuk 2 en de website www.sportgeschiedenis.nl.
4. Conform het bekende werk van Bart Crum: Crum, B.J. (1991). *Over versporting van de samenleving. Reflecties over bewegingsculturele ontwikkelingen met het oog op sportbeleid.* Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC).
5. De nieuwe techniek wordt geïntroduceerd door de Amerikaanse student Dick Fosbury, die met een sprong van 2,24 meter goud wint op de Olympische Spelen van 1968.
6. Recent werd bekend dat ook Ria Stalman, winnaar van het goud bij het discuswerpen op de Olympische Spelen van 1984 in Los Angeles, doping gebruikte.
7. Dat Pim Mulier, de naamgever van het instituut, geldt als (mede)oprichter van de nationale atletiekbond, eind negentiende eeuw, heeft daarbij geen rol gespeeld.

Fanny Blankers-Koen:
Naoorlogs symbool voor Nederland

Dat een meerkampster als Dafne Schippers zich in korte tijd wist te ontwikkelen tot een sprintster op mondiaal niveau wekte her en der de nodige verbazing. In Fanny Blankers-Koen heeft de wereldkampioene op de 200 meter echter een voorgangster. De viervoudig olympisch kampioene van Londen in 1948 bouwde haar carrière op een nog veel bredere fysieke basis.

Francina Elsje Koen werd op 26 april 1918 geboren in Lage Vuursche. Het boerengezin woonde enkele jaren in het Groningse Klein-Ulsda en vestigde zich vervolgens in Hoofddorp. Als leerlinge van de lagere school was Fanny een multi-talent. Ze was lid van de plaatselijke gymnastiekvereniging, maar deed ook aan atletiek, zwemmen, schaatsen en tennis.
Op 17-jarige leeftijd maakte ze, daartoe aangezet door haar trainers, echter een keuze. Ze werd lid van het Amsterdamse ADA, een 'damesatletiekvereniging' die in 1930 was opgericht en pas in 1994 zou fuseren met de mannen van AAC.
Ook internationaal vormden vrouwen in de eerste decennia van de twintigste eeuw hun eigen organisaties en moesten ze hun positie in de sport bevechten. IOC en IAAF hielden het aantal disciplines voor vrouwen zo beperkt mogelijk. Ook werd er eindeloos gesteggeld over de vraag of vrouwen wel geschapen zijn om wedstrijden over 800 meter of meer te lopen. Bij de Spelen van Amsterdam in 1928 was dat onderdeel nog zeer omstreden.

In 1935 vestigde Fanny Koen bij een van haar eerste wedstrijden nota bene een nationaal record op die 800 meter. Ze liep die afstand in 2.29,0. Haar talent werd onmiddellijk opgemerkt, onder meer door Jan Blankers. De veertien jaar oudere voormalig hink-stap-springer was door blessures gedwongen zijn carrière te verleggen naar het trainerschap. Hij ontfermde zich in meerdere opzichten over het jonge talent Fanny. Onder zijn leiding ontwikkelde ze haar talenten als sprintster en ver- en hoogspringster. En vijf jaar na hun eerste kennismaking traden ze in het huwelijk.

Blankers, die aanvankelijk niets moest hebben van vrouwenatletiek, had de verantwoordelijkheid voor de Nederlandse atletes die deelnamen aan internationale wedstrijden. Fanny Koen nam in 1936 voor het eerst deel aan de Spelen en werd in Berlijn tweemaal vijfde: bij het hoogspringen en op de 4 x 100 meter.
Haar eerste internationale medailles won ze twee jaar later bij de EK in Wenen, op de 100 en 200 meter. Door de Tweede Wereldoorlog miste ze kansen op olympisch eremetaal, omdat de Spelen van 1940 en 1944 niet plaatsvonden. Wel bleef ze trainen en wedstrijden doen en vestigde ze wereldrecords op diverse onderdelen.

Pas in 1948 kreeg ze bij de Spelen van Londen weer een kans. Fanny – inmiddels Blankers-Koen geheten – was toen 30 jaar en had twee kinderen. Maar waar generatiegenotes in die omstandigheden gedwongen werden hun

maatschappelijke carrière te beëindigen, kon zij als 'vliegende huisvrouw' haar sportieve loopbaan wel voortzetten – al baarde dat in binnen- en buitenland wel het nodige opzien en klonk er ook kritiek.
Het resultaat is bekend: ze won goud op de 100 meter, de 200 meter, de 80 meter horden en (met Xenia Stadt-de Jong, Nettie Witziers-Timmer, Gerda Van der Kade-Koudijs en zijzelf als slotloopster) op de 4 x 100 meter estafette.

In het gedenkboek dat de IAAF in 2012 uitgaf bij het honderdjarig bestaan stelt Peter Radford dat pas in 1948 de politieke strijd over deelname van vrouwen gestreden leek – en dat het daarom extra goed uitkwam dat Fanny Blankers-Koen het rolmodel voor de vrouwensport werd. Zelf zag ze zich niet als zodanig. Ze werd vooral gedreven door haar eerzucht en perfectionisme. Dat bleek ook uit de kritische manier waarop haar zoon en dochter over hun moeder spraken in het boek *Een koningin met mannenbenen* van Kees Kooman: "Warmte haalde ze uit de schijnwerpers van de roem."

In eigen land past haar verhaal bij de kneuterigheid van de naoorlogse periode, met als symbool het cadeau dat ze bij de huldiging van haar buren kreeg: een fiets. En de suikerbonnen die een toeschouwster bij de inhuldiging haar gaf, omdat ze "nu wel veel kopjes thee zou moeten serveren".
Niet voor niets kreeg ze ook een plek in het nostalgische liedje van Kees van Kooten en Wim de Bie over 1948:

Buiten huilt de wind om 't huis
Maar binnen breidde moeder 'n warme sjaal
En het ganzenbord op tafel
stond er de volgende morgen nog helemaal
Ook gingen wij naar 't bos
Daar zijn we toen verdwaald
Van de weg geraakt, carrière gemaakt
Heel die pannenkoekensmaak vergeten
En Nederland herrees onder Drees
Fanny Blankers Koen die won vier maal goud in Londen
Als je jokte was dat zonde
De legpuzzel kwam klaar
In het derde vredesjaar
Toen was geluk heel gewoon

Vier jaar later was Blankers-Koen nog steeds actief in haar sport, maar door blessures kon ze bij de Spelen van 1952 in Helsinki geen potten meer breken. In 1955 stopte ze, na een carrière van twintig jaar en met 58 nationale titels, 5 Europese titels en 12 wereldrecords achter haar naam. In 1960, 1964 en 1968 was ze chef d'équipe van de Nederlandse vrouwenploeg bij de Spelen.

Fanny Blankers-Koen was erelid van de KNAU, kreeg de gouden legpenning van het NOC en ze was Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Ze genoot tot op hoge leeftijd van alle eerbetoon die haar steeds weer ten deel viel. Een van de hoogtepunten beleefde ze in 1999, toen de IAAF haar verkoos tot 'Atlete van de twintigste eeuw' en ze met Carl Lewis op het podium stond. Een jaar later werd besloten de jaarlijkse internationale atletiekwedstrijd in Hengelo naar haar te vernoemen: de Fanny Blankers-Koen Games.
De laatste jaren van haar leven woonde ze in een verpleeghuis in Hoofddorp, waar ze in januari 2004 overleed.

2

Van athletische verenigingen tot loopgolf: de historie van de Nederlandse atletiek

» Fons Kemper (Mulier Instituut)[1]

Atletiek is het vlaggenschip van de Olympische Spelen. Dat geldt zowel voor de 'klassieke' Spelen uit de oudheid als voor de 'moderne' variant die in 1896 nieuw leven wordt ingeblazen. Lopen, springen en werpen zijn de basisdisciplines, met een hoofdrol voor het lopen. Hardloopwedstrijden zijn van alle tijden en komen in vele varianten voor. Pas als standaardisering van afstanden en omstandigheden plaatsvindt en de meetmethoden preciezer worden, gaat atletiek zich als een zelfstandige tak van sport ontwikkelen. In ons land is dat aan het eind van de negentiende eeuw. In dit hoofdstuk staan we stil bij het ontstaan en de ontwikkeling van atletiek als sport in Nederland. De beschrijving wordt toegespitst op de bestuurlijke en organisatorische veranderingen die zich hebben voorgedaan tot het eind van de jaren tachtig van de vorige eeuw, gelardeerd met aansprekende prestaties van atleten in de diverse periodes.

2.1 Vroege helden en 'athletische' verenigingen

De sprint over één 'stade' (192 m) – de lengte van de hardloopbaan in het stadion te Olympia – is het enige sportonderdeel dat bij de eerst bekende Olympische Spelen (776 v. Chr.) afgewerkt wordt. Aanvankelijk zijn de hardloopwedstrijden in Olympia een bescheiden onderdeel van een groot religieus eerbetoon aan Zeus, de Griekse oppergod. Daarna worden aan de Spelen steeds meer, meestal op 'strijdvaardigheden' georiënteerde wedkampen toegevoegd. Dat zijn werpen met speer en discus, verspringen, worstelen en pankration, een soort free fighting. Loopnummers die een tweevoud of meervoud van een 'stade' zijn (de diaulos en dolichos) komen later op het inmiddels vijf dagen durende programma van de Spelen te staan. Griekse stadstaten die atleten afvaardigen naar Olympia koesteren hun overwinnaars als helden met de bijbehorende (financiële) blijken van waardering. Talloze beelden, inscripties en liederen getuigen daarvan. De meeste atleten kunnen daardoor in die tijd sport als professional beoefenen. In de gymnasia worden jonge Grieken bekwaamd in een heel scala aan culturele en literaire activiteiten. maar de meeste tijd wordt besteed aan fysieke training: het lopen en de beoefening van andere sporten van de vijfkamp. Een loopheld, hoewel geen olympische, is de Griekse soldaat Pheidippides. Volgens een legende rent hij in 490 voor Christus als boodschapper in één ruk van de vlakte van Marathon naar Athene, een afstand van ongeveer

40 kilometer, om de overwinning van de Grieken op de binnengevallen Perzen te melden. Pheidippides moet die inspanning met de dood bekopen en verleent daarmee de 'marathonloop' een heroïsche status.

Van pub tot pub

Voor de opkomst van de moderne atletiek als wedstrijdsport moeten we naar Engeland. Daar kent men al vroeg allerhande loopwedstrijden, soms in snelwandelpas, tussen pubs. Daar kan flink op gewed worden. Herbergiers zijn ook organisatoren van wedstrijden op *public grounds* naast hun etablissementen. Met de binnenkomende *gate money* kunnen flinke geldprijzen worden uitgekeerd. Het resulteert midden negentiende eeuw in een professioneel hardloopcircuit met kampioenschappen van één tot wel acht mijl. De zogeheten *pedestrians* kunnen in die tijd daar hun brood mee verdienen. De White Lion race grounds in Londen zijn een plek waar duizenden mensen naartoe gaan om de hardloopwedstrijden tegen betaling te kunnen volgen. Belangrijk voor de ontwikkeling van atletiek zijn de jaarlijkse Much Wenlock Olympian Games, gestart in 1859. Het is een regionaal festival waar verschillende traditionele sporten én atletiekonderdelen – lopen en hordelopen – worden beoefend. De verspreiding van atletiek komt ook tot stand via universiteiten en colleges. Door het Eton College in Oxford worden al in 1843 sprint-, horden- en steeplechasewedstrijden georganiseerd.
In Duitsland zijn er kermislopen en andere sportattracties bij volksfeesten of jaarmarkten. Daar maakt men onderscheid in *Leicht-* und *Schwerathletik*. Met de laatste 'atletiek'discipline wordt gedoeld op krachtsporten als worstelen en gewichtheffen. In Nederland is die combinatie in de beginperiode ook gangbaar, wat blijkt uit de naam van de in 1896 opgerichte Dordrechtse Krachtsport en Atletiekvereniging Hercules.

De eerste 'athletische' verenigingen

In het midden van de negentiende eeuw is het bij de gegoede standen gangbaar om verschillende sporten naast elkaar te beoefenen. In de zomer wordt er cricket gespeeld en 's winters gaan de schaatsen onder. Voetbal in de winter krijgt een vervolg met atletiek in de zomer. Vooral lopen wordt beoefend. Dat wordt sowieso gezien als een nuttige 'vooroefening' ten dienste van andere sporten. Specifieke atletiekverenigingen ontstaan pas aan het eind van de negentiende eeuw. Er zijn al wel 'athletische' verenigingen die een breed scala aan sportactiviteiten bieden of wedstrijden faciliteren in verschillende takken van sport. De Amsterdamsche Sport Club (1886) is er zo een. Op hun terrein achter het Rijksmuseum worden paardenraces en wieler-, hardloop- en schaatswedstrijden gehouden. Bij de 'athletische' vereniging de Damiaatjes (1891) uit Haarlem wordt aan hardlopen, wielrennen, schaatsen, voetbal en het werken met gewichten gedaan. De eerste verenigingen die zich alleen richten op atletiek zijn van latere datum. Pro Patria uit Rotterdam (1895) staat te boek als oudste, nu nog bestaande atletiekvereniging (PAC).

2.2 Het ontstaan van een nationale organisatie

De NVAB (december 1889 - september 1895)

Een belangrijke aanzet tot bundeling in de vaderlandse atletiek vindt plaats in 1889 als een overkoepelende organisatie opgericht wordt: de Nederlandse Voetbal en Atletiek Bond (NVAB). Omdat bij veel voetbalverenigingen na de competitie in de zomer atletiek wordt beoefend, is het een logische verbinding, zeker voor de initiator van de georganiseerde sport Pim Mulier, om voetbal en atletiek in één bond onder te brengen. De NVAB is niet de eerste landelijke sportbond. Al eerder zijn nationale bonden opgericht voor andere takken van sport, zoals roeien en zeilen (1847), gymnastiek (1868), schaatsen (1881) en cricket (1884).

Bij een flink deel van de verenigingen die zich bij de NVAB aansluiten is atletiek een onderafdeling binnen de (voetbal)club. Dat is niet bevorderlijk voor de verdere ontwikkeling van atletiek als zelfstandige sport. De eerste atletiekwedstrijd onder de patronage van de NVAB vindt plaats op 13 juni 1890 op het speelterrein van de Phoenix-sociëteit in Haarlem. In 1893 worden door de bond georganiseerde internationale 'athletische' wedstrijden in Amsterdam gehouden. Tussen de loopnummers en het verspringen wordt er ook geworsteld.

Financieel leidt de atletiekafdeling van de bond een moeilijk bestaan. Er is maar een handvol aangesloten verenigingen die zich echt om atletiek bekommeren. De kosten van wedstrijden met buitenlandse vedetten en prijzen als zilveren horloges of bekers worden onvoldoende gedekt door recettes, wat scheve ogen bij de voetballers oplevert. De NVAB zet op 29 september 1895 (met 23 stemmen voor en 3 tegen) de atletiek buiten de deur en gaat als Nederlandse Voetbal Bond (NVB) alleen verder. Dit tot groot ongenoegen van oprichter Pim Mulier, die bij de bewuste vergadering niet aanwezig is wegens verblijf in België.

De NAB (mei 1896 - april 1901)

Na het tumultueuze vertrek uit de NVAB staat atletiek nog moeilijke tijden te wachten. Men moet het ruim een halfjaar zonder overkoepelende organisatie stellen. Op aandringen van wederom Pim Mulier richten negen verenigingen die atletiek een warm hart toedragen in Utrecht de Nederlandsche Athletiek Bond (NAB) op. Er is nog steeds weinig overeenstemming over kerndisciplines. Onder de atletiekparaplu schaart men naast de 'lichte' onderdelen een verscheidenheid aan 'zware' disciplines zoals touwtrekken, gewichtheffen, worstelen, et cetera. Zwak leiderschap binnen de bond resulteert in een komen en gaan van verenigingen en evenzovele bondsbestuurders. De jaarvergadering in het Zuid-Hollandsch Koffiehuis te Rotterdam op 28 april 1901 is de laatste stuiptrekking van de NAB. Het merendeel van de bestuursleden is inmiddels opgestapt en vervangers zijn niet beschikbaar.

De (K)NAU (mei 1901 - heden)

Tegelijkertijd met het laten inslapen van de NAB wordt door enkele Rotterdamse en Amsterdamse verenigingen een nieuwe organisatie opgericht: de Nederlandsche Athletiek-Unie

(NAU). Een organisatie die in vergelijking met de beide voorgangers beter tegen de tijd bestand zal blijken te zijn. Verdeeld in de periode tot en met de Tweede Wereldoorlog en de periode erna wordt hierna een beeld geschetst van de ontwikkelingen die de (K)NAU doormaakt tot het laatste decennium van de vorige eeuw.

2.3 1901-1945: zoektocht naar identiteit

Nieuwe bezems vegen schoon (1901-1915)

Willem C. Hartmann, de 25-jarige preses van de Rotterdamse atletiekvereniging Blauw Zwart, wordt in mei 1901 gekozen als voorzitter van de NAU. Zijn opdracht is niet eenvoudig. De Unie heeft maar een heel smalle basis. Bij de oprichting zijn slechts vier verenigingen betrokken, twee uit Rotterdam en twee uit Amsterdam. Twee jaar later is dit aantal gegroeid tot twaalf en is de landelijke spreiding toegenomen met verenigingen afkomstig uit Arnhem, Deventer en Woerden. Voor de Olympische Spelen van 1908 in Londen organiseert de NAU in Rotterdam en Haarlem selectiewedstrijden waar veel publiek op afkomt. Er wordt een ploeg samengesteld bestaande uit 21 atleten, van wie er maar liefst tien uit de gelederen van het Rotterdamse Pro Patria komen. Het optimisme waarmee de ploeg afreist naar Londen blijkt al snel nergens op gestoeld. De Spelen lopen uit op een fiasco voor de NAU-ploeg. Geen enkele atleet overleeft de voorrondes en meestal eindigen ze daarin ook nog als laatste. Spottend wordt gezegd dat de letters NAU op de shirts van de deelnemers door hen kennelijk geïnterpreteerd worden als 'NA U'! Naar de volgende Spelen van 1912 in Stockholm wordt er maar één atleet uitgezonden: de sprinter Jan Grijseels. Die bereikt in Stockholm op de 200 meter de halve finale. In de jaren daarna grossiert hij in nationale titels en is hij de buitenlandse concurrentie vaak te snel af. Grijseels is een uitzondering, want prestatief is Nederland in Europa op atletiekgebied een hekkensluiter.

Een organisatorisch wapenfeit van de NAU is de interland Nederland-België die op 2 juli 1911 wordt gehouden. Het is de eerste interland die op het Europese vasteland plaatsvindt. Werpnummers staan in deze landenontmoeting nog niet op het programma. Met dertig tegen zestig punten lijdt het Nederlandse team een gevoelige nederlaag. Deze ontmoeting met uit- en thuiswedstrijden wordt een traditie en verdwijnt pas tegen het einde van de eeuw, vanwege het steeds voller wordende internationale programma.

Hartmann is een solist die de Unie met straffe hand leidt tot 1915. Hij loodst de NAU door de moeilijke beginjaren en zorgt ervoor dat de Unie de aansluiting met andere organisaties, zowel nationaal als internationaal, niet mist.[2] Er is wel behoefte aan een ander soort leider.

Gezag en aanzien (1915-1929)

Een jaar na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog neemt Pieter W. Scharroo de voorzittershamer van Hartmann over. De beroepsmilitair (bij het Wapen der Genie) geniet binnen de sportwereld al veel aanzien. Hij maakt zich sterk voor atletiekbeoefening door gemobiliseerde militairen in hun legerplaatsen. Goed voor de discipline en tegen de verveling, is zijn opvatting. Ook voor de in kampen geïnterneerde Engelse en Belgische soldaten ontwikkelt de NAU activiteiten. Scharroo weet mede daardoor subsidie van het Ministerie van Oorlog en van Onderwijs voor de Unie binnen te halen. Het Koninklijk Huis geeft blijk van belangstelling voor de atletieksport. Prins Hendrik wordt op persoonlijke titel donateur van de NAU en zijn vrouw, koningin Wilhelmina, laat zich regelmatig bij atletiekwedstrijden zien.

De burgeratletiek komt in deze periode tot bloei. Er melden zich meer en meer verenigingen aan als lid van de Unie. Daaronder zijn nog veel voetbal-, korfbal- en gymnastiekverenigingen met een atletiekafdeling. Onder auspiciën van de NAU organiseren die bonden vaak hun eigen nationale atletiekkampioenschappen. Dat leidt tot wrijving en competentiestrijd tussen de verschillende bondsbesturen en de NAU.

In 1920 wordt tijdens de Spelen in Antwerpen de eerste olympische 'atletiekmedaille' veroverd. Het team touwtrekkers van Achilles uit Arnhem wint zilver op dit onderdeel. Bij de Spelen van 1924 in Parijs treedt Nederland aan met een succesvolle 4 x 100 meter estafetteploeg mannen. Het is het werk van de tijdelijk ingehuurde Zweedse coach Ernie Hjetberg. In de derde serie evenaart zijn team het wereldrecord. Dat staat maar heel even op hun naam. In de laatste voorronde snelt de ploeg van de VS naar een nieuw record. De Nederlandse estafetteploeg weet door te dringen tot de finale en behaalt daarin brons.

Ter gelegenheid van haar 25-jarig bestaan krijgt de NAU in 1926 het predicaat 'Koninklijk' toegekend. Letterlijk een kroon op het werk van Scharroo. Die is als bestuurslid van NOC ook nauw betrokken bij de voorbereidingen voor de Olympische Spelen van 1928 die aan Amsterdam zijn toegekend. Na het plotse overlijden in 1924 van NOC-voorzitter Frits van Tuyll van Serooskerken fungeert Scharroo als interim-voorzitter tot maart 1925. Dan wordt baron Alphert Schimmelpenninck van der Oye gekozen als nieuwe voorzitter van NOC. In aanloop naar de Spelen van 1928 is er veel belangstelling voor atletiek. Zo verschijnen er talloze publicaties over atletiek in brede zin alsmede studie- en leermateriaal voor de diverse onderdelen. De Spelen verlopen voor Nederland heel succesvol, zowel organisatorisch als sportief. In het medailleklassement eindigt ons land op een ongekende achtste plaats. De bijdrage van atletiek daaraan is evenwel mager. Voor het eerst staan er vijf atletiekonderdelen voor vrouwen op het programma. Lien Gisolf weet als enige van het Nederlandse atletiekteam een medaille te winnen: zilver op het onderdeel hoogspringen.

Vorming en omvorming (1929-1940)

Na de successen en euforie over de Olympische Spelen in Amsterdam volgt bijna onvermijdelijk een terugslag. Veel ervaren bestuurders, onder wie Scharroo, nemen afscheid van de

KNAU. De teruggang van het aantal leden brengt de Unie in financiële problemen. Die situatie verergert door de opkomende wereldcrisis in de jaren dertig. Het Uniebestuur kampt intern met tegenstellingen. Het is moeilijk werken met het grote aantal plaatselijke, provinciale en regionale atletiekafdelingen die een eigen koers willen varen. Daarnaast wil men een 'echte' atletiekbond worden met alleen nog specifieke atletiekclubs als leden. Het betekent bijvoorbeeld afscheid nemen van de voetbal-, korfbal- en gymnastiekverenigingen die ook lid zijn. Het zijn geen makkelijke keuzes die gemaakt moeten worden. In vijf jaar tijd verslijt de KNAU in dit proces drie voorzitters. Uiteindelijk komt een bestuurlijke herindeling tot stand met negen districten. Het technische beleid gaat over naar een aparte nationale commissie (NTC). Als in 1934 Ad Strengholt, die sinds 1929 vicevoorzitter is, aan het roer komt, is zijn taak vooral stabilisatie van de bestuurlijke verhoudingen. Die klus weet de nuchtere Groninger te klaren.

In 1934 worden in Turijn voor het eerst Europese atletiekkampioenschappen gehouden, alleen voor mannen. Die uit Nederland doen het goed. Chris Berger slaat een dubbelslag: hij wint zowel de 100 als de 200 meter. Vlak voor Turijn evenaart hij al het wereldrecord op de 100 meter. Het 4 x 100 meter estafetteteam met de jonge Tinus Osendarp haalt brons. Wim Peters, een fenomeen in het hink-stap-springen, wint Europees goud.

Deelname aan de Nazi-Spelen van Berlijn 1936 is voor veel sportbonden een lastige zaak. Voor het eerst in de geschiedenis van de Olympische Spelen staan bestuurders voor de vraag of sport en politiek strikt gescheiden kunnen en moeten worden. Volgens de KNAU en bijna alle andere bonden in het NOC zijn er geen overtuigende argumenten om thuis te blijven. De KNAU laat de keuze om al dan niet deel te nemen aan de atleten zelf. Toppers als Tollien Schuurman (sprint) en Wim Peters (hink-stap-springen) reizen om voor hen principiële redenen daarom niet af naar Berlijn. Op de 100 en 200 meter voor mannen bereikt Tinus Osendarp de finale. Op beide afstanden behaalt hij brons achter de zwarte Amerikanen. Aan die prestatie wordt door de nationaalsocialistische pers een bijzondere draai gegeven door Osendarp tot 'kampioen van het blanke ras' uit te roepen. Aan het atletiektoernooi doet een net 18 jaar geworden Nederlandse mee. Zij behaalt twee vijfde plaatsen, bij het hoogspringen en met de 4 x 100 meter damesestafetteploeg. Haar naam is Fanny Koen.

In 1938 worden twee Europese kampioenschappen gehouden. Voor het eerst een EK voor vrouwen dat in Wenen plaatsvindt en in Parijs de tweede editie van de EK voor mannen. Tinus Osendarp, verlost van de concurrentie uit de VS, is ongenaakbaar op de 100 en 200 meter en lost Chris Berger af als Europees kampioen. De Nederlandse vrouwen doen van zich spreken met zilver voor Nel van Balen-Blanken op het hoogspringen en brons op de twee sprintnummers voor Fanny Koen. Haar grote triomfen moeten nog komen. Op de 80 meter horden wint Kitty ter Braake ook brons.

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog neemt Strengholt als voorzitter afscheid. Zijn plaats wordt ingenomen door penningmeester Gerard E. van der Werff, die ook voorzitter is van de Nederlandse Boks Bond. Dat kan in die tijd.

Ongekende groei in zware tijden (1940-1945)

Na de capitulatie van Nederland start de bezetter met de omvorming van de sport naar Duits voorbeeld. Dat wil zeggen dat er voor iedere tak van sport maar één nationaal leidend orgaan kan zijn. Voor de atletieksport wordt de NAU aangewezen als 'eenheidsbond'. De 'K' van Koninklijk had de Unie al eerder op last van de bezetter moeten inleveren. De Duitse druk om te fuseren met de Federatie van RK Diocesane Atletiek Kringen (FDA), drie regionale atletiekbonden alsmede atletiekafdelingen van andere sportbonden komt de NAU op zijn zachtst gezegd niet slecht uit. Al jaren heeft de Unie gepoogd meer eenheid te brengen in het versnipperde atletieklandschap, maar met weinig succes. Dat ligt nu anders. Bovendien leiden deze samenvoegingen tot forse ledenwinst voor de Unie. Ook het opheffen van jeugdverenigingen, waaronder die van padvinders en verkenners, zorgt voor een grote toeloop van jongeren naar de sportverenigingen. In de oorlogsperiode groeit de NAU van 78 verenigingen met 2.688 leden naar 361 verenigingen met 19.788 leden.

Er wordt medio 1941 door het Ministerie van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming een College van Gevolmachtigden voor de Sport ingesteld dat de veranderingsprocessen begeleidt en adviseert over sportaangelegenheden. Het driekoppige college valt snel uit elkaar. Het enige overgebleven lid Henny van Groningen à Stuling – een notoire SS'er – trekt de macht naar zich toe in de rol van Rijksgevolmachtigde. Met hem moeten zaken gedaan worden. Een meegaande houding jegens de bezetter is daarbij niet altijd te vermijden. Omstreden is de rol van Unievoorzitter Van der Werff die zich aanvankelijk in zeer vriendelijke bewoordingen uitlaat over de samenwerking met het Duitsgezinde College en de Rijksgevolmachtigde. Maar kennelijk is het niet vriendelijk genoeg. In 1943 wordt Van der Werff gearresteerd vanwege vermeende deviezenfraude en moet hij al zijn sportfuncties opgeven. Over zijn opvolging is veel te doen. Een door Van Groningen à Stuling naar voren geschoven pro-Duitse kandidaat voor het voorzitterschap wordt niet door de jaarvergadering geaccepteerd. In maart 1944 wordt een buitengewone algemene vergadering van de NAU belegd om een voorzitter te benoemen. De 'onbesmette' bestuurskandidaat – Adriaan Paulen – wordt unaniem gekozen.

Van de bestuurlijke verwikkelingen hebben de meeste sporters en wedstrijdbezoekers geen weet. De Duitse bezetter heeft er alle belang bij dat burgers het normale leven zo snel mogelijk hervatten. Daar hoort sport bij. Wedstrijden vinden weer gewoon plaats en de publieke belangstelling is vaak ongekend. Op nationale bodem weet de inmiddels getrouwde Fanny Blankers-Koen wereldrecords te vestigen op de sprint, horden, ver en hoog. Wim Slijkhuis breekt door en vestigt in de oorlogsjaren nieuwe Nederlandse records op de 1500 en 5000 meter. Gaandeweg halen de Duitsers de teugels aan. Eind 1941 mogen joden al geen lid meer zijn van sportverenigingen. Clubkranten, waarin nog weleens van anti-Duitse sentimenten sprake is, zijn onder het mom van papierschaarste niet meer toegestaan. Medio 1943 wordt het bondsblad *De Athletiekwereld* gereduceerd tot enkele pagina's met louter mededelingen, om een jaar later op last van de Duitsers helemaal te stoppen. De langzamerhand problematische voedselvoorziening leidt ertoe dat de NAU fysiek zware nummers als de 10.000 meter en meerkampen

van het wedstrijdprogramma haalt. Atleten mogen op een wedstrijddag aan niet meer dan drie nummers deelnemen. Ondanks vervoersproblemen worden er in 1944 in het Olympisch Stadion nog Nederlandse kampioenschappen afgewerkt. Tegen het einde van de oorlog komt het sportverenigingsleven door beperkende maatregelen als samenscholingsverbod, spertijd en razzia's tijdens wedstrijden tot stilstand. De hongerwinter van 1944/'45 legt het hele openbare leven boven de grote rivieren lam.

Van gras via sintels naar kunststof

De eerste terreinen waarop atletiek wordt bedreven zijn meestal van gras. Op weilanden of voetbalvelden wordt met stokjes en lintjes een wedstrijdbaan uitgezet waarop gelopen wordt. Rondbanen variëren in lengte, afhankelijk van de beschikbare voorziening. Voor 800 meter moeten soms wel vier rondjes met scherpe bochten afgelegd worden.

Ook de openbare weg wordt voor wedstrijden benut. 'Dwars door Leiden', de 'Utrechtse Singelloop' en de 'Vondelpark-estafette' zijn populaire lopen uit de begintijd van de atletiek die veel bekijks trekken. Naast het gebruik van grasvelden worden er voor atletiek schoorvoetend ook eigen wedstrijd- en trainingsvoorzieningen aangelegd. Grote investeringen voor een dan nog kleine sport. Voor atletiekaccommodaties worden sintels – vermalen cokes – gebruikt. De eerste (verharde) sintelbaan wordt in augustus 1922 in Rotterdam in gebruik genomen. De baan is een rechte (!) strook van 4 meter breed en 240 meter lang. Op de sintelbanen is een verbeterde afzet mogelijk. Voor de geknielde start mogen sprinters kuiltjes in de sintels maken om hun voeten in te plaatsen. Een schepje hoort dan ook bij de wedstrijdattributen van sprinters. Dat hulpmiddel verdwijnt als eind jaren dertig van de vorige eeuw startrekken en startblokken hun intrede doen.

In 1950 zijn er in ons land 36 sintelbanen in gebruik. Het duurdere gravel als toplaag is ook in opkomst. De Spelen van Tokio 1964 zijn de laatste Spelen die op gravel worden afgewerkt. Kunststof is in opkomst. De doorbraak van dit nieuwe materiaal komt na de Spelen in Mexico-City van 1968. Op het nationale sportcentrum Papendal wordt in 1970 de eerste 400 meter kunststofrondbaan aangelegd (merk Tartan). De opmars van kunststof is sindsdien onstuitbaar. Er zijn thans meer dan 140 kunststofrondbanen in gebruik. De kleur is aanvankelijk gelijk aan die van gemalen baksteen, nu kom je ook blauwe banen tegen. Ook hierin heeft Papendal (2005) de primeur. De atletiekbaan op het sportcomplex De Blauwe Berg in Hoorn is overigens gewoon rood.

2.4 De naoorlogse periode: op eigen benen

Vestiging van atletiek als sport (1945-1964)

Na de bevrijding pakken de sportbonden hun rol weer op. Sommige maatregelen die de bezetter *à contrecoeur* heeft ingevoerd, worden teruggedraaid. Aan de fusies die tot de KNAU hebben geleid, wordt niet getornd. Adriaan Paulen staat nu aan het roer. Hij is een kleurrijk bestuurder, met een verleden als zeer verdienstelijk atleet op de 400 en 800 meter. Hij neemt

deel aan drie achtereenvolgende Olympische Spelen: 1920, 1924 en 1928. Zijn eigenzinnige optreden als atleet zet hij later voort als bestuurder. Dat komt hem binnen de Unie op de kwalificatie 'regent' te staan. Bijna twintig jaar bestuurt hij op een eigen, maar krachtdadige wijze de KNAU. Net als Scharroo komt Paulen in het NOC-bestuur en kan hij zo de belangen van atletiek als olympische sport goed behartigen. De Spelen zijn in die tijd het belangrijkste podium waarop atleten en landenteams met elkaar de internationale strijd aangaan.

De vier keer goud voor Fanny Blankers-Koen (100 m, 200 m, 80 m horden en 4 x 100 m) en twee keer brons voor Wim Slijkhuis (1500 m en 5000 m) bij de Olympische Spelen van 1948 plaatsen Nederland als atletiekland internationaal op de kaart. De ontvangst van *The flying housewife* in Amsterdam pakt uit als een zelden vertoond spektakel. In een open landauer getrokken door vier appelschimmels wordt het gezin Blankers-Koen van het Centraal Station opgehaald. Gemotoriseerde politie en politie te paard moeten de route vrijhouden. Aangekomen in het stadhuis wordt zij toegesproken door een trotse burgemeester d'Ailly. Hij biedt haar als cadeau namens de stad het gedenkboek voor het vijftigjarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina aan. Van haar eigen buurtgenoten krijgt zij heel praktisch een nieuwe fiets, 'omdat ze al hard genoeg heeft gelopen'.

De Spelen in Helsinki (1952) leveren alleen bij de vrouwen op de 200 meter zilver op. Puck van Duyne-Brouwer ontpopt zich in Finland als nieuw sprinttalent. Vier jaar later evenaart zij het 100 meterrecord van Blankers-Koen in aanloop naar de Spelen in Melbourne van 1956. Vanwege de omstreden Nederlandse boycot door het NOC kan zij *down under* de belofte van medaillekandidaat niet waarmaken. Dat geldt ook voor regerend Europees kampioen verspringen Henk Visser. Alle sportbonden vertegenwoordigd in het NOC, inclusief die van KNAU-voorzitter Paulen, staan achter het boycotbesluit. De sportwereld is niet onverdeeld gelukkig met het terughalen van de Nederlandse ploeg. Met name onder de atleten is er grote onvrede over de boycot. In 2006 biedt NOC*NSF-voorzitter Erica Terpstra alsnog excuses aan voor de destijds gevolgde handelwijze. In de jaren zestig blijven de internationale successen voor Nederland beperkt tot enkele medailles bij de Europese kampioenschappen. In Belgrado 1962 behaalt Gerda Kraan goud op de 800 meter. Verder is er zilver voor de discuswerper Cees Koch en brons voor 400 meterloopster Tilly van der Zwaard.

Onder leiding van Paulen krijgt de KNAU een eigen gezicht in de Nederlandse naoorlogse sportwereld. Hij wordt daarin bijgestaan door twee uiterst ervaren bestuursleden: Uniesecretaris Bas Wirtz en secretaris van de Nationaal Technische Commissie Jo Moerman. Het zijn de jaren waarin tal van technologische vernieuwingen in de atletiek plaatsvinden. De aerodynamisch gevormde speren (1953) en de glasfiber polsstokken (1960) doen hun intrede en zorgen voor spectaculaire verbeteringen van wereldrecords. In 1963 wordt een begin gemaakt met een nationale competitie van clubteams voor mannen en vrouwen, verdeeld in drie prestatieklassen. De landelijke competitie is een succes en wordt uitgebreid naar veteranen en diverse jeugdcategorieën.

Lang drijft de Unie op de inzet van vrijwilligers en parttimers. De aanstelling van een fulltime administrateur wordt mogelijk gemaakt door een Rijkssubsidie voor bondsbureaus in 1954. Het eerste echte bondsbureau wordt in 1959 in Gouda in gebruik genomen. Een ongekende luxe is het hebben van een bestuurskamer waar ook de diverse commissies kunnen vergaderen. Voor die tijd is het secretariaat van de KNAU meestal gevestigd in het huis van een bestuurder, liefst de secretaris.

Na een bewind van bijna twintig jaar is het voor Paulen genoeg. Hij treedt terug als voorzitter, maar blijft internationaal actief bij de IAAF als vertegenwoordiger voor Europa. Zijn bestuurlijke faam en integriteit maken dat hij in 1976 met een overtuigende meerderheid tot voorzitter van de IAAF wordt gekozen. Als in 1981 de Italiaan Nebiolo de voorzittershamer overneemt, richt Paulen zich helemaal op de vervulling van zijn grote wens: het wereldkampioenschap atletiek. Dat evenement wordt in 1983 in Helsinki voor het eerst gehouden. Daar ziet de dan 81-jarige Paulen hoe de dan 21-jarige Rob Druppers een zilveren medaille op de 800 meter wint.

Een lange roerige periode (1964-1977)

Frans Jutte, die al tien jaar meedraait als lid van het Uniebestuur, wordt de opvolger van Paulen. Hij is welbespraakt en wellicht wat diplomatieker dan zijn voorganger. Dat laatste komt hem goed van pas, want de jaren zestig en zeventig staan bol van conflicten tussen atleten en trainers enerzijds en bestuur anderzijds. Conflicten die worden uitgevochten tot in het Unieparlement en waarover de landelijke pers uitgebreid verhaalt.

Jutte is nauw verbonden met het Haagse atletiekgebeuren. Hij is twintig jaar voorzitter geweest van het gerenommeerde Vlug & Lenig (V&L) en een van de oprichters van de Haagse damesatletiekvereniging Olympia '48. Beide zijn later opgegaan in het huidige HAAG Atletiek.

Prestatief gaat het de Nederlandse atletiek niet voor de wind. Medailles bij de Olympische Spelen in Tokio (1964) en de EK in Boedapest (1966) blijven uit. Een opzienbarende rel ontstaat op de avond voor het vertrek van de atletiekploeg naar de Spelen die in Mexico (1968) worden gehouden. Wil Westphal, trainer van de 4 x 100 meter damesploeg, wordt die avond door chef d'équipe Jo Moerman onverwacht geconfronteerd met een nieuwe taakverdeling voor de coaches. Westphal acht die ingreep onacceptabel en weigert af te reizen naar Mexico. Diverse lijmpogingen in de vroege ochtend mislukken, met als resultaat dat de atletiekploeg zonder hem van Schiphol vertrekt. Het NOC laat vervolgens vanuit Mexico-City weten geen prijs meer te stellen op Westphals komst. Het damesestafetteteam denkt daar heel anders over en stuurt hem een telegram om 'alsjeblieft' te komen. Dat gebeurt uiteindelijk ook, maar niet in de rol van coach. Vanaf de tribune ziet Westphal hoe 'zijn' team in de series het wereldrecord evenaart. De volgende dag in de finale wordt het Nederlandse viertal vierde in dezelfde tijd als de Russinnen die brons verdienen. Voor de Amerikaanse dames is er goud in een nieuw wereldrecord. Een medaille is er nog wel in Mexico-City. De laatbloeier Maria Gommers behaalt brons op de 800 meter.

De Nederlandse vrouwen baren bij de opening van de Spelen opzien door in boven de knie afgeknipte rokken in het defilé mee te lopen. De 'modernisering' van het officiële tenue, zeer tegen de wil van de leiding, is een initiatief van estafetteloopster Mieke Sterk. Zij brengt daarmee de rebelse houding van jongeren en studenten eind jaren zestig tot uitdrukking. De grieven richten zich op het autoritair optreden van sportbestuurders en een gebrek aan democratische controle. Later zullen Sterk en het KNAU-bestuur nog eens botsen over dergelijke kwesties.

De affaire Westphal krijgt na de Spelen nog een bestuurlijke nasleep. Een onderzoekscommissie rapporteert eind 1968 over deze zaak in een buitengewone KNAU-vergadering. Het bestuur en de NTC-leden krijgen in een motie het dringende advies hun functies op de komende jaarvergadering – drie maanden later – ter beschikking te stellen. Een deel van de demissionaire bestuursleden stapt tijdens deze vergadering alsnog op. Diverse atleten roeren zich. Voorzitter Jutte blikt op deze vergadering terug als een van de moeilijkste uit zijn bestuurscarrière. In het eerdergenoemde onderzoeksrapport wordt ook een structuurverandering voorgesteld. Er komt een Unieraad gebaseerd op een indeling in vijf districten en de subcommissies van de machtige NTC worden omgevormd tot bestuurscommissies.

Bij de EK van 1969 in Athene worden twee zilveren plakken behaald. Wilma van den Berg wordt tweede op de 100 meter en Maria Gommers staat op het podium voor haar tweede plaats op de 1500 meter. De eerste dopingaantijging tegen een Nederlandse atleet vindt ook in Athene plaats. Tienkamper Ed de Noorlander wordt zijn zesde plaats in de eindrangschikking ontnomen op basis van een positieve test, die uiteindelijk alleen een onschuldig vitamine B-preparaat aantoont. De aangekondigde IAAF-schorsing wordt nooit opgelegd.

De opkomst van de indooratletiek vindt plaats in de jaren zestig. In veiling- of tentoonstellingshallen worden vlakke rondbanen uitgezet. De lengtes verschillen afhankelijk van de beschikbare ruimte. Op de houten vloeren mag alleen met korte spikepuntjes gelopen worden. In de Oude RAI in Amsterdam vindt in 1970 het eerste Nederlandse kampioenschap indoor plaats. Als daarna een baan met verhoogde bochten in gebruik wordt genomen, regent het indoorrecords. Pas in 1989 wordt in het Houtrust-complex in Den Haag een permanente indoorbaan aangelegd die voldoet aan de IAAF-regels.

De grote toernooien in de jaren zeventig leveren de Nederlandse atletiek geen eremetaal op. Toch worden enkele in het oog springende prestaties geleverd. Olga Commandeur vestigt in 1975 een wereldrecord voor junioren op de 800 meter. Jos Hermens verbetert verschillende keren wereldrecords op de 10 Engelse mijl, de 20 kilometer en de uurloop.

De jaren zeventig zijn ook de jaren van de opkomst van het trimmen en de ongeorganiseerde lopers. Er wordt in ons land steeds meer hardgelopen, maar vooral buiten KNAU-verband. De 'eerste loopgolf' is in opkomst en nieuwe partijen richten zich op de uitdijende loopmarkt.

Vrouwen in de atletiek: late emancipatie

Atletiek heeft van oudsher het imago van een mannensport. De entree van vrouwen in de atletiek is later dan bijvoorbeeld bij gymnastiek en zwemmen en bij de sporten voor de hogere klasse als tennis en hockey. Sporten die beter passen bij het gangbare beeld van vrouwen, waarin elegantie en schoonheid domineren. Fysiek zware sportinspanningen horen daar niet bij, en werden geacht een risico te vormen voor de hoogste roeping van de vrouw: het moederschap.

Het duurt tot juni 1913 voordat de eerste 'officiële' atletiekwedstrijd voor vrouwen plaatsvindt. Locatie is het terrein van de Amsterdamse voetbalvereniging RAP. Het enige onderdeel voor dames is de 100 meter sprint. Die wordt gewonnen door Johanna Bot, een korfbalster! Hoewel de Nederlandsche Athletiek-Unie (NAU) wedstrijden voor vrouwen organiseert, kunnen bij de eigen aangesloten atletiekverenigingen vrouwen nog geen lid worden.

Heel langzaam komt atletiekbeoefening voor vrouwen uit de hoek van de bezienswaardigheden. De aartsvader van de Spelen Pierre de Coubertin was geen voorstander van vrouwensport. In 1928 staan er voor het eerst vijf atletiekonderdelen voor vrouwen op het programma van de Olympische Spelen. Dat besluit kan rekenen op steun, maar ook op tegenstand. De Nederlandse atletiekploeg telt vijftig deelnemers, onder wie elf vrouwen. De bescheiden damesploeg zorgt voor de enige medaille bij atletiek. Lien Gisolf, op dat moment wereldrecordhoudster, haalt op haar Schots een zilveren medaille bij het hoogspringen.

Ondanks dit olympische succes verandert er weinig in de afwijzende houding van de (heren)atletiekverenigingen. Daarom wordt op 10 februari 1930 de Amsterdamse Dames Atletiekvereniging (ADA) opgericht. Een halfjaar later volgt Hollandia in Rotterdam. En zo komen er meer. In de jaren na de Tweede Wereldoorlog komt de damesatletiek in een stroomversnelling. Bij de Olympische Spelen van 1948 wint 'vliegende huisvrouw' Fanny Blankers-Koen met drie andere getrouwde vrouwen de 4 x 100 meter. Zoiets is nooit eerder vertoond.

Nederland blijkt over meer vrouwelijk sprinttalent te beschikken. Foekje Dillema maakt een stormachtig debuut op de sintelbanen. De Friezin steekt Fanny Blankers-Koen op de sprintnummers naar de kroon. Een nu ontoelaatbare seksetest is aanleiding voor de KNAU om haar in 1950 niet langer als vrouw te bestempelen. Zij wordt voor het leven geschorst en haar naam wordt uit de ranglijsten verwijderd. Het is een affaire die tot het begin van deze eeuw speelt. Pas dan rehabiliteert de Unie haar. Deze affaire laat zien hoe moeizaam met het vrouw-zijn in de sport, en in atletiek in het bijzonder, wordt omgegaan.

Bestuurlijk komt de emancipatie eveneens laat tot stand. Annie Schmitz-Broekhoff, lange tijd voorzitter en boegbeeld van ADA, wordt in 1977 de eerste vrouw in het bestuur van de KNAU. Zij herinnert zich haar eerste vergadering van het KNAU-bestuur nog goed. Als begroeting krijgt zij door een mannelijke collega de vraag voorgelegd: "En, wat denk jij te gaan veranderen?" Fijn welkom! In de tweede helft van de jaren tachtig zet de emancipatie door. Tegenwoordig bestaat het Uniebestuur voor de helft uit vrouwen.

Le Champion – van oorsprong een toerfietsclub – organiseert in 1973 de Halve Marathon van Egmond en start in 1974 met het jaarlijks uitgeven van het *Trimloopboekje* waarin alle belangrijke loopevenementen in Nederland, met de nodige reclame, zijn opgenomen. Zo komen er meer concurrenten waartegen de atletiekverenigingen en de KNAU het moeten opnemen.

Rond die tijd worden de contouren van een nieuwe bestuursstructuur zichtbaar: een vijfkoppig bestuur met daaronder een sectie wedstrijd- en een sectie recreatiesport. Met de sectie recreatiesport wordt beoogd in te spelen op de wensen en behoeftes van de recreanten binnen de Unie, maar ook op die van de nog veel grotere groep ongebonden lopers. De KNAU mag dan wel gestaag groeien door de toeloop van recreanten, de teruggang van de baanatletiek, ook bij de jeugd, baart de Unie zorgen.

KNAU-voorzitter Jutte neemt afscheid in 1977. De KNAU telt inmiddels 176 verenigingen met ruim 35.000 leden. Zoals gezegd loodst Jutte de KNAU door bestuurlijk roerige tijden. In het laatste jaar dat hij voorzitter is neemt de eerste vrouw – Annie Schmitz-Broekhoff – zitting in het bestuur van de KNAU. Ook heeft Jutte gezorgd voor een opvolger. Vicevoorzitter Wim de Beer loopt zich al een tijdje warm om de hamer van hem over te nemen.

En daarna...

Wim de Beer krijgt in 1973 als informaticus beroepshalve te maken met de KNAU. Voor de elektronische verwerking van de uitslagen van de EK indoor in Rotterdam schakelt de KNAU het bedrijf waar De Beer werkt in. Nog datzelfde jaar treedt hij toe tot het KNAU-bestuur, om in 1977 tot voorzitter gekozen te worden. Onder zijn leiding wordt een al eerder voorgestelde structuurwijziging doorgevoerd. Het aantal districten gaat terug naar vijf en dat geldt ook voor de omvang van het bestuur. Verder komen de afdelingen die voorheen onder de districten vielen niet meer terug. Zo krijgt de KNAU een wat plattere structuur die slagvaardig optreden mogelijk maakt.

Bij de olympische toernooien in de jaren tachtig oogst de Nederlandse atletiek weinig medailles. Tijdens de Spelen in 1980 in Moskou snelt Gerard Nijboer naar een tweede plaats op de marathon. Twee jaar later tijdens de EK in Athene, op het historische parcours van Marathon naar Athene, wordt het wel goud. Ria Stalman bereidt zich al enige jaren in de VS voor op de Spelen van 1984 in Los Angeles. Vanwege een boycot van de Oostbloklanden ontbreken haar belangrijkste concurrenten. Stalman wint overtuigend goud. Door haar recente uitlatingen over dopinggebruik heeft deze bejubelde medaille thans veel van haar glans verloren.

In Europees verband doet Nederland het beter. Zeker op indoorgebied, met een hoofdrol voor de vrouwen. Bij de EK indoor 1988 in Boedapest wordt het ongekende aantal van vijf medailles gewonnen. Goud is er voor Nelli Cooman, die voor de vierde achtereenvolgende keer op de 60 meter kampioene wordt. Elly van Hulst wint de 3000 meter en Frans Maas springt naar goud met 8,06 meter. Zilver is er voor Marjan Olyslager op de 60 meter horden en ook voor Rob Druppers op de 800 meter.

In deze periode is niet alles pais en vree bij de KNAU. Nu zijn het vooral personeelsproblemen die binnen de Unie spelen en de landelijke (sport)pers halen. Directeuren treden af en aan. Een bijzondere oplossing voor onder meer dit probleem is dat De Beer vanaf 1989 zijn functie van voorzitter gaat combineren met die van Uniedirecteur. Aan die dubbelfunctie komt een

eind als hij in 1991 overlijdt. De Beer laat een moderne, inmiddels middelgrote sportbond achter die zorg draagt voor professionele begeleiding van atleten en teams. In zijn voorzittersperiode verdubbelt het aantal leden zich tot ruim 72.000 en groeit het aantal verenigingen tot 260. Het landelijke voorzieningenniveau verbetert door de groei van het aantal kunststofbanen tot 75. Met 'Houtrust' in Den Haag wordt een permanente indoorbaan in gebruik genomen. De KNAU slaagt erin om veel sponsors aan te trekken die zich aan het gezonde imago van de atletieksport willen verbinden.

2.5 Conclusie

De 'athletische' verenigingen die aan het eind van de negentiende eeuw ontstaan zijn niet te vergelijken met de atletiekverenigingen van nu. Athletische verenigingen organiseren voor hun leden verschillende sportactiviteiten, waaronder diverse 'atletiek'onderdelen als lopen en springen. Daarnaast wordt atletiek aangeboden door voetbal-, korfbal- en gymnastiekverenigingen die daarvoor eigen afdelingen hebben. De eerste vereniging waar uitsluitend aan atletiek wordt gedaan, wordt in 1895 opgericht.

Na twee weinig succesvolle voorgangers wordt in 1901 de Nederlandsche Athletiek-Unie (NAU) opgericht. Atletiek ontdoet zich in de loop der jaren eerst van de zogeheten 'zware' onderdelen zoals gewichtheffen, worstelen en touwtrekken. Wandelen wordt ook niet beschouwd als een kerndiscipline binnen atletiek. Zo komt er meer focus op lopen, springen en werpen als hoofdbestanddelen van de 'lichte' atletieksport.

Een ander streven van de NAU is het terugdringen van de heterogeniteit van het ledenbestand. In 1934 vindt een reorganisatie plaats. Er komen negen districten, waarin alleen plaats is voor verenigingen die op volwaardige wijze atletiek willen bedrijven. Door de Duitse bezetter wordt de NAU aangewezen als 'eenheidsbond' voor atletiek. Dit leidt tot een spectaculaire groei van het aantal leden en verenigingen.

Na de bevrijding gaat de nu weer Koninklijke Unie op de ingeslagen weg verder én komt ze meer op eigen benen te staan. De Olympische Spelen van 1948 vormen een hoogtepunt in de Nederlandse atletiekgeschiedenis, door de prestaties van de 'vliegende huisvrouw' Fanny Blankers-Koen.

De wat regenteske stijl van besturen levert eind jaren zestig en zeventig veel ruzies en 'affaires' op die de KNAU als organisatie geen goed doen. Ondanks deze perikelen groeit de Unie gestaag. De KNAU telt in 1965 zo'n 20.000 leden, in 1977 zijn dat er al ruim 35.000.

De laatste bestuursperiode die besproken is loopt tot begin jaren negentig. De bond professionaliseert zowel qua organisatie als qua begeleiding van atleten. Het voorzieningenniveau verbetert door de groei van het aantal kunststofbanen en de komst van een permanente indoorbaan. De groei van het aantal recreanten en veteranen zorgt voor een meer gelijkwaardige positie van de breedtesport ten opzichte van de wedstrijdsport in het bondsbeleid. De zogeheten eerste loopgolf stuwt tien jaar voor de eeuwwisseling het aantal leden op naar ruim 70.000. Het aantal aangesloten verenigingen bedraagt dan 260, die vele loopgroepen herbergen. Met de tweede loopgolf in aantocht is de KNAU klaar voor een positie bij de tien grootste sportbonden van ons land. De rest is geschiedenis.

Referenties

Bijkerk, A. (2012). *Olympisch Oranje, van Athene 1896 t/m Londen 2012*. Haarlem: Spaar en Hout.

Blankers, J., Haitsma, J. & Moerman, J. (1951). *Gouden boek der KNAU*. Gouda: KNAU.

Feith, J. (1900). *Het boek der sporten*. Amsterdam: Holkema en Warendorf.

Haitsma, J. & Moerman, J. (1961). *Supplement bij het gouden boek der KNAU*. Gouda: KNAU.

Heere, A. & Kappenburg, B. (2000). *1870 – 2000, 130 Jaar atletiek in Nederland*. Nieuwegein: Stichting 130 Jaar atletiek in Nederland.

Mulier, W. (1894). *Athletiek en voetbal*. Haarlem: De Erven Loosjes.

Nederlandsche Athletiek-Unie (1911). *Iets over athletiek (propaganda-boekje)*. Rotterdam: NAU.

Renson, R. (1980). *Geschiedenis van de sport in de oudheid*. Leuven: Acco.

Roe, W. (2002). *Front Runners. The First Athletic Track Champions*. Sussex: The book guild.

Shearman, M. (1887). *Athletics and Football*. Londen: Longmans, Green and Co.

Noten

1. Met dank aan Hugo Tijsmans en Chris Konings van de Stichting Atletiekerfgoed voor hun suggesties en commentaar.
2. Op 11 september 1912 wordt in Amsterdam het Nederlands Olympisch Comité (NOC) opgericht. De NAU is een van de stichtende sportbonden. De NAU treedt in 1914 ook toe tot de twee jaar eerder in Stockholm opgerichte International Amateur Athletics Federation (IAAF).

Adriaan Paulen:
Bestuurder in veranderende tijden

In het Bislett-stadion van Oslo hangt een lijst met de meer dan vijftig wereldrecords in de atletiek die hier zijn gevestigd. Bovenaan de lijst prijkt de naam van Adriaan Paulen, een van Nederlands grootste sportbestuurders. Hij werd in 1924 op de in de atletiek ongebruikelijke 500 meter met een tijd van 63,8 de snelste atleet ter wereld.

Paulen werd op 12 oktober 1902 geboren in Haarlem. Vóór de Tweede Wereldoorlog was hij een succesvol atleet op de 400 en 800 meter. Hij veroverde negen Nederlandse titels en werd driemaal uitgezonden naar de Olympische Spelen. In 1920 bereikte hij in Antwerpen de finale op de 800 meter. In Parijs (1924) en Amsterdam (1928) had hij minder succes. Zijn persoonlijke records waren 48,2 op de 400 meter en 1.55,1 op de 800 meter. Hij was de eerste Nederlandse atleet die zich per vliegtuig verplaatste en het Europese wedstrijdcircuit afreisde.
De definitieve keuze voor de atletiek maakte hij noodgedwongen. Paulen was ook een hartstochtelijk voetballer bij HFC Haarlem, maar kreeg last van een meniscus. Hij beperkte zich overigens – zoals in die tijd gebruikelijker was dan nu – niet tot één tak van sport. Paulen speelde cricket, was deelnemer aan de TT in Assen in 1926 en reed vanaf 1936 achtmaal de Rally van Monte Carlo.

Als mijnbouwkundig ingenieur kwam hij in 1929 in dienst van de Staatsmijnen. Daar begon ook zijn bestuurlijke carrière in de sport, met het voorzitterschap van de Heerlense Atletiek Vereniging Oranje-Nassau (AVON). Gedurende de Tweede Wereldoorlog was hij actief in het verzet. Tijdens de mijnstakingen in april en mei 1943 namen de Duitsers hem gevangen. Paulen weigerde samen met andere directieleden en managers van de mijnen de namen van de stakers te noemen en zat korte tijd in het gijzelaarskamp in Sint-Michielsgestel. Een jaar later wist hij de Amerikaanse troepen in het zuiden van Limburg te bereiken en diende hij hen onder meer als gids. Na de oorlog kreeg hij hiervoor de Militaire Willems-Orde en de Amerikaanse Medal of Freedom.

Als atleet werd hij al snel bekend om zijn kritische houding jegens bestuurders en de toenmalige reglementen. Dat leverde hem berispingen op en schorsingen. Op het atletiekveld nam hij later als bestuurder geen blad voor de mond en kon hij juryleden of atleten, soms terecht, soms onterecht, verwijten maken. Achter de bestuurstafel was hij een strateeg, die de KNAU vanaf 1944 bijna twintig jaar leidde. In 1951 werd hij bestuurslid van het NOC. Hij trad in 1965 terug, nadat hij ook nog vicevoorzitter en directeur was geweest.

Vanaf 1946 was hij dertig jaar lang bestuurslid van de IAAF en vanaf 1976 vijf jaar voorzitter. In die functie werd hij geprezen om zijn formidabele werklust, al wordt hij in een gedenkboek over honderd jaar IAAF ook beschreven als man die zich als voorzitter wel met erg veel details bezighield en hechtte aan tradities.

Dat wil niet zeggen dat Paulen wars was van vernieuwing, zo stelt Paul van Gool, die bronnenonderzoek doet voor een biografie over Paulen. Van het begin af aan heeft Paulen in de IAAF gepleit voor verruiming van de amateurregels. Daarbij was zijn strategie dat als je de regels wilde veranderen, je dan zelf als bestuurder de bestaande regels moest handhaven. Vooral Nederlandse atleten hadden hier regelmatig last van.

Nadat de IAAF tijdens de Olympische Spelen van Mexico in conflict was gekomen met de firma Adidas vanwege betalingen aan atleten, wenste Paulen de directie van Adidas een verblijf in Siberië toe. Vanaf 1970 herstelde de relatie zich en maakte Paulen kennis met de marketingconsultant van Adidas, de Engelsman Patrick Nally. Paulen had gezien wat marketing voor het voetbal had betekend en vanaf 1975 gingen Paulen en Nally samenwerken. Hun doel was plannen uit te werken voor wedstrijden die geld moesten genereren voor de IAAF, voor de organisatoren en voor de atleten. Vanaf 1976 kwamen zij met plannen voor World Cup-wedstrijden, technische hulpprogramma's voor armlastige landen, een plan voor wereldkampioenschappen en voor een serie topwedstrijden, de Golden Events.

Voor Horst Dassler, de baas van Adidas, was dit alles niet voldoende. Toen er in 1981 verkiezingen waren voor het presidentschap van de IAAF, begon Dassler binnen de IAAF een campagne om Paulen niet te herkiezen. Op het einde benaderde hij Paulen en 'adviseerde' hem zich niet verkiesbaar te stellen. Paulen trok zich daarop terug. In hun boek *In de ban van de ringen* beschrijven Viv Simson en Andrew Jennings hoe de Italiaan Primo Nebiolo, die via de studentensport een plek wist te veroveren in de mondiale atletiek, zich dankzij zijn goede relatie met Dassler tot opvolger wist op te werken.

Paulen voelde zich achteraf onrechtvaardig behandeld, maar keerde zich niet af van de IAAF. Bij een IAAF-bijeenkomst in Zuid-Frankrijk in 1985 kwam hij ten val en brak zijn heup. Tijdens een operatie in een ziekenhuis in Eindhoven overleed hij op 9 mei.

Paulen was sinds 1961 Officier in de Orde van Oranje-Nassau – en vanaf 1982 Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Het IOC onderscheidde hem met de Olympic Order. De jaarlijkse internationale atletiekwedstrijd die sinds 1981 in Hengelo plaatsvindt droeg van 1987 tot 2000 de naam Adriaan Paulen Memorial. Bij de eeuwwisseling werd wdeze meeting omgedoopt tot Fanny Blankers-Koen Games.

3 Deelname

» Koen Breedveld (Mulier Instituut)

» Ine Pulles (Mulier Instituut)

De atletieksport kent een pracht van een historie, een die teruggaat tot de oude Grieken, maar die ook daarna nog springlevend is gebleven. In meer recente tijden mag ook de loopsport zich verheugen in toenemende aandacht, eerst als gevolg van de 'Trimbeweging', en in meer recente jaren onder invloed van de grote golf aan loopevenementen die wekelijks het sportlandschap sieren. Voor zowel de atletiek als de loopsport geldt daarbij dat Nederland internationaal een woordje meespreekt. Atleten als Fanny Blankers-Koen, Gerard Nijboer, Rob Druppers, Ellen van Langen en meer recent Dafne Schippers deden van zich spreken. Evenementen als de marathon van Rotterdam en de Enschedese FBK-Games staan internationaal hoog aangeschreven. Verder kent Nederland een sterke atletiekinfrastructuur, met verenigingen met een rijke traditie en een hecht netwerk aan atletiekbanen.

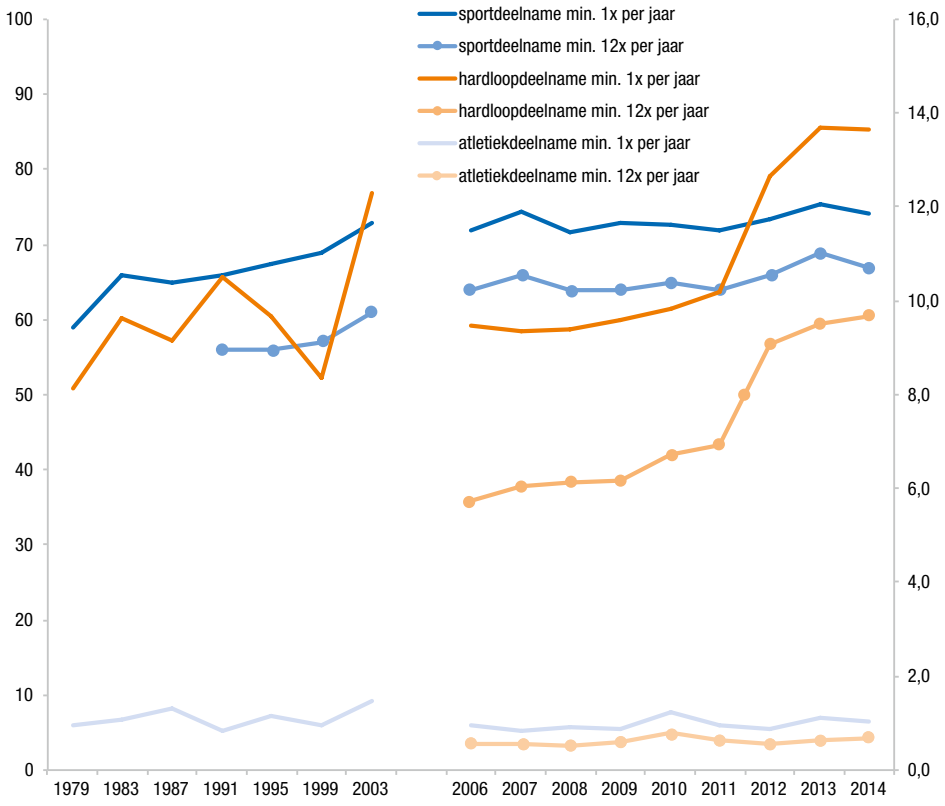
De vraag die in dit hoofdstuk centraal staat, is in welke mate die historie, die prestaties en die infrastructuur zich vertalen in belangstelling om deel te nemen aan de atletiek- of de loopsport. Hoeveel mensen doen er aan atletiek of lopen hard, wat is daarin de ontwikkeling geweest, welke groepen voeren de boventoon, hoe verschillen atletiek en hardlopen daarin onderling, en hoe verhouden beide zich ten opzichte van andere takken van sport? We bekijken hiertoe eerst de ontwikkelingen in de deelname aan atletiek en hardlopen (3.1). Vervolgens kijken we naar verschillen tussen groepen (man, vrouw, leeftijd, et cetera; 3.2), het lidmaatschap van atletiekverenigingen en hardloopgroepjes (3.3) en de motivatie en de beeldvorming van atletiek en hardlopen (3.4). We sluiten het hoofdstuk af met een korte conclusie.

3.1 Deelname aan atletiek en hardlopen

De afgelopen decennia is de sportdeelname in Nederland sterk gegroeid. Deed in 1979 nog iets minder dan 60 procent van de Nederlanders aan sport, nu ligt dat aandeel rond de 75 procent - en 65 procent als we kijken naar de mensen die minimaal eens per maand aan sport doen (linkeras in figuur 3.1). De grootste groei deed zich daarbij voor in de vorige eeuw. De laatste jaren zien we dat de groei in de sportdeelname er wat uit is, en dat het aandeel sporters niet heel hard meer groeit.

Wat deelnamecijfers betreft overtreft de loopsport de atletieksport op twee wijzen. Ten eerste zien we in de loopsport wel een duidelijke groei, waar we een dergelijke ontwikkeling in de deelname aan atletiek niet of nauwelijks waarnemen. En ten tweede zien we dat beduidend meer mensen aan hardlopen doen dan aan atletiek. Anno 2014 loopt veertien procent van de bevolking weleens hard (10% minimaal maandelijks – zie rechteras in figuur 3.1).[1] Voor atletiek geldt dat voor ongeveer één procent van de bevolking. Die cijfers maken hardlopen in 2014 wat deelnameaantallen betreft tot de vierde sport van het land (na fitness, zwemmen en wandelen) en atletiek tot de 31ste.

Figuur 3.1 Deelname aan sport, atletiek en hardlopen, 1979-2014, bevolking van 6-79 jaar, in procenten (linkeras sportdeelname, rechteras atletiek en hardlopen)

Bron: AVO (1979 t/m 2003), OBiN (2006 t/m 2014), bewerking Mulier Instituut.

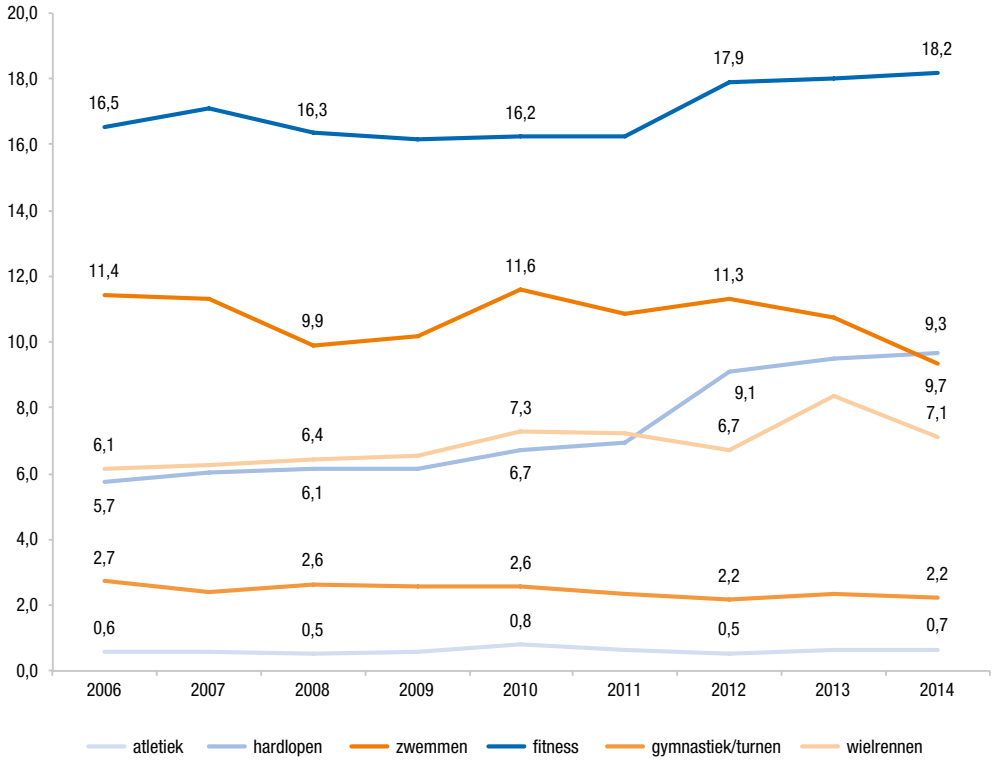

Atletiek en hardlopen versus andere sporten

De afgelopen decennia mochten vooral individueel beoefenbare sporten rekenen op een groeiende belangstelling. Teamsporten en zogeheten 'duosporten', sporten waarvoor één tegenstander volstaat om deze te kunnen beoefenen zoals de meeste vecht- en racketsporten, zijn de afgelopen jaren niet of nauwelijks gegroeid of zelfs in aantal beoefenaren gedaald – zoals de tennissport (Van der Poel & Bakker, 2015). Bij de teamsporten zien we hockey en ook voetbal nog wel groeien, maar hebben sporten als basketbal, volleybal, handbal en korfbal moeite om hun ledentallen op peil te houden (Tiessen-Raaphorst, 2015; NOC*NSF, 2015).

Hoe verhouden atletiek en loopsport zich ten opzichte van andere individueel beoefenbare sporten?[2] We zien dat in vergelijking met min of meer vergelijkbare sporten als fitness, wielrennen, zwemmen en turnen het hardlopen de sport is die de grootste groei heeft gekend de afgelopen jaren (figuur 3.2 – Van Bottenburg et al., 2006; Scheerder & Breedveld, 2015). Hardlopen is daarmee wat aantallen deelnemers betreft de grootste groeisport van de afgelopen jaren (Tiessen-Raaphorst, 2015). Fitness en wielrennen zijn de laatste jaren ook nog gegroeid, maar niet zo sterk als het hardlopen. Fitness is wel de meest beoefende van alle hier genoemde sporten. Anno 2014 doet achttien procent van de bevolking minimaal twaalfmaal per jaar aan fitness, tegenover tien procent aan hardlopen en zeven procent aan wielrennen. Zwemmen is met negen procent ook nog steeds een grote sport in Nederland, maar niet zo groot meer als in 2006 of in eerdere tijden (Van der Werff & Breedveld, 2013).[3] Atletiek is van alle hier genoemde sporten de kleinste, wat deelnemersaantal betreft – al is het verschil met de turnsport niet heel groot. De belangstelling voor de deelname aan de turnsport daalt daarbij, terwijl de deelname aan de atletieksport de laatste jaren (op basis van deze statistieken) min of meer constant lijkt te zijn gebleven.

Figuur 3.2 Deelname aan diverse individueel beoefenbare sporten, 2006-2014, bevolking 6-79 jaar (deelname van minimaal 12 keer per jaar), in procenten

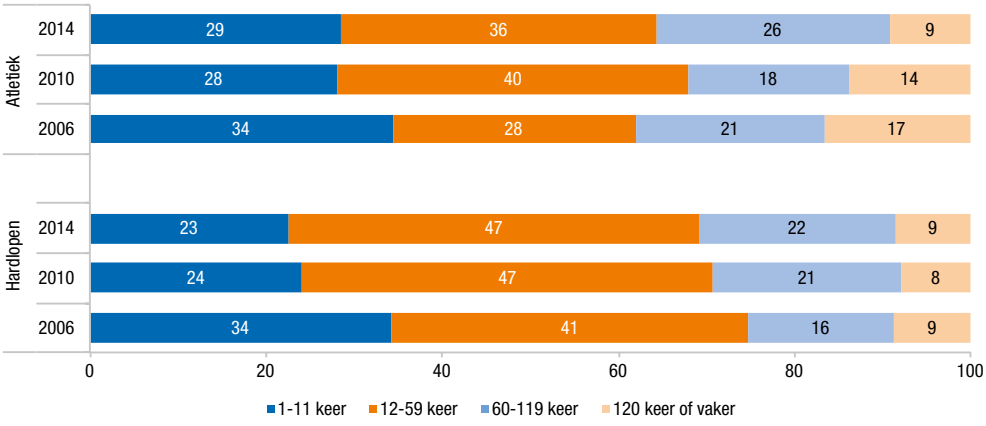
Bron: OBiN (2006-2014), bewerking Mulier Instituut.

Intensiteit van beoefening

Voor alle takken van sport geldt dat die in meer of mindere mate kunnen worden beoefend, zo ook voor atletiek en hardlopen. Voor beide takken van sport zien we dat hooguit een kleine schare aan beoefenaren (9%) hun sport vaker beoefent dan 120 keer per jaar (figuur 3.3). Het aandeel fanatieke atleten lijkt daarbij in de tijd wat af te nemen. Beoefende in 2006 zeventien procent van de atleten hun sport 120 keer per jaar of vaker, in de latere jaren was dat aandeel gedaald tot de eerder vermelde negen procent in 2014. Voor hardlopen zien we die ontwikkeling niet. Daar zien we juist een geleidelijke toename van de intensiteit waarmee die sport wordt beoefend: de schare incidentele beoefenaren neemt wat af, de schare meer frequente beoefenaren (vaker dan 60 keer per jaar) neemt licht toe. Die ontwikkeling is door sommigen wel getypeerd als een 'derde loopgolf': de mensen die het hardlopen hebben opgepakt worden

ambitieuzer in hun doelstellingen (Hover, Van der Werff & Breedveld, 2015). Mannen beoefenen zowel het hardlopen als de atletiek iets vaker dan vrouwen, maar groot zijn de verschillen niet (3 tot 5 procentpunten meer mannen die atletiek of hardlopen vaker dan 120 keer per jaar beoefenen dan vrouwen).

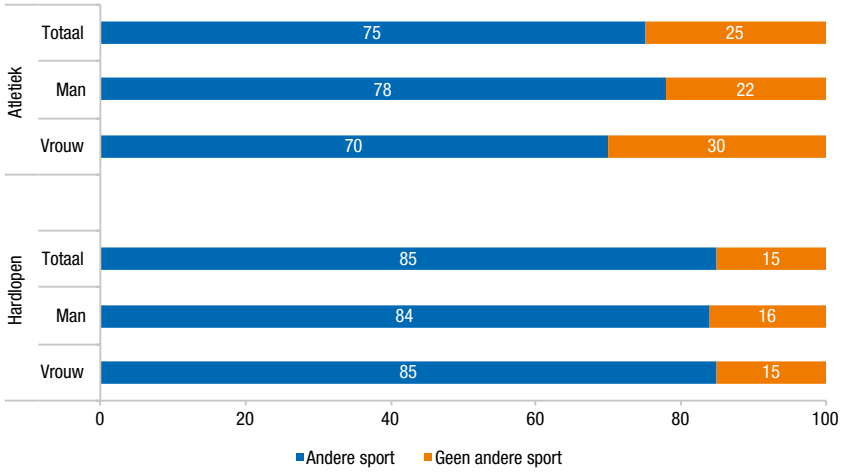
Figuur 3.3 Frequentie atletiekdeelname in de afgelopen 12 maanden voor 2006, 2010 en 2014, bevolking 6-79 jaar, in procenten

Bron: OBiN (2006, 2010, 2014), bewerking Mulier Instituut.

De intensiteit waarmee mensen hun sport beoefenen komt ook tot uitdrukking in de mate waarin mensen zich focussen op de betreffende tak van sport – of waarin men daarnaast ook actief is in andere sporten. Kijken we naar het aandeel hardlopers en atleten dat daarnaast nog deelneemt aan andere sporten, dan zien we dat 75 procent van de atleten hun sport combineert met minimaal één andere sport (figuur 3.4). Voor hardlopen is dit aandeel nog iets groter: 85 procent. Klaarblijkelijk wordt hardlopen iets vaker gecombineerd met andere takken van sport dan atletiek. Tussen mannen en vrouwen doen zich hierin geen grote verschillen voor. In vergelijking met andere sporten wordt hardlopen relatief vaak gecombineerd met andere sporten, atletiek scoort in dit opzicht 'gemiddeld'.[4]

Figuur 3.4 Beoefenen van een andere sport naast atletiek of hardlopen, personen die minstens 12 keer per jaar de sport beoefenen van 6-79 jaar, in procenten

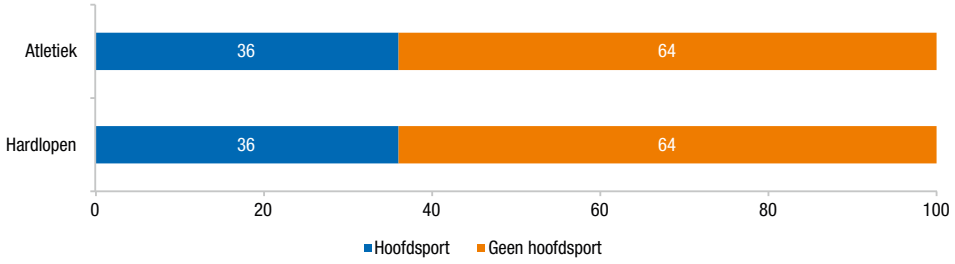

Bron: OBiN (2006-2014), bewerking Mulier Instituut.

Het is hiermee nog niet duidelijk geworden of voor degenen die atletiek of hardlopen combineren met een andere sport, atletiek of hardlopen de belangrijkste sport is of meer een 'bijsport'. Om te zien in hoeverre atletiek of hardlopen voor mensen de 'hoofdsport' is, hebben we gekeken naar welke sporten het meest worden beoefend.[5] Uit die analyse blijkt dat zowel voor atletiek als voor hardlopen geldt dat 36 procent die sporten vaker beoefent dan een andere sport (als men meer dan één sport beoefent (figuur 3.5)). Voor 64 procent geldt dat zij andere sporten vaker beoefenen dan atletiek of hardlopen. Ook hierin doen zich tussen mannen en vrouwen niet of nauwelijks verschillen voor. Sporten die vaker dan atletiek en hardlopen als hoofdsport worden beoefend zijn vooral teamsporten (hockey 50%, korfbal 47%, handbal 45%, waterpolo 45%, voetbal 42%). Sporten die minder vaak dan atletiek en hardlopen als hoofdsport worden beoefend zijn, naast veel seizoenssporten, zaalvoetbal (18%), zwemmen (21%) en turnen (22%).

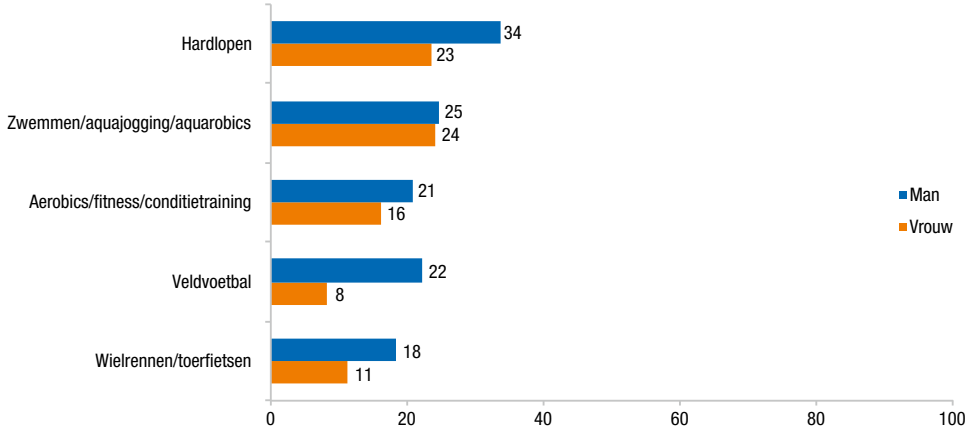
Figuur 3.5 Atletiek en hardlopen als hoofdsport, personen die minstens 12 keer per jaar de sport beoefenen van 6-79 jaar, in procenten

Bron: OBiN (2006-2014), bewerking Mulier Instituut.

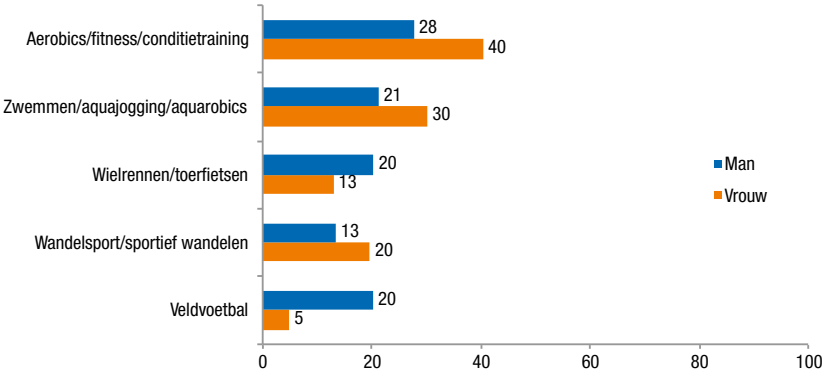
Veelbeoefende sporten naast atletiek zijn – niet verrassend – hardlopen, maar ook zwemmen, fitness en – met name voor mannen – voetbal en wielrennen (figuur 3.6). Onder de hardlopers zitten weinig mensen die daarnaast aan atletiek doen, maar zitten wel relatief veel wandelaars, met name bij de vrouwen (figuur 3.7).

Figuur 3.6 De vijf meest beoefende sporten naast atletiek, personen die minstens 12 keer per jaar aan atletiek doen van 6-79 jaar, naar geslacht, in procenten

Bron: OBiN (2006-2014), bewerking Mulier Instituut.

Figuur 3.7 De vijf meest beoefende sporten naast hardlopen voor personen die minstens 12 keer per jaar hardlopen van 6-79 jaar, naar geslacht, in procenten

Bron: OBiN (2006-2014), bewerking Mulier Instituut.

3.2 Verschillen tussen groepen

Om aan hardlopen te doen is relatief weinig benodigd. Een paar goede schoenen volstaat, en eventueel wat specifieke kleding (zie ook hoofdstuk 9). Ook de atletiek vergt geen inzet van dure hulpmiddelen (paard, fiets, motor). Wel zijn er voor de wedstrijdbeoefening meerdere soorten schoeisel in zwang. Bovendien is een atletiekbaan weliswaar minder duur dan een ijsbaan of een zwembad, maar ook deze vergt technische voorzieningen en de bijbehorende investeringen. Lopen, springen en werpen zijn verder activiteiten die dicht aanzitten tegen het natuurlijk bewegingsrepertoire. Die activiteiten worden ook in het dagelijks leven al gebezigd – al is dat met het afnemen van het buitenspelen nu minder dan vroeger. Met dit alles is zowel atletiek als het hardlopen als relatief laagdrempelig en toegankelijk te bestempelen, hardlopen waarschijnlijk nog wat meer dan de atletiek. Vertaalt dit zich ook in een breed verspreid deelnamepatroon?

Naar sekse zien we iets meer mannen dan vrouwen aan atletiek of aan hardlopen doen (tabel 3.1). De verschillen zijn echter klein en zeker niet zo groot als bijvoorbeeld bij voetbal of wielrennen (meer mannen) of turnen of zwemmen (meer vrouwen). Met name bij hardlopen zien we dat vooral bij vrouwen sprake is van een duidelijke opmars. Tussen 2006 en 2014 verdubbelde het aandeel vrouwen dat aan hardlopen doet, terwijl dit aandeel bij mannen met een factor anderhalf toenam (vrouwen van 4,1% naar 8,8%, mannen van 7,3% naar 10,6%). Internationaal loopt Nederland daarmee in de pas, want ook in andere landen zien we dat er

met name steeds meer vrouwen aan hardlopen doen (Breedveld, Scheerder & Borgers, 2015). Zo ver voortgeschreden als in bijvoorbeeld Denemarken en Duitsland, waar er inmiddels meer vrouwen dan mannen zijn die hardlopen, is de situatie hier echter nog niet.

Tabel 3.1 Deelname aan sport, atletiek en hardlopen (minimaal 12 keer per jaar) naar geslacht, leeftijd, opleiding, inkomen en stedelijkheid in 2014, bevolking 6-79 jaar, in procenten

	Sportdeelname	Atletiek	Hardlopen
6-79 jaar	67,2	0,7	9,7
Man	68,6	0,7	10,6
Vrouw	65,8	0,6	8,8
6-17 jaar	87,7	1,9	4,6
18-49 jaar	69,2	0,6	16,0
50-64 jaar	58,8	0,3	5,7
65-79 jaar	51,2	0,0	1,1
Laag opgeleid[a]	48,9	0,0	3,6
Middelbaar opgeleid[a]	62,2	0,4	8,4
Hoog opgeleid[a]	76,3	0,7	18,9
Laag inkomen	53,9	0,1	7,5
Gemiddeld inkomen	66,5	0,6	8,9
Hoog inkomen	76,5	1,1	12,8
Zeer sterk stedelijk	64,6	0,6	11,5
Sterk stedelijk	67,1	0,8	9,8
Matig stedelijk	66,8	0,8	9,9
Weinig stedelijk	69,3	0,4	8,9
Niet stedelijk	68,1	0,7	8,6

a Exclusief studenten en scholieren.
Bron: OBiN (2014), bewerking Mulier Instituut.

Naar leeftijd kijkend zien we dat atletiek meer een sport is van de jeugd dan hardlopen. Hardlopen behoort tot de schaarse sporten waar de deelnamecijfers onder volwassenen (18+) hoger liggen dan onder kinderen (18-). Andere sporten waarvoor dat ook geldt zijn onder andere fitness, squash, wandelen, wielrennen en yoga. Bij atletiek is het beeld traditioneler. Daar zien we een duidelijke overheersing van de jeugd, en een geleidelijke doch stelselmatige afname van de deelname op latere leeftijden.

Naar opleiding en naar inkomen doet zich zowel bij atletiek als bij het hardlopen een pregnante gelaagdheid voor. Atletiek en hardlopen behoren beide tot de takken van sport waar hoger opgeleiden en mensen met hogere inkomens zijn oververtegenwoordigd. Van veelbeoefende sporten als hardlopen, wandelen, wielrennen, zwemmen en fitness is hardlopen nadrukkelijk het meest 'sociaal gelaagd'. Ook hierin neemt Nederland geen uitzonderingspositie in. In vrijwel alle Europese landen zien we dat hoger opgeleiden in het hardlopen zijn oververtegenwoordigd (Breedveld, Scheerder & Borgers, 2015). De achtergrond van die overheersing van de hogere klassen in zowel atletiek als hardlopen is een onderwerp waar sociologen vooralsnog geen sluitend antwoord op hebben. In de meest gehoorde verklaringen wordt verwezen naar zaken als dat 'lagere klassen' meer geporteerd zijn van spelachtige vormen van sport, zoals balspelen. Atletiek en hardlopen (en andere duursporten) hebben vooral raakvlakken met de idee van 'uitgestelde behoeftebevrediging'[6], dat ook een belangrijk bestanddeel vormt van de levensstijl van juist de hogere klassen (ibid).

Naar stedelijkheid doen zich in de sportdeelname én in de atletiek geen grote verschillen voor. Wel zien we dat hardlopen in sterk verstedelijkte gebieden populairder is dan in meer rurale gebieden. Dat is in die zin frappant dat men zou veronderstellen dat er in rurale gebieden meer mogelijkheden zijn om ongestoord hard te lopen, en wellicht op andere ondergronden dan asfalt. Klaarblijkelijk weegt hierin zwaarder dat voor grootstedelingen hardlopen beter aansluit bij hun leefstijl, hun sportvoorkeuren en hun dagindeling.

Gezondheid

Atleten en hardlopers verschillen niet alleen in een aantal achtergrondkenmerken van elkaar en van andere sporters, ook naar enkele gedragspatronen zien we duidelijke verschillen (tabel 3.2). Ten opzichte van zowel de gehele Nederlandse bevolking als de gemiddelde Nederlandse sporter zijn atleten en hardlopers lichter van gewicht. Zeker voor degenen die aan atletiek doen, kind of volwassene, geldt dat het gewicht aantoonbaar lager ligt dan van andere Nederlanders, of die nu aan sport doen of niet.

In vergelijking met de Nederlandse (sportende) bevolking komen onder atleten en hardlopers minder rokers voor. Onder hardlopers zijn er meer alcoholdrinkers dan gemiddeld, maar onder atleten juist wat minder. Sporters die aan atletiek of hardlopen doen geven tot slot vaker dan de gemiddelde sporter aan dat zij zichzelf ook als een sporter zien. Of ze zich ook echt meer als een sporter gedragen kunnen we niet uit de data opmaken, maar feit is dat

beoefenaren van de loop- en atletieksport zich naar eet- en rookpatronen gezonder gedragen dan hun collega-sporters in andere takken van sport (en dan niet-sporters).

Tabel 3.2 Profiel bevolking, sporters en deelnemers aan atletiek en hardlopen (minimaal 12 keer per jaar) in 2014, personen die minstens 12 keer per jaar de sport beoefenen van 6-79 jaar, in procenten

	Totale bevolking (6-79 jaar)	Sportdeelname	Atletiek[a]	Hardlopen
6-79 jaar	100	100	100	100
Volwassenen				
BMI lager dan 25	50,6	51,1	70,5	67,5
BMI van 25 tot 30	34,2	35,9	28,7	25,7
BMI hoger dan 30 (obesitas)	15,2	13,0	0,8	6,8
Kinderen				
(Ernstig) ondergewicht	4,4	4,6	11,5	1,1
Normaal gewicht	52,0	54,1	68,5	67,7
Overgewicht	30,3	30,5	19,4	24,9
Obesitas	13,2	10,8	0,6	6,3
18 jaar en ouder				
Roken	20,5	15,5	11,7	8,1
Niet-roken	79,5	84,5	88,3	91,9
18 jaar en ouder				
Drinkt alcohol	60,3	66,4	58,3	75,9
Drinkt geen alcohol	39,7	33,6	41,7	24,1
Ziet zichzelf als sporter	32,7	40,6	74,4	51,3
Ziet zichzelf enigszins als sporter	25,2	28,5	16,9	33,6
Ziet zichzelf niet als sporter	42,1	30,9	8,7	15,2

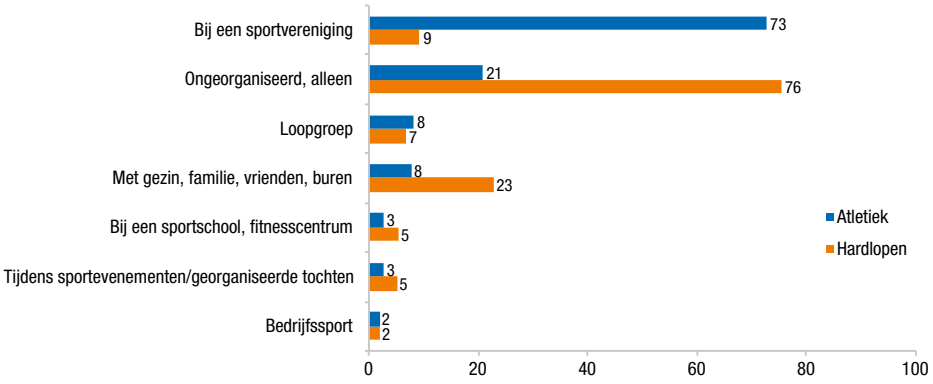
a De uitkomsten voor atletiek hebben betrekking op de periode 2006 tot en met 2014.
Bron: OBiN (2014), bewerking Mulier Instituut.

3.3 Atletiek en hardlopen in clubverband

Op basis van het voorgaande is het evident dat hardlopen en atletiek enerzijds overeenkomsten vertonen, en anderzijds ook duidelijke verschillen kennen. Atletiek is de meer veelzijdige wedstrijdsport die beoefend wordt door relatief jonge mensen, hardlopen de recreatieve lichamelijke activiteit die ook/juist openstaat voor ouderen.[7] Voor beide sporten geldt dat hogere sociale klassen erin oververtegenwoordigd zijn en dat hun beoefenaren naar eten en roken de gezondheidslessen van de overheid goed in acht nemen.

Een ander kenmerkend verschil is het sociale verband waarin beide sporten worden beoefend. Atletiek wordt overwegend beoefend in de context van een atletiekvereniging[8], hardlopen voor meer dan negentig procent juist daarbuiten – met name alleen of in een informeel verband (figuur 3.8). Ook in dat opzicht wijkt Nederland niet af van wat we in andere Europese landen waarnemen (Breedveld, Scheerder & Borgers, 2015). Atletiek wordt vooral beoefend op de atletiekbaan (76%) of eventueel in een andere buitenruimte (39%), hardlopen wordt het meest beoefend op de openbare weg (78%) – en verder in buitenruimten als het bos (43%) en het park (33%) (cijfers niet in de figuur).

Figuur 3.8 Verband van deelname aan atletiek en hardlopen, personen die minstens 12 keer per jaar de sport beoefenen van 6-79 jaar, in procenten

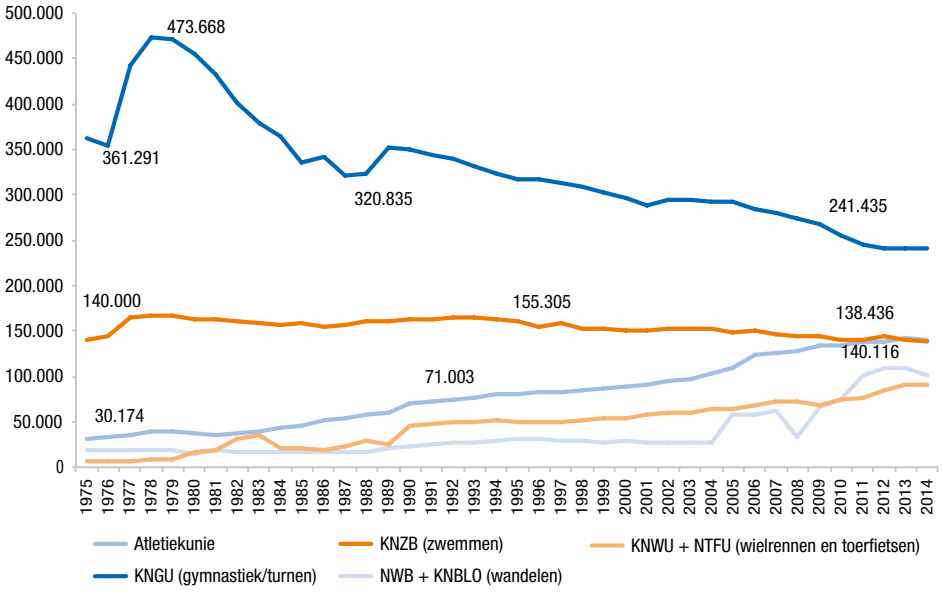
Bron: OBiN (2006-2014), bewerking Mulier Instituut.

Die verenigingsgebondenheid van de atletiek roept de vraag op hoe het is gesteld met het ledmaatschap van atletiekverenigingen. Is dat ledental ook relatief constant gebleven de laatste jaren, zoals we zagen bij de deelnamecijfers (figuur 3.1), en behoort atletiek hier ook tot de 'kleinere sporten'?

De afgelopen decennia is het totaal aantal leden van sportverenigingen gegroeid van 2,5 miljoen in 1975 naar 5,3 miljoen in 2014. De grootste groei deed zich daarbij voor in de twintigste eeuw. De laatste jaren is het aantal leden van sportverenigingen in veel mindere mate gegroeid, en kwam de grootste impuls in ledental van de toetreding van de sportvissers (+0,5 mln leden in 2013). Uitgedrukt in percentages van de bevolking is de groei in het ledental minder indrukwekkend. Ongeveer dertig procent van de bevolking is lid van een sportvereniging. Dit aandeel is de afgelopen decennia nauwelijks meer gestegen (Breedveld, 2014).

Afgezet tegen deze cijfers kent de atletieksport een uitstekende performance. De afgelopen veertig jaar verviervoudigde het aantal leden van de bond. Anders dan bij veel andere takken van sport bleef het ledental ook de laatste jaren doorstijgen (figuur 3.9). Sinds 2005 groeide het ledental van de bond met 29 procent, wat de atletieksport tot een van de grootste groeiers van het laatste decennium maakte.[9] Qua ledental is atletiek in 2014 de achtste[10] sport van het land, op ruime afstand van nummer 6 turnen (214.000 leden) en nummer 7 paardensport (210.000 leden), en vlak voor nummer 9 zwemmen (138.000 leden) en nummer 10 volleybal (118.000 leden) (NOC*NSF, 2015). Uitgedrukt in percentages van het totaal aantal leden van sportclubs in Nederland groeide het marktaandeel van atletiek tussen 1975 en 2014 van 1,2 naar 3,2 procent.

Figuur 3.9 Ontwikkeling in ledentallen voor atletiek, zwemmen, gymnastiek, wandelen en wielrennen in de periode 1975-2014, in absolute aantallen

Bron: NOC*NSF Ledentalregistratie (1975-2014), bewerking Mulier Instituut.

Samenstelling ledenbestand

Kijken we naar de samenstelling van het ledenbestand van de bond, dan zien we daarin een duidelijke groei van het aandeel vrouwelijke leden (tabel 3.3). Anno 2015 zijn er bijna evenveel vrouwen als mannen lid van de bond, waar dat aandeel in 1995 nog beduidend lager lag. Het aandeel pupillen en junioren daalde tussen 1995 en 2010 van 31 naar 23 procent, maar is daarna weer licht gestegen (25% in 2015). Tellen we de pupillen, de junioren en de senioren bij elkaar op, dan zien we het aandeel baanatleten afnemen van 44 procent in 1995 naar 30 procent in 2015. Ook het aandeel masters daalt licht. Daar staat de komst van de 'Dutch Runners' tegenover (7% in 2015) en verder een stijging van het aandeel recreanten (37% in 1995, 45% in 2015).

Tabel 3.3 Verdeling van het ledenbestand van de Atletiekunie naar geslacht en type lidmaatschap, in procenten

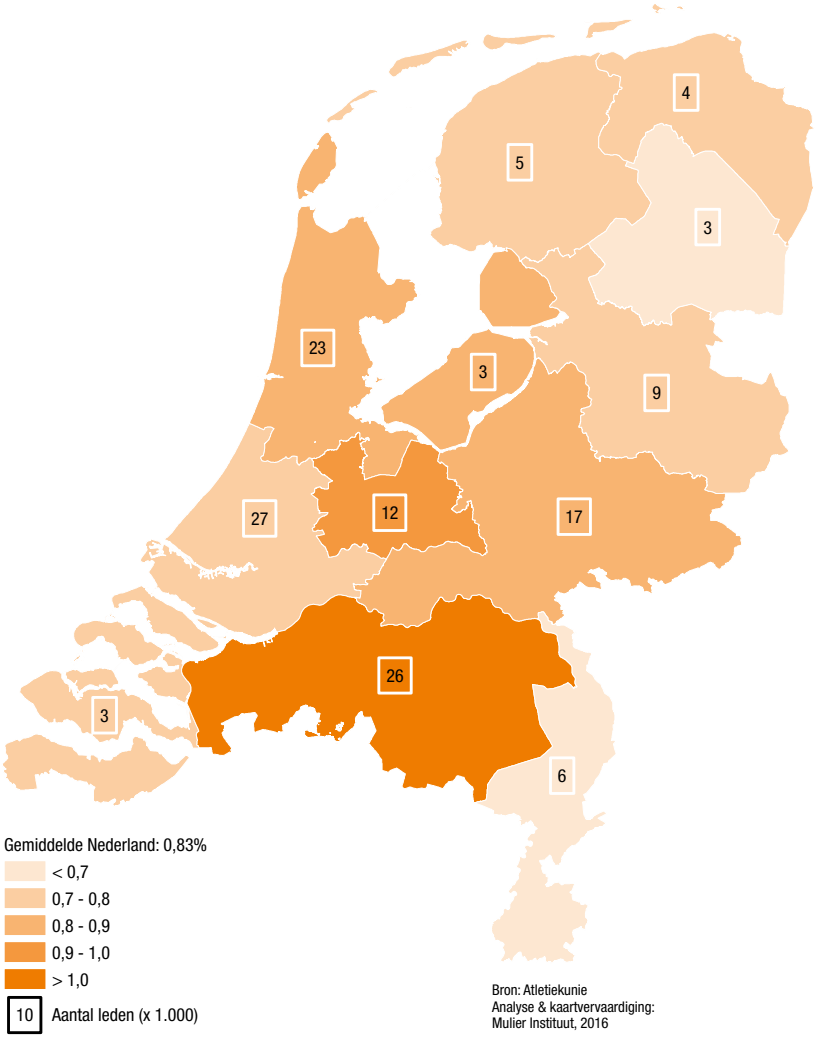
	1995	1998	2002	2006	2010	2015
Totaal aantal	81.519	84.755	95.026	123.408	134.359	140.271
Man	61,8	59,3	58,4	53,2	51,8	50,6
Vrouw	38,2	40,7	41,6	46,8	48,2	49,4
Pupillen (t/m 11 jaar)	14,5	14,3	14,5	13,1	11,8	13,2
Junioren (12 t/m 19 jaar)	16,5	14,2	13,2	12,1	11,6	12,2
Senioren (20 t/m 34 jaar)	12,8	10,1	7,8	4,5	4,4	4,2
Masters (35 jaar en ouder)	10,5	11,0	10,9	10,5	10,1	8,4
Recreanten	37,3	40,8	43,1	45,6	45,3	45,0
Wandelaars	-	-	-	-	3,3	4,0
Geen wedstrijdatleet/recreant (overig)[a]	8,4	9,6	10,4	5,0	4,7	5,0
Dutch Runners[b]	-	-	-	2,1	4,4	2,9
Dutch Runners-loopgroep[c]	-	-	-	0,7	1,8	3,8
Tijdelijke acties[d]	-	-	-	6,1	2,6	1,4
Persoonlijke leden[e]	-	-	-	0,2	0,1	0,1

a Bijvoorbeeld jurylid.
b Individuen die rechtstreeks lid zijn van de Atletiekunie.
c Leden van een Dutch Runners-loopgroep zonder officiële verenigingsstatus.
d Deelnemers aan tijdelijke acties als Start to Run.
e Bijvoorbeeld onafhankelijke juryofficials, ereleden, trainers van meerdere verenigingen, et cetera.
Bron: Ledenbestanden Atletiekunie (1995-2015).

Regionale verschillen

De grootste atletiekdichtheid doet zich voor in de provincies Noord-Brabant (1,05% van de bevolking lid) en Utrecht (0,98%). Gelderland, Flevoland en Noord-Holland volgen op lichte afstand. In Drenthe (0,65% lid) en Limburg (0,58%) is de atletiekdichtheid het laagst. In Noord-Brabant bevinden zich overigens ook de meeste atletiek- en loopsportverenigingen (zie hoofdstuk 4).

Kaart 3.1 Aantal lidmaatschappen en atletiekdichtheid per provincie, aantal x 1.000 en dichtheid in procenten

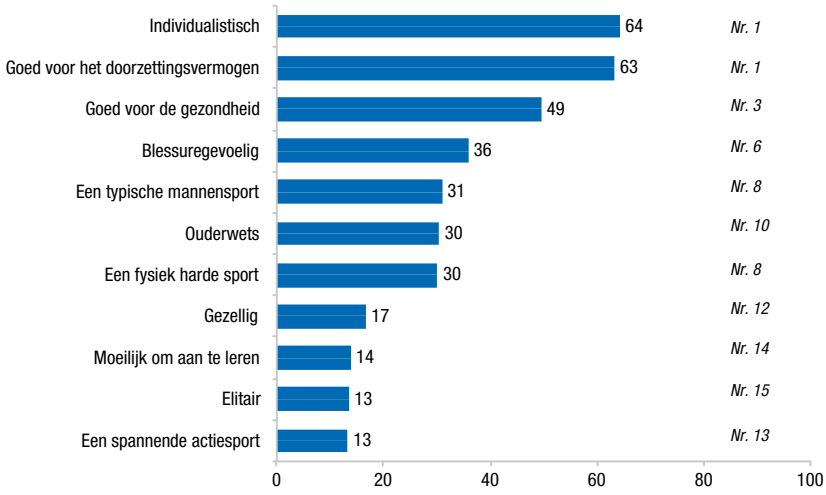
3.4 Motivaties en opzegredenen

Hardlopen en atletiek hebben zich de afgelopen jaren in een toenemende belangstelling mogen verheugen. Hoe kan die gestegen belangstelling worden verklaard? Duidelijk is dat de toenemende zorg om de gezondheid de afgelopen decennia een belangrijke motor is geweest achter de gestegen sportdeelname. Ook de individualisering wordt vaak genoemd als drijfveer achter de grotere belangstelling voor sport. Waar immers diverse sociale verbanden aan betekenis hebben ingeboet (kerk, buurt, vakbond), ontstond een zoektocht naar nieuwe betekenisvolle belevenissen en verbanden. Gedeelde hobby's en interesses werden belangrijker, en sport kon daarvan profiteren (Breedveld, 2014).

Beeldvorming

Atletiek en met name de loopsport lijken de afgelopen jaren optimaal te hebben geprofiteerd van die veranderende maatschappelijke ontwikkelingen. Een aanwijzing voor wat hierin met name van belang is geweest, kan worden gevonden in de beeldvorming over hardlopen[11] (figuur 3.10). Niet-hardlopers bezien hardlopen bij uitstek als een 'individualistische' sport die 'goed voor het doorzettingsvermogen' wordt gevonden en ook goed voor de gezondheid. Op dat laatste aspect scoren alleen zwemmen en fitness gunstiger. Hardlopen wordt daarbij geprezen omdat het niet moeilijk is om aan te leren en evenmin elitair.[12] In het nadeel van hardlopen spreekt wellicht dat de sport niet spannend wordt gevonden, maar wel blessuregevoelig (zesde op de ranglijst van vijftien sporten – zie ook hoofdstuk 9).

Figuur 3.10 Imagokenmerken van hardlopen volgens personen van 15-79 jaar die niet aan hardlopen doen, in rangorde (t.o.v. 15 referentiesporten), in procenten

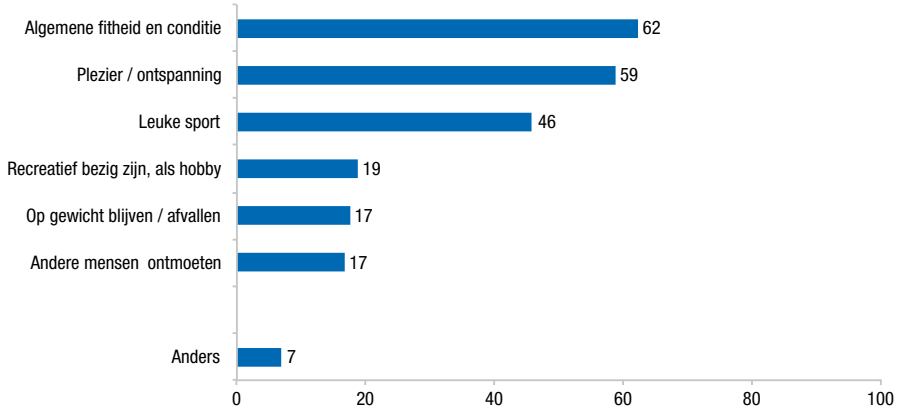

Bron: Nationaal Sportonderzoek (NSO) 2013, bewerking Mulier Instituut.

Aanmeld- en opzegmotieven

Startmotieven, opgegeven door (vertrekkende) leden, onderstrepen het belang dat aan fitheid werd gehecht door mensen die aan atletiek deden (figuur 3.11).[13] Naast fitheid zijn plezier en het feit dat men atletiek een leuke sport vindt de belangrijkste redenen die oud-leden opgeven voor waarom ze destijds lid werden van een atletiekvereniging. Atleten wijken hierin overigens niet of nauwelijks af van beoefenaren van andere takken van sport. Gezondheid, sociaal contact en plezier gelden in alle takken van sport als belangrijkste motieven om deel te nemen (Elling & Van den Dool, 2009). Dat geldt voor mannen en vrouwen, ook in de atletiek. Alleen naar leeftijd zien we enige verschillen: de sport leuk vinden is voor jeugdigen veel vaker een reden om aan atletiek te doen dan voor ouderen. Voor ouderen spelen het sociale aspect (mensen ontmoeten) en gezondheid (afvallen, fitheid) meer een rol.

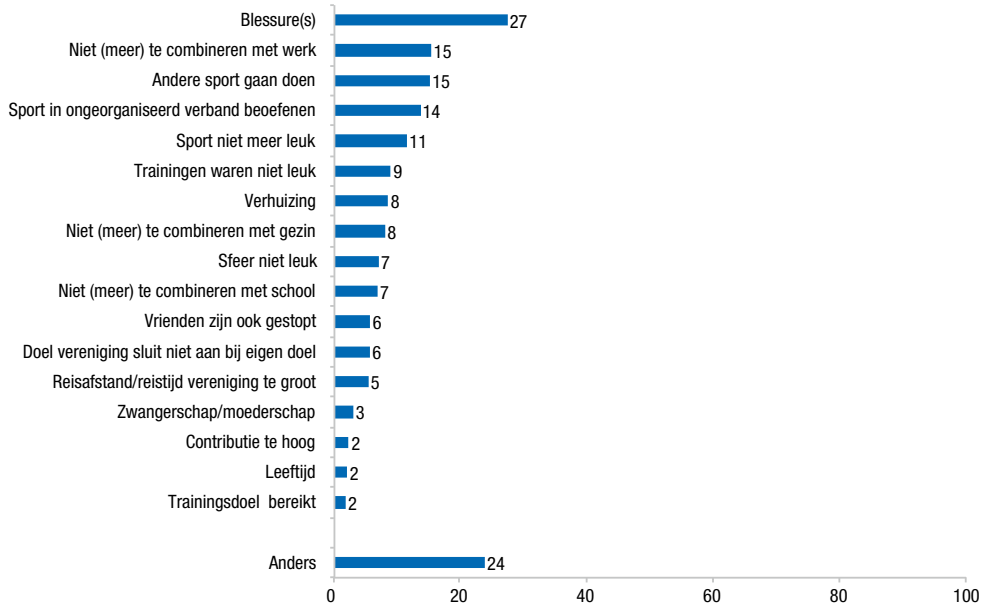
Figuur 3.11 Redenen om te beginnen met atletiek of hardlopen, in procenten van leden die hebben opgezegd (januari 2013 - september 2015)

Bron: Exitenquête Atletiekunie (2015).

Opvallend is dat blessures een grote rol spelen in het opzeggen. 27 procent van de mensen die in de periode 2013-2015 hun lidmaatschap van de atletiekvereniging opzegden deed dat vanwege (de angst voor) blessures (figuur 3.12). Bij 50-plussers speelde dit uiteraard meer een rol dan bij 18-49-jarigen of bij de jeugd (resp. 44%, 30% en 7%). Voor de jeugd speelt vooral mee dat men de sport, of de trainingen, of de sfeer niet leuk meer vond. Bij volwassenen speelt de wens om hun sport 'ongeorganiseerd' te beoefenen meer een rol dan bij de jeugd (resp. 18% en 1%). Hoogte van contributies speelt nauwelijks een rol in het opzeggen van het lidmaatschap van een atletiekvereniging.

Figuur 3.12 Redenen om te stoppen met het atletieklidmaatschap, in procenten van leden die hebben opgezegd (januari 2013 - september 2015)

Bron: Exitenquête Atletiekunie (2015).

3.5 Conclusie

Atletiek en hardlopen mogen zich de afgelopen decennia in een groeiende belangstelling verheugen. Hardlopen is inmiddels na fitness, zwemmen en wandelen de meest beoefende sport, atletiek is qua ledental nu de achtste sport (na paardensport en voor zwemmen) en zag haar marktaandeel toenemen tot 3,2 procent. Atletiek is daarbij meer de sport voor de jeugd, hardlopen meer de sport voor volwassenen; atletiek meer de verenigingssport, hardlopen meer de sport die men 'ongeorganiseerd' kan beoefenen. Voor beide geldt dat het aandeel vrouwen door de tijd heen sterk is gegroeid. Hoger opgeleiden en hogere inkomensgroepen overheersen in beide sporten. Atletiek en hardlopen kleeft daarmee iets 'serieus' aan. De sport wordt gezien als goed voor het doorzettingsvermogen en de gezondheid, niet moeilijk om aan te leren, maar ook weinig spannend. Hardlopers en zij die aan atletiek doen zien zichzelf vaker als sporter dan de gemiddelde sporter, hebben zelden last van overgewicht en roken minder dan de gemiddelde (sportende) Nederlander. Alleen wat alcoholconsumptie betreft zien we niet echt een coherent beeld.

De patronen die we waarnemen passen in een internationaal beeld. Ook in andere landen zien we dat vooral vrouwen vaker gaan hardlopen en dat hoger opgeleiden zijn oververtegenwoordigd, en nemen we waar dat de hardlopers vaker niet dan wel lid worden van atletiekverenigingen (Breedveld, Scheerder & Borgers, 2015). Net als fitness, maar meer dan bijvoorbeeld turnen en zwemmen, slagen beide sporten, hardlopen in het bijzonder, erin om te appelleren aan de wens van een groeiende groep burgers om lichamelijk actief te zijn en ook de regie te behouden over de wijze waarop men actief is (tijd, locatie). Men beziet de sport in hoge mate als instrumenteel om gezond te blijven, al speelt met name bij de jeugd ook het plezier nog een grote rol.

Referenties

Bottenburg, M. van, Kalmthout, J. van & Meulen, R. van der (2006). *The second running wave. On the growth and size of the running market and how the KNAU can further develop its market share*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

Breedveld, K. (2014). *Sportparticipatie: uitdagingen voor wetenschap en beleid (oratie)*. Radboud Universiteit Nijmegen.

Breedveld. K., Scheerder, J. & Borgers, J. (2015). 'Running across Europe: the way forward'. In: J. Scheerder & K. Breedveld (eds.). *Running across Europe*, pp. 241-264. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

GfK (2014). *Wensen en behoeften huidige en potentiële hardlopers*. Dongen: GfK.

Hover, P., Werff, H. van der & Breedveld, K. (2015). 'The Netherlands. Rising participation rates, shifting segments'. In: J. Scheerder & K. Breedveld (eds.). *Running across Europe*, pp. 187-207. Houndmills, Basingstoke, Hampshire/New York: Palgrave Macmillan.

NOC*NSF (2015). *Ledentallen 2014*. Arnhem: NOC*NSF.

Poel, H. van der & Bakker, S. (red.) (2015). *Tennis in Nederland. De tenniswereld in al haar aspecten geserveerd*. Utrecht/Nieuwegein: Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Tiessen-Raaphorst, A. (red.) (2015). *Rapportage sport 2014*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

Werff, H. van der & Breedveld, K. (2013). *Zwemmen in Nederland. De zwemsport in al zijn facetten nader belicht*. Utrecht/Nieuwegein: Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Noten

1. In een onderzoek van GfK (2014) komt dit bureau op een aandeel van 31 procent van de 15-80-jarigen dat weleens hardloopt. Hoe dit percentage zo hoog kan zijn, is niet bekend. Volgens hetzelfde onderzoek had zestien procent in het jaar van onderzoek minimaal twaalfmaal hardgelopen.
2. Golf hebben we hier buiten beschouwing gelaten, omdat golf als balvaardigheidssport een ander karakter heeft dan sporten als hardlopen en wielrennen, waar primair de fysieke prestatie centraal staat. Atletiek is in wedstrijdvorm weliswaar geen sport die individueel kan worden beoefend, maar wel een waar individuele prijzen voor worden toegekend en waar de wedstrijdvorm ook individueel kan worden getraind (met uitzondering van de estafette). Dat aspect deelt de atletiek met bijvoorbeeld de zwemsport en de wielrensport (waarbij geldt dat de laatste sport ook veelal tevens een teamsport is, tijdritten uitgezonderd). Voor zwemmen en wielrennen geldt dat ze ook een duidelijke recreatieve variant kennen met een sterk individueel karakter (baantjes trekken respectievelijk toerfietsen). Die recreatieve variant is in de atletieksport minder aanwezig of uit zich vooral in de loopsport.
3. In 1962/1963 was zwemmen nog de meest beoefende sport in Nederland, met voetbal als goede tweede. Anno 2014 is fitness de meest beoefende sport en zijn ook wandelen en hardlopen het zwemmen (en het voetbal) voorbijgestreefd (Breedveld, 2014). Voetbal is nog wel – *by far* – de meest beoefende teamsport en de sport met het meeste aantal verenigingsleden (NOC*NSF, 2015). In 1962 waren hardlopen en atletiek nog geen antwoordcategorieën in het sportdeelnameonderzoek. Klaarblijkelijk waren die sporten nog dermate bescheiden van omvang dat het CBS het niet de moeite achtte om naar de deelname aan die sporten te vragen (Breedveld, 2014).

4. Sporten die nog vaker dan hardlopen worden gecombineerd met andere sporten zijn vooral seizoensgebonden sporten als skiën (94%) en schaatsen (92%). Sporten die minder vaak dan atletiek worden gecombineerd zijn met name teamsporten (hockey 74%, volleybal 73%, handbal 67%, voetbal 65%, korfbal 63%). Maar ook aerobics behoort tot dit rijtje (65% combineert dit met een andere sport). Sporten als wielrennen (82%) en tennis (79%) nemen tussenposities in.
5. We gaan uit van het aantal keer dat men atletiek/hardlopen of een andere sport beoefent. Hierbij kan geen rekening gehouden worden met het gevoel van een sporter: iemand kan atletiek/hardlopen als zijn 'hoofdsport' beschouwen terwijl hij vaker aan bijvoorbeeld fitness of wielrennen doet. Evenmin is rekening gehouden met de hoeveelheid tijd die men aan atletiek/hardlopen en andere sporten besteedt. Als 'andere sport' hebben we voor deze analyse atletiek en hardlopen uitgesloten (iemand die aan atletiek doet en daarnaast ook aan hardlopen hebben we niet benoemd als iemand die aan twee sporten doet).
6. Idee dat het de moeite loont om nu ergens moeite voor te doen, zodat er later een grotere beloning wacht. Studeren – nu niets verdienen in de veronderstelling dat men daarmee later een betere baan krijgt – is daar een goed voorbeeld van. Trainen – nu de pijn, later de beloning – is daar een ander voorbeeld van.
7. Wat uiteraard niet wil zeggen dat er geen hardlopers zijn die in hun sport de competitie zoeken en daar ook voor trainen.
8. Volgens de cijfers beoefent 73 procent van degenen die aan atletiek doen hun sport als lid van een sportvereniging. 27 procent doet dat alleen of in een ander sociaal verband. Gebaseerd op een *common sense* opvatting over de atletieksport is dit aandeel verenigingsleden relatief laag. Klaarblijkelijk is er nog een redelijk omvangrijke groep atleten die hun sport buiten de vereniging om beoefent.
9. Andere sporten die in die periode sneller groeiden qua ledental waren onder andere golf (+60%), hockey (+35%), rugby (+66%), wandelen (+92%) en toerfietsen (+58%).
10. In 1990 was atletiek qua ledental nog de veertiende sport van het land, in 2014 de achtste sport.
11. Vergelijkbare cijfers over de atletieksport zijn helaas niet voorhanden.
12. Wat in tegenspraak lijkt met de eerdere constatering dat hogere sociale klassen in zowel de atletiek als de loopsport duidelijk zijn oververtegenwoordigd. Klaarblijkelijk staat dit feit niet heel duidelijk op het netvlies van velen, en worden andere sporten (golf, skiën en in mindere mate tennis) nog als meer elitair gezien.
13. Dat komt overeen met onderzoek van het bureau GfK (2014), dat vond dat in 2014 'conditieverbetering' de belangrijkste motivatie was voor mensen om aan hardlopen te doen. Externe motivaties (trainers, werkgevers, gezinsleden, apps) werden in dat onderzoek nauwelijks benoemd als factoren die mensen stimuleerden om te gaan of te blijven hardlopen.

Ellen van Langen:
Trouw aan de sport en aan zichzelf

Ze was – zo zei Ellen van Langen zelf – misschien nog nerveuzer dan vóór de fameuze finale bij de Spelen van Barcelona. Samen met André Bolhuis moest de olympisch kampioene op de 800 meter van 1992 begin november 2011 het bidbook van Amsterdam presenteren bij de council van European Athletics voor de EK van 2016.

In dat soort omstandigheden is Van Langen op haar best. Dan maakt de strijdbaarheid zich van haar meester die haar in het stadion van Barcelona aan de overwinning hielp. En dan mag de Atletiekunie blij zijn dat Van Langen zich nog altijd inzet voor de sport die haar ooit de gouden medaille bezorgde.

Haar speech en de filmpjes, de kleding, de manier van spreken: alles was uitentreuren gerepeteerd vóór Van Langen en Bolhuis het podium betraden. Als Van Langen één les heeft geleerd tijdens haar carrière, is het dat wel. Toen ze in datzelfde jaar een workshop verzorgde voor de deelnemers aan de Spelen van Londen was haar boodschap: “Doelen stellen en zorgen voor een goed plan. Je weet de datum van de finale. Daar moet je hele planning op zijn afgestemd. Zorg voor een goede coach en een goed team. Daar kun je je aan overgeven, zodat je jezelf niet hoeft bezig te houden met het trainingsprogramma en kunt zorgen voor de rust die je nodig hebt. Je moet alle ruis uitbannen.”
Zelf heeft Van Langen, vooral ná haar overwinning in Barcelona, moeten ervaren hoe lastig het is om de focus vast te

houden. Terugkijkend op haar door blessures getekende loopbaan als atlete kwam ze vaak tot de conclusie dat juist het gebrek aan rust haar is opgebroken. Die les geeft ze anno 2016 door aan onder meer Dafne Schippers.

Ellen Gezina Maria van Langen wordt op 9 februari 1966 geboren in Oldenzaal en wordt daar lid van de plaatselijke voetbalvereniging, net als haar – vroeg overleden – vader en broer. Als ze zich te veel gaat ergeren aan minder ambitieuze ploeggenotes kiest ze voor het hardlopen, aangemoedigd door haar gymleraar.
Als ze in 1988 in Amsterdam gaat studeren, sluit ze zich aan bij de trainingsgroep van Frans Thuys. Hij is een strenge, maar planmatig opererende coach, die van zijn atleten eenzelfde discipline vergt. Medeatleet Ben Hölscher is vaak een haas bij de scherpe trainingen. In Christine Toonstra vindt ze een collega-atlete. Het is het teamwerk dat ze later aan anderen als voorbeeld stelt.

Thuys brengt Van Langen in vier jaar tijd naar de wereldtop. De vierde plaats bij de EK in Split in 1990 is een tussenstap. Ze brengt er het nationaal record op 1.57,57. Twee jaar later loopt ze in de olympische finale het record dat nog altijd staat: 1.55,54. In een fascinerend gevecht weet ze onder meer Liliya Nurutdinova en Ana Fidelia Quirot binnendoor te passeren en op te rukken van de vijfde naar de eerste plaats.

In de daaropvolgende jaren kan ze door fysieke tegenslag nauwelijks wedstrijden meer lopen. Ook de overstap naar trainer Ronald Klomp verandert daar niets aan. Alleen in 1995 weet ze nog de finale te bereiken bij de WK in Gothenburg. Drie jaar later plaatst ze zich bij de EK indoor in Valencia voor de eindstrijd, maar moet die – ook weer door een blessure – aan zich voorbij laten gaan. Een paar maanden later besluit ze haar carrière te beëindigen.

Van Langen blijft echter actief in de atletiek. Ze is onder meer commentator bij Canal+ en in 1998 gaat ze werken voor het managementbureau Global Sports Communication van Jos Hermens. In 2005 treedt ze toe tot het bestuur van de Atletiekunie, met onder meer het Topsportbeleid in haar portefeuille.
Dat alles weerhoudt haar er niet van om als columniste van het *AD* en later van *De Telegraaf* onomwonden haar mening te geven over ontwikkelingen in de sport. Met name als het over doping gaat, is Van Langen resoluut. Dat mocht Ria Stalman onlangs ervaren, toen deze winnares van olympisch goud bij het discuswerpen in Los Angeles (1984) bekende verboden middelen te hebben gebruikt.
Van Langen bekritiseerde het excuus van Stalman dat ze geen keus had als ze atleten uit Oost-Europa wilde verslaan. “Wat een onwaarschijnlijke onzin. En wat een grove belediging aan het adres van alle sporters die ook topprestaties leveren en leverden zonder de boel te bedonderen.”

Ellen van Langen is als bestuurslid betrokken bij de Stichting EK Atletiek 2016 en werd in 2015 benoemd tot Event Ambassador. “Ik wil zo veel mogelijk mensen, nationaal en internationaal, warm maken voor dit geweldige evenement. Het is toch geweldig dat we dit als Nederland kunnen organiseren. Deze Europese kampioenschappen zullen voor iedereen – organisatie, atleten, vrijwilligers én publiek – een unieke ervaring zijn die je maar één keer in je leven meemaakt”, zo zei ze daarover.

4

Bond, verenigingen en accommodaties

» Harold van der Werff (Mulier Instituut)[1]

» Janine van Kalmthout (Mulier Instituut)[1]

In dit hoofdstuk gaan we nader in op de 'georganiseerde' atletieksport. Binnen de georganiseerde sport zijn verenigingen de belangrijkste aanbieders van sportactiviteiten. Dat geldt ook voor atletiek. Eind 2015 telden de bijna driehonderd verenigingen van de Atletiekunie samen ongeveer 128.800 leden.[2] We beschrijven de formele organisatiestructuur binnen de atletiek, waarbij eerst aandacht uitgaat naar de sportbond (4.1). Daarna gaan we dieper in op de atletiek- en loopverenigingen die bij de bond zijn aangesloten, waarbij achtereenvolgens het aantal en de omvang van atletiekverenigingen (4.2), het kader en het beleid (4.3) en de activiteiten die men ontplooit (4.4) aan bod komen. Vervolgens kijken we naar de loopgroepen (4.5) en komen de atletiekaccommodaties aan bod (4.6). We sluiten het hoofdstuk af met een korte conclusie (4.7).

4.1 Bond

Met voorlopers uit de negentiende eeuw en de feitelijke oprichting in 1901 behoort de Atletiekunie tot een van de gevestigde sportbonden. Hoewel de bond ook door roerige tijden is gegaan, kan hij nu bogen op een modern bestuur en een solide financiële basis (zie hoofdstuk 2 en 9). De bond begeeft zich in een mondiaal speelveld dat even gevestigd is als de bond zelf. De wereldatletiekfederatie IAAF dateert van 1912 en treedt op als koepelorganisatie voor federaties uit 214 landen – dat zijn meer landen dan zijn aangesloten bij de Verenigde Naties. De geschiedenis van de Europese tak van de sport, European Athletics, gaat terug tot 1932. Van de 52 Europese landen zijn er 51 lid van EA, waaronder uiteraard de Atletiekunie. Verder is de bond aangesloten bij IPC, de wereldfederatie voor sporters met een beperking.

De missie van de Atletiekunie is om de atletiek, waaronder de loopsport, te versterken en te vernieuwen (zie kader). De bond wil optreden als 'natuurlijke autoriteit' voor zowel de baanatletiek als de loopsport, onder andere door aansprekende informatie en producten aan te bieden. De bond is trots op zijn eigen historie en die van de sport, maar wil zich ook blijven doorontwikkelen en modern en vernieuwend omgaan met de veranderende wereld.

Missie

De Atletiekunie wil de atletiek, waaronder de loopsport, in Nederland versterken en vernieuwen. Door middel van aantrekkelijke trainings- en wedstrijdvormen, aangeboden vanuit kwalitatief sterke verenigingen en loopgroepen en ondersteund door een professioneel opererend bondsbureau, willen wij sporters en vrijwilligers inspireren en begeleiden bij het gezamenlijk behalen en ervaren van plezier, voldoening en prestaties op elk niveau.

Bron: website Atletiekunie.

De Atletiekunie is een compact vormgegeven platte organisatie. Het bestuur, bestaande uit vier mannen en vier vrouwen, onder wie twee oud-topatleten, is de formele vertegenwoordiger van de organisatie. Bestuurslid Sylvia Barlag bekleedt sinds 2007 een bestuursfunctie bij European Athletics en is sinds 2011 een van de 21 leden van de 'council' van IAAF. Een Unieraad bestaande uit momenteel vijftien mannen en twee vrouwen ziet toe op de koers van de bond. De bond kent wel 24 regio's, maar geen bestuurlijke districten meer. Vanuit de werkorganisatie is er rechtstreeks contact met aangesloten verenigingen, loopgroepen en wedstrijdorganisaties. Verder kent de bond al jarenlang het fenomeen van de directe leden (Dutch Runners). Zowel de verenigingen en verenigingsleden als de wedstrijdorganisatoren en de directe leden zijn vertegenwoordigd in de Unieraad. De bond werkt verder samen met een groot aantal partners[3], maar heeft (nog) geen hoofdsponsor.

Leidraad voor het beleid van de bond is het beleidsplan *Athletics like never before* uit 2013, dat loopt tot en met 2016 (Atletiekunie, 2012). De titel van het rapport wijst vooruit naar de EK die in juli 2016 in Amsterdam zullen worden gehouden – het grootste internationale atletiekevenement in ons land sinds de Olympische Spelen van 1928. In dat plan zet de bond onder andere in op het versterken van verenigingen, en op het transformeren van een sportbond naar een sportieve onderneming. De Atletiekunie wil niet iedere hardloper bereiken, maar streeft er wel naar om individuele lopers in contact te brengen met verenigingen en loopgroepen: de 'loopsport op een atletiekmanier'. De bond streeft naar een 'ondernemende regierol' en wil optreden als 'inspirerende coach' voor de verenigingen.

4.2 Verenigingen: aantal en spreiding

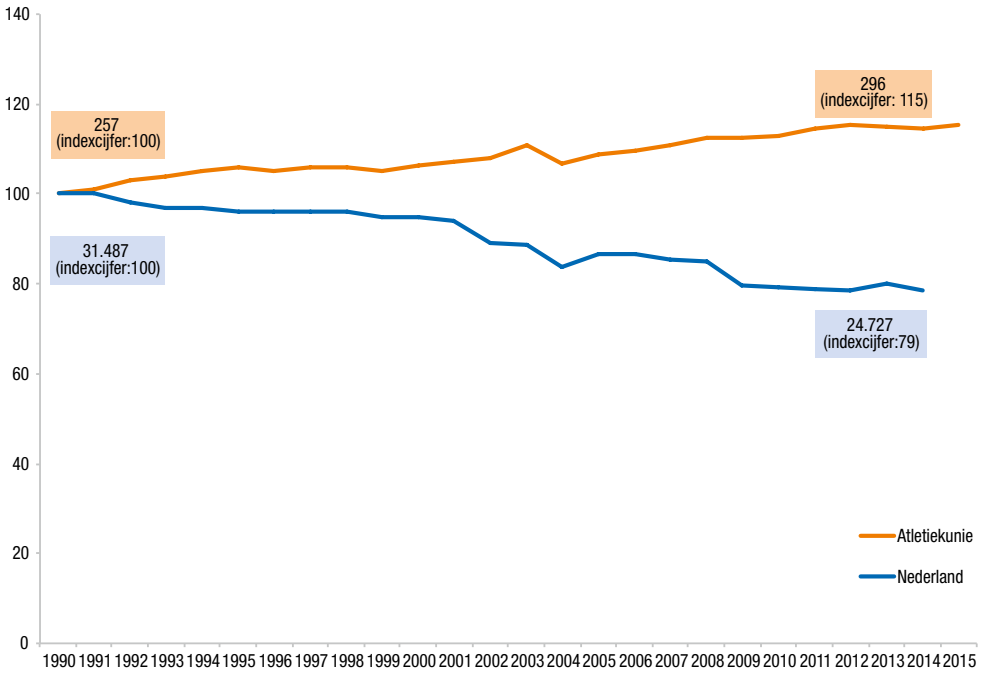
Aantal atletiek- en loopverenigingen

Bij de bond maakt men een onderscheid tussen atletiek- en loopverenigingen. Een atletiekvereniging (die dus een vereniging als rechtspersoon kent) biedt alle disciplines aan van de atletieksport, veelal inclusief loopsportactiviteiten. Een loopvereniging heeft ook als rechtspersoon de verenigingsvorm, maar biedt alleen loopsportactiviteiten aan. Dit samen zijn de verenigingen die zijn aangesloten bij de bond. Daarnaast zijn er loopgroepen die via een

Dutch Runners-loopgroepenlidmaatschap zijn aangesloten bij de Atletiekunie. Zij worden niet gerekend tot de verenigingen. Als de Atletiekunie spreekt over het totaal van atletiek- en loopverenigingen en Dutch Runners-loopgroepen wordt de term 'clubs' gebruikt. En dan zijn er nog 'informele' loopgroepen die niet zijn aangesloten bij de bond (zie paragraaf 4.5).

De afgelopen jaren is het aantal verenigingen dat is aangesloten bij de Atletiekunie licht toegenomen. Tussen 1990 en 2015 nam hun aantal toe van 257 naar 296 (figuur 4.1), een stijging van vijftien procent. Dit is opvallend omdat landelijk het aantal sportverenigingen bij sportbonden sinds 1990 met twintig procent is afgenomen (NOC*NSF, ledental 1990-2014). Daarmee is de atletiek een van de achttien sporten waarbij er in de afgelopen jaren meer verenigingen zijn bijgekomen dan afgehaakt. De bonden met de sterkste stijging zijn de Nederlandse Golf Federatie, de Squash Bond Nederland, de Nederlandse Frisbee Bond en de Koninklijke Nederlandse Motorboot Club. De Atletiekunie staat in dat rijtje op de elfde plaats (van bonden met een groeiend aantal verenigingen). De totale in- en uitstroom van atletiek- en loopverenigingen is niet heel groot. De afgelopen jaren meldden zich jaarlijks een à twee verenigingen af en ongeveer hetzelfde aantal verenigingen meldde zich aan.

Figuur 4.1 Ontwikkeling in het aantal atletiek- en loopverenigingen en verenigingen van bij NOC*NSF aangesloten sportbonden 1990-2015 (in indexcijfers, 1990=100)

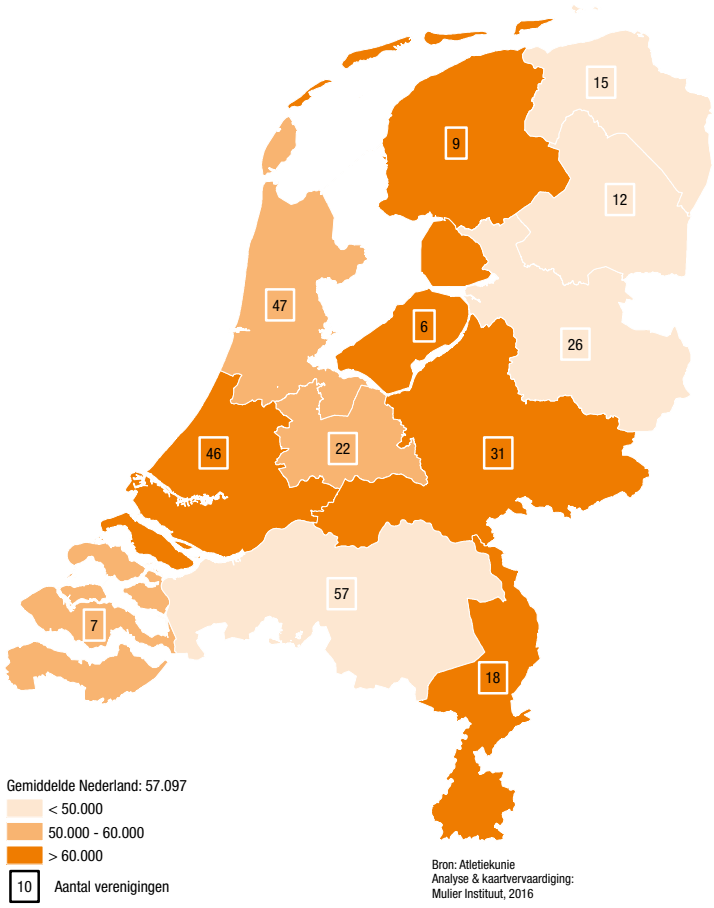

Bron: NOC*NSF en Atletiekunie (Ledentallen 1990-2014); bewerking Mulier Instituut.

Spreiding over het land

De Atletiekunie deelt het land in over 24 regio's. De regio Amsterdam en omstreken heeft de meeste verenigingen (21) en de regio Dordrecht het minste aantal verenigingen (6). Gekeken naar provincies telt Noord-Brabant de meeste atletiek- en loopverenigingen (57) en Flevoland de minste (6). Afgezet naar het aantal inwoners zijn er in Groningen, Drenthe, Noord-Brabant en Overijssel de meeste verenigingen per inwoner (kaart 4.1). In Groningen is er per 39.000 inwoners één vereniging (in Zuid-Holland is dat één per 78.000 inwoners). Dat er in Groningen naar verhouding weinig inwoners per vereniging zijn, heeft onder andere te maken met de lage bevolkingsdichtheid.

Kaart 4.1 Aantal inwoners per atletiek- en loopvereniging per provincie, 2015

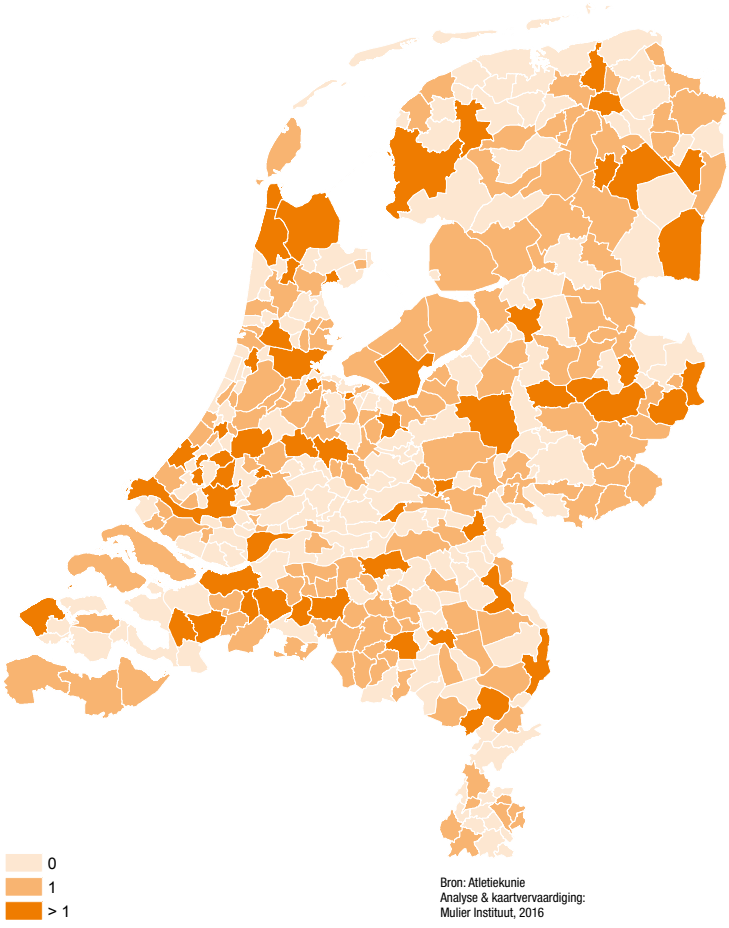

Bron: Atletiekunie 2015.

Gemeenten met en zonder een vereniging

Nederland telt 393 gemeenten. Daarvan hebben er 209 minimaal één atletiek- of loopvereniging binnen hun gemeentegrenzen (53%; zie kaart 4.2). Amsterdam telt maar liefst twaalf atletiekverenigingen, Rotterdam zeven en Utrecht zes. In 184 gemeenten is geen atletiekvereniging actief (47%). In Flevoland hebben vijf van de zes gemeenten een atletiek- of loopvereniging en in Drenthe drie kwart van de gemeenten (9 van de 12 gemeenten). In Friesland zijn relatief de minste gemeenten met een atletiek- of loopvereniging. Slechts in dertig procent van de Friese gemeenten is een atletiek- of loopvereniging actief (7 van de 24 gemeenten).

Kaart 4.2 Aantal atletiek- en loopverenigingen per gemeente, 2015

Bron: Atletiekunie 2015.

Omvang

In 2015 hebben atletiek- en loopverenigingen gemiddeld 435 leden. Dit varieert van een kleine club voor leden met een handicap of een kleine loopvereniging met minder dan tien leden tot zeven verenigingen met meer dan 1.500 leden. De grootste atletiek- en loopverenigingen liggen veelal ook in de grootste steden van Nederland (tabel 4.1). Rotterdam heeft twee grote verenigingen binnen de gemeentegrenzen. Dat ook kleinere plaatsen kunnen beschikken over een grote club bewijst Prins Hendrik in Vught (bijna 26.000 inwoners; zie ook de tekst over de vereniging elders in dit boek). Gemiddeld bestaan de in de tabel genoemde verenigingen bijna negentig jaar. Vier verenigingen vierden inmiddels hun eeuwfeest. Daarmee is de atletieksport waarlijk een sport met traditie.

Tabel 4.1 Top 11 van grootste atletiek- en loopverenigingen in Nederland, 2015

Vereniging	Vestigingsplaats	Ledental 2015	Oprichtingsjaar
AV Sprint	Breda	2.463	1942
GAC	Hilversum	1.792	1927
Eindhoven Atletiek	Eindhoven	1.730	1913
Prins Hendrik	Vught	1.655	1908
PAC	Rotterdam	1.649	1895
HAAG Atletiek	Den Haag	1.578	1913
Rotterdam Atletiek	Rotterdam	1.506	1919
Phanos	Amsterdam	1.390	1917
Nijmegen Atletiek	Nijmegen	1.382	1953
Triathlon	Amersfoort	1.288	1984
Hellas Utrecht	Utrecht	1.288	1925

Bron: Atletiekunie, 2015.

In vergelijking met andere sportverenigingen zijn atletiek- en loopverenigingen relatief groot. De helft van de Nederlandse sportverenigingen telt minder dan honderd leden en ongeveer tien procent van de verenigingen heeft meer dan vierhonderd leden. Bij atletiek is dit bijna andersom. Daar heeft 46 procent van de verenigingen meer dan vierhonderd leden en een vijfde van de clubs minder dan honderd leden (tabel 4.2). Voor alle sportbonden samen komt het gemiddeld aantal leden per vereniging in 2014 op 215. Van de takken van sport met een reguliere verenigingsstructuur zijn hockeyverenigingen gemiddeld het grootst (785 leden). Atletiek is na hockey de tweede tak van sport wat de gemiddelde grootte van verenigingen betreft. Voetbal volgt op de derde plek (385 leden) (NOC*NSF, ledental 2014).

Tabel 4.2 Omvang van atletiek- en loopverenigingen (2015) en sportverenigingen in Nederland (2012) naar aantal leden (% verenigingen)

	Totaal alle sporten	Atletiekunie
Minder dan 51 leden	36	12
51 tot en met 100 leden	20	7
101 tot en met 200 leden	18	11
201 tot en met 300 leden	9	13
301 tot en met 400 leden	5	10
401 tot en met 500 leden	3	13
Meer dan 500 leden	9	33
Totaal	100	100

Bron: CBS (Statistiek Sportclubs en Sportscholen 2012).

Met het aantal atletiek- en loopverenigingen is ook het aantal verenigingsleden gestegen. Eind 2015 telden de verenigingen die zijn aangesloten bij de Atletiekunie samen 128.827 leden. Dat is een groei van negentien procent in de laatste tien jaar (zie ook hoofdstuk 3). Het aantal verenigingsleden is daarmee sterker gestegen dan het aantal verenigingen, waardoor ook het gemiddeld aantal leden per atletiekvereniging is toegenomen. Die trend doet zich ook buiten de atletiek voor (Genderen & Van Haren, 2015).

4.3 Verenigingen: kader en beleid

Kader

Vrijwilligers vormen de ruggengraat van het verenigingsleven. Dat is in de meeste Europese landen niet anders (Breuer et al., 2015). In Nederland deed in 2012 91 procent[4] van de atletiek- en loopverenigingen een beroep op een of meer vrijwilligers (tabel 4.3). Daarmee zat de atletiek boven het gemiddelde van alle sportclubs.

Tabel 4.3 Inzet vrijwilligers en personeel in loondienst bij sportverenigingen, laatste week september, naar tak van sport, 2000 en 2012 (in procenten en aantallen)

	Aandeel clubs met vrijwilligers (%)		Totaal aantal vrijwilligers (x 1.000)		Aantal arbeidsuren vrijwilligers (x 1.000)		Aandeel clubs met personeel in loondienst (%)	
	2000	2012	2000	2012	2000	2012	2000	2012
Atletiek	100	91	10	11	38	40	12	9
Zwem- en duiksport	94	91	28	28	77	87	4	3
Individuele zaalsport	92	87	37	31	126	95	24	14
Golf	96	89	7	11	25	42	43	34
Paardensport	87	80	15	16	53	63	9	8
Tennis	97	95	46	42	157	150	30	18
Veldvoetbal	98	99	191	199	938	958	73	64
Veldsport (excl. voetbal)	97	99	72	77	265	282	17	16
Overig buitensport[a]	74	69	34	46	114	194	2	1
Totaal sportclubs	86	82	538	560	2099	2229	17	12

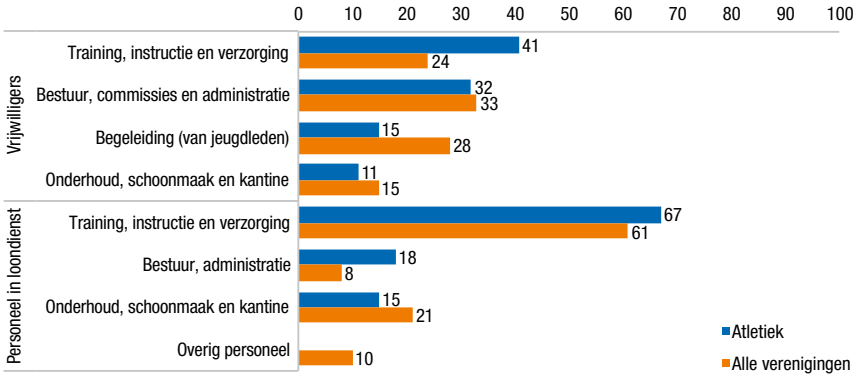
a Wintersport, auto- en motorsport, bergsport, boogschieten, curling, vliegsport, jeu de boules, kaatsen, touwtrekken, triatlon, wandelsport, et cetera.
Bron: CBS (Statistiek Sportclubs en Sportscholen 2000 en 2012).

In de onderzochte referentieweek waren er in totaal ruim 500.000 vrijwilligers actief bij sportverenigingen, van wie 11.000 bij atletiek- en loopverenigingen. In totaal verrichtten de atletiekvrijwilligers in de betreffende week in 2012 40.000 uur inzet. Dat is gemiddeld 3,6 uur per vrijwilliger. Dat wijkt niet af van de gemiddelde inzet over alle sporten. Relateert men het aantal vrijwilligers en aantal arbeidsuren aan het aantal verenigingen, dan scoren atletiekverenigingen wel relatief hoog. Terwijl de atletiekverenigingen 1,2 procent uitmaken van het totaal aantal sportverenigingen (zie figuur 4.1), bedraagt het aandeel vrijwilligers 2,0 procent en het aantal arbeidsuren 1,8 procent. Dit zou erop wijzen dat in de atletiek relatief veel vrijwilligers rondlopen. Bij zwemverenigingen is de inzet van vrijwilligers echter nog beduidend groter.

Verenigingen draaien niet alleen op vrijwilligers. Negen procent van de atletiek- en loopverenigingen heeft (ook) personeel in loondienst (tabel 4.3). Daarmee scoort de atletiek relatief laag. Sporten als voetbal, golf en tennis hebben naar verhouding vaker personeel in loondienst.

Vrijwilligers bij atletiek- en loopverenigingen worden met name ingezet voor training/instructie/verzorging en bestuur/commissies/administratie (figuur 4.2). In vergelijking met de totale verdeling van het aantal arbeidsuren bij sportverenigingen in Nederland blijkt dat vrijwilligers bij atletiek vaker ingezet worden voor training/instructie en minder voor begeleiding. Met name bij veldvoetbal en andere veldsporten worden in vergelijking met atletiek relatief meer uren ingezet voor begeleiding. Dit zal voornamelijk te maken hebben met de (wekelijkse) competitie bij deze sporten. Wat de inzet van personeel in loondienst betreft wijkt het beeld bij atletiek niet af van dat bij andere sporten.

Figuur 4.2 Verdeling arbeidsuren vrijwilligers en personeel in loondienst bij atletiek- en loopverenigingen en sportverenigingen in Nederland, laatste week september, in 2012 (in procenten)

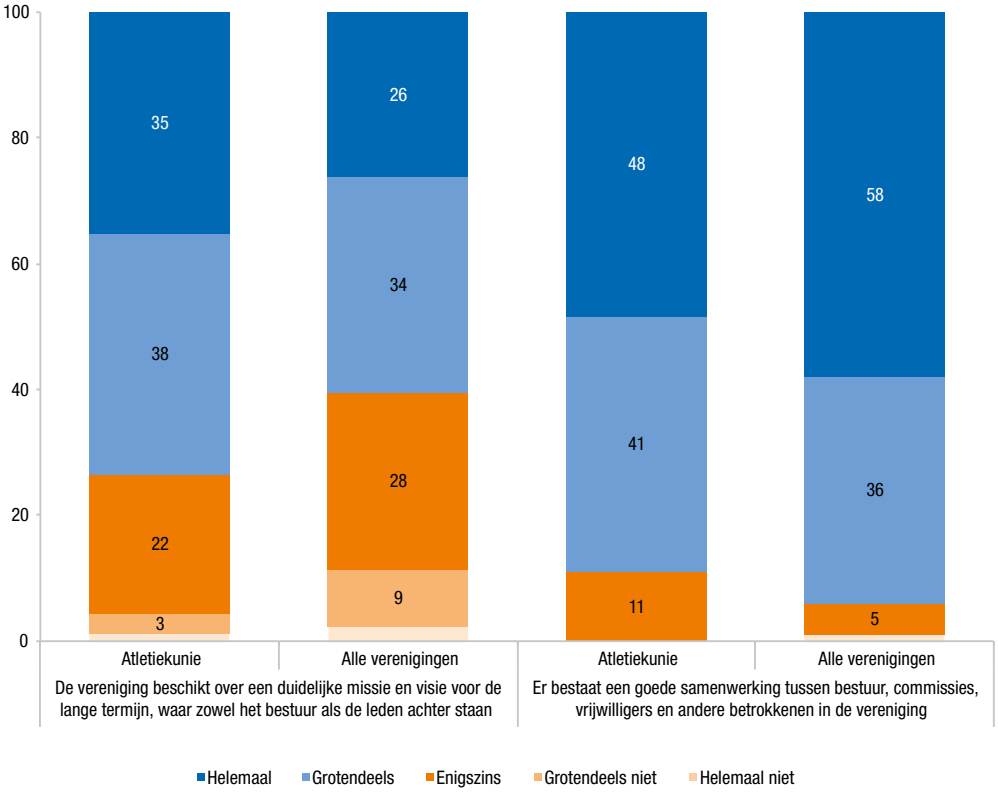

Bron: CBS (Statistiek Sportclubs en Sportscholen 2012).

Beleid

Drie kwart (73%) van de verenigingsbestuurders van atletiek- en loopverenigingen geeft in het accommodatieonderzoek van de Atletiekunie (Melis, publicatie in voorbereiding) aan te beschikken over een missie en visie die gedragen wordt binnen de club (figuur 4.3). Dat is hoger dan over alle takken van sport (60%). Vergelijkt men de atletiekverenigingen met verenigingen met een eigen accommodatie, dan loopt de atletiek beduidend minder uit de pas (drie kwart missie en visie). Voor een vitale vereniging is ook van belang dat bestuur, commissies en andere vrijwilligers goed samenwerken. De verenigingen zijn daar doorgaans (erg) tevreden over, al doet de gemiddelde atletiekvereniging het op dit front niet beter dan de gemiddelde vereniging (zie de figuur).

Figuur 4.3 Meningen over de missie en interne samenwerking atletiek- en loopverenigingen (2015) en sportverenigingen in Nederland (2012/2014) (% verenigingen mee eens)

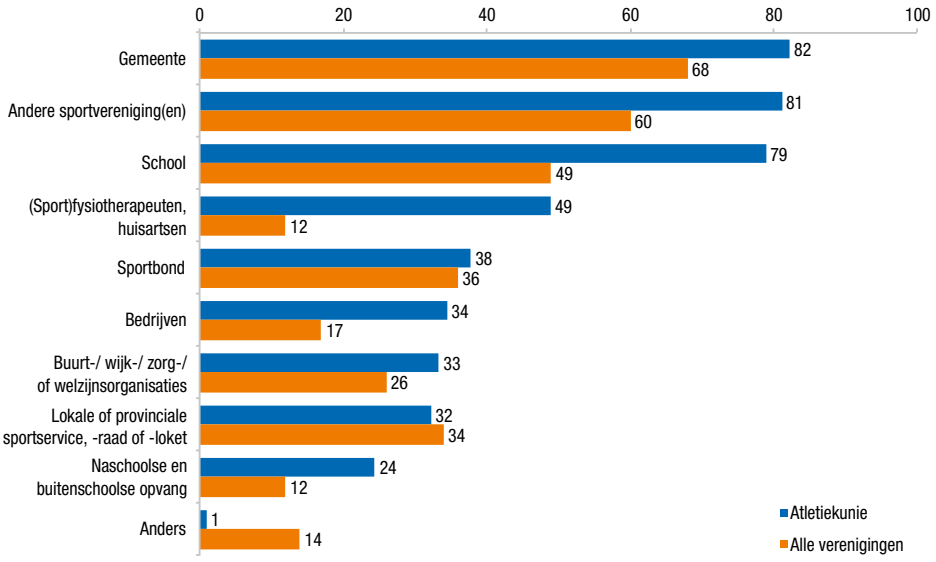

Bron: Melis (publicatie in voorbereiding), Mulier Instituut (Verenigingspanel 2012 en 2014).

Samenwerking

Een andere veelgebruikte indicatie voor de 'vitaliteit' van verenigingen is de mate waarin verenigingen samenwerken met andere organisaties. Bijna alle atletiek- en loopverenigingen (99%) werken samen met een of meer andere organisaties. Over alle takken van sport is dat negentig procent (onder verenigingen met een eigen accommodatie 94%). Ook op dit front scoren atletiekverenigingen dus relatief gunstig. De belangrijkste samenwerkingspartners voor atletiek- en loopverenigingen zijn de gemeente, andere sportverenigingen en scholen (figuur 4.4). Atletiekverenigingen werken vaker dan de gemiddelde vereniging samen met gemeenten. Ze werken ook vaker samen met andere sportverenigingen, met scholen en gezondheidsorganisaties en met bedrijven. Het feit dat atletiek- en loopverenigingen over een eigen accommodatie beschikken draagt daar mede aan bij.

Figuur 4.4 Organisaties waarmee atletiek- en loopverenigingen (2015) en sportverenigingen in Nederland (2014) samenwerken (% verenigingen dat samenwerkt)

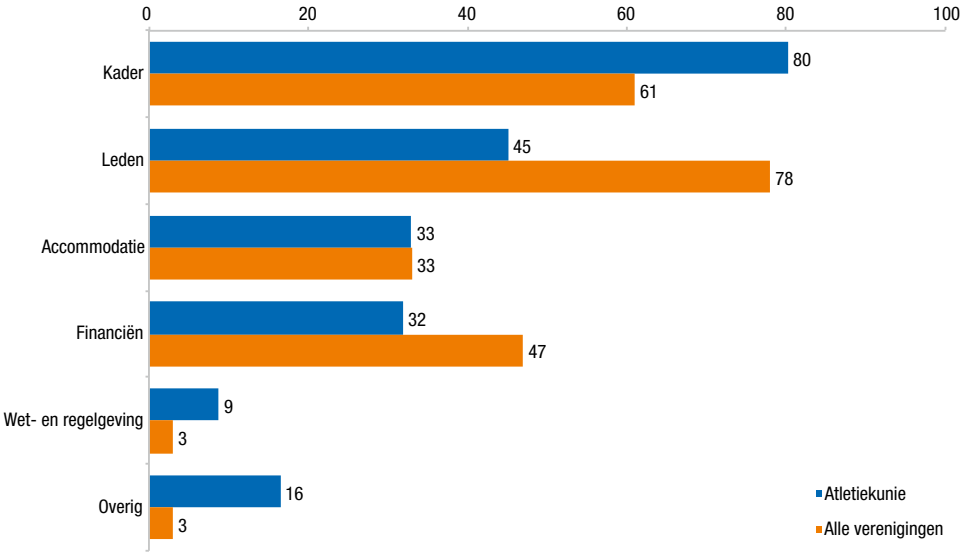

Bron: Melis (publicatie in voorbereiding), Mulier Instituut (Verenigingspanel 2014).

Knelpunten

In de organisatie van het sportaanbod ervaren verenigingen verschillende problemen. Alle atletiek- en loopverenigingen ervaren minstens een knelpunt (Melis, publicatie in voorbereiding). Onder alle Nederlandse sportverenigingen is dat 87 procent en onder verenigingen met een eigen accommodatie 91 procent (NOC*NSF/Mulier Instituut, 2013). Vier vijfde van de atletiek- en loopverenigingen met knelpunten heeft te kampen met problemen op het gebied van het kader (figuur 4.5). Dan gaat het onder andere om werving en behoud van het kader en om de kwaliteit van het kader. Dat getal ligt beduidend hoger dan bij de gemiddelde vereniging. Vermoedelijk hangt dit samen met het feit dat de sport, als 'meetsport' met veel verschillende disciplines, veel inzet vergt. De helft van de atletiekverenigingen ervaart knelpunten als het gaat om werving en behoud van leden en een derde ervaart problemen met de financiën (subsidie, sponsors). In beide gevallen doen atletiekverenigingen het op dit vlak gunstiger dan de gemiddelde vereniging. Klaarblijkelijk hebben atletiekverenigingen minder moeite om hun leden te behouden en hun financiën op orde te hebben dan de gemiddelde vereniging.

Figuur 4.5 Knelpunten die atletiek- en loopverenigingen (2015) en sportverenigingen in Nederland (2012) ervaren (% verenigingen met knelpunten)

Bron: Melis (publicatie in voorbereiding), Mulier Instituut (Verenigingspanel 2012).

4.4 Verenigingen: activiteiten

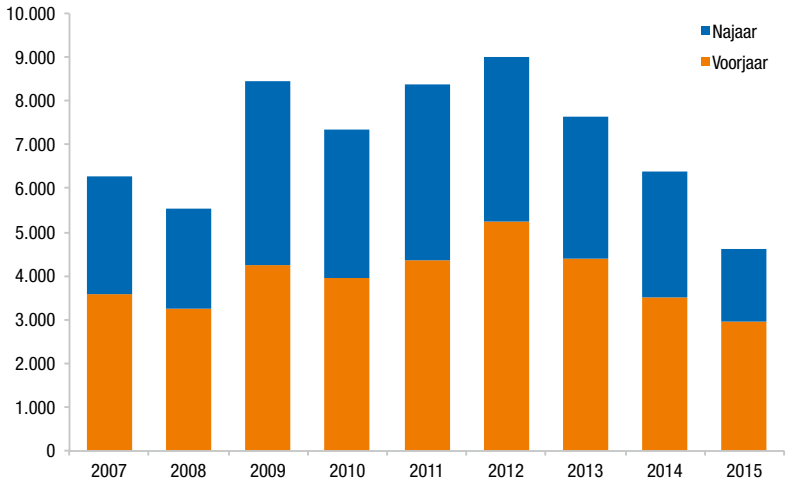
Atletiekverenigingen laten zich kwalificeren als relatief actieve verenigingen. Dat komt ook naar voren als we kijken naar de activiteiten die verenigingen ontplooien. In deze paragraaf wordt ingegaan op een aantal speciale activiteiten, zoals Start to Run, schoolatletiek, aangepast sporten en bedrijfssport.

Een (groot) aantal atletiekverenigingen onderneemt daarnaast activiteiten op het vlak van de wandelsport. Van de 296 verenigingen zijn er 104 met geregistreerde wandelaars in hun midden. Diverse verenigingen zijn in de weer met triatlon (combinatie hardlopen, zwemmen en wielrennen). Atletiekvereniging Hellas uit Utrecht bijvoorbeeld kent een triatlonafdeling die als zelfstandige vereniging met vierhonderd leden is aangesloten bij de NTB, de Nederlandse Triathlon Bond.[5]

Start to Run

Om de instroom van leden te stimuleren, verzorgen verschillende verenigingen trainingen voor 'Start to Run'. Start to Run is een initiatief van de Atletiekunie dat zich voornamelijk richt op beginnende lopers. Het project loopt sinds 2002. Van een professionele trainer krijgen de deelnemers gedurende zes weken alle benodigde informatie over hardlopen. Een training duurt ongeveer anderhalf uur en het doel is dat de deelnemer na deze periode ongeveer 25 minuten kan hardlopen. Het aantal locaties waar de Start to Run-trainingen worden gegeven ligt al jaren rond de 135 in het voorjaar en 125 in het najaar. Er zijn ongeveer honderd verenigingen en loopgroepen bij betrokken, dus ongeveer een op de drie verenigingen. Er wordt doorgaans gestart vanaf een reguliere sportaccommodatie (atletiekbaan, sporthal), maar soms ook vanaf parkeerplaatsen (in het bos, bij een restaurant) of bij bezoekerscentra van natuurparken en dergelijke. De verdeling vrouw/man is ongeveer tachtig om twintig procent en is door de jaren zeer constant. Gemeten in aantal deelnemers was 2012 met ruim 9.000 deelnemers het meest succesvolle jaar (figuur 4.6). Vanaf dat jaar daalt het aantal deelnemers. Mogelijke redenen hiervoor zijn een steeds verder veranderende (loop)sportmarkt en een steeds verder groeiend aanbod aan vitaliteit- en beweegprogramma's.

Figuur 4.6 Deelnemers aan Start to Run, naar seizoen 2007-2015 (in aantallen)

Bron: Atletiekunie.

Schoolatletiek

Schoolatletiek kent een lange traditie. De eerste schoolatletiekvaardigheidsdiploma's werden in 1932 uitgegeven, zowel op middelbare scholen als op basisscholen. Vanaf 1979 ging de commissie die daarvoor actief was, de C.C.S.A., over in de stichting Jeugd Atletiek Nederland Scholieren (J.A.N.S.), in de volksmond beter bekend als schoolatletiek. Voor schoolatletiek kunnen schoolgaande kinderen een atletiekdiploma behalen, waarvoor zij gedurende een dag(deel) meedoen aan verschillende atletiekonderdelen, zoals hardlopen, verspringen en balwerpen. In de periode 1979-2014 zijn er in totaal 5,8 miljoen diploma's uitgereikt (administratie Atletiekunie).

De bond heeft bij schoolatletiek een faciliterende rol. Verenigingen en scholen die dit organiseren kunnen bij de bond startnummers en diploma's bestellen.[6] In 2003 werden er 90.300 diploma's en 8.200 startnummers geleverd. In 2014 waren dat 22.000 diploma's en 5.600 startnummers. Deze daling komt onder andere door de overgang van het bestellen van aantallen fysieke diploma's naar het online opmaken van je eigen diploma, deze downloaden en vervolgens zelf afdrukken.

Er zijn verschillende voorbeelden waaruit blijkt hoe populair schoolatletiek is. In West-Brabant wordt al vanaf 1981 door een samenwerkingsverband tussen zes clubs jaarlijks het schoolatletiektoernooi georganiseerd. In Utrecht organiseert Hellas vanaf 1999 schoolatletiek, compleet met voorrondes en finale. Ook maken atletiekverenigingen deel uit van diverse gemeentelijke school-verenigingsinitiatieven. Zo stimuleert de gemeente Amsterdam in het kader van de EK atletiek 2016 in de stad de atletieksport door basisscholen een lessenpakket met kennismakingslessen te bieden. Atletiek maakt ook deel uit van het programma 'Topscore' in Amsterdam, gericht op het stimuleren van sportdeelname onder vmbo-jongeren.

Schoolatletiek draait al decennia volgens een vast format. In 2014 is de Atletiekunie het format gaan vernieuwen door er een draaiboek bij te leveren met plan van aanpak, 'chronoloog'[7], wedstrijdadministratieprogramma en het digitaliseren van het diploma. De naam 'Diplomaprogramma' werd veranderd in de 'Athletics Challenge' en 'Athletics Cross'. De afgelopen jaren is de Atletiekunie (weer) sterker in gaan zetten op het stimuleren van de band tussen atletiekverenigingen en scholen en het bevorderen van een meer open houding bij verenigingen via schoolsportactiviteiten. 'Athletics Movements' is een lespakket dat daarbij past. Gedurende zes weken krijgen leerlingen binnen de reguliere lessen bewegingsonderwijs trainingen rondom de centrale atletiekvaardigheden springen, werpen en lopen, inclusief *fun*-elementen en een 'verhaallijn'. Vervolgens zijn er gedurende zes weken naschoolse atletiektrainingen, waarvoor de kinderen zich vrijwillig kunnen opgeven. Kinderen die enthousiast zijn geraakt kunnen vervolgens zes weken als proeflid gratis trainen bij een vereniging. Idealiter duurt Athletics Movements dus achttien weken. In tegenstelling tot het Diplomaprogramma en de Athletics Challenge en Cross heeft de Atletiekunie wel een rol in het organiseren van de

activiteiten. Athletics Movements staat op de menukaart van Sportimpuls. Soms geeft een provincie voor de uitrol een subsidie. Tot nu toe hebben in 21 gemeenten op 127 scholen 8.610 leerlingen aan het programma deelgenomen, in de provincies Noord-Holland, Noord-Brabant, Gelderland en Limburg. Daarbij waren negentien verenigingen betrokken.

Aangepast sporten

Bij steeds meer atletiekverenigingen trainen atleten met een lichamelijke handicap geïntegreerd mee. Als de situatie dat vraagt wordt een aparte groep opgezet voor atleten die specifieke aandacht nodig hebben. In 2014 waren er 87 atletiek- en loopverenigingen met een passend aanbod voor sporters met een handicap. Begin 2016 was dat aantal gegroeid tot 115 verenigingen (39%) (Melis, publicatie in voorbereiding).

Om verenigingen hierin te ondersteunen heeft de Atletiekunie verschillende tools en een handboek ontwikkeld en *good practices* beschreven die als voorbeeld kunnen dienen. Het initiatief van AV Sprint uit Breda is daar een voorbeeld van (zie kader). Verenigingen die aanvullende ondersteuning nodig hebben, kunnen daarvoor een beroep doen op de talentcoach en de accountmanagers van de bond. Ook de Johan Cruyff Foundation ondersteunt de Atletiekunie bij het stimuleren van de atletieksport onder mensen met een handicap. Verder werkt de bond samen met revalidatiecentra, belangenverenigingen en scholen in het (speciaal) onderwijs. In 2015 heeft de Atletiekunie achttien clinics georganiseerd, waaraan 723 kinderen met een handicap deelnamen. Daarnaast waren er 25 verenigingen die clinics verzorgden, waaraan in totaal tweehonderd kinderen meededen. Om de zichtbaarheid van verenigingen tijdens deze clinics te versterken, heeft de Atletiekunie extra promotiemateriaal in de vorm van gespoten materiaal, banners, handtekeningenkaarten, beachflags en flyers ontwikkeld.

AV Sprint neemt atleten met handicap serieus

Wouter Schelvis, AV Sprint

In 1983 is AV Sprint in Breda begonnen met het aanbieden van atletiek aan sporters met een handicap. In de eerste jaren waren er meer bestuursleden (4) dan sporters met een handicap (3). Inmiddels is binnen de vereniging een afdeling van meer dan zeventig sporters met een handicap actief. In deze afdeling is plaats voor rolstoelatleten (wheelers), blinde en slechtziende sporters, sporters met een verstandelijke handicap en (nieuwe) lopers met een vorm van autisme (De fASStrunners). Integratie binnen de vereniging is het hoogste doel. Een aparte commissie ziet toe op dit proces. De wheelers maken deel uit van de reguliere afdeling baanatletiek. De lopers met autisme zijn allemaal doorgeschoven naar reguliere loopgroepen. In 2016 wordt op de baan van Sprint, op 21 mei, het Open Nederlands Kampioenschap Gehandicapten gehouden. Dit internationale evenement moet ook leden van Sprint zelf naar de Paralympics helpen. Op vrijdag 7 oktober sporten vierhonderd kinderen (onder wie driehonderd met een handicap) samen op de Special KIDS-dag. Sprint wil haar ervaringen graag delen en zet de deur open voor andere atletiek- en loopverenigingen om in de keuken te komen kijken!

Naast het toegankelijk maken van de atletiek voor mensen met een handicap ondersteunt de Atletiekunie wedstrijdorganisaties die IPC-wedstrijden (International Paralympic Committee) organiseren in Nederland. Daarnaast scout en begeleidt de bond binnen het talentprogramma talenten en begeleidt de bond binnen het fulltime programma topsporters met een handicap bij deelname aan internationale wedstrijden zoals EK's, WK's en de Paralympics. Voor atleten met een handicap die niet deelnemen aan het topsportprogramma was er de laatste jaren maar een beperkt aanbod. De Atletiekunie heeft dit aanbod inmiddels uitgebreid. In 2015 zijn er in Utrecht op zeven vrijdagavonden 'trackmeetings' georganiseerd met een IPC-status. Aan elke meeting deden gemiddeld vierhonderd reguliere atleten mee. Door deze wedstrijden een IPC-status te geven, waren er dat jaar 107 starts van atleten met een handicap.

Bedrijfssport

Ook het personeel van organisaties vormt een interessante doelgroep voor atletiekverenigingen. In 2012 organiseerde een derde van de Nederlandse bedrijven bewegingsactiviteiten voor hun medewerkers, vooral in het kader van de preventieve gezondheidszorg (Simons & Hildebrandt, 2013; Van der Werff & Verhoofstad, 2015). Voor in bedrijfssport geïnteresseerde medewerkers zijn fitness (52%), hardlopen (22%), zwemmen (19%) en spinning (19%) de populairste bedrijfssporten (Sport & Zaken, 2013). De grote interesse voor hardlopen komt met name door de laagdrempeligheid van de sport. Passend schoeisel en sportieve kleding zijn alles wat nodig is om mee te doen aan een atletiekactiviteit.

Het voorgaande geeft aan dat er voor verenigingen goede kansen zijn om actief betrokken te worden bij bedrijfssport. In 2012 zag de helft van de atletiek- en loopverenigingen werknemers als een interessante doelgroep, 42 procent had daar niet eerder over nagedacht en 6 procent zei op voorhand nee (figuur 4.7). Echter, de wens blijft achter bij de dagelijkse realiteit. In datzelfde jaar organiseerde een op de vijf atletiek- en loopverenigingen activiteiten voor bedrijfssport. Een derde is bereid om trainingen te verzorgen voor een bedrijf en acht procent was voornemens om een Sportimpuls-subsidie aan te vragen (Sport & Zaken en NOC*NSF, 2012). Mogelijk kan een intermediair ervoor zorgen dat in bedrijfssport geïnteresseerde bedrijven en verenigingen elkaar gemakkelijker weten te vinden.

Figuur 4.7 Interesse voor bedrijfssport, het organiseren van sportaanbod voor werknemers en de intentie/bereidheid om met bedrijfssport aan de slag te gaan (percentage 'Ja', n= 78)

Bron: Sport & Zaken en NOC*NSF, 2012.

Atletiek- en loopverenigingen zijn met name geïnteresseerd in bedrijfssport vanwege de extra inkomsten. Daarnaast worden ook de mogelijke werving van nieuwe leden en de meerwaarde aan de sponsoring van een bedrijf genoemd (Sport & Zaken en NOC*NSF, 2012). Sport & Zaken, bond en verenigingen werken inmiddels nauw samen bij het aanbieden van een groot en gevarieerd programma voor bedrijfssport, bijvoorbeeld een eenmalige clinic of beginnerscursussen zoals Start to Run.

4.5 Loopgroepen

In Nederland wordt heel veel hardgelopen (zie hoofdstuk 3), maar net als bij zwemmen, wandelen en fietsen vindt dit lang niet altijd in verenigingsverband plaats. Hardlopen gebeurt ook vaak in 'lichtere' organisatievormen dan verenigingen (Hover et al., 2015; Borgers, 2015). Zo kennen we in Nederland naast de traditionele atletiekvereniging de zogenoemde loopgroepen, een semigeorganiseerde vorm van hardlopen. Loopgroepen kennen verschillende verschijningsvormen en rechtspersonen, zoals eenmanszaken en stichtingen. Vaker echter is er geen sprake van een rechtspersoon (informele loopgroepen). Loopgroepen bieden alleen loopsportactiviteiten aan, voornamelijk in de openbare ruimte (openbare weg, bos, etc.). Een aantal loopgroepen beschikt over een volledig bestuur en is bij de Atletiekunie aangemeld als een volwaardige vereniging.

Het is niet bekend hoeveel loopgroepen er precies zijn. Veel loopgroepen zijn informele groepen en zij hoeven zich nergens te registreren. Een voorbeeld is een fitnesscentrum of een bankvestiging met eigen loopgroepen. Op de website http://www.looptijden.nl/loopgroepen/

alleloopgroepen kunnen loopgroepen zich aanmelden en een blik op de honderden aangemelde groepen leert dat de diversiteit groot is.

Daarnaast zijn er loopgroepen die onder het 'Dutch Runners-loopgroepenlidmaatschap' zijn aangesloten bij de Atletiekunie (maar niet als 'vereniging'). Eind 2008 waren er dertig loopgroepen via Dutch Runners aangesloten bij de Atletiekunie. Vanaf 2010 is dat aantal snel gestegen en eind 2015 waren het er tachtig (tabel 4.4). Het aandeel vrouwen steeg in die periode van 48 naar 58 procent (zie ook hoofdstuk 3). Het gemiddeld aantal leden van een loopgroep bedroeg in 2015 66. Dat is beduidend minder dan bij een atletiekvereniging, die zoals eerder in dit hoofdstuk genoemd gemiddeld 435 leden telt.

Tabel 4.4 Aantal loopgroepen dat via Dutch Runners is aangesloten bij de Atletiekunie en hun leden, 2008-2015

Jaar	Aantal loopgroepen	Mannen	Vrouwen	Totaal	Gemiddeld aantal leden
2008	30	52%	48%	2.141	71
2009	33	52%	48%	2.532	77
2010	32	50%	50%	2.358	74
2011	49	49%	51%	3.458	71
2012	62	44%	56%	4.308	69
2013	66	42%	58%	5.194	79
2014	67	41%	59%	5.197	78
2015	80	42%	58%	5.292	66

Bron: Statistisch jaarverslag 2014, Atletiekunie; Overzicht ledentallen vereniging per 2015, Atletiekunie.

De loper die traint bij een loopgroep die is aangesloten bij de Atletiekunie kan gebruikmaken van enkele extra diensten. Naast het lidmaatschap van de Dutch Runners (incl. collectieve ongevallen- en aansprakelijkheidsverzekering) ontvangt hij nieuwsbrieven met adviezen en tips. Ook kan hij de Running Coach© (trainingen voor de mp3-speler) downloaden en heeft hij toegang tot het online lopersplatform MyRun. Verder krijgt hij korting op het inschrijfgeld van loopevenementen en kortingen tot vijftien procent bij veel winkels op vertoon van de ledenpas van de Atletiekunie.

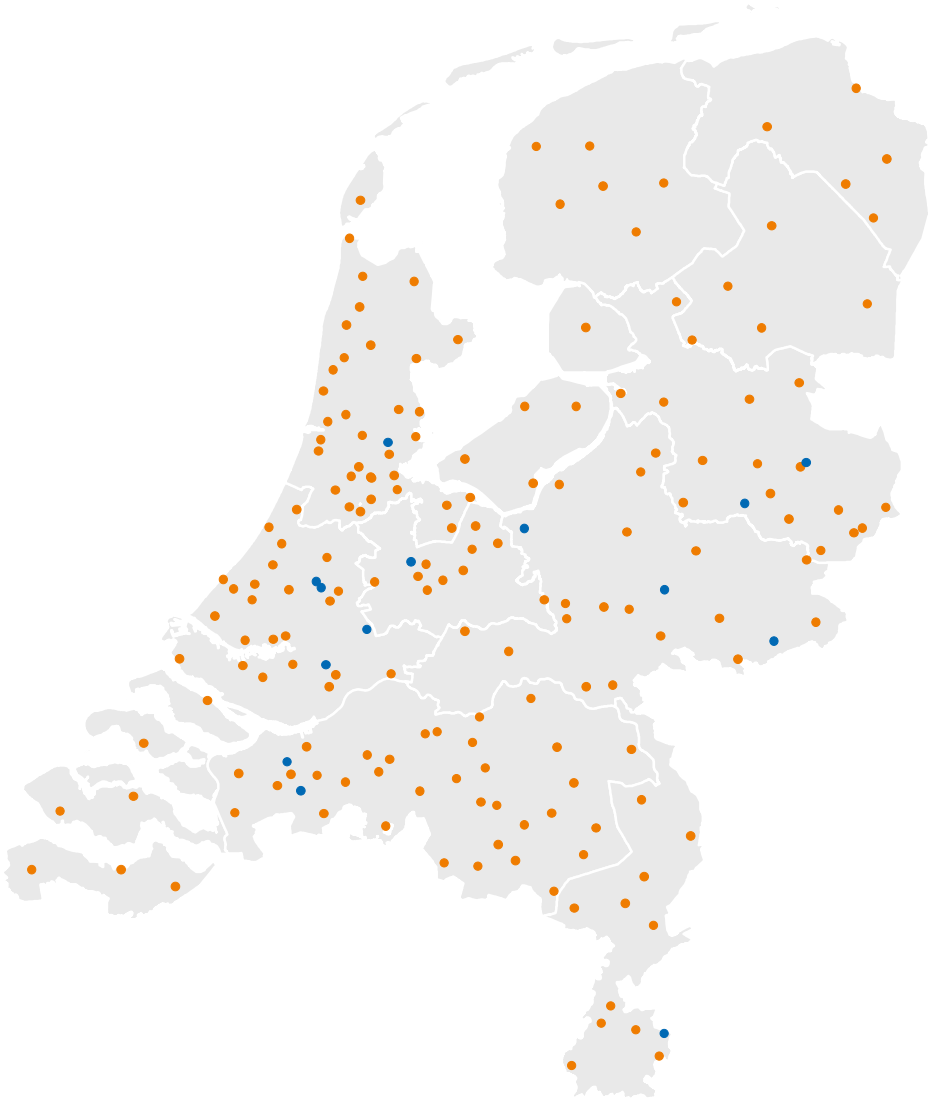
4.6 Accommodaties[8]

Nederland telt 296 atletiek- en loopverenigingen en 193 accommodaties. Dat betekent dat niet iedere vereniging een eigen accommodatie heeft. Bij de Atletiekunie is van twaalf accommodaties bekend dat die door meer dan één vereniging worden gebruikt. Het merendeel van de verenigingen die niet over een eigen accommodatie beschikken bestaat uit bij de bond geregistreerde loopgroepen.

Kaart 4.3 geeft een overzicht van hoe de 193 accommodaties zijn verdeeld over Nederland. Er zijn 173 banen met een lengte van vierhonderd meter en vijftien banen met een andere lengte (250, 298, 300 of 376 meter). Van vijf accommodaties is de lengte niet bekend. Van de 393 gemeenten hebben er 182 (46%) minimaal één atletiekaccommodatie binnen de gemeentegrenzen. In Amsterdam (6), Utrecht (3), Arnhem (2), Den Haag (2), Enschede (2) en Rotterdam (2) zijn meer accommodaties.

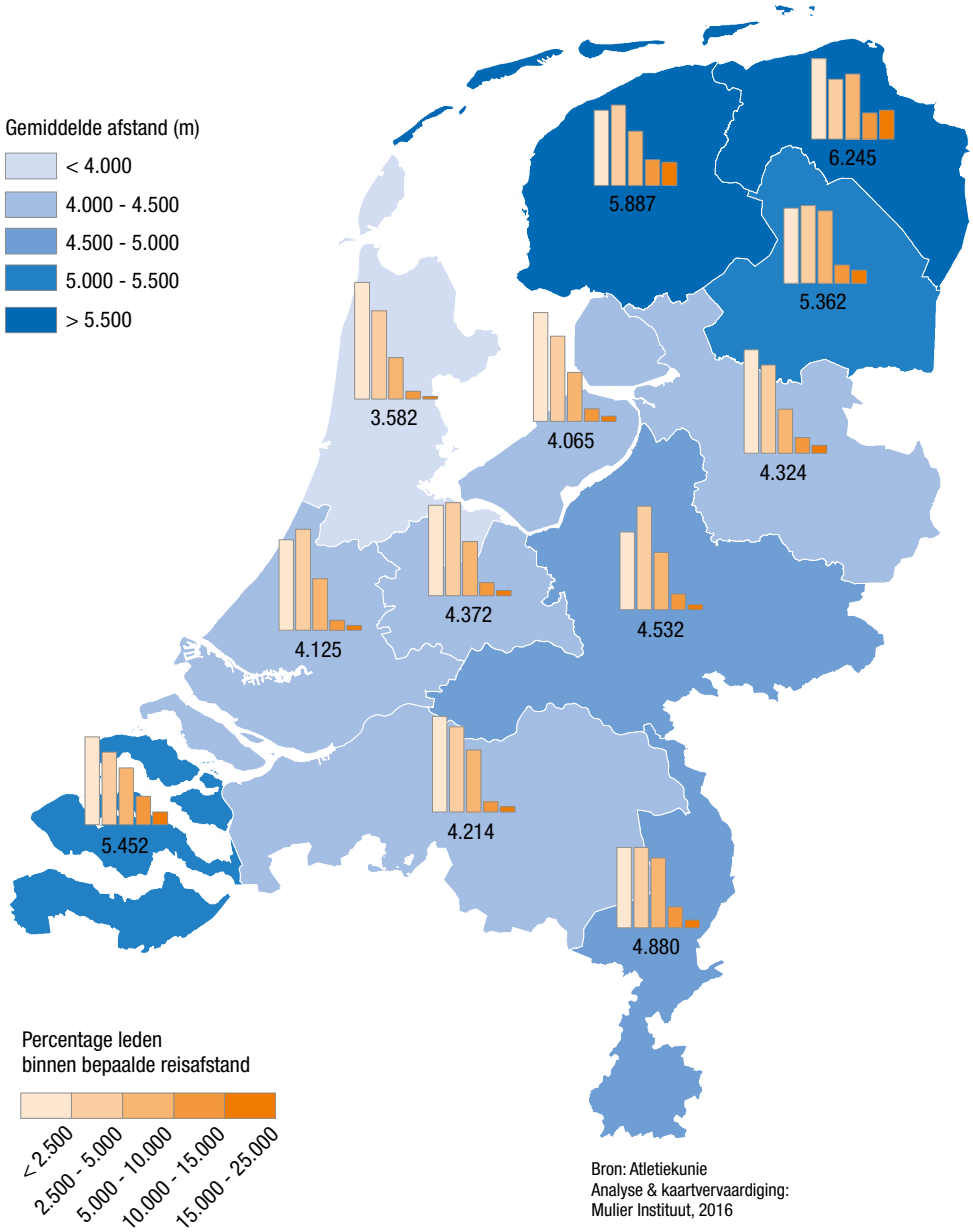
De gemiddelde afstand van het huisadres van een verenigingslid naar de sportaccommodatie van zijn atletiek- of loopvereniging is 4,3 kilometer. Een derde (37%) hoeft niet verder te reizen dan 2,5 kilometer, een bijna even groot deel (35%) woont 2,5 tot 5 kilometer van de accommodatie en 21 procent legt tussen de 5 en 10 kilometer af (kaart 4.4). Zeven procent van de verenigingsleden woont buiten een straal van 10 kilometer. Voor de verenigingsleden in Noord-Holland zijn de atletiekaccommodaties met gemiddeld 3,6 kilometer het meest dichtbij. In Friesland (5,9 km) en Groningen (6,2 km) liggen de accommodaties op een beduidend grotere reisafstand.

Kaart 4.3 Atletiekaccommodaties in Nederland naar lengte van de rondbaan, 2015

Bron: Atletiekunie, 2015.

Kaart 4.4 Gemiddelde afstand van het adres van de leden tot de atletiekaccommodatie van de vereniging waarvan zij lid zijn, naar provincie, in meters, 2015

Bron: Atletiekunie
Analyse & kaartvervaardiging: Mulier Instituut, 2016

Voorzieningen

De meeste verenigingen beschikken inmiddels over een atletiekbaan met een ondergrond van kunststof (tabel 4.5). Van de 400 meterbanen hebben er 157 (91%) een kunststofondergrond (incl. sandwich, volkunststof, mondotrack en topsprint) en 13 (8%) een grasondergrond. Het lijkt erop dat gras en gravel uit de tijd raken, maar omdat de gegevens over de ondergrond de laatste jaren niet zijn bijgehouden is dit niet aan te tonen in cijfers. De atletiekaccommodaties met een kleinere baan van bijvoorbeeld 250 of 300 meter hebben uiteenlopende ondergronden. In de gemeente Moerdijk is inmiddels een kunstgrasatletiekbaan.

Tabel 4.5 Aantal atletiekaccommodaties in Nederland naar lengte rondbaan en type ondergrond, 2015

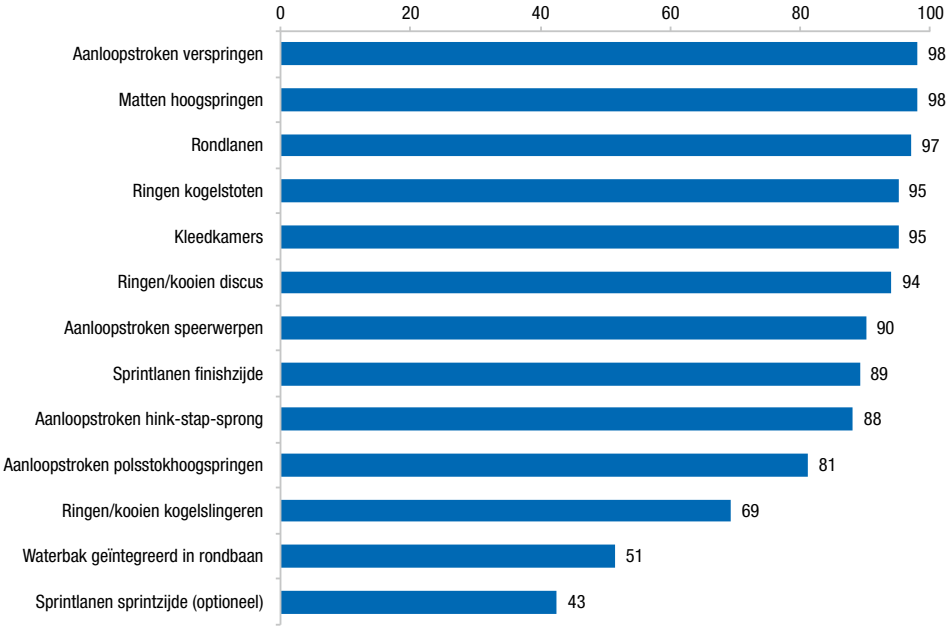
	400 meter	Anders[a]	Totaal
Kunststof	157	5	162
Gras	13	3	16
Kunstgras	0	1	1
Halfverharding	2	5	7
Asfalt	1	1	2
Totaal	173	15	188

a Anders: banen van 250, 298, 300 en 376 meter. Van vijf banen is de lengte niet bekend.
Bron: Atletiekunie (2015).

Het is niet zo dat een kortere baan niet meer van deze tijd is. Er wordt regelmatig voor kleinere banen gekozen in verband met kosten- en ruimtebesparing. Er zijn voldoende wedstrijdgeschikte 400 meterbanen, waardoor die lengte voor de Atletiekunie geen absolute eis is. Waddinxveen (2004, 298 meter), Aalten (2013, 300 meter) en Schoonhoven (2012, 300 meter) zijn voorbeelden van kortere banen die juist wel van deze tijd zijn. Hoewel de voorkeur uitgaat naar 400 meterbanen, is dat geen vereiste om te kunnen participeren in competities. Er zijn twee banen in Nederland met een IAAF-certificaat (International Association of Athletics Federations), te weten het Olympisch Stadion (Amsterdam) en het Fanny Blankers-Koen Stadion (Hengelo). Hier mogen Europese wedstrijden op worden georganiseerd.

Op bijna alle atletiekbanen zijn ook andere atletiekvoorzieningen aanwezig (figuur 4.8). De meest genoemde voorzieningen zijn aanloopstroken voor verspringen, matten voor hoogspringen, rondlanen, ringen voor kogelstoten, kleedkamers en ringen/kooien voor discuswerpen.

Figuur 4.8 Atletiekvoorzieningen op de sportaccommodatie, 2015 (in procenten, n= 101)

Bron: Melis (publicatie in voorbereiding).

Eigendomsverhoudingen

In vergelijking met andere sporten komt het bij atletiek naar verhouding vaak voor dat men de accommodatie huurt (tabel 4.6). Dit is ook zo bij veel andere sporten, zoals veldvoetbal en andere veldsporten. Tien procent van de atletiek- en loopverenigingen bezit een eigen accommodatie. Het bezit van de eigen accommodatie is eigenlijk alleen bij tennis redelijk gemeengoed. Tien procent van de atletiek- en loopverenigingen heeft geen accommodatie. Zoals eerder genoemd zijn dit waarschijnlijk loopgroepen met bestuur, die zijn aangesloten bij de bond.

Tabel 4.6 Eigendom van sportaccommodaties naar sport (in procenten van het totaal aantal verenigingen per sport, meer antwoorden mogelijk), 2012

	Atletiek	Golf	Paarden-sport	Tennis	Veldsport (excl. voetbal)	Veld-voetbal	Overige buiten-sport	Totaal
Beschikt niet over accommodatie	10	38	39	0	4	2	49	25
Gehuurd	82	46	53	62	90	91	42	68
Beschikt over accommodatie in eigendom:	10	23	11	43	13	14	11	9
Eigendom verzelfstandigd	5	13	3	9	6	4	3	3

Bron: StatLine (CBS).

Doorgaans is de gemeente eigenaar van de grond en de baan zelf, en is de atletiekvereniging huurder (tabel 4.7). Voor kantine en clubgebouwen liggen de verhoudingen anders, en zijn de atletiek- en loopverenigingen vaak ook zelf eigenaar.

Tabel 4.7 Eigendom van atletiekaccommodaties, 2015 (in procenten, n=101)

	Gemeente	Gemeentelijk sportbedrijf (al dan niet verzelfstandigd)	Aan de vereniging gekoppelde stichting	Vereniging zelf	Anders	Totaal
Grond waarop de atletiek-accommodatie is gevestigd	85	5	5	1	4	100
Baan en het middenterrein	76	7	7	5	5	100
Voorzieningen (kooien, matten, etc.)	45	6	6	36	6	100
Baan- en veldverlichting	49	6	7	31	6	100
Kleedruimten	36	3	8	47	7	100
Bergruimten	25	2	8	59	6	100
Clubgebouw	14	2	9	65	10	100
Kantine	10	2	9	65	14	100

Bron: Melis (publicatie in voorbereiding).

De meeste clubs huren hun accommodaties van de gemeente. Meer dan de helft (55%) heeft gedurende het jaar volledig (en onbeperkt) de beschikking over de accommodatie. Enkele verenigingen kunnen overdag niet van de accommodatie gebruikmaken, omdat er dan scholen hun lessen lichamelijke oefening hebben. Andere atletiek- en loopverenigingen delen hun accommodatie met bijvoorbeeld een voetbalvereniging (Melis, publicatie in voorbereiding). Bijna de helft van de atletiek- en loopverenigingen mag de accommodatie tegen een vergoeding aan derden, zoals scholen, verhuren. In de meeste gevallen komen de verhuuropbrengsten geheel ten goede aan de vereniging. In enkele gevallen ontvangt de vereniging een percentage van de opbrengsten (Melis, publicatie in voorbereiding).

Bij 46 procent van de verenigingen is in de laatste twee jaar sprake geweest van gesprekken met de gemeente over eigendomsrechten of verwacht men dergelijke gesprekken binnen twee jaar. Bij bijna alle verenigingen die te maken hebben (gehad) met een dergelijke fase of dat op korte termijn zullen krijgen, was sprake van privatisering (91%). Voor een gemeente zijn beheer en onderhoud van sportaccommodaties een aanzienlijke kostenpost. Tegen de achtergrond van de hedendaagse recessie kijken gemeenten naar mogelijkheden om die kosten te beperken, zonder dat daarbij de kwaliteit van de accommodaties daalt.

Indoor

Tot nu toe ging de aandacht alleen uit naar buitenaccommodaties. Nederland telt ook negen atletiekspecifieke indooraccommodaties: Naaldwijk, Zoetermeer, Vught, Sittard, Dordrecht, Gilze en Rijen, Apeldoorn, Amsterdam en Utrecht. Apeldoorn is de enige met een rondbaan (200 meter). Daar worden dan ook de NK's gehouden. De overige accommodaties beschikken over sprintbanen. Daarnaast zijn er bij de Atletiekunie nog tien gemeenten bekend die hun interesse in de bouw van een indooraccommodatie kenbaar hebben gemaakt. De Atletiekunie streeft naar de bouw van meer indooraccommodaties.

Twee derde van de verenigingen geeft aan dat hun leden (ook) sporten in een indooraccommodatie (Melis, in voorbereiding). Het aantal leden dat dit doet is sterk afhankelijk van de omvang van de atletiekvereniging. Dit varieert van enkele leden tot enkele honderden. Ook het aantal weken dat de leden hun sport beoefenen in een indooraccommodatie verschilt sterk. Bij sommige verenigingen kunnen de leden maar enkele weken per jaar naar de indooraccommodatie. Bij een klein aantal verenigingen kunnen de leden daar (bijna) het hele jaar terecht. De meest genoemde indooraccommodaties die worden gebruikt zijn de gymzaal en de sporthal.

4.7 Conclusie

Eind 2015 waren er 296 atletiek- en loopverenigingen die in totaal 128.800 leden telden. In vergelijking tot andere sporten hebben atletiekverenigingen veel leden en beschikken ze doorgaans over een eigen (gehuurde) accommodatie. Atletiekverenigingen hebben relatief vaak een beleidsplan, werken relatief vaak samen met andere organisaties, zetten relatief vaak activiteiten op (met scholen, bedrijven), leunen sterk op hun vrijwilligers en kampen weinig met problemen in termen van ledenbehoud en financiën. Dat maakt atletiekverenigingen tot meer dan gemiddeld vitale verenigingen. Waar veel sporten kampen met een terugloop in ledentallen, wisten atletiek- en loopverenigingen in het laatste decennium juist wel groei te realiseren. Dit is een resultaat waar met gepaste trots naar mag worden gekeken.

Atletiek- en loopverenigingen dekken echter niet het hele land. In ruim de helft van de gemeenten is een vereniging actief. In bijna de helft van de gemeenten staat minimaal één atletiekaccommodatie. Dit zijn in de meeste gevallen rondbanen van vierhonderd meter, waar doorgaans ook faciliteiten aanwezig zijn voor verspringen, hoogspringen, discuswerpen en andere atletiekonderdelen. Daarnaast zijn er nog negen atletiekspecifieke indooraccommodaties.

Gezien de populariteit van het hardlopen is het eigenlijk merkwaardig dat er zo veel gemeenten zijn waar (nog) geen atletiek- en loopvereniging of atletiekbaan zijn. De vele honderden meer vrijblijvend georganiseerde loopgroepen (die doorgaans niet aangewezen zijn op een eigen accommodatie) voorzien duidelijk in een vraag, ook in gemeenten met een vereniging, maar de informele loopgroepen bieden niet hetzelfde pakket als een vereniging. Datzelfde geldt ook voor de Dutch Runners, waarbij een loper lid is van de sportbond en daarbij van verschillende diensten van de bond gebruik kan maken zonder lid te zijn van een atletiekvereniging, maar waarbij gezelligheid duidelijk de ondertoon voert. Hier werkt de laagdrempeligheid tegen de georganiseerde sport, hoewel ook gesteld kan worden dat de Atletiekunie er met de Dutch Runners in is geslaagd een deel van de ongebonden sporters aan zich te binden.

Samenvattend kan gesteld worden dat de atletiek- en loopverenigingen een onmisbaar onderdeel vormen van het Nederlandse sportlandschap. De sport is goed georganiseerd, de verenigingen kunnen gebruikmaken van accommodaties met diverse sportvoorzieningen en de laagdrempeligheid van het hardlopen geeft de sport een voordeel als iemand die in een ongeorganiseerde setting wil bewegen een passende sport zoekt. Met een toenemende aandacht voor een gezonde leefstijl hebben atletiek- en loopverenigingen goede kansen om de groei van de laatste jaren door te zetten.

Referenties

Atletiekunie (2012). *Athletics like never before. Strategie 2013-2016*. Arnhem: Atletiekunie.

Atletiekunie (2015). *Statistisch jaarverslag 2014*. Arnhem: Atletiekunie.

Atletiekunie (2016). *Overzicht ledentallen vereniging per 2015*. Arnhem: Atletiekunie.

Borgers, J. (2015). *'Sport light'. A sociological perspective (proefschrift)*. Leuven: KU Leuven.

Bosch, D. (2006). *Ledental NOC*NSF over 2005*. Arnhem: NOC*NSF.

Breuer, C., Hoekman, R., Nagel, S. & Werff, H. van der (eds.) (2015). *Sport clubs in Europe. A cross-national comparative perspective*. Cham/Heidelberg/New York/Dordrecht/London: Springer.

CBS. *Statistiek sportorganisaties 2012*.

Genderen, M. van & Haren, B. van (2015). *Ledental NOC*NSF over 2014*. Arnhem: NOC*NSF.

Hover, P., Werff, H. van der & Breedveld, K. (2015). 'The Netherlands. Rising Participation Rates, Shifting Segments'. In: *Running across Europe. The Rise and Size of One of the Largest Sport Markets*, pp. 187-207. Houndmills, Basingstoke, Hampshire/New York: Palgrave Macmillan.

Melis, B. (publicatie in voorbereiding). *Atletiekaccommodatie onderzoek*. Arnhem: Atletiekunie.

Moes, H. (2015). *Terugblik en vooruitblik op de samenwerking Johan Cruyff Foundation & Atletiekunie 2015*. Arnhem: Atletiekunie.

Poel, H. van der, Bakker, S. (red.), Rewijk, D., Pulles, I., Breedveld, K., Lucassen, J.M.H., Reijgersberg, N., Collard, D.C.M., Kalmthout, J. van, Hover, P. & Straatmeijer, J. (2015). *Tennis in Nederland. De tenniswereld in al haar aspecten geserveerd*. Utrecht/Nieuwegein: Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Simons, M. & Hildebrandt, V. (2013). 'Bedrijven in Beweging'. In: *Arbo*, februari 2013, pp. 40-42.

Sport & Zaken en NOC*NSF (2012). *Rapportage verenigingsinventarisatie bedrijfssport Atletiekunie*. Arnhem: Sport & Zaken/NOC*NSF.

Vloet, L. & Buisman, A. (1998). 'Jeugdatletiek voor elk wat wils – differentiatie als kwaliteit'. In: P. de Knop en A. Buisman (red.). *Kwaliteit van Jeugdsport*, pp. 289-311. Brussel: VUBpress.

Werff, H. van der, Wisse, E. & Stuij, M. (2012). *Sport en onderwijs verbonden. Kwalitatief verdiepend onderzoek naar succesfactoren in de samenwerking tussen sportverenigingen en scholen*. Utrecht: Mulier Instituut.

Werff, H. van der & Verhoofstad, A. (2015). *Succesfactoren voor een branchebrede aanpak gezonde leefstijl*. Utrecht: Mulier Instituut.

Noten

1. Met dank aan André Hoogink, Jeroen Straathof, Bob Thomassen en Brian Melis (Atletiekunie) voor het meelezen en aandragen van materiaal.
2. Dat is dus exclusief de leden die rechtstreeks bij de bond zijn aangesloten (en niet bij een vereniging).
3. AA Drink, Asics, NS en Lotto als hoofdpartner; de Cruyff Foundation als maatschappelijk partner; de NOS en Runner's World als mediapartner; Tamminga Sports, ABN-AMRO en Zilveren Kruis als suppliers; en Otto Bock en Frank Jol als paralympische suppliers.
4. Onduidelijk is wat de achtergrond is van de daling ten opzichte van 2000, toen het aandeel clubs met vrijwilligers honderd procent was. Vermoedelijk betreft dit een statistisch artefact.
5. Zie www.hellasutrecht.nl.
6. Het creëren van een authentieke beleving draagt bij aan de aantrekkelijkheid van schoolatletiek. Een evenement op een echte atletiekbaan, met attributen als een rugnummer, startschot, professionele tijdwaarneming en fotofinish, voegt voor leerlingen veel toe aan een 'atletiekbeleving'. Verder is enthousiaste begeleiding door vrijwilligers van de lokale sportvereniging een belangrijke factor in het succes van schoolatletiek (Van der Werff, Wisse & Stuij, 2012).
7. Tijdsindeling voor de diverse onderdelen van een atletiekwedstrijd.
8. Voor deze paragraaf is veelvuldig gebruikgemaakt van het atletiekaccommodatieonderzoek dat de Atletiekunie eind 2015 en begin 2016 heeft uitgevoerd. In totaal hebben 101 verenigingen die gebruikmaken van een outdoor atletiekaccommodatie de vragenlijst (bijna) compleet ingevuld (Melis, publicatie in voorbereiding).

Charles van Commenée
“Ik ben van nature een rebel”

De laatste toeschouwers hebben de tribunes van het Olympisch Stadion van Sydney al verlaten als Charles van Commenée nog staat na te genieten, samen met sportarts Peter Vergouwen en fysiotherapeut Rick Menick. Het trio Nederlanders heeft op deze 24ste augustus van het jaar 2000 hun protegé Denise Lewis, die fysiek nauwelijks fit was, de gouden medaille op de zevenkamp zien winnen. De Britse pers staat te wachten op de Amsterdamse coach. Maar Van Commenée wil nog even bij zichzelf blijven, na het grootste succes uit zijn loopbaan als coach. “Nu kan mij niets meer gebeuren”, wist hij toen al.

Een onbekende in de internationale atletiek was hij al niet meer. Van Commenée, geboren op 22 juni 1958, begeleidde een groot aantal Nederlandse topatleten en bracht hen naar de grote toernooien. Hij ontfermde zich in 1994 over de Chinese tweevoudig wereldkampioene kogelstoten Huang Zhihong, toen haar carrière in het slop dreigde te raken. Hij verbaasde zich over haar schier grenzeloze populariteit in de Volksrepubliek, die ook op hem afstraalde.

Zelf moest hij op 19-jarige leeftijd wegens blessures stoppen met topsport. Hij ging naar de ALO in Amsterdam, maar was en bleef in de eerste plaats atletiektrainer, met de werpnummers en de meerkamp als specialismen. Met zijn rugzak trok hij in 1984 naar de Spelen in Los Angeles. Hij sliep er in de openlucht, want geld had hij nauwelijks. Maar hij wilde ontdekken hoe het er in de mondiale topatletiek aan toegaat.

Terug in Nederland ging hij training geven. Eerst bij Lycurgus in Krommenie, maar al snel ook op regionaal en nationaal niveau. Hij was streng, veeleisend en soms bruusk, zo wist hij van zichzelf. Maar voor wie met hem wilde werken, was hij vooral een toegewijd coach.
Zo reisde hij in 1996 met Sharon Jaklofsky net zolang naar allerlei Europese wedstrijden tot ze had voldaan aan de limiet voor de Spelen. Om zich vervolgens heel boos te maken op zijn latere werkgever NOC*NSF, die strak vasthield aan de kwalificatie-eisen, terwijl de verspringster al veel eerder had laten zien dat ze voldoende in huis had. “Ik ben van nature een rebel”, zei hij in die tijd over zichzelf. En een diplomaat zou hij nooit worden.

Toen in 1999 het Haagse sportcentrum Houtrust op instorten stond en daarmee de enige indoorhal voor de Nederlandse atletiek verloren ging, trok hij met zijn atleten naar een kleine Duitse trainingsaccommodatie. Want getraind moest er worden, gedisciplineerd en liefst in teamverband. Die aanpak had ook Denise Lewis nodig. De meerkampster wilde graag met Van Commenée werken en mocht meetrainen met haar Nederlandse collega’s.
Haar gouden medaille opende voor Van Commenée de deur naar Groot-Brittannië. Als eerste buitenlander werd hij in 2001 opgenomen in de British Coaching Hall of Fame. In datzelfde jaar werd hij aangesteld als technisch directeur van de Britse atletiekbond.
Na de Spelen van Athene in 2004 kon hij in Groot-Brittannië zijn contract verlengen, maar Van Commenée keerde terug naar Nederland om Joop Alberda op te volgen als technisch directeur van NOC*NSF. Later werd besloten dat hij ook de chef de mission zou zijn bij de Spelen van Peking in 2008, hoewel hij zelf aanvankelijk niet voelde voor een dubbelfunctie.

Zijn eigen ervaringen en die van veel van zijn collega’s in de atletiek, die veelal in moeilijke omstandigheden hun werk moesten doen, motiveerden Van Commenée om als technisch directeur van NOC*NSF een fonds te stichten waaruit tachtig succesvolle coaches betaald konden worden. Joop Alberda had eerder zo’n stipendiumregeling voor topsporters kunnen invoeren. Maar ook coaches moeten een toekomstperspectief krijgen, vond Van Commenée.

De Spelen van Peking verliepen voor Nederland succesvol. Maar voor Van Commenée was dat geen reden om aan te blijven. Hij kreeg opnieuw een aantrekkelijk aanbod van British Athletics: als performance director de atleten voorbereiden op de Spelen in hun eigen land in 2012. Maar hoe tevreden atleten en bond ook waren met de prestaties in Londen, in plaats van de door Van Commenée voorspelde acht medailles wonnen de Britten er zes en de Nederlander vond dat hij moest opstappen.
Twee jaar later, in 2014, voelde hij zich niet te groot om terug te keren naar NOC*NSF om er onder zijn opvolger Maurits Hendriks aan de slag te gaan als prestatiemanager voor onder meer atletiek, judo en zwemmen.

Af en toe verlaat Van Commenée zijn bureau op het NOC*NSF-kantoor op Papendal om – op verzoek – mee te kijken met de huidige bondscoaches en de meerkampers van nu te laten profiteren van zijn kennis en ervaring. Vorig jaar stond hij, weer samen met Peter Vergouwen, langs de atletiekbaan van Götzis, waar jaarlijks de wereldtop in de meerkamp aantreedt en Dafne Schippers haar laatste zevenkamp afwerkte. Omdat hij nu eenmaal gek is van sport, en altijd vooral trainer zal blijven.

5 Evenementen

» Paul Hover (Mulier Instituut)[1]

» Willem de Boer (Hogeschool van Arnhem en Nijmegen)[1]

Atletiek- en hardloopevenementen vormen de podia waar topatleten naartoe leven om te pieken en nieuwe records in de boeken te lopen. Voor recreanten zijn evenementen momenten om het beste uit zichzelf te halen, gelijkgestemden te ontmoeten en hun identiteit als hardloper uit te dragen. Voor toeschouwers zijn de evenementen niet zelden een 'dagje uit', zeker waar dat de loopevenementen in de grote steden betreft, waar het vaak gezelligheid troef is en bekenden vanachter de dranghekken worden aangemoedigd om er 'nog een schepje bovenop te doen'.

Voor de atletiek zijn evenementen inmiddels een wezenlijk bestanddeel van de sportinfrastructuur. Het aantal evenementen loopt in de duizenden en het aantal betrokken deelnemers en toeschouwers is daar een veelvoud van. Evenementen spelen een belangrijke rol in de groeiende belangstelling voor met name de loopsport (Hover et al., 2014). Om die reden zoomen we in dit hoofdstuk, nadat we in het vorige hoofdstuk naar de verenigingen, de loopgroepen en de accommodaties keken, in op atletiek- en loopevenementen. We kijken eerst hoeveel atletiekevenementen er in Nederland jaarlijks worden georganiseerd en hoeveel bezoekers die trekken (5.1). Vervolgens gaat de aandacht uit naar de hardloopevenementen, eerst naar de opkomst van de marathon (5.2) en naar de ontwikkeling in het aantal overige hardloopevenementen (5.3). Vervolgens kijken we hoeveel sportievelingen daarop afkomen en wat hun drijfveren zijn (5.4). We sluiten het hoofdstuk af met een korte conclusie.

5.1 Atletiekevenementen

Nationaal baancircuit en NK's

In het atletiek- en hardlooplandschap kunnen twee typen evenementen onderscheiden worden: atletiekevenementen (op een atletiekbaan, indoor of outdoor) en hardloopwedstrijden (niet op een atletiekbaan). Leden van atletiekclubs meten zich met elkaar tijdens de nationale clubcompetitie. Deze loopt jaarlijks van april tot en met september. De seniorencompetitie kent vier niveaus, namelijk NK teams, eerste divisie, tweede divisie en derde divisie. Naast de seniorencompetitie zijn er wedstrijden voor masters, junioren A, junioren B en Junioren C/D. In totaal bestaat de clubcompetitie in 2016 uit 105 wedstrijden, verspreid over Nederland.

Naast de clubcompetitie is er het nationale baancircuit. Bij het Lotto Baancircuit meet de Nederlandse (sub)top zich in de zomerperiode met internationale (sub)toppers. Het circuit bestaat al jaren en kent geen vast aantal wedstrijden. In 2016 bestaat het circuit uit vier wedstrijden. De Ter Specke Bokaal (Lisse, bij atletiekvereniging De Spartaan) is de officieuze openingswedstrijd van het outdoor atletiekseizoen en wordt gekenmerkt door enkele incourante onderdelen, waaronder de 150 en 300 meter. De Recordwedstrijden van AV Hollandia in Hoorn zijn het tweede evenement van het baancircuit, een week na de Ter Specke Bokaal. De Gouden Spike is een internationale wedstrijd die elk jaar bij Leiden Atletiek wordt gehouden en is de derde in de reeks.[2] De Arena Games (Hilversum) vormen in september de afsluiter van het baancircuit.

In aanvulling hierop vinden er in 2016 zestien baan-NK's plaats.[3] De NK outdoor voor senioren worden sinds 1902 georganiseerd in de zomerperiode (juni, juli, augustus) en vinden sinds 2005 plaats in het Olympisch Stadion in Amsterdam. Het NK indoor voor senioren vindt sinds 1969 jaarlijks plaats in februari. Sinds 2009 wordt om de medailles gestreden in Omnisport Apeldoorn. Tussen 2000 en 2008 werd er naar het Belgische Gent uitgeweken voor het NK. Vóór het jaar 2000 werden 's lands beste atleten in de Haagse Houtrusthallen verwelkomd.[4]

FBK-Games en Flame Games

Naast de clubcompetitie, het nationale baancircuit en de NK's zijn er nog twee andere beeldbepalende atletiekevenementen. In de eerste plaats de FBK-Games, een klassieker in de Nederlandse atletieksport. Het Hengelose atletiekevenement dat in het voorjaar plaatsvindt maakt deel uit van de IAAF World Challenge. De IAAF World Challenge is het tweede niveau van internationale atletiekwedstrijden, onder de IAAF Diamond League[5], en beslaat dertien wedstrijden (in 2016) die worden gehouden van maart tot en met september. Met de aansluiting bij de IAAF World Challenge schaart Hengelo zich in het rijtje Melbourne, Madrid, Peking en Berlijn. In 2016 worden de FBK-Games voor de 35ste keer georganiseerd. Het evenement kent memorabele edities. Topatleten als Sebastian Coe, Carl Lewis en Haile Gebrselassie hebben eraan deelgenomen. Gebrselassie heeft vier keer een wereldrecord gelopen tijdens de FBK-Games.[6] In 2015 liep Dafne Schippers er de 100 meter als eerste Nederlandse atlete onder de elf seconden en verbeterde Sifan Hassan het nationaal record op de 1000 meter van Ellen van Langen (dat stamde uit 1993).

De Flame Games Amsterdam, een evenement dat niet behoort tot de IAAF World Challenge of Diamond League, is een atletiekevenement in het Olympisch Stadion dat in 2013 voor het eerst werd georganiseerd. Het evenement wordt gekenmerkt door een mix van top- en breedtesport en betreft een doorontwikkeling van de Amsterdam Open, een wedstrijd met internationale erkenning die door de Amsterdamse atletiekvereniging Phanos werd georganiseerd. Het programma van de Flame Games is doorspekt met entertainment en cultuur (muziekshow). De organisatie van de Flame Games heeft zichzelf het doel gesteld om in 2016 een vast evenement op de internationale atletiekkalender te worden en op termijn een uitverkocht Olympisch Stadion te realiseren (Tjepkema, 2013).

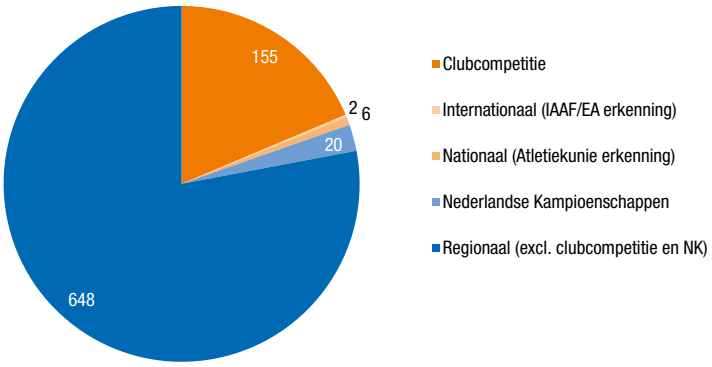
Internationale kampioenschappen[7]

De EK outdooratletiek vinden sinds 1934 plaats (zie ook hoofdstuk 2): aanvankelijk elke vier jaar, maar sinds 2010 elke twee jaar. In 2016 wordt dit kampioenschap voor het eerst in Nederland (Amsterdam) georganiseerd. Het is de tweede keer dat de EK in hetzelfde jaar als de Olympische Zomerspelen plaatsvinden (de EK worden gepositioneerd als een evenement dat past in een goede voorbereiding op de Spelen). De EK indoor werden voor het eerst in 1970 georganiseerd.[8] In recente jaren wordt dit evenement elk oneven jaar georganiseerd. De EK indoor vonden tweemaal in Nederland plaats: in Rotterdam in 1973 en in Den Haag in 1989.[9] De WK outdoor vinden sinds 1983 in elk oneven jaar plaats. Sinds 2004 worden de WK indoor elk even jaar georganiseerd (eerder in de oneven jaren). Nederland trad nog nooit als gastheer van een WK atletiek op.

Atletiekwedstrijden in Nederland: een overzicht

Naast de wedstrijden die hiervóór de revue passeerden worden er in Nederland elk jaar nog honderden andere atletiekwedstrijden georganiseerd. in 2015 waren dat er om precies te zijn 831. Dit betreft wedstrijden die zich (geheel) op een atletiekbaan afspelen. Ruim negen op de tien atletiekwedstrijden (757) werden op een outdoorbaan georganiseerd. De rest (74 wedstrijden) vond op een indooratletiekbaan plaats, waaronder in Omnisport Apeldoorn. Acht op de tien van deze wedstrijden (648) betreffen regionale wedstrijden, waaronder pupillencompetities en provinciale kampioenschappen (figuur 5.1). Eén op de vijf atletiekevenementen betreft clubcompetities (155 wedstrijden). Twee evenementen hebben een IAAF- c.q. European Athletics-erkenning, namelijk de eerdergenoemde FBK-Games en Flame Games. De overige wedstrijden zijn nationale wedstrijden (6) en Nederlandse kampioenschappen (20).

Figuur 5.1 Atletiekwedstrijden in Nederland in 2015 naar type, in absolute aantallen (totaal=831)

Bron: Atletiekunie, bewerking Mulier Instituut.

De 831 atletiekwedstrijden vinden verspreid over Nederland plaats. Van de 24 regio's die de Atletiekunie onderscheidt vindt het grootste aandeel plaats in de regio Amsterdam en omstreken (9%; 78 wedstrijden), gevolgd door de IJsseldelta (7%; 56 wedstrijden). Groningen (1%; 11 wedstrijden) en Drenthe (2%; 16 wedstrijden) tellen van de onderscheiden regio's het kleinste aantal atletiekevenementen.

Bezoek
Atletiekevenementen verleiden jaarlijks tienduizenden Nederlanders tot een bezoek. Volgens onderzoeksbureau Respons trokken de FBK-Games in 2013 12.000 bezoekers, wat het tot het bestbezochte atletiekevenement in Nederland maakt. Andere veelbezochte atletiekevenementen in hetzelfde jaar waren de Flame Games Amsterdam (3.000), de Gouden Spike (2.000) en de Ter Specke Bokaal (1.250). De Nederlandse kampioenschappen indooratletiek voor senioren in 2013 trokken volgens De Boer (2013) ruim 3.500 bezoekers. De NK atletiek outdoor waren volgens de Atletiekunie goed voor 6.800 bezoekers.

5.2 Hardloopevenementen: de opkomst van de marathon

In de jaren zestig werd hardlopen in de openbare ruimte door menigeen geassocieerd met criminele activiteiten. Immers, zo was de gedachte, de politie moest je op de hielen zitten, waarom zou je het anders op een rennen zetten? In de jaren zeventig veranderde dit enigszins en werd hardlopen in parken en door straten langzaamaan gemeengoed. In die jaren zeventig, in de periode dat de eerste loopgolf zich manifesteerde (zie hoofdstuk 2 en 3), zagen nieuwe hardloopevenementen in de openbare ruimte gericht op een breder publiek het levenslicht. Eén van die evenementen was de Halve Marathon van Egmond, die in 1973 voor de eerste keer werd georganiseerd door wielervereniging Le Champion.[10]

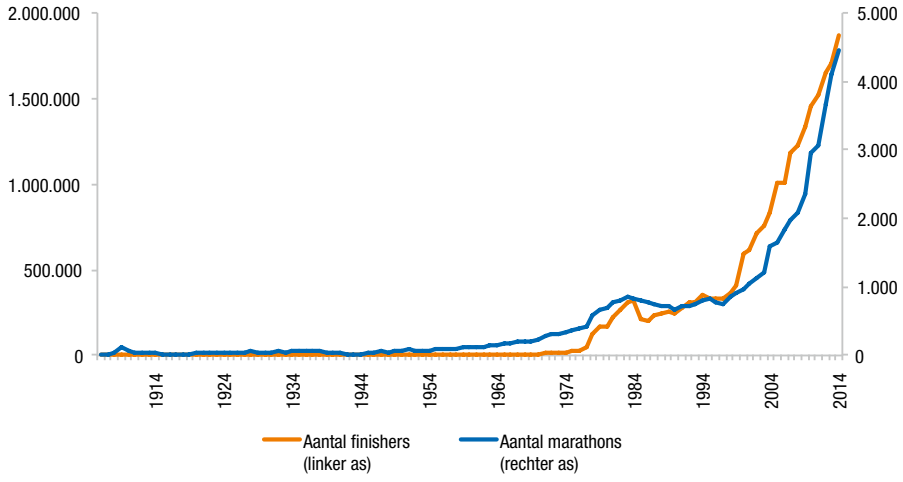
Stadsmarathons zoals wij die nu kennen zagen aan het eind van de negentiende eeuw het levenslicht. Volgens Knechtle et al. (2015) kan de marathon tijdens de eerste moderne Olympische Spelen in Athene in 1896 beschouwd worden als de eerste officiële marathon. De Boston Marathon in 1897, een jaar na die eerste moderne Olympische Spelen, kan worden beschouwd als de eerste stadsmarathon (Nettleton & Hardey, 2006).

De groei van de populariteit van de marathon liet echter nog enkele decennia op zich wachten. De *marathon boom* (Cooper, 1992) ontstond in de jaren zeventig in de Verenigde Staten. In 1976 werd de New York City Marathon voor het eerst in de stadswijken georganiseerd, voor die tijd vond het evenement in het park plaats, tussen honden en wandelaars (Cooper, 1992; Ridinger et al., 2012).

De Amerikaanse marathons kregen in de jaren zeventig ook de wind in de rug door de successen van de Amerikanen Frank Shorter (o.a. gouden medaille bij de marathon tijdens de Olympische Spelen van 1972 in München) en Bill Rodgers (o.a. winnaar Boston Marathon 1975). Dit gebeurde in de tijd dat in Nederland Ko van der Weijden, Cor Vriend en Gerard Nijboer Nederlands kampioen op de marathon werden. De toename van de populariteit van de marathons in Nederland liet langer op zich wachten. In 1974 waren er vier binnen de landsgrenzen: in Apeldoorn, Rotterdam, Maassluis en Zandvoort. Tien jaar later waren dat er zeventien (zie ook figuur 5.3).

In de daaropvolgende jaren borduurden andere marathons voort op het succes van New York. Tijdens de marathon van Los Angeles in 1994 was er al op grote schaal muziek en entertainment langs de route. Bij de marathon van San Diego – de Rock 'n' Roll Marathon - vonden in 1998 na elke mijl optredens van rockbands plaats. Door muziek en entertainment te koppelen aan de uitputtingsslag van de marathon verkregen de evenementen een minder intimiderend en 'serieus' karakter. Daarmee werden de deuren opengezet voor een groter publiek (Allison, 2010; Ridinger et al., 2012). Na de laatste eeuwwisseling heeft het aantal marathons en het aantal deelnemers wereldwijd een (nieuwe) vlucht genomen (Breedveld & Scheerder, 2015). In 2014 werden er wereldwijd 4.448 marathons georganiseerd. Daarbij passeerden circa 1,9 miljoen lopers de finish (figuur 5.2).

Figuur 5.2 Marathonfinishers en marathons wereldwijd, 1906-2014, in absolute aantallen

Bron: Association of Road Racing Statisticians, bewerking Mulier Instituut.

De oudste marathons van Nederland

De Enschede Marathon is de oudste[11] marathon van Nederland. De eerste editie vond op 12 juli 1947 plaats. Van de 151 deelnemers finishten er 33. Inmiddels is de Enschede Marathon 46 keer georganiseerd (het evenement vond niet altijd elk jaar plaats). Ook de marathons in Apeldoorn (41) en Amsterdam (40) behoren tot de oudste (vaakst georganiseerde) marathons (tabel 5.1).

Tabel 5.1 Nederlandse marathons en wegwedstrijden die meer dan 20 keer zijn georganiseerd, in absolute aantallen

Evenement	Aantal keer georganiseerd[a]
Wegwedstrijden (excl. marathons)	
Boulevardloop 7,2K Vlissingen	78
Singelloop 6,6K Middelburg	77
Pim Mulierloop 15K Santpoort	72
Vechtloop 10K Maarssen	68
Havenloop 10K Vlaardingen	67
Utrechtse Singelloop 10K Utrecht	65
Plassenloop 15K Reeuwijk	62
Dwars door Dordt 10K Dordrecht	62
Singelloop 10K Hollandscheveld	59
Marathons	
Enschede	46
Apeldoorn	41
Amsterdam	40
Hilvarenbeek	36
Rotterdam	35
Utrecht	34
Klazienaveen	32
Eindhoven	32
Etten-Leur	32
Maassluis	29
Leiden	25
Terneuzen	24
Schoorl	23
Noordscheschut	22

a Per november 2015.

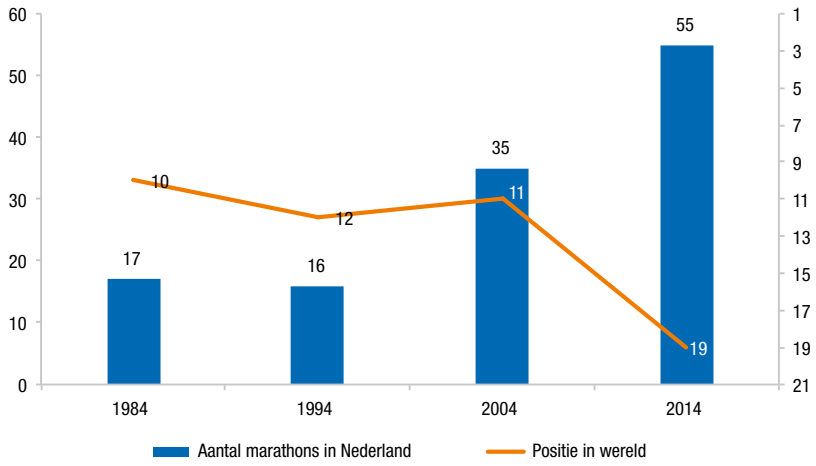
Bron: Association of Road Racing Statisticians, bewerking Mulier Instituut.

De oudste wegwedstrijden zijn te vinden in Zeeland (tabel 5.1). De Boulevardloop Vlissingen is volgens de Association of Road Racing Statisticians de wegwedstrijd van Nederland die het vaakst is gehouden. Het evenement werd voor de eerste keer in 1929 georganiseerd, destijds nog over een afstand van één keer de boulevard (3,6 kilometer). Vanaf 1970 mochten er ook vrouwen meedoen. De Utrechtse Singelloop is inmiddels 65 keer gehouden en staat daarmee op de zesde plaats in deze rangorde. Desalniettemin wordt het loopevenement in de Domstad met een eerste editie in 1925 de oudste stratenloop van Nederland genoemd (Van Esschoten, 2010). Van de 38 deelnemers aan de eerste Utrechtse Singelloop, voorafgegaan door de politie te fiets, passeerde Rotterdammer Piet Dullaert als eerste de meet. Het evenement trok tienduizenden bezoekers. Wegen werden afgesloten, bruggen werden niet opgehaald en de tram stond even stil.

Marathons en marathonfinishers in Nederland

In de periode 1984-2014 is het aantal marathons in Nederland gegroeid van 17 tot 55 (figuur 5.3). In 2014 neemt Nederland wereldwijd de negentiende plaats in wat het aantal marathons betreft.[12] Drie decennia eerder was dat nog een tiende plaats. De top drie van landen wat aantal marathons betreft bestond in 2014 uit de Verenigde Staten (1.110), Duitsland (478) en Denemarken (444). Met name Denemarken, met een bevolkingsomvang van 5,6 miljoen, valt op. Per 1 miljoen inwoners worden er in Denemarken 79 marathons gehouden, tegen 3,3 marathons per 1 miljoen inwoners in Nederland, 3,5 in de Verenigde Staten en 5,9 per 1 miljoen inwoners in Duitsland. Geen wonder dat in het Scandinavische land de hardloopdeelname en de participatie in hardloopevenementen vanuit Europees perspectief bezien het hoogst is (Breedveld et al., 2015).

Figuur 5.3 Marathons in Nederland in vergelijking met andere landen, in absolute aantallen en positie in de wereld op basis van rangorde van landen met meeste marathons

Bron: Association of Road Racing Statisticians, bewerking Mulier Instituut.

De grootste marathons van Nederland[13]

De twee grootste marathons van Nederland – gebaseerd op het aantal finishers – zijn thans die van Amsterdam en Rotterdam.[14] Deze voor Nederlandse begrippen grote marathons behoren niet tot de hoogste internationale klasse van de marathons, de World Marathon Majors, een reeks van zes grote marathons (in Tokio, Londen, Boston, Berlijn, Chicago en New York) met aantrekkelijk prijzengeld (1 miljoen Amerikaanse dollar (50/50% voor mannen/vrouwen)).

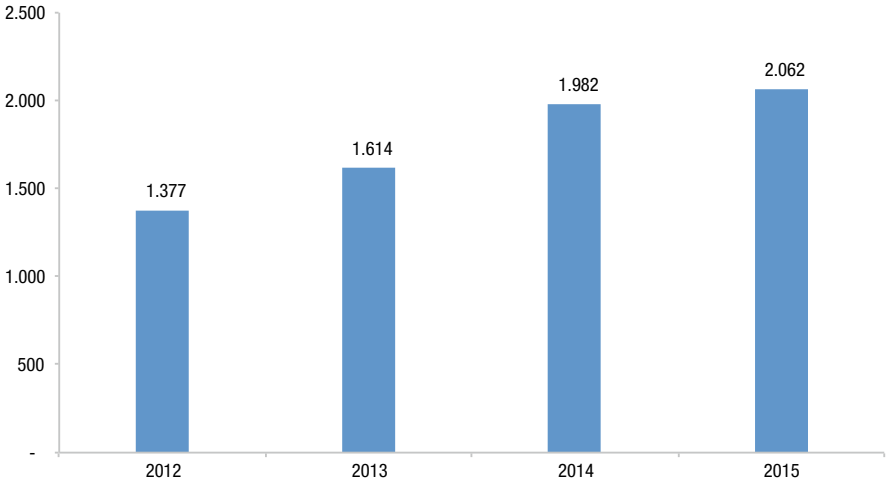
Voor de marathons van Amsterdam en Rotterdam is er de afgelopen decennia sprake van een toegenomen animo. Amsterdam telde in 2014 12.200 finishers, bijna drie keer zo veel als in 2004 en ruim achtmaal zo veel als in 1984 (1.500). Daarmee klom Amsterdam naar de 22ste positie (1984: 48ste). De New York City Marathon was in dat jaar de grootste met 50.400 finishers. De finishlijn van de Marathon Rotterdam werd in 2014 door 10.700 marathonlopers gepasseerd. Ook in Rotterdam groeide de animo voor de marathon, maar die groei is minder sterk dan elders. Daardoor daalde de positie van Rotterdam op de wereldranglijst (2004 19de positie, 2014 34ste positie). Beide marathons, zowel die van Rotterdam als die van Amsterdam, behoren overigens tot de top vijf van de bestbezochte sportevenementen in Nederland (zie figuur 5.6).

5.3 Overige hardloopevenementen: soorten en aantal

Inmiddels zijn de hardloopevenementen, waaronder de marathons, verworden tot één van de dragers van de tweede loopgolf (Van Bottenburg et al., 2006; Van Bottenburg & Hover, 2009; Breedveld & Scheerder, 2015). Loopevenementen vormen een stimulans om te trainen en kunnen het plezier in het lopen bevorderen (Sato et al., 2015). Hoe groot is die markt eigenlijk, hoeveel hardloopevenementen vinden er in Nederland jaarlijks plaats en welke ontwikkeling is daarin te zien? De afgelopen jaren heeft de Atletiekunie geïnvesteerd om een zo compleet mogelijke kalender van hardloopwedstrijden in Nederland samen te stellen.[15] Volgens de bond geven de cijfers vanaf 2012 een redelijk tot goed beeld van het aanbod van hardloopevenementen in Nederland. In 2015 werden er – bovenop de eerder vermelde 831 atletiekwedstrijden - 2.062 hardloopevenementen georganiseerd (figuur 5.4). In 2012 waren dat er 1.377. Dat betekent een groei van bijna vijftig procent.

Figuur 5.4 Hardloopevenementen in Nederland, 2012-2015, in absolute aantallen

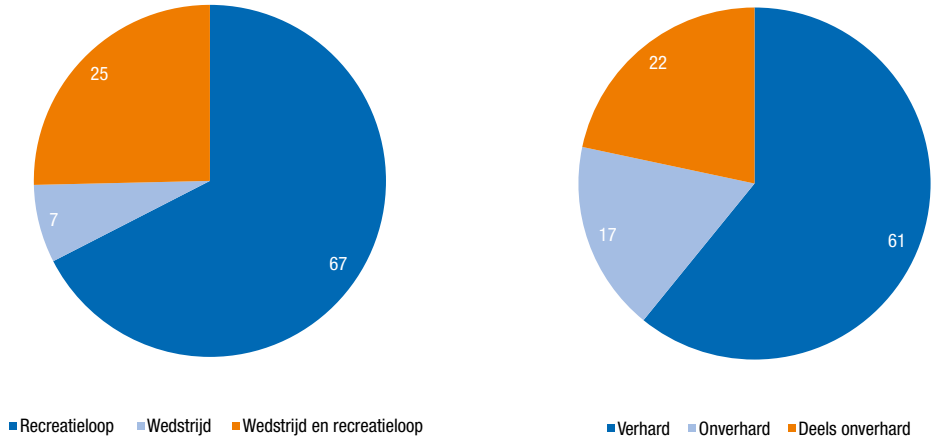

Bron: Atletiekunie/Dutch Runners, bewerking Mulier Instituut.

Typen hardloopwedstrijden

We onderscheiden drie typen hardloopwedstrijden: recreatielopen, wedstrijden en een combinatie van beide.[16] De organisatie van formele bondswedstrijden is voorbehouden aan leden van de Atletiekunie. Deelname vergt een wedstrijdlicentie van de bond. Circa drie kwart van de hardloopevenementen betreft recreatieve evenementen (figuur 5.5). Het gros van de loopevenementen is derhalve laagdrempelig (geen licentie nodig) en daardoor toegankelijk voor de recreant. Een kwart betreft gecombineerde wedstrijd-/recreatielopen, waaronder de stadsmarathons in bijvoorbeeld Rotterdam en Eindhoven. Zeven procent betreft wedstrijden. Het aandeel zuivere wedstrijdlopen is het hoogst in Overijssel (19%), gevolgd door Drenthe (16%) en op enige afstand Zeeland, Limburg en Friesland (alle 11-12%). De andere provincies volgen op enige afstand (4-7%) (zie bijlage).

Figuur 5.5 Hardloopevenementen naar type en parcours, in procenten (totaal=2.062)

Bron: Atletiekunie/Dutch Runners, bewerking Mulier Instituut.

Organisatoren van hardloopevenementen

Achter de ruim 2.000 hardloopevenementen in Nederland schuilt een groot aantal organisatoren, variërend van professioneel ingerichte organisaties tot kleine initiatieven van louter vrijwilligers. Bij de Atletiekunie zijn naar inschatting van de bond circa 100 (grotere) evenementenorganisatoren geregistreerd, die tezamen ongeveer 800 van de ruim 2.000 evenementen realiseren.

Le Champion was decennia terug een van de pioniers op het gebied van de organisatie van sportevenementen. De missie van de in Alkmaar gevestigde organisatie luidt: “Le Champion bevordert een gezonde en actieve samenleving door aan mensen van alle leeftijden en van alle niveaus aansprekende sportevenementen aan te bieden op het gebied van hardlopen, fietsen en wandelen. Plezier en topprestatie gaan daarbij hand in hand.” Le Champion is zowel een vereniging (opgericht in 1969) als een stichting (1986). De Vereniging Le Champion telt ruim 12.000 leden en heeft een bestuur van vijf tot negen leden dat verantwoording aflegt aan de Ledenraad. De Stichting Sportevenementen Le Champion heeft 24 medewerkers in vaste dienst. Bij de uitvoering van evenementen werkt de stichting samen met de vereniging, waardoor over een groot vrijwilligersbestand beschikt kan worden.

De Stichting Zevenheuvelenloop is een andere belangrijke aanbieder in de markt. De doelstelling van de stichting is het promoten van de loopsport. Inmiddels organiseert men jaarlijks vijf loopevenementen: de Mini Zevenheuvelenloop, de Zevenheuvelennacht, de Scholten Awater Zevenheuvelenloop, de Stevensloop en de Marikenloop. Met deze evenementen weet de stichting jaarlijks 60.000 hardlopers te bereiken (Stichting Zevenheuvelenloop, 2015). De in Nijmegen gevestigde stichting geldt als koploper op het gebied van duurzaamheid. Dit komt onder meer tot uiting in

het aanbod van gratis busvervoer, een treinkaartje tegen gereduceerd tarief, toiletten met milieuvriendelijk toiletpapier, afvalbeperking en -scheiding, het ontbreken van *goodie bags* voor deelnemers en een deelnemersshirt gemaakt van gerecycled materiaal.

New kid on the block is Golazo Sports Nederland. In 2014 bundelden Like2Run, de Stichting Marathon Eindhoven, Utrechtrent, Topsport Noord Nederland en Golazo Sports de krachten in Golazo Sports Nederland, met kantoren in Rotterdam, Eindhoven en Groningen. Dit commerciële bedrijf organiseert onder andere de Marathon Rotterdam, de Marathon Eindhoven, de Tilburg Ten Miles en de Utrechtse Singelloop. Het totaal aantal deelnemers verdeeld over de Nederlandse evenementen bedraagt 240.000 (Golazo Sports, 2015).

Gemeenten treden vaak op als partner van evenementenorganisaties. Dat geldt in bepaalde gevallen ook voor provincies, zoals in Brabant (Tilburg Ten Miles) en Gelderland (Zevenheuvelenloop). De mate waarin gemeenten mee investeren – in geld of diensten (o.a. politie, reinigingsdienst) – verschilt van evenement tot evenement. De overheidssupport wordt door gemeenten gelegitimeerd doordat loopevenementen niet zelden grote groepen deelnemers en toeschouwers op de been brengen, zorgen voor een uitgelaten sfeer, resulteren in economische impact en bij kunnen dragen aan het (sportieve) imago van de stad (Nettleton & Hardey, 2006; Olberding & Olberding, 2014).

Hardloopevenementen worden op uiteenlopende plaatsen georganiseerd, variërend van stadscentra, bos en heide, strand en duin tot bijzondere plaatsen zoals havens en militaire oefenterreinen. Ruim zes op de tien hardloopevenementen vonden in 2015 plaats op een verharde ondergrond (figuur 5.5). Zeventien procent was volledig onverhard en ruim een vijfde (22%) kende een mix van verharde en onverharde paden. In Zuid-Holland, Friesland, Utrecht en Groningen is het aandeel evenementen op een verharde ondergrond het hoogste (79-73%) en in Gelderland en Limburg is dat aandeel het laagste (resp. 39% en 29% – zie figuur in bijlage).

Hardloopevenementen naar provincie

In Noord-Holland en Zuid-Holland worden respectievelijk achttien en zeventien procent van alle hardloopevenementen georganiseerd (tabel 5.2). In Zeeland en Flevoland vinden de minste evenementen plaats (achtereenvolgens 4% en 2% van het totaal). Rekeninghoudend met de omvang van de bevolking – in Zeeland wonen minder mensen dan in Noord- en Zuid-Holland – vinden de meeste evenementen plaats in Drenthe, Zeeland en Friesland (resp. 22, 19 en 16 evenementen per 100.000 inwoners). Utrecht (9), Zuid-Holland (10) en Flevoland (10) zijn vanuit dat perspectief het minst rijk bedeeld.

Tabel 5.2 Hardloopevenementen in Nederland in 2015 en aantal hardloopevenementen per 100.000 inwoners naar provincie, in procenten en absolute aantallen

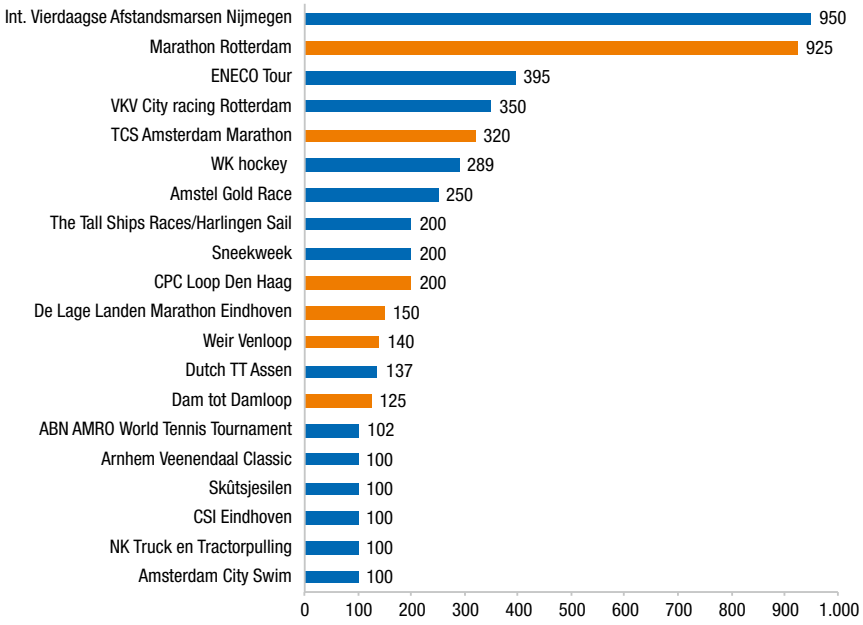
	Aantal	Aantal per 100.000 inwoners	Aandeel van NL (%)
Noord-Holland	367	13	18
Zuid-Holland	360	10	17
Gelderland	280	14	14
Noord-Brabant	274	11	13
Limburg	131	12	6
Overijssel	125	11	6
Utrecht	114	9	6
Drenthe	109	22	5
Friesland	104	16	5
Groningen	84	14	4
Zeeland	74	19	4
Flevoland	40	10	2
Nederland	2.062	12	100

Bron: Atletiekunie/Dutch Runners, bewerking Mulier Instituut.

5.4 Hardloopevenementen: deelname en bezoek

Hardloopevenementen voorzien in een grote behoefte. Grote evenementen als de Dam tot Damloop zijn binnen enkele uren uitverkocht; bij populaire evenementen vindt er een run op de startbewijzen plaats. Mede omwille van de veiligheid van deelnemers en toeschouwers is het aantal deelnemers bij grote evenementen inmiddels gelimiteerd. Tot de twintig meest bezochte sportevenementen (deelnemers en bezoekers) in 2014 behoorden volgens Respons (2015)[17] zes hardloopevenementen (figuur 5.6). De Marathon Rotterdam was met 925.000 deelnemers en bezoekers het op één na bestbezochte sportevenement van dat jaar.

Figuur 5.6 Twintig bestbezochte sportevenementen door deelnemers en bezoekers in 2014, in absolute aantallen x 1.000

Bron: Respons (2015), bewerking Mulier Instituut.

In deze tellingen wordt geen onderscheid gemaakt tussen deelnemers en bezoekers. Het aantal deelnemers loopt van evenement tot evenement sterk uiteen. Bij de Dam tot Damloop in 2014 waren er 46.000 deelnemers (10 mijl). De TCS Marathon van Amsterdam (2014) zat er met 44.100 deelnemers net wat onder, en ook de Zevenheuvelenloop en de Haagse City Pier City Loop trokken dergelijke aantallen deelnemers. De Venloop (2014) was goed voor 20.800 deelnemers (halve marathon, 5 en 10 kilometer), en daaronder is nog een heel leger wedstrijden met ook enkele duizenden deelnemers (zoals de Tilburg Ten Miles, die in 2013 10.700 lopers trok).[18]

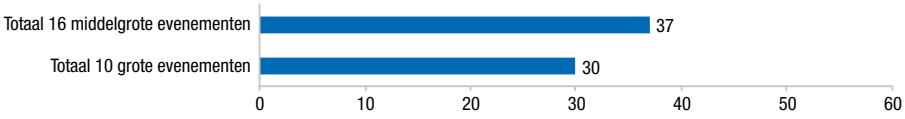
Mannen en vrouwen

Tot enkele decennia geleden werd deelname aan hardloopevenementen door vrouwen door veel evenementenorganisatoren verboden. De eerste vrouwen die wel een marathon liepen deden dat clandestien. Roberta Gibb was de eerste vrouw die in 1966 de Boston Marathon liep, noodgedwongen ongeregistreerd. Het jaar erop schreef Kathrine Switzer zich in (onder een naam die haar sekse niet duidelijk maakte). Door haar vrouwelijkheid te verbergen slaagde zij erin de wedstrijd uit te lopen, ofschoon een official haar tijdens de wedstrijd als

vrouw identificeerde en trachtte haar uit de wedstrijd te verwijderen. Haar optreden zorgde voor wereldwijde aandacht voor deelname van vrouwen aan hardlopen (Hover, 2013).

Tegenwoordig is de *gender balance* onder hardlopers in Nederland redelijk in evenwicht (zie hoofdstuk 3 en Van der Werff & Hover, 2011). Ook in Europees verband zien we dat het aandeel vrouwelijke hardlopers groeit (Breedveld et al., 2015). Toch is bij hardloopevenementen het aantal deelnemende mannen en vrouwen nog niet altijd in evenwicht. Bij de tien grootste loopevenementen in Nederland, waaronder de grote stadsmarathons, was in 2008-2009 dertig procent vrouw (figuur 5.7). Bij zestien middelgrote evenementen (1.500 tot maximaal 10.000 deelnemers) lag dit aandeel iets hoger, op 37 procent. Dat het aandeel vrouwen bij de middelgrote evenementen hoger ligt dan bij de grote evenementen komt overeen met de internationale bevinding dat mannen zich meer tot de langste afstanden voelen aangetrokken dan vrouwen (Breedveld & Scheerder, 2015). In de Verenigde Staten zijn de vrouwen op de halve marathon inmiddels wel al in de meerderheid. In 2014 maakten zij 61 procent van het deelnemersveld uit (2007: 55%). Bij de Amerikaanse marathons neemt de opkomst van de vrouwen nog grotere vormen aan. In 1980 was het aandeel vrouwen bij de marathons 10 procent, in 2014 43 procent (Running USA, 2015a; Running USA, 2015b).

Figuur 5.7 Aandeel vrouwen in deelnemersveld evenementen (alle afstanden tezamen), in procenten

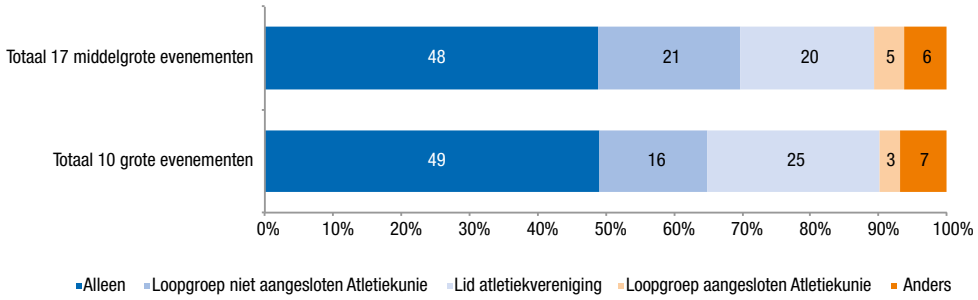
Bron: Van Bottenburg & Hover (2009), Hover & Romijn (2011), bewerking Mulier Instituut.

Sociaal verband

Anders dan voor team- of duosporten geldt dat hardlopers geen sportmaatjes nodig hebben om hun sport te kunnen bedrijven. Enerzijds laten onderzoeken onder de deelnemers van grote en middelgrote Nederlandse hardloopevenementen zien dat de evenementen voorzien in een behoefte van tienduizenden lopers om gezamenlijk hun sport te beleven, zich met elkaar te meten en gelijkgestemden te ontmoeten (Breedveld et al., 2015). Anderzijds blijkt dat voor grote en middelgrote evenementen geldt dat bijna de helft zichzelf vooral ziet als een hardloper die zijn sport overwegend individueel beoefent (figuur 5.8). In dit opzicht zijn er overigens aanzienlijke verschillen tussen de diverse evenementen. Bij de Midwinter Marathon in Apeldoorn zag ruim een derde van de deelnemers zich als iemand die doorgaans alleen

loopt en was 32 procent lid van een atletiekvereniging. Bij de Hoogeveense Cascaderun waren die groepen heel anders vertegenwoordigd: zes op de tien waren 'individuele lopers' en tien procent was lid van een atletiekvereniging.

Figuur 5.8 Sociaal verband deelnemers middelgrote hardloopevenementen in 2010 en 2011, in procenten

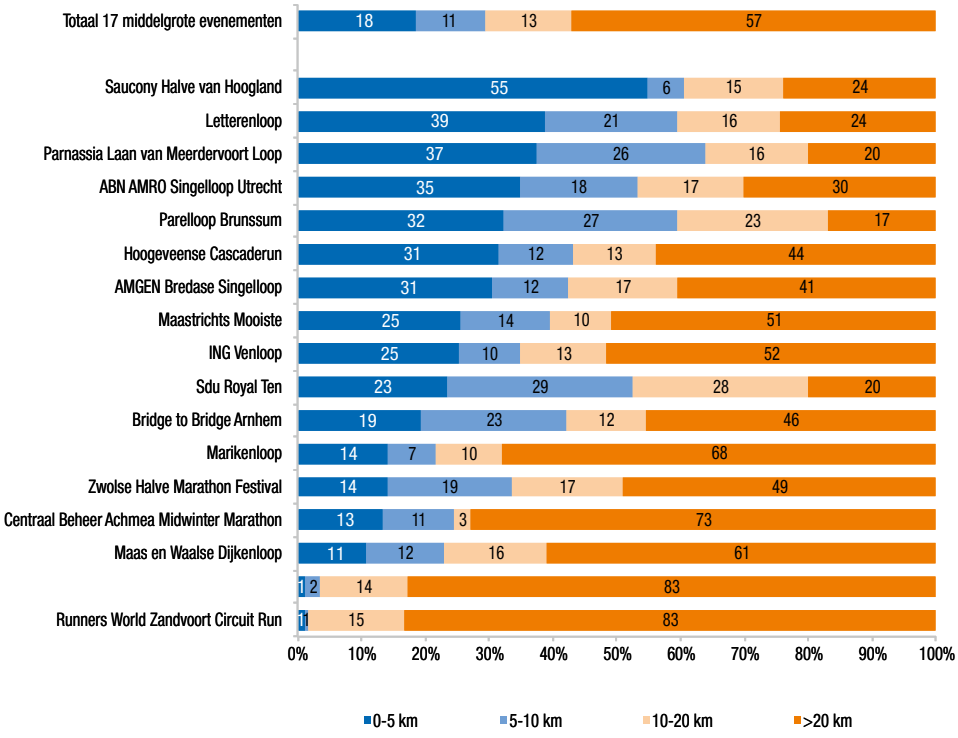

Bron: Van Bottenburg & Hover (2009), Hover & Romijn (2011), bewerking Mulier Instituut.

Reisafstand

Niet ieder hardloopevenement heeft een even groot 'bereik'. Het ene evenement is vooral lokaal georiënteerd, het andere evenement heeft een regionale of zelfs een nationale scope. Van de deelnemers van zeventien middelgrote evenementen kwam 57 procent van meer dan 20 kilometer afstand om aan het evenement te kunnen deelnemen (figuur 5.9). Bijna een vijfde (18%) kwam echter vanuit een straal van minder dan 5 kilometer. Gemiddeld reisden de deelnemers 43 kilometer enkele reis om aan het evenement te kunnen deelnemen. Evenementen waarvoor deelnemers bereid waren om relatief ver te reizen waren onder meer de Marikenloop, de Apeldoornse Midwinter Marathon, De Groet uit Schoorl Run en de Runner's World Zandvoort Circuit Run. Meer dan twee derde van de deelnemers reisde 20 kilometer of meer (enkele afstand) om aan het evenement te kunnen deelnemen.

Figuur 5.9 Reisafstand (enkele reis) deelnemers middelgrote hardloopevenementen in 2010 en 2011, in procenten

Bron: Hover & Romijn (2011), bewerking Mulier Instituut.

Motivatie

Het rijk geschakeerde aanbod van hardloopevenementen biedt een evenementenloper een breed palet aan mogelijkheden voor deelname aan een evenement. Welke motivatie schuilt er achter de keuze voor een evenement? Sfeer en entourage vormen voor de meeste evenementen de belangrijkste reden om deel te nemen (tabel 5.3). Bij de tien grote evenementen en de zeventien kleine evenementen droegen vijf tot zes van de tien deelnemers deze reden aan.[19] Voor de ING Venloop gold dat zelfs voor 77 procent (niet in figuur – zie ook het kader elders in dit boek over dit evenement). Daarnaast spelen nabijheid en de deelname van andere bekenden een grote rol.

Tabel 5.3 Motivatie deelnemers om voor het evenement in te schrijven, in procenten

	Sfeer en entou-rage	Dicht bij huis	Vriend/ kennis/ familie doet ook mee	Positief imago	Paste precies in de trai-nings-opbouw	Aanbe-volen door anderen	Anders
Totaal 17 middelgrote evenementen	55	43	41	27	17	16	16
Totaal 10 grote evenementen	60	33	40	28	12	14	18

Bron: Van Bottenburg & Hover (2009), Hover & Romijn (2011), bewerking Mulier Instituut.

Tevredenheid en herhalingsbezoek

Evenementenlopers zijn doorgaans erg tevreden over de organisatie. In rapportcijfers uitgedrukt leidt dat meestal tot een gemiddeld cijfer tussen de 8- en 9- (o.a. Van Bottenburg & Hover, 2009; Hover & Romijn, 2011). Als belangrijkste verbeterpunten worden vaak de hygiene van de toiletten en de beperkte loopruimte op het parcours genoemd. De goede tevredenheidscijfers dragen ook bij aan herhalingsdeelname aan hetzelfde evenement het jaar erop. Bij de meeste evenementen geven acht van de tien lopers aan voornemens te zijn het jaar erop weer mee te doen (Van Bottenburg & Hover, 2009; Hover & Romijn, 2011).

Niet-traditionele hardloopevenementen

In de omvangrijke en volwassen sportmarkt die de hardloopbranche in Nederland is wordt er door organisatoren voortdurend gewerkt aan het ontwikkelen van nieuwe evenementenconcepten. Aan lopers kan hiermee nieuwe ervaringen worden geboden en er liggen mogelijkheden om nieuwe segmenten te bedienen (zie o.a. Hover et al., 2015). Niet zelden worden deze nieuwe concepten gekenmerkt door *fun*, al dan niet gecombineerd met andere activiteiten naast hardlopen, zoals klimmen en zwemmen.

De markt van niet-traditionele loopevenementen is op te delen in twee segmenten, al is de scheidslijn niet altijd scherp te trekken: de obstakelevenementen (o.a. survival, mud en urban runs) en gethematiseerde evenementen (o.a. color en fun runs).

De eerste obstakelevenementen zagen enkele jaren geleden in Nederland het levenslicht. De eerste editie van de Fisherman's Friend StrongmanRun in Nederland vond in september 2012 in Hellendoorn plaats. 3.500 lopers wisten het 18 kilometer lange parcours met 25 obstakels te bedwingen. Inmiddels is het deelnemersveld bijna drie keer zo groot. Andere relatief nieuwe concepten zijn de Army Urban Run (Oirschot, eerste editie in mei 2013) en de Harbour Run

Rotterdam (eerste editie oktober 2013). De Army Urban Run is acht kilometer lang en vindt plaats op een militair oefenterrein met negen obstakels. Het Rotterdamse evenement vindt plaats in de haven, is 10 kilometer lang en kent 27 obstakels.

Maatschappelijke betekenis

Het aantal atletiek- en hardloopevenementen in Nederland en de animo daarvoor zijn op zichzelf een illustratie van de maatschappelijke betekenis van deze evenementen. Stuk voor stuk zijn ze van grote waarde voor deelnemers en toeschouwers, maar ook voor vrijwilligers en publieke en private sponsors. Onderzoeken naar de betekenis van hardloopevenementen in Nederland zijn overwegend gericht op het becijferen van de economische impact van het evenement. Over de bredere maatschappelijke betekenis is beduidend minder bekend. Denk hierbij aan sociale cohesie – "Runners are like a family" (Sheehan, 2006) en gevoelens van voldoening en trots: "Since finishing, I have smiled so much my face aches more than my legs" (Shipway et al., 2012). Een evenement waarvan aspecten van de sociale impact wel zijn becijferd betreft de Tilburg Ten Miles 2013. De resultaten leren dat positieve sociale effecten zich op grote schaal voordoen. Een (ruime) meerderheid van de deelnemers en bezoekers was trots op het plaatsvinden van het evenement, vond dat het bijdroeg aan het imago van Tilburg en dat het een goede gelegenheid was om vrienden te ontmoeten (Van den Heuvel, 2014a). Bij de Dam tot Damloop 2014 bleek dat ruim de helft van de deelnemers zich gezonder is gaan voelen door de training voor het evenement, ruim een op de tien minder alcohol is gaan drinken en een kwart minder is gaan roken (Baart de la Faille-Deutekom, 2015).

De maatschappelijke betekenis van evenementen is niet louter positief. Evenementen leiden ook tot tijdelijke wegafzettingen, afval en herrie en deelnemers kunnen een overmatige sociale druk om te presteren ervaren en overbelasting in de hand werken (o.a. Shipway & Holloway, 2010). Ook bleek dat bijna een kwart van de deelnemers aan de Dam tot Damloop 2014 tijdens de trainingsperiode een blessure had opgelopen (Baart de la Faille-Deutekom, 2015).

Het uitvoeren van een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) van een hardloopevenement zou meer dan een economische impactanalyse (eventueel gecombineerd met aanvullende vragen over de sociale impact) licht werpen op de maatschappelijke betekenis van het evenement. Een MKBA brengt de maatschappelijke kosten en baten van een evenement in kaart en maakt zichtbaar welke groepen erop vooruit gaan en welke erop achteruit gaan. De (geld)waarde van sociale effecten kan in een MKBA worden opgenomen, al gebeurt dat meestal niet, vanwege gebrek aan tijd en geld. De Dam tot Damloop 2013 vormt een uitzondering, voor dit evenement is wel een MKBA uitgevoerd. Dat onderzoek laat zien dat het saldo van de maatschappelijke kosten en baten (o.a. plezier, citymarketing, gezondheidsbaten deelnemers) van het evenement voor Amsterdam en Zaanstad ruim drie maal zo groot is als het saldo van de economische impactanalyse (De Nooij & Horsselenberg, 2014).

De maatschappelijke betekenis van evenementen kan nog worden vergroot door een beter samenspel tussen hardloopevenementen en (lokale) overheden. Uit een onderzoek onder 66 evenementenorganisatoren komt naar voren dat ruim de helft van de organisatoren niet weet of het evenement inspeelt op het gemeentelijk sportbeleid. Zes op de tien evenementen zien kansen om de samenwerking met gemeenten te verbeteren, onder andere op het gebied van citymarketing (Kruijshoop, 2015).

Sinds 2013 worden er in Nederland ook gethematiseerde loopevenementen als color runs georganiseerd. 'The Color Run' is het merk van het gelijknamige commerciële bedrijf dat een hoogstaande evenementbeleving garandeert (enigszins vergelijkbare evenementen worden inmiddels ook onder iets andere namen georganiseerd) (Breedveld & Scheerder, 2016). Het zijn gethematiseerde loopevenementen waar het plezier voorop staat en waarbij deelnemers een parcours van enkele kilometers rennend (maar ook zingend en dansend) afleggen. In diverse zones van het parcours wordt er gekleurd poeder in bonte kleuren over de (in het wit geklede) deelnemers verspreid, met een kleurrijk resultaat. De eerste color run in Nederland werd in mei 2013 in Zwolle georganiseerd. Daarna volgden andere steden in hetzelfde jaar, waaronder Vlissingen en Amsterdam. Tot slot laat de Glow Run in Eindhoven zien dat een hardloopevenement aan kan sluiten bij de setting van een cultureel evenement, namelijk lichtfestival Glow.[20] In de 5,5 kilometer lange fun run door hartje Eindhoven passeren deelnemers – uitgedost in fluorescerende kleding en accessoires – kunstwerken in het centrum van de lichtstad in het zuiden.

De omvang van de totale markt voor niet-traditionele loopevenementen in Nederland is op basis van beschikbare cijfers niet eenvoudig te bepalen. Wel is duidelijk dat deze evenementen in een grote behoefte voorzien en dat vele evenementen zich nog in de groeifase van hun ontwikkeling bevinden. In de Verenigde Staten is het aantal deelnemers de afgelopen jaren fors gegroeid, naar 4 miljoen per jaar in 2013 (Running USA, 2015c). Ter vergelijking: dat

is meer dan het aantal deelnemers aan de halve en hele marathon in de Verenigde Staten samen (2,5 miljoen). Meer opvallend nog dan de ontwikkeling van het aantal is de betekenis van deze evenementen in het bereiken van nieuwe doelgroepen. Meer dan bij de reguliere evenementen weten de niet-traditionele evenementen deelnemers aan zich te binden. Onder een ruime meerderheid van de deelnemers aan de Santa Run Brandevoort 2013, een wedstrijd over 5 kilometer waarbij deelnemers zich als kerstman en -vrouw verkleedden, waren de kerstsfeer en het sociale doel van het evenement belangrijker dan het lopen zelf (Vos, 2013). Ervaringen in de Verenigde Staten laten zien dat dit staaltje productontwikkeling in de hardloopsector ervoor heeft gezorgd dat er nieuwe markten worden aangeboord. Zestig procent van de Amerikaanse deelnemers aan de color runs had niet eerder deelgenomen aan een hardloopwedstrijd over 5 kilometer (Running USA, 2015c).

5.5 Conclusie

Met de FBK-Games in Hengelo en de Flame Games in Amsterdam als uithangborden presenteert de Nederlandse atletiek zich internationaal. Het zijn beeldbepalende wedstrijden waarmee Nederland zich op de kaart zet, al kan een Nederlandse stad zich vooralsnog niet voegen in het rijtje steden dat een IAAF Diamond League-wedstrijd binnen de grenzen heeft.

Groter in aantal en bereik dan de atletiekevenementen zijn de hardloopevenementen. Die markt is de afgelopen decennia gegroeid tot ruim 2.000 hardloopevenementen op jaarbasis, waaronder twee evenementen die tot de top vijf van bestbezochte Nederlandse sportevenementen behoren. Het is dringen op de hardloopkalender, waarbij meer dan drie hardloopwedstrijden op één dag in een straal van 15 kilometer geen uitzonderingssituatie meer zijn.

Aan de vraagzijde van de hardloopmarkt, waar dat lopen in de openbare ruimte betreft, zagen we tussen de jaren zeventig van de vorige eeuw en de millenniumwisseling een ontwikkeling van aversie via acceptatie naar appreciatie. Waar in het verleden hardlopen in het openbaar op grote schaal (plaatsvervangende) schaamtegevoelens opriep, laten prominenten in het zakenleven en de politiek zich tegenwoordig graag – rood aangelopen – hardlopend fotograferen. De relatief nieuwe obstakel- en thema-evenementen laten zien dat ondernemers in de hardloopevenementenbrache aan de weg timmeren en met nieuwe producten de markt verder weten open te breken en van betekenis zijn om de lichamelijke activiteit te bevorderen.

Referenties

Allison, D. (2010). 'The unstoppable 21st-century marathon boom'. *Marathon & Beyond*, 14(5), pp. 80-92.

Baart de la Faille-Deutekom, M. (2015). *Evaluatie Dam tot Damloop 2014*. Amsterdam/Haarlem: Hogeschool van Amsterdam/Hogeschool Inholland.

Baart de la Faille-Deutekom, M. & Verhoogt, P. (2015). *TCS Amsterdam Marathon 2014. Economische impact, tevredenheid, gezondheidseffecten*. Amsterdam/Haarlem/Hoofddorp: Hogeschool van Amsterdam/Hogeschool Inholland/Sport2B.

Berends, L. & Heuvel, M. van den (2015). *Venloop 2014. Economische impact, maatschappelijke impact, promotionele waarde*. Tilburg: Fontys Economische Hogeschool Tilburg, SPECO, Lectoraat Sportbusiness.

Boer, W. de (2013). *NK Indooratletiek senioren 2013*. Arnhem/Nijmegen: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

Bottenburg, M. van (2006). *De tweede loopgolf. Over groei en omvang van de loopsportmarkt en hoe de KNAU haar marktaandeel kan vergroten*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

Bottenburg, M. van & Hover, P. (2009). *Evenementenlopers in beeld. Onderzoek naar de succesfactoren van loopevenementen op grond van de motivatie, beleving en waardering van de deelnemers*. Utrecht/'s-Hertogenbosch: Universiteit Utrecht/W.J.H. Mulier Instituut.

Breedveld, K. (2015). Nieuwsbrief Atletiekunie voor organisatoren loopevenementen, 5 augustus 2015. Arnhem: Atletiekunie.

Breedveld, K., Scheerder, J. & Borgers, J. (2015). 'Running across Europe: The Way Forward'. In: J. Scheerder & K. Breedveld (eds.) (2015). *Running across Europe. The rise and size of one of the largest sport markets*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire/New York: Palgrave Macmillan.

Breedveld, K. & Scheerder, J. (2016 – in voorbereiding). 'Running: from sports for all to business for all'. In: R.K. Storm, U. Wagner & K. Nielsen. *When sports meets business*. London: Sage.

Cooper, P.L. (1992). 'The 'Visible Hand' on the Footrace: Fred Lebow and the Marketing of the Marathon'. *Journal of Sport History*, Vol. 19, No. 3, pp. 244-256.

Esschoten, P. van (2010). *De Utrechtse Singelloop. 60e editie. 1925-2010*. Utrecht: Stichting GUSTO.

Golazo Sports (2015). 'Over Golazo Sports Nederland'. URL: http://www.golazo.com/netherlands/nl/. Geraadpleegd op 20 december 2015.

Heuvel, M. van den (2014a). *Brabants Dagblad Tilburg Ten Miles. Economische en sociale impact, bezoekers- en deelnemersprofiel*. Tilburg: Fontys Economische Hogeschool Tilburg/SPECO, Lectoraat Sportbusiness.

Heuvel, M. van den (2014b). *Internationale loket.nl Warandeloop Tilburg. Bezoekers- en deelnemersprofiel, waardering, sociale impact, economische impact en mediawaarde*. Tilburg: Fontys Economische Hogeschool Tilburg.

Hover, P. (2013). 'Derde loopgolf dient zich aan'. URL: http://www.sportnext.nl/berichten/derde_loopgolf_dient_zich_aan. Geraadpleegd op 1 december 2015.

Hover, P. & Romijn, D. (2011). *Evenementenlopers winnen terrein. Onderzoek naar de succesfactoren van middelgrote loopevenementen op grond van de motivatie, beleving en waardering van de deelnemers*. Utrecht: Mulier Instituut.

Hover, P., Straatmeijer, J., Breedveld, K. & Cevaal, A. (2014). *Sportevenementen in Nederland. Over sportevenementen en hun maatschappelijke betekenis*. Utrecht/Nieuwegein: Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Hover, P., Werff, H. van der & Breedveld, K. (2015). 'The Netherlands. Rising participation rates, shifting segments'. In: J. Scheerder & K. Breedveld (eds.) (2015). *Running across Europe. The rise and size of one of the largest sport markets*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire/New York: Palgrave Macmillan.

Knechtle, B., Rosemann, T., Zingg, M.A. & Rüst, C.A. (2015). *Increase in participation but decrease in performance in age group mountain marathoners in the 'Jungfrau Marathon': a Swiss phenomenon?* Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Kruijshoop, O. (2015). *Samenwerken met gemeenten*. Arnhem: Atletiekunie.

Losse Veter (2014). 'Amsterdam Marathon wederom het grootste aantal finishers, Rotterdam Marathon de grootste groei'. URL: http://losseveter.nl/2014/12/19/amsterdam-marathon-wederom-de-grootste-rotterdam-marathon-de-grootste-groei/. Geraadpleegd op 1 februari 2016.

Mooij, C. & Knippen, M. (2006). *Egmond na 738 kilometer. 35 jaar halve marathon*. Mooij: Egmond aan de Hoef.

Nettleton, S. & Hardey. M. (2006). 'Running away with health: the urban marathon and the construction of 'charitable bodies". *Health*, 2006, 10, pp. 441-460.

Nooij, M. de & Horsselenberg, P. (2014). *Dam tot Damloop. Economische en maatschappelijke waarde*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.

Olberding, J.C. & Olberding, D.J. (2014). 'The social impacts of a special event on the host city: a conceptual framework and a case study of the Cincinnati Flying Pig Marathon'. *International Journal of Hospitality and Event Management*, Vol. 1, No. 1, 2014, pp. 44-61.

Respons (2015). *Sport Evenementen Monitor*. Amsterdam: Respons.

Ridinger, L.L., Funk, D.C., Jordan, J.S. & Kaplanidou, K. (2012). 'Marathons for the Masses: Exploring the Role of Negotiation-Efficacy and Involvement on Running Commitment'. *Journal of Leisure Research*, 2012, Vol. 44, No. 2, pp. 155-178.

Running USA (2015a). '2014 Running USA Annual Half Marathon Report'. URL: http://www.runningusa.org/marathon-report-2015?returnTo=annual-reports. Geraadpleegd op 20 januari 2016.

Running USA (2015b). '2014 Running USA Annual Marathon Report'. URL: http://www.runningusa.org/marathon-report-2015?returnTo=annual-reports. Geraadpleegd op 20 januari 2016.

Running USA (2015c). '2014 State of the Sport – Part I: Non-Traditional Running Events'. URL: http://www.runningusa.org/state-of-sport-nontraditional?returnTo=annual-reports. Geraadpleegd op 20 januari 2016.

Sato, M., Jordan, J.S. & Funk, D.C. (2015). 'Distance Running Events and Life Satisfaction: A Longitudinal Study'. *Journal of Sport Management*, 2015, 29, pp. 374-361.

Sheehan, R. (2006). 'Running in place'. *Tourist Studies*, 2006, 6, pp. 245-265.

Shipway, R. & Holloway, I. (2010). 'Running free: Embracing a healthy lifestyle through distance running'. *Perspectives in public health*, November 2010, Vol. 130, No. 6, pp. 270-276.

Shipway, R., Holloway, I. & Jones, I. (2012). 'Organisations, practices, actors, and events: Exploring inside the distance running social world'. *International Review for the Sociology of Sport*, 48(3), pp. 259-276.

Stichting Zevenheuvelenloop (2015). 'Stichting Zevenheuvelenloop'. URL: http://www.zevenheuvelenloop.nl/over-zevenheuvelenloop/organisatie. Geraadpleegd op 21 december 2015.

Tjepkema, E. (2013). *Beleidsplan 2014 Flame Games Amsterdam*.

Vos, S. (2013). *Analyse evaluatievragen Santa Run Brandevoort*. Eindhoven: Fontys Sporthogeschool.

Werff, H. van der & Hover, P. (2011). *'Ladies First' in Running. Ontwikkeling van de deelname van vrouwen aan de loopsport*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

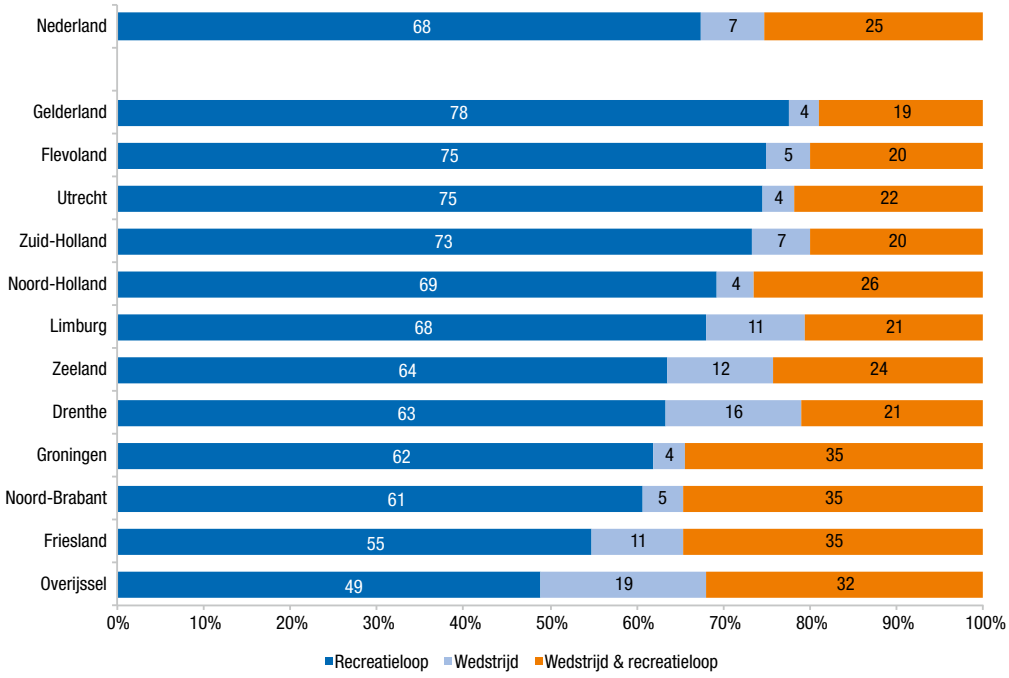
Noten

1. Met dank aan Bob Winter, Gerard Nijboer, Stefan Beerepoot en Sandra de Jonge van de Atletiekunie voor het kritisch meelezen en het aangedragen materiaal.
2. De meest aansprekende prestatie tijdens het evenement – in de ogen van de jury – wordt beloond met de Gouden Spike. Winnaars van de Gouden Spike waren bekende atleten als Karin Ruckstuhl, Erik de Bruin, Robin Korving, Kamiel Maase, Rutger Smith en Gregory Sedoc.
3. Voor een overzicht, zie de website van de Atletiekunie: https://www.atletiekunie.nl/voor-clubs/wedstrijdzaken/nederlandse-kampioenschappen/organisaties-en-data.
4. De Houtrusthallen waren een sportcomplex uit 1937 op het Houtrustterrein in de Vogelwijk in Den Haag. In 2000 werd het complex gesloopt vanwege betonrot.
5. Aanvullende informatie over de IAAF Diamond League is te vinden via http://www.iaaf.org/competitions/iaaf-diamond-league.
6. Op de 5000 meter, de dubbele mijl en tweemaal op de 10.000 meter.
7. In deze alinea hebben we ons beperkt tot de EK's en WK's voor senioren. Er zijn ook kampioenschappen voor andere categorieën.
8. Deze EK vervingen de European Indoor Games die in 1966 voor het eerst plaatsvonden.
9. In Den Haag was Nederland met zes medailles – waaronder drie gouden van Emiel Mellaard (verspringen), Nellie Fiere-Cooman (60 meter) en Elly van Hulst (3000 meter) – succesvoller dan in 1973, toen Nederland geen medaille wist te veroveren.
10. Aanvankelijk was dit een 'wilde loop' (met 900 deelnemers in de eerste editie), inmiddels is 'Egmond', met een parcours over het strand en door de duinen, een populair winters evenement voor 10.000 diehards.10.000 is de deelnemerslimiet voor de halve marathon (Mooij & Knippen, 2006).
11. Tenzij anders vermeld wordt met de 'oudste marathon' de vaakst georganiseerde bedoeld.

12. Ook het aantal finishers bij marathons in Nederland is in de periode 1984-2014 gegroeid: van 6.000 in 1984 tot 28.000 in 2014 (niet in figuur). De positie van Nederland is de afgelopen decennia wisselend geweest, maar is in 2014 (12) weer bijna op het niveau van 1984 (11). Grosso modo is de trend van het aantal marathonfinishers hetzelfde als van het aantal marathons: de markt in Nederland groeit, maar kan de groei in andere landen niet bijbenen.
13. De cijfers onder dit kopje zijn verkregen via de Association of Road Racing Statisticians.
14. Alleen bij de marathons van Zeeland (1.404) en Eindhoven (1.315) bereikten in 2014 ook meer dan duizend deelnemers de finishlijn (Losse Veter, 2014).
15. De Atletiekunie is niet de enige, ook op www.hardloopkalender.nl en www.hardloopevenementen.nl kunnen kalenders worden gevonden. Het overzicht van het aantal hardloopevenementen van de Atletiekunie is waarschijnlijk het meest complete dat in Nederland te vinden is.
16. Organisatoren die hun evenement op de kalender van de Atletiekunie aanmelden delen zichzelf in in één van de categorieën.
17. Respons baseert zich op opgaven van de organisatoren. Niet elke organisator kan het opgegeven aantal bezoeken goed onderbouwen en onafhankelijke tellingen ontbreken vaak. De door Respons gerapporteerde bezoekersaantallen van hardloopevenementen en andere vrij toegankelijke sportevenementen lijken in veel gevallen te worden overschat.
18. Voor de bronnen bij deze cijfers, zie Baart de la Faille-Deutekom (2015), Baart de la Faille-Deutekom & Verhoogt (2015), Berends & Van den Heuvel (2015), Van den Heuvel (2014a) en Van den Heuvel (2014b).
19. Zie Van Bottenburg & Hover voor details over individuele middelgrote evenementen.
20. Sinds 2005 wordt Eindhoven elk jaar een week lang gehuld in licht en worden onder andere de gebouwen ‘omgetoverd’ tot kunstwerken.

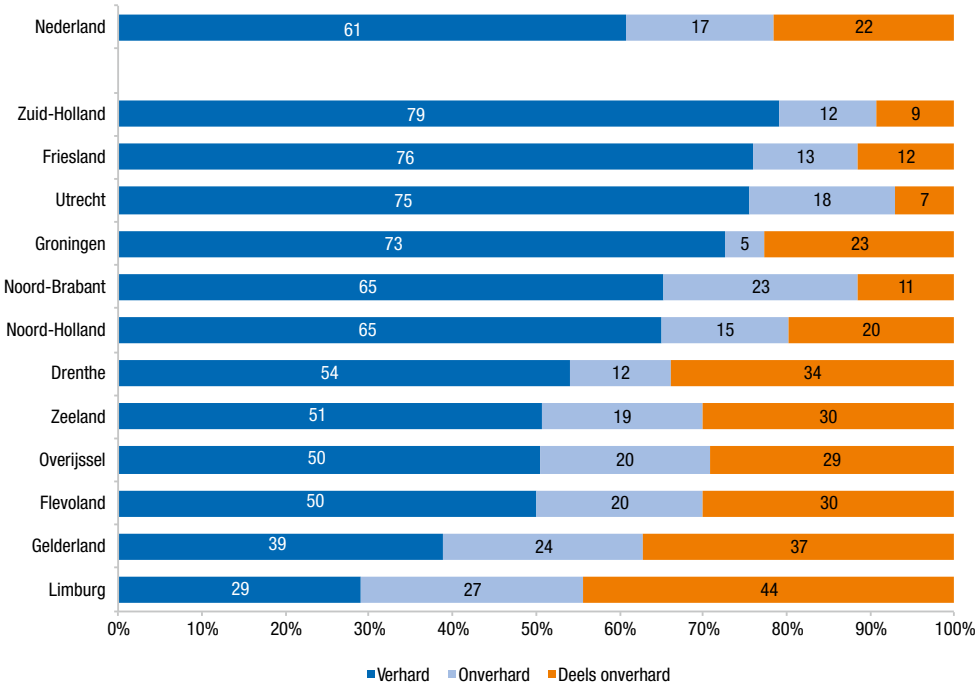
Bijlage

Figuur B5.1 Hardloopevenementen per provincie naar type, in procenten (totaal=2.062)

Bron: Atletiekunie/Dutch Runners, bewerking Mulier Instituut.

Figuur B5.2 Hardloopevenementen per provincie naar ondergrond, in procenten (totaal=2.062)

Bron: Atletiekunie/Dutch Runners, bewerking Mulier Instituut.

Le Champion:
Van het fietsen via het lopen naar het wandelen

Van een klein clubje toerfietsers groeide Le Champion in ruim veertig jaar uit tot een grote organisatie van recreatieve sporters én tot een van de grote spelers op de markt van sportevenementen. Bij alle veranderingen kiest Le Champion ervoor om een vereniging te blijven, die steunt op de inzet van duizenden leden-vrijwilligers.

Het Amsterdamse Le Champion werd opgericht in 1922 als Renners & Toeristenclub. De 'toeristenafdeling' leidde in de naoorlogse jaren een slapend bestaan. Tot enkele ouders van jonge wielrenners in 1969 besloten om zelf ook op de fiets te stappen; niet om wedstrijden te rijden, maar om toertochten te maken.
Als korte tijd later ook de energieke en creatieve Cees Lansbergen lid wordt, leidt dat tot een snelle uitbreiding en verbreding van de activiteiten. De Zaankanter Lansbergen is zelf een enthousiast fietser, maar traint in de wintermaanden door hard te lopen in de duinen. Die combinatie is terug te vinden in de activiteiten die Le Champion ontwikkelt. Niet alleen gaat de vereniging zelf toertochten aanbieden, ze organiseert bijvoorbeeld ook een St. Nicolaas-strandloop in het bij Castricum gelegen Bakkum.

In 1979 telt Toerclub Le Champion, die inmiddels op eigen benen staat, al 2.800 leden. Er komen meer en ook grotere evenementen op de kalender, zoals de Ronde van Noord-Holland en de Egmond Halve Marathon, naast de vele kleine toertochten en trimloopjes.
Voor de ontwikkeling van het hardlopen in Nederland is de uitgave van het *Trimloopboekje* van grote betekenis. Toerfietsers kenden al hun stempelkaarten. Maar vanaf 1974 kunnen ook de trimmers – zoals ze toen nog genoemd werden – bijhouden hoeveel kilometers ze in georganiseerd verband lopen. Aanleiding tot de uitgave is de autoloze zondag, waardoor de deelname aan trimlopen is ingezakt. Lansbergen c.s. zoeken naar mogelijkheden om op een

nieuwe manier promotie te maken. Dat lukt: eind jaren tachtig heeft het boekje, met daarin een kalender van 2.300 trimlopen, een oplage van 30.000 exemplaren. Bij het samenstellen en uitgeven werkt Le Champion samen met de KNAU/Atletiekunie.
Onder de toerfietsers is sporten in het buitenland populair. Ze rijden gezamenlijk het parcours van de Ronde van Frankrijk. Le Champion krijgt een buitenlandcommissie, die fietsvakanties organiseert, onder meer op Corsica, in Canada en in Japan. Voor een reis naar Vancouver wordt zelfs een eigen vliegtuig gecharterd.

Lange tijd werd het werk voor Le Champion louter door vrijwilligers gedaan. Dat was niet meer te doen toen Lansbergen – die ideeën voor veel evenementen leverde en alles vanuit zijn huiskamer regelde – na vier jaar soebatten in 1985 toestemming kreeg van de gemeente Amsterdam voor de 'Van Dam tot Dam-loop'. Bij de eerste editie staan er al 4.300 lopers aan de start.
Le Champion kon en wilde als vereniging de financiële en organisatorische verantwoordelijkheid voor dit soort grote evenementen niet langer dragen. Begin jaren negentig komt er daarom een Stichting Sportevenementen Le Champion, met eigen huisvesting en een groeiend aantal personeelsleden. Bij die stichting worden de grotere evenementen ondergebracht. Ze durft bijvoorbeeld ook de verantwoordelijkheid voor de Amsterdam Marathon op zich te nemen. De kleinere, regionale toertochten en loopevenementen komen nog altijd voor rekening van de vrijwilligers.

Deze professionalisering leidde tot de nodige discussie binnen de vereniging – vergelijkbaar met de weerstand die later her en der in de Nederlandse sport zou ontstaan tegen het aanstellen van verenigingsmanagers. Maar de deelname aan de Dam tot Damloop en de andere loopevenementen blijft groeien en Lansbergen c.s. komen steeds met nieuwe initiatieven. Na de eeuwwisseling gaat Le Champion wandeltochten aanbieden – deels gelieerd aan de fiets- en loopevenementen. Ook daar blijkt een grote markt voor te zijn. In Zandvoort brengt Le Champion vanaf 2008 de drie disciplines bij elkaar: hardlopen, fietsen en wandelen op en vanaf het autocircuit. Ook dat blijkt een schot in de roos. In zeven jaar tijd stijgt het aantal deelnemers van 8.700 naar ruim 13.000 overall.

Anno 2016 is Le Champion een van de grootste sportverenigingen van Nederland met ruim 15.000 leden en jaarlijks 200.000 deelnemers aan haar evenementen. Van die leden doet zeventig procent voornamelijk aan hardlopen, wordt er door vijftien procent met name gefietst en wandelt vijftien procent vooral.
Het lidmaatschap is onder meer aantrekkelijk omdat leden voorrang krijgen bij het kopen van startbewijzen en omdat ze bij de loopevenementen vooraan mogen starten. Het verenigingsleven bestaat voor de leden grotendeels uit het gezamenlijk deelnemen aan toertochten, loopevenementen en wandeltochten. Anders dan de traditionele sportvereniging biedt Le Champion geen trainingen aan. Wel zijn 4.000 leden betrokken bij de organisatie van de tachtig grote en kleine evenementen die jaarlijks plaatsvinden.

Het huidige bestuur van de vereniging voelt er niet voor om uit te groeien tot evenementenbedrijf, zoals dat bijvoorbeeld het geval is bij Golazo, de organisator van onder meer de marathons in Rotterdam en Eindhoven. Leden en bestuur willen zeggenschap houden over het beleid van de stichting, zo is in de afgelopen tijd nog eens vastgelegd. Le Champion wil die verenigingscultuur behouden, ook om de vrijwilligers aan zich te blijven binden.

6

Opleiding en talentontwikkeling

» Agnes Elling[1]

» Jo Lucassen[1]
met medewerking van Marit Dopheide[1]

In dit hoofdstuk staan we stil bij de ontwikkelingen op het gebied van opleiden in de atletiek en de loopsport, aan de hand van vier thema's. We beginnen met een introductie in de atletiek: Hoe en waar beginnen kinderen en volwassenen met hardlopen en andere atletiekdisciplines (6.2)? Daarna gaan we in op de ontwikkelingen in de trainers- en juryopleidingen (6.3). Wie staan er voor de verschillende leeftijdsgroepen en wedstrijdniveaus en hoe leren atletiek- en looptrainers en juryleden om daar goed les te geven en wedstrijden te begeleiden? Hoe is de kwaliteit van het trainersgilde gewaarborgd en wat zijn (gewenste) ontwikkelingen in de professionalisering van verschillende groepen trainers (6.4)? Tot slot staan we nog stil bij talentontwikkeling: Hoe worden jonge atletiektalenten ontdekt en begeleid in het ontwikkelen van hun sportprestaties (6.5)? Waar relevant maken we binnen deze vier thema's steeds onderscheid in ontwikkelingen in de (baan- en weg)atletiek met al haar verschillende loopnummers, de technische disciplines (springen, werpen) en de aan de wegatletiek verwante, recreatieve loopsport.

6.1 Introducties in hardlopen en atletiek

Iedereen die kan staan en lopen leert vanaf zeer jonge leeftijd ook hard te lopen. Veelal gebeurt dat spelenderwijs, in huis, op straat, in het bos en op het schoolplein. De eerste formele kennismaking met hardlopen gebeurt vaak tijdens de gymles via school. Naast hardlopen vormen ook diverse andere atletiekonderdelen zoals verspringen en werpen vaste onderdelen van het bewegingsonderwijs. Lid worden van een atletiekvereniging verloopt, net als bij veel andere sporten, onder meer via ouders of overige familieleden.[2] Er bestaan echte atletiekfamilies, waarbij ouders en alle kinderen lid zijn van de club. Bij AV Edam organiseren ze daarvoor een jaarlijkse familiedag. Soms zijn wel drie generaties actief bij een club – zoals familie De Rooij bij atletiekvereniging Gloria in Baarle-Nassau en familie Zeegers bij AV Spirit Oud-Beijerland. Diverse atletiektalenten en topatleten traden in de voetsporen van hun ouders, hoewel veelal op andere disciplines (zoals hordeloper Gregory Sedoc, 400 meterloper Jurgen Wielart, sprintster Sacha van Agt, polsstokhoogspringster Robin Wingbermühle en sprintster Mickey Scharn[3]).

Kennismaken met atletiek gebeurt natuurlijk ook door andere (f)actoren, zoals vriendjes of gymleraren die leerlingen met aanleg voor atletiek stimuleren om lid te worden van een atletiekvereniging of introductietrajecten door samenwerking tussen scholen en clubs. Al decennialang richt de bond zich op het stimuleren van atletiekdeelname via scholen. De afgelopen jaren heeft de Atletiekunie vanuit een speels-prestatieve jeugdvisie weer sterker ingezet op ledenwerving via (basis)scholen, door het ontwikkelen van kindgerichte kennismakingsprogramma's zoals Athletics Movements (zie hoofdstuk 4).

Tot aan de jaren zestig van de vorige eeuw was atletiekdeelname voorbehouden aan de oudere jeugd. In 1957 konden 12-13-jarigen (D-junioren) voor het eerst lid worden van atletiekverenigingen. Sinds 1967 geldt dat ook voor A-pupillen (10-11-jarigen), sinds 1976 voor B-pupillen (9-jarigen) en vanaf 1984 voor C-pupillen (8-jarigen) en ook minipupillen jonger dan 7 jaar (Heere & Kappenburg, 2000, p. 164). Ook verjongde de leeftijd om aan wedstrijden mee te doen. De laatste jaren is daarbij toegewerkt naar het jeugdgerichter maken van de jeugdatletiek (Atletiekunie, 2013) vanuit de gedachte dat jeugdatletiek, zeker voor de allerkleinsten, geen kopie zou moeten zijn van de atletiek zoals deze voor volwassenen werd ontwikkeld en door hen wordt beoefend (zie ook Vloet & Buisman, 1998). Het huidige Athletics Champs[4] is gebaseerd op een kindgerichte jeugdvisie van een speels-prestatieve insteek voor de jongste jeugd, waarbij het zich ontwikkelende kind centraal staat. Inmiddels doen 12 van de 24 regio's mee aan de Athletics Champs-competitie van vier wedstrijden.

Voor de oudere jeugd initieerde de bond de Sprint Challenge, behalve op ledenwerving tevens gericht op talentontdekking. Dit initiatief is tot nu toe minder succesvol. Tevens verschenen diverse lokale en commerciële initiatieven. Zo bestaan er sinds 2010 jaarlijkse jeugdatletiekkampen (T&F Camps) in de zomer, die sportmarketingbureau SportInspiration organiseert in samenwerking met regionale en landelijke toptrainers uit de atletiek. De jeugdatletiekkampen zijn voor kinderen van 8-17 jaar die atletiek leuk vinden en een week lang veel willen trainen (2-4 uur per dag); ook is er een uitgebreid sociaal programma.

Loopsport in en buiten de verenigingen

De Atletiekunie heeft al in een vroegtijdig stadium geprobeerd ongebonden lopers van dienst te zijn, onder meer door de uitgave van *De Hardloopbrochure* gericht op het vermijden van blessurerisico's (Swinkels, 1981). De laatste jaren is zowel vanuit atletiekverenigingen als vanuit individuele trainers en commerciële initiatieven (o.a. hardloopwinkels, hardloopmagazines) steeds meer aanbod ontstaan, dat beginnende hardlopers ondersteunt in verantwoorde trainingen en trainingsopbouw voor hardloopevenementen. Veel verenigingen bieden tegenwoordig, met ondersteuning vanuit de bond, korte introductiecursussen hardlopen aan (Start to Run), en cursussen gericht op het meedoen aan een hardloopevenement (Run to the Start; zie ook Smoorenburg, 2014). Onder veel anders georganiseerde en ongebonden hardlopers blijkt ook wel degelijk vraag naar deskundige adviezen en (flexibele) sociale binding (o.a. Bouman, 2011; Weijers, 2010). De Atletiekunie heeft daarop gereageerd door onder andere meer gedifferentieerde lidmaatschapsvormen aan te bieden. De bond ziet zichzelf als belangrijke centrale verbinder van niet-clubgebonden hardloopinitiatieven. Vanaf 2007 organiseerde hij jaarlijks samen met zo'n dertig hardloopevenementen de 1k Runaway Challenge om de loopsport onder 'ongebonden' jeugd te stimuleren. Vanaf 2012 heeft de bond dit initiatief 'aan het veld' overgedragen en speelt hij geen rol meer in de organisatie.

6.2 Opleiden van trainers en juryleden door de Atletiekunie

Tot ver na de Tweede Wereldoorlog was de opleiding van atletiektrainers vooral een zaak van enthousiaste enkelingen, zoals gymnastiekleraren (Konings), officieren en oud-topatleten (De Ruyter, Tissot van Patot). De Haarlemmer Jan Hut organiseerde na de oorlog de eerste cursussen voor atletiektrainers, maar het opleiden tot trainer vond nog jarenlang op relatief beperkte schaal plaats. Volgens de eerste regeringsnota over sport van 1960 bereikte de KNAU in die jaren hooguit een paar honderd trainers met haar opleidingswerk (Ministerie van Onderwijs Kunsten en Wetenschappen, 1960). Er wordt dan al gericht onderscheid gemaakt tussen cursussen voor jeugdtrainers en seniorentrainers. Dit blijkt uit de cijfers over het opleidingswerk van sportbonden in 1957 en 1958, wanneer de bond 13.000 leden telt. Het gaat om enkele tientallen jeugdleiders en de scholing van enkele honderden 'technisch leiders' (trainers) in

weekendcursussen. Ook worden ten minste 250 juryleden opgeleid. Overigens is ook bij andere sportbonden in die jaren het opleidingswerk nog beperkt van omvang.

Wanneer in de jaren zestig steeds meer jeugdigen aan sport gaan doen, wordt dit cursuswerk met steun van de Nederlandse Katholieke Sportfederatie meer structureel opgezet (Heere & Kappenburg, 2000). Vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw kent de Atletiekunie (net als vrijwel alle andere sportbonden) een opleidingsstelsel in drie niveaus: A-, B- en C-opleidingen (Ministerie van CRM, 1979). In het stelsel krijgen de verschillende atletiekdisciplines een plek. Zo zijn er anno 2000 A-opleidingen voor Jeugdatletiekleider, Atletiektrainer, Trainer Loopgroepen, Trainer Sportief Wandelen, Nordic Walking en Veteranentrainer, B-opleidingen voor Trainer Coach B, Sprint horden, Midden lang, Springen, Werpen, Steeplechase, Mentale Training en Begeleiding en de C-opleiding Topsportcoaching.

Inmiddels behoort de Atletiekunie van de 25 onderzochte sportbonden tot de drie bonden die jaarlijks het grootste aantal opleidingen organiseren, zowel voor technisch kader als voor arbitrage (BMC Advies en Management, 2014). Bovendien laat een nadere analyse van de kosten en baten zien dat de bond verhoudingsgewijs meer uit eigen middelen bijdraagt aan de realisatie van de opleidingen dan andere sportbonden. Vanaf 2011 biedt de Atletiekunie samen met de wandelbond KWBN de opleiding tot wandeltrainer aan en sinds 2012 wordt een gezamenlijke bijscholing voor wandelaars georganiseerd, de jaarlijkse wandeltrainersdag.

Kwalificatiestructuur trainersopleidingen atletiek

De opleidingen tot atletiektrainer worden sinds 2007 door de bond aangeboden op verschillende niveaus, aansluitend bij de Nederlandse Kwalificatiestructuur Sport (KSS). De kwalificatiestructuur, ontwikkeld in 2004 in opdracht van NOC*NSF en herzien in 2012, is een samenhangend geheel van kwalificatieprofielen voor trainer-coaches, instructeurs, officials en opleiders. De kwalificatiestructuur geeft op vijf verschillende niveaus aan welke competenties deelnemers na afloop van hun opleiding bezitten. Een kenmerk is het competentiegericht opleiden van trainers.[5] Dit vormt een uitgangspunt voor de vernieuwde wijze van opleiden binnen de Atletiekunie. Aan de hand van beroepsprofielen is op vijf niveaus bepaald wat een trainer aan het eind van zijn opleiding op het desbetreffende niveau moet kennen, kunnen toepassen en 'aanvoelen'. Binnen de Kwalificatiestructuur Sport worden de volgende vijf niveaus onderscheiden:

Niveau KSS		Omschrijving	Aantal in 2015 bij Atletiekunie geregistreerde licentiehouders	Aantal cursisten en gediplomeerden in 2014[6]
Trainer-coach 1	Assistent hulptrainer	De trainer-coach 1 biedt ondersteuning aan hoger gekwalificeerde trainer-coaches in de breedtesport bij het geven van trainingen en het begeleiden tijdens wedstrijden. De trainer-coach 1 is een vrijwilliger.		-
Trainer-coach 2	Begeleider Assistent-trainer	De trainer-coach 2 werkt doorgaans in de georganiseerde breedtesport bij sportverenigingen, sportbonden, sportscholen en commercieel sportaanbod. De trainer-coach 2 vervult een assisterende rol. Meestal is de trainer-coach 2 een vrijwilliger.	152	676
Trainer-coach 3	Trainer-coach Basistrainer baanatletiek/ looptrainer	De trainer-coach 3 is werkzaam in de breedtesport (sportparticipatie). Het werkterrein van de trainer-coach 3 is een sportvereniging of (commerciële) sportorganisatie. De belangrijkste taak van de trainer-coach 3 is het geven van trainingen.	1.885	280, 893 deelnemers bijscholingen niveau 3 en 4
Trainer-coach 4	Hoofdtrainer, talentcoach Prestatietrainer - Gespecialiseerd trainer	De trainer-coach 4 is werkzaam met getalenteerde, geselecteerde sporters op niveau subtop. Het werkterrein kan een (top)vereniging(en) of een (afdeling van een) sportbond, commerciële of andersoortige sportorganisatie zijn.	160	35
Trainer-coach 5	TopCoach5	De trainer-coach 5 is werkzaam in de topsport. Dit kan zijn bij een topsportvereniging, een sportbond of een professionele sportploeg, of als privétrainer. Voor zowel de trainer-coach 5 als de sporters vormt sport vaak de primaire tijdsbesteding.	32	

Bron: registraties Atletiekunie.

Laagdrempelig opleiden: accent op basisopleidingen

Binnen het opleidingswerk van de Atletiekunie ligt het accent de laatste jaren sterk op laagdrempelig opleiden, ofwel het afgeven van een startkwalificatie, te vergelijken met het uitgeven van een rijbewijs. Daarmee wordt aangesloten op het vrijwillige karakter van het trainersvak bij atletiekverenigingen.[7] Vanwege de hoge doorloopsnelheid van trainers en de beperkte vergoeding richt het opleiden zich op het meest voorkomende functieniveau via een basisopleiding. Daarnaast kan hierdoor ook beter worden tegemoetgekomen aan de sterk toegenomen begeleidingsvraag door de gegroeide belangstelling voor de loopsport naast baanatletiek.

Deze accentverschuiving is ook zichtbaar in de opleidingsstatistieken (zie tabel 6.1). Werden vlak na de eeuwwisseling nog behoorlijk veel gespecialiseerde trainers opgeleid voor baanatletiek, na 2010 zien we een sterke stijging van het aantal cursisten bij basiscursussen voor de loopsport. Tegelijkertijd is de hoeveelheid bijscholingen sterk gestegen.

Tabel 6.1 Ontwikkeling deelnemers trainerscursussen Atletiekunie 2001-2014, in aantallen

	2001	2005	2010	2014[a]
Jeugdatletiek	340	347	87	10
Trainers baanatletiek	554	378	55	281
Trainers loopsport	354	453	305	700
Trainers wandelsport		218		
TOTAAL trainersopleidingen	1.248	1.396	447	1.009
Bijscholingen	351	90	590	893

a De ontwikkelingen van 2010 naar 2014 in de cursusdeelname aan jeugdatletiek en baanatletiek komen deels voort uit een andere indeling van de deelnemers (binnen baanatletiek in plaats van jeugdatletiek).
Bron: Atletiekunie Statistisch jaarverslag 2001, 2005, 2010, 2014, bewerking Mulier Instituut.

Opleidingen jury en officials

Wedstrijden en evenementen spelen van oudsher een centrale rol in de atletiek en loopsport. Om die goed te laten verlopen is een groot aantal deskundige en competente officials nodig: wedstrijdleiders, starters, tijdwaarnemers en overige juryleden. Daarom heeft de Atletiekunie een uitgebreid aanbod van opleidingen voor officials en juryleden. Het accent ligt op algemene juryleden, wedstrijdleiders/scheidsrechters, starters en tijdwaarnemers. Sommige opleidingen vinden jaarlijks plaats, andere minder frequent. Tabel 6.2 geeft een beeld van deze opleidingen en de aantallen deelnemers over de laatste jaren. De hoeveelheid opgeleiden neemt over de laatste tien jaar af.

Tabel 6.2 Ontwikkeling deelnemers jury-/officialscursussen Atletiekunie 2001-2014, in aantallen

	2001	2005	2010	2013	2014
TOTAAL	1.435	1.819	1.392	1.243	880
Jurylid algemeen	484	596	475	448	281
Bijscholingen jurylid algemeen	278	767	642	235	371
Jeugdjuryproject	84	21	34		12
Jurylid cross/weg	13				
Wedstrijdleider	0	22	21	6	10
Scheidsrechter	11	30	53	32	54
Athletics manager				235	
	2001	**2005**	**2010**	**2013**	**2014**
Starter	47	35	29	29	20
Startcommissaris	23				
Bijscholing starter				212	
Bijscholingen wedstrijdleiders/ scheidsrechters	86				55
Tijdwaarnemer	326	348	91		
Chef elektronische tijdwaarneming	0		47	19	52
Finishregistratie				21	25
Microfonist	0			6	
Kaderdag wedstrijdleider en scheidsrechter	54				
Landelijke bijscholing jurydocenten	29				

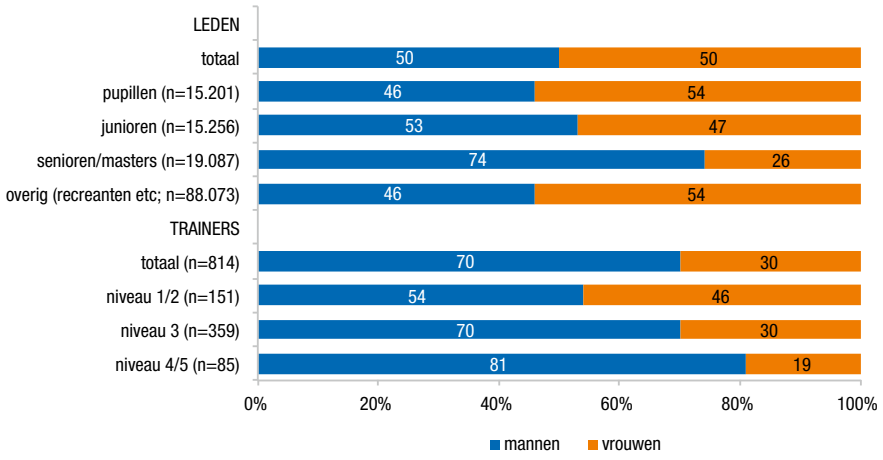
Bron: Atletiekunie Statistisch Jaarverslag 2001, 2005, 2010, 2013, 2014, bewerking Mulier Instituut.

Inhoudelijk maken de opleidingen de nodige ontwikkelingen door, onder meer vanwege de innovaties op meettechnisch en ICT-gebied. Zo wordt al een aantal jaren gewerkt met een elektronische leeromgeving (ELO), waarop materiaal en feedback wordt aangereikt. Daarnaast benadrukt de Atletiekunie vanuit haar visie dat in haar opleiding van trainers en juryleden naast (technische) kennis vooral ook attitude belangrijk is, zeker binnen de jeugdatletiek, waarin spelplezier en beleving centraal staan.

Wie zijn de trainers bij atletiekverenigingen?[8]

In 2015 waren 296 clubs lid van de Atletiekunie, met gemiddeld 435 leden. Een flink deel daarvan zijn jeugdleden. Van welke mensen ontvangen deze leden nu training? Volgens de in 2011 ondervraagde bestuurders van atletiekverenigingen is bij een op de vijf clubs (22%) hooguit een tiental trainers actief, en zijn bij bijna twee derde (63%) zo'n elf tot vijftig atletiektrainers werkzaam (MWM2, 2011). Bij een klein deel (15%) zijn meer dan vijftig trainers bij de vereniging/organisatie werkzaam; vooral bij de grote verenigingen met meer dan vijfhonderd leden. Uit het onderzoek kwam verder naar voren dat mannen onder (opgeleide) atletiektrainers met zeventig procent nog fors in de meerderheid zijn, vooral onder hoger opgeleide trainers (zie figuur 6.1). Mogelijk is er in de afgelopen jaren nog een inhaalslag geweest van het aandeel vrouwelijke trainers.

Figuur 6.1 Man/vrouwverdeling onder leden en trainers van de Atletiekunie (2011)

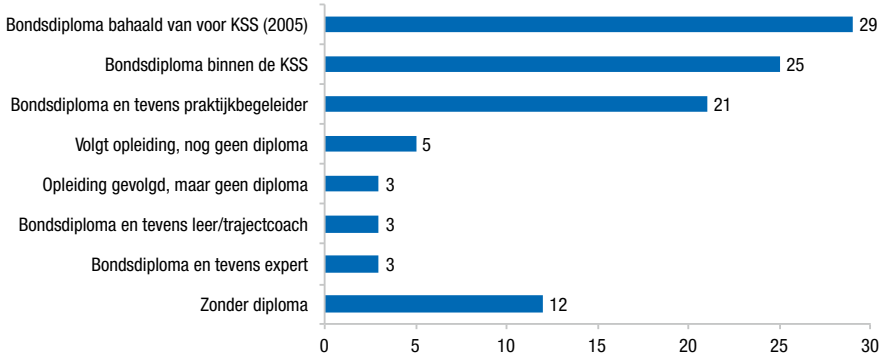

Bron: MWM2 (2011), bewerking Mulier Instituut.

Volgens de studie blijven vrijwel alle trainers minimaal twee jaar actief; bijna twee derde zelfs langer dan vijf jaar. Verenigingen stimuleren hun trainers om een opleiding te volgen, maar stellen dit niet verplicht. Ondanks deze stimulerende houding had bijna twee derde van de verenigingen te maken met een trainerstekort (MWM2, 2011). Op een uitzondering na ontvangen trainers bij atletiekverenigingen een veelal beperkte vergoeding. Zij zijn daarmee als vrijwilligers aan te merken. Alleen gespecialiseerde en selectietrainers krijgen vaak een hogere vergoeding (Ritsema, 2013). Nogal wat atletiektrainers zijn ook als looptrainer actief bij hockey- en voetbalclubs om hun verdiensten te vergroten (Vollebergh, 2006).

Van de in 2011 ondervraagde atletiektrainers had ongeveer tachtig procent een bondsdiploma; het grootste deel hiervan heeft het diploma behaald vóór de invoering van de Kwalificatiestructuur Sport. Ongeveer een op de vijf trainers is actief binnen de vereniging zonder een bondsdiploma; een deel daarvan was ten tijde van het onderzoek nog met een trainersopleiding bezig en een deel had een gestarte opleiding niet afgerond (zie figuur 6.2). Ruim een kwart van de actieve trainers is ook betrokken bij de trainersopleidingen als praktijkbegeleider, leercoach of expert.

Figuur 6.2 Opleidingsgraad actieve atletiektrainers in 2011 (in %)

Bron: MWM2 (2011), bewerking Mulier Instituut.

Zes op de tien bevraagde atletiektrainers zijn werkzaam op niveau 3; zij werken zelfstandig met sporters in de breedtesport. Een diploma op niveau 1 (de Atletiekunie kent geen niveau 1-opleidingen) of niveau 5 komt veel minder voor. Trainers op niveau 4 en 5 zijn vooral actief binnen de baanatletiek en veelal werkzaam in een grote vereniging met meer dan vijfhonderd leden.

Opvallend is dat atletiektrainers voor een deel actief zijn in functies boven het niveau waarvoor zij zijn opgeleid. Een meerderheid van de niveau 2-trainers (57%) geeft zelfstandig training en maakt een lesvoorbereiding (taken passend bij niveau 3). Ook van de ongediplomeerde trainers is de helft actief op niveau 3 en zelfstandig werkzaam met sporters in de breedtesport; en werkt zestien procent in een trainersfunctie op niveau 4 of 5 (MWM2, 2011). Trainers zonder diploma komen voornamelijk van grote verenigingen. Bijna de helft van de trainers zonder diploma is werkzaam bij verenigingen met meer dan vijfhonderd leden, waar over het algemeen een groot aantal trainers en ook veel begeleidingsmogelijkheden zijn. De helft van de ondervraagde trainers – voornamelijk op niveau 4 en hoger – heeft de afgelopen

twaalf maanden sporttechnisch kader (assistenten of hulptrainers) aangestuurd. Ongeveer drie kwart van de atletiektrainers geeft les aan speciale doelgroepen (bijv. ouderen en mensen met overgewicht), voornamelijk binnen de reguliere trainingsgroepen. Aan chronisch zieken en mensen met beperkingen wordt beperkt les gegeven door trainers van de Atletiekunie; trainers vinden dat zij daarvoor ook over extra kennis en vaardigheden moeten beschikken.

Verdieping

Het door MWM2 in 2011 uitgevoerde onderzoek geeft beperkt zicht op de bij atletiekverenigingen feitelijk actieve trainers. Om die reden heeft het Mulier Instituut in 2015 een quickscan uitgevoerd bij tien atletiekclubs.[9] Steeds is nagevraagd wie er feitelijk voor de verschillende groepen staat, of deze begeleiders zijn opgeleid, hoe opgeleide trainers worden ingezet en welk beleid de vereniging voor trainers kent (werving, scholing, begeleiding, coördinatie). De scan vult het beeld van het onderzoek uit 2011 op een aantal punten aan, bijvoorbeeld wat de begeleiding van de jeugd betreft. In totaal zijn bij deze tien clubs bijna 720 trainers actief, waarvan ruim 280 (40%) bij de pupillen en junioren. Naast opgeleide trainers worden bij vrijwel alle clubs ook niet-gediplomeerde begeleiders ingezet, veelal oudere junioren en senioren. Drie kwart van de actieve jeugdtrainers heeft een interne opleiding (niveau 1) of een opleiding op niveau 2 gevolgd. Zeker de helft van de clubs kent interne scholingen, en daarnaast wordt de deelname aan AU-opleidingen gestimuleerd. Ongeveer een op de tien actieve jeugdtrainers heeft een opleiding gevolgd op een hoger niveau. Deze trainers zijn wel aanwezig bij de gescande clubs, maar worden voornamelijk ingezet voor de oudere junioren en senioren. Naast deze (baan)atletiektrainers voor junioren en senioren zijn bij de tien verenigingen enkele honderden looptrainers actief, gemiddeld ruim dertig per club. Als illustratie geven we in het kader de situatie weer bij AC Tion'48 uit Enschede, die in veel opzichten het doorsnee beeld bij de verenigingen representeert.

Trainersbeleid bij AC Tion Enschede

AC Tion beschikt over tien pupillentrainers, van wie iedereen een aantekening heeft (niveau 2). De vereniging biedt deze opleidingen zelf aan. De vereniging vindt het belangrijk dat alle trainers gecertificeerd zijn en trekt daar ook geld voor uit. Bij de junioren zijn er acht trainers, van wie twee met niveau 3. Vanaf de C-junioren is het mogelijk om te gaan specialiseren. Bij de senioren (baanatletiek) zijn vier trainers beschikbaar, van wie drie met niveau 4. Daarnaast heeft de vereniging verschillende loopgroepen met in totaal elf trainers. Bij de loopgroepen (A t/m D) en de wegloopgroep staan twee trainers voor de groep. Bij de middellangeafstandsgroep is één trainer beschikbaar. Tot anderhalf jaar geleden was er geen beleid rondom de verdeling van trainers over de verschillende groepen. Ook werd er niet gecheckt op functioneren. Nu heeft de vereniging twee keer per jaar een doelstellingen- en functioneringsgesprek met de trainers. Op basis van observaties wordt besloten welke trainer het beste bij welke groep past. Er wordt op deze manier een afstemming gemaakt naar wat wenselijk is voor de groepen. Ook deinst de vereniging niet terug om afscheid te nemen van trainers die niet aan de eisen voldoen. De vereniging zegt geen last te hebben van een tekort aan trainers, maar ervaart wel een tekort aan echte toptrainers. De man/vrouwverdeling onder de trainers wordt geschat op ongeveer veertig procent mannen en zestig procent vrouwen.

Naar aanleiding van het trainersonderzoek uit 2011 (MWM2, 2011) is het opleidingsbeleid van de Atletiekunie stevig bijgesteld. Er wordt meer ingezet op laagdrempelige basisopleidingen. Daarnaast streeft de bond naar een verdergaande professionalisering van atletiektrainers, onder meer vanwege de grote doorstroom onder jonge trainers. Voor de begeleiding van jonge trainers zijn trainerpools opgezet met centrale trainerscoördinatoren en wordt het werkgeverschap bij clubs ondersteund. In het kader van de gewenste professionalisering zijn bovendien de relaties met de beroepsopleidingen en trainersverenigingen aangehaald.

6.3 Afstemming met atletiekopleidingen en beroepsverenigingen

Regierol Atletiekunie

Met de groeiende populariteit van de loopsport is ook een verdere verruiming opgetreden van het opleidingsaanbod voor atletiektrainers. Les leren geven in atletiek maakte al lang deel uit van de beroepsopleidingen voor sportleiders (CIOS, mbo Sport en Bewegen) en voor gymnastiekleraren (ALO). Dit gebeurt bijvoorbeeld bij de afdeling Sport en Bewegen van ROC Landstede in Zwolle die een opleiding tot looptrainer aanbiedt, die inhoudelijk gelijk is aan de opleiding van de Atletiekunie. Voor deze studenten is het een keuzevak, een van de zogenoemde sportkaderopleidingen. Bij de ALO in Amsterdam, onderdeel van de Hogeschool van Amsterdam, gaat het om de opleiding tot atletiektrainer voor junioren. Hier gaat het om een vast onderdeel van het curriculum voor het derde studiejaar. Bij beide opleidingen – op niveau 3 – verzorgt de Atletiekunie de eindtoets. Zowel de studenten als verenigingen rond beide steden profiteren van deze mogelijkheid.

De laatste decennia zijn daarnaast loopscholen en loopsportbedrijven actief die soms ook trainersopleidingen en bijscholingen aanbieden. Vanwege de grote diversiteit aan opleidingen en bijscholingen die daarmee buiten de bond om is ontstaan heeft de Atletiekunie in 2015 besloten tot een eenduidig beleid: de zogenaamde CBR-constructie. Om in aanmerking te komen voor een bondsdiploma dient de afsluitende Proeve van Bekwaamheid (het rijexamen) onder auspiciën van de Atletiekunie behaald te zijn. Het opleidingstraject voorafgaand aan de PvB kan daarmee (door de 'rijschoolhouder') geheel op eigen wijze worden ingevuld.

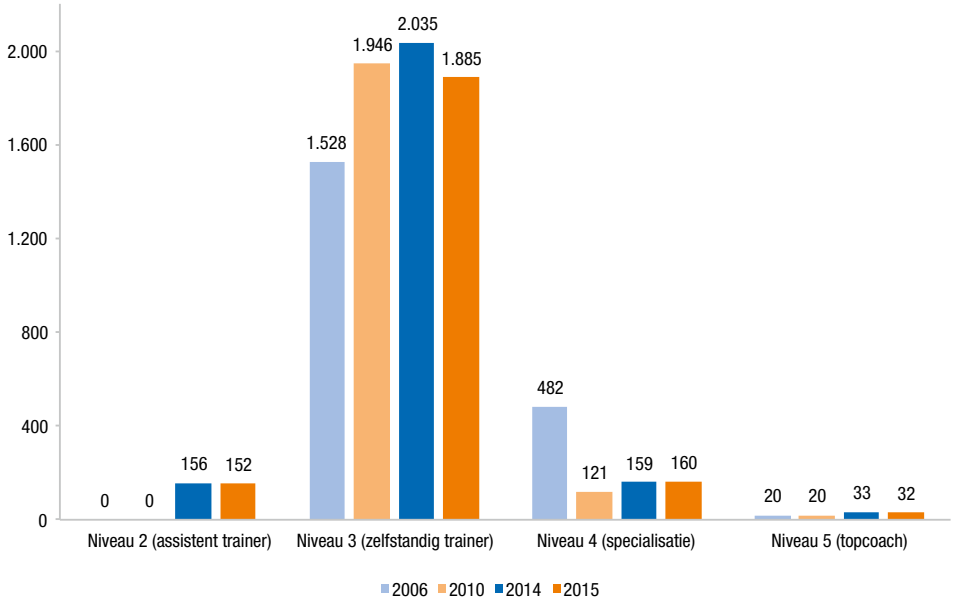
Door het stimuleren en coördineren van deze opleidingsmogelijkheden, naast die bij de bond zelf, levert deze inzet een bijdrage aan het hoofddoel dat de Atletiekunie in haar opleidingsvisie heeft vastgelegd: voor iedere atleet een bekwame trainer.

Licentiesysteem atletiektrainers

Atletiek kent, zoals hiervoor beschreven, opleidingen voor uiteenlopende disciplines. Niet alleen wordt de kwaliteit van het begeleidend kader gestimuleerd via het aanbieden van goede trainersopleidingen, maar ook wordt de inzet van goed kader bij de atletiekclubs gestuurd via een licentiesysteem.

Het ontwikkelen en invoeren van een licentiesysteem voor trainers in zo'n diverse tak van sport is niet eenvoudig. Sinds de invoering in 2002 zijn diverse aanpassingen doorgevoerd. Het aantal deelnemers bepaalt voor een belangrijk deel de kracht van een dergelijk licentiesysteem. In januari 2006 constateerde de Atletiekunie verheugd dat in vier jaar tijd 1.430 trainers één of meerdere licenties hadden aangevraagd en ontvangen. Aangezien er trainers zijn die meer dan één licentie hebben bedroeg het totaal aantal uitgegeven licenties 2.030. In 2015 waren in totaal 2.229 licentiehouders ingeschreven (zie figuur 6.3). Ten opzichte van tien jaar geleden is het aandeel trainers op niveau 2 en 3 sterk toegenomen en zijn de specialisatielicenties flink in aantal gedaald. Dit weerspiegelt de verruimde aandacht van de Atletiekunie voor de basisopleidingen voor trainers en het sinds 2007 gestopte cursusaanbod vanuit de Atletiekunie voor disciplinespecialisaties.

Figuur 6.3 Ontwikkeling geregistreerde licentiehouders Atletiekunie 2006-2015, in aantallen[10]

Bron: Registraties Atletiekunie, bewerking Mulier Instituut.

Ontwikkeling vakverenigingen

In 1957 bundelden de atletiektrainers hun krachten in de Nederlandse Atletiek Trainers Vereniging (NATV; Wiegers, 1986). Na een (lange) periode waarin de NATV en haar opvolger de

Atletiek Trainers Organisatie een zieltogend bestaan leidden, richtten Cees Koppelaar, Bob Boverman, Norbert Groenewegen en Betty Hofmeijer in 1995 een nieuwe vakorganisatie voor looptrainers op, de Algemene Looptrainers Vereniging (ALV). Eind 2006 gaven deze pioniers het stokje door aan een nieuw bestuur. Op dat moment telde de ALV circa vierhonderd leden, maar de groei was al enige tijd gering. Het nieuwe bestuur veranderde de naam in Hardlooptrainers Nederland. De organisatie richt zich op uitwisseling van kennis en ervaring tussen looptrainers van de baan-, weg- en recreatieatletiek en op de belangenbehartiging van trainers (www.hardlooptrainersnederland.nl). De vereniging geeft een eigen vakblad uit, *Pro Loop*, en organiseert jaarlijks in samenwerking met de Atletiekunie een landelijke looptrainersdag. In 2010 wordt het eerste meerjarenbeleid van de organisatie gepresenteerd. Vier commissies gaan aan de slag met de uitwerking en realisatie van evenzoveel doelstellingen. Een van de direct zichtbare effecten van het meerjarenbeleid is de organisatie van trainerscafés, kleinschalige bijeenkomsten die gekoppeld zijn aan een thema, maar waar vooral de uitwisseling van kennis en ervaring centraal staat. De vereniging heeft inmiddels ruim vijfhonderd leden, die tot 2016 collectief aangesloten waren bij NLCoach. Nu gebeurt dit op individuele basis.

De samenwerking tussen de Atletiekunie en Hardlooptrainers Nederland is de laatste jaren geïntensiveerd. De Atletiekunie en Hardlooptrainers Nederland hebben in de werving, opleiding, begeleiding en informatievoorziening van hardlooptrainers in Nederland een gezamenlijk doel, evenals in de ontwikkeling van het vak looptrainer tot een volwaardig beroep. In 2008 wordt de samenwerking bekrachtigd door middel van een samenwerkingsovereenkomst. Een nieuwe blijk van waardering volgt in 2011 als Hardlooptrainers Nederland De Loper ontvangt, een breedtesportstimuleringsprijs die de Atletiekunie toekent aan een persoon, comité of instantie die zich op het gebied van de recreatieve loopsport heeft onderscheiden.

6.4 Talentherkenning en -ontwikkeling

De atletiek in Nederland kent een breed netwerk van clubs en goed opgeleide trainers die in het verleden diverse talenten hebben voortgebracht die uiteindelijk konden uitgroeien tot topatleten. Mede omdat drie- tot vijfmaal per week trainen voor ‘selectiesporters’ binnen veel reguliere atletiekverenigingen al decennialang gangbaar is en de bond extra regio- of centrale trainingen aanbood, was talentontwikkeling lange tijd relatief sterker ontwikkeld dan de topatletiek.

Van 1990 tot en met 2000 kreeg talentontwikkeling een impuls door het sponsorcontract met snoepgoedfabrikant Mars, waardoor behalve in de schoolatletiek ook geïnvesteerd kon worden in onder meer trainingskampen, stages en medische begeleiding van talentvolle jeugd (Heere & Kappenburg, 2000). Een kleine groep potentiële wereldtoppers onder de groep talenten (5-6 atleten) vormt het ‘Jong Oranje’ van de atletiek en wordt al meer dan 25 jaar ondersteund door AA Drink (het AA Drink Talententeam).

Sinds de inzet van professionalisering van de topatletiek sinds 2000 kwam er ook meer aandacht voor verbetering van de aansluiting en integratie van talentherkenning en -ontwikkeling (zie bijv. KNAU, 2004).[11] Binnen talentontwikkeling is er enerzijds aandacht voor een specifieke jeugdvisie gebaseerd op speels-prestatieve atletiek; anderzijds is deze steeds meer gericht op (aansluiting op) fulltime topsportbeoefening. De stappen die zijn gezet op het gebied van talentontwikkeling in de atletiek sluiten ook aan op de bredere ontwikkelingen in de topsport die zijn ingezet onder regie van NOC*NSF, zoals de ontwikkeling van Nationale Trainings Centra binnen de bredere Centra voor Topsport en Onderwijs (zie ook paragraaf 7.1 over professionalisering van de topatletiek). In 2001 werden Willem van de Worp (midden- en lange afstand) en Gerard Lenting (explosieve disciplines[12]/meerkamp) door de bond aangesteld als coördinatoren talentontwikkeling. Vanaf 2005 werd Grete Koens door de bond betrokken bij talentontwikkeling. Zij werd in 2007 als talentcoördinator aangesteld. Mede door bezuinigingen vanuit het Rijk en het focusbeleid vanuit NOC*NSF vond vanaf 2013 noodgedwongen afslanking van de investering in talentontwikkeling plaats.

Long Term Athlete Development en de jeugdvisie atletiek

Net als diverse andere sporten hanteert de Atletiekunie het *Long Term Athlete Development*-model, waarin van verschillende fases van motorische/cognitieve ontwikkeling, trainingsintensivering en specialisatie wordt uitgegaan (Atletiekunie, 2013). In laat-specialisatiesporten – zoals de atletiek – zouden kinderen tot aan hun twaalfde vooral veelzijdige en speelse – deels ook atletiekspecifieke – trainingsvormen moeten krijgen aangereikt waarin ze ook op een aangepaste manier aan wedstrijden meedoen. Binnen de jeugdvisie van de atletiek staat ook in de jaren daarna de speels-prestatieve atletiek centraal, waarbij kinderen vanaf ongeveer 12 jaar meer en serieuzer, maar nog steeds speels, trainen, en de wedstrijdoriëntatie voor kinderen die voor de prestatieve atletiek kiezen steeds sterker wordt. Vanaf 15-16 jaar kunnen ze zich ook specialiseren in een bepaalde discipline en wordt er steeds wedstrijdgerichter (o.a. met periodisering) getraind. Vanaf 16 jaar kunnen talentvolle jonge atleten aan Europese en wereldkampioenschappen voor junioren deelnemen (EJK, WJK). Vanaf 18 jaar is er weliswaar geen sprake meer van jeugdatletiek, maar de meeste atleten met een (inter)nationale talentstatus zijn tussen de 18 en 23 jaar; na 23 jaar kunnen atleten niet meer op EJK's en WJK's uitkomen.

Stapsgewijze talentidentificatie en -ontwikkeling

De bond heeft in het kader van talentontwikkeling ingezet op een stapsgewijze aanpak van identificatie en begeleiding van talenten op clubniveau, lokale clubclustering, regiotraining en de gecentraliseerde topatletiek op het NTC Papendal (Atletiekunie, 2008). Het breed opgezette regionale trainingsmodel was ook een strategische keuze om verenigingen langzaam verder te winnen voor een gezamenlijke ontwikkeling van de Nederlandse topatletiek (zie ook hoofdstuk 7). De inzet op extra regionale trainingen per discipline (ongeveer twintig trainingen per jaar) in de districten Noord, West, Oost Midden Nederland en Zuid-Nederland leverde uiteindelijk weinig rendement op, en werd mede vanwege noodgedwongen bezuinigingen na 2012 niet gecontinueerd.

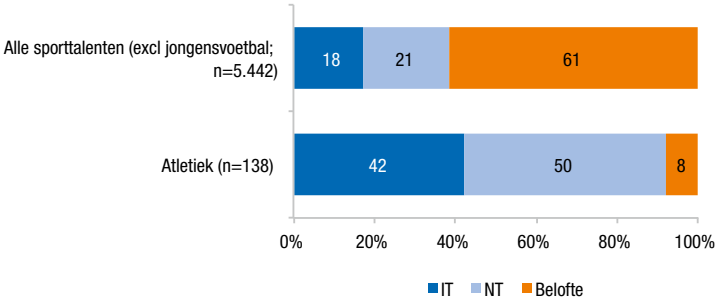
Ontwikkeling RTC's

Op regionaal niveau ontstonden nieuwe initiatieven vanuit (samenwerkende) topclubs, ondersteund door gemeenten en/of provincies, die – voortbouwend op de regiotrainingen – vanaf 2012 ondersteund werden door de bond. Ook binnen andere takken van sport ontstonden vanaf 2010 dergelijke zogenoemde Regionale Trainings Centra voor betere aansluiting tussen club en NTC én als lokaal alternatief voor talenten en topsporters die om verschillende redenen niet willen/kunnen verhuizen naar een NTC (Elling & Reijgersberg, 2016). De Atletiekunie erkent die RTC's die voldoen aan kwaliteitscriteria betreffende het technisch kader en het volgen van de meerjarenopleidingsplannen van de bond. Het eerste RTC ontstond in 2012 in Rotterdam (Atletiek Trainingscentrum Rotterdam, ATR). Inmiddels erkent de bond tien RTC's (Noord-Holland: Alkmaar/Castricum en Amsterdam; Gelderland: Apeldoorn en Papendal; Noord-Nederland: Groningen; Rotterdam; Limburg: Sittard; Noord-Brabant: Vught; Overijssel: Zwolle; en een op Curaçao), voornamelijk op het gebied van sprint/horden, MiLa en meerkamp (zie ook Van den Brink, 2015).

Statustalenten 2015

Naast de centrale toekenning en registratie van een officiële topsportstatus (A, B, HP) is vanaf 2010 ook de statusverlening aan talenten (Internationaal Talent, Nationaal Talent en Belofte) centraal geregistreerd bij NOC*NSF. Alle talenten met een status hebben recht op bepaalde extra faciliteiten, zoals ontheffing van bepaalde schoolvakken op een Topsport Talent School (Reijgersberg & Elling, 2013). Anders dan bij topsporters en internationale talenten verschillen de criteria voor de toewijzing van een nationale of beloftetalentstatus per bond. In november 2015 kende de Atletiekunie 138 talenten met een officiële status, voornamelijk IT en NT. In verhouding kent de Atletiekunie weinig beloftestatussen toe (figuur 6.4).

Figuur 6.4 Verdeling atletiektalenten en alle sporttalenten naar status, november 2015

Bron: Overzicht statustalenten NOC*NSF (5-11-2015), bewerking Mulier Instituut.

Nederland telde in november 2015 ruim 6.800 'erkende' talenten (exclusief voetbal 5.400). 138 daarvan zijn afkomstig uit de atletiek (2%). Dat aandeel ligt lager dan het aandeel 'erkende' topsporters (6%; zie hoofdstuk 7). Het percentage jeugdatleten met een status (0,4%) is vergelijkbaar met dat bij tennis, zwemmen, meisjesvoetbal en paardensport.[13]

Tabel 6.3 Overzicht aantallen statustalenten naar sportbond (bonden met meer dan 100 statustalenten Belofte, NT, IT en/of meer dan 35.000 jeugdleden), november 2015

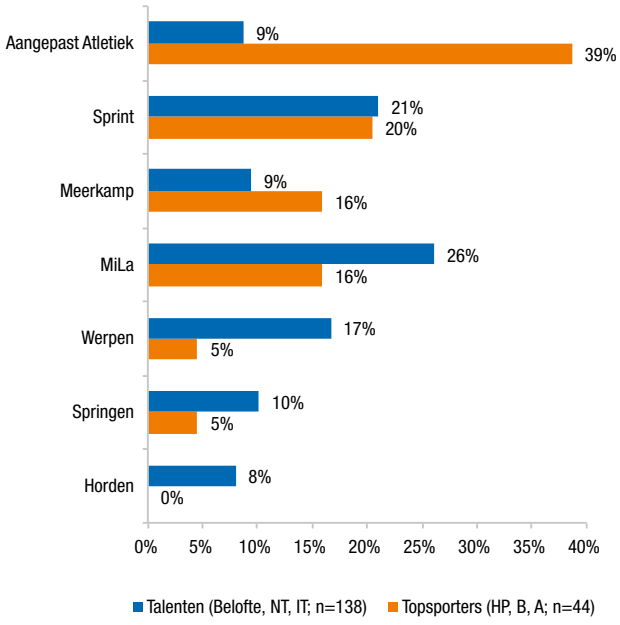
		Talentstatus (<24 jaar; IT, NT, Belofte)		Jeugdleden bond (<19 jaar)	
		n	% alle statustalenten[b]	n	% jeugdleden met talentstatus[a]
	Totaal (alle sporten)	**6.868**		**1.693.825**	**0,40%**
KNVB/RJO	voetbal; jongens	14.002	20,4%	519.001	0,2%
KNLTB	tennis	369	5,4%	131.388	0,3%
JBN	judo	366	5,3%	41.427	0,9%
KNSB	schaatsen	353	5,1%	6.960	5,1%
KNWU	wielrennen/BMX	344	5,0%	7.236	4,7%
NeVoBo	volleybal	341	5,0%	53.075	0,6%
NBB	basketbal	330	4,8%	25.781	1,2%
NRB	rugby	290	4,2%	5.231	5,5%
KNZB	zwemmen/waterpolo/synchroon	290	4,2%	75.050	0,4%
KNGU	turnen/trampoline	252	3,7%	167.698	0,1%
KNHB	hockey	251	3,7%	171.080	0,1%
NHV	handbal	229	3,3%	24.914	0,9%
KNVB	voetbal; meisjes/CP-voetbal	221	3,2%	82.218	0,3%
KNBSB	honk-/softbal	198	2,9%	8.704	2,3%
KNHS	paardensport	191	2,8%	73.521	0,3%
NIJB	ijshockey	163	2,4%	1.467	11,1%
AU	atletiek	138	2,0%	35.786	0,4%
KNKV	korfbal	2	0,0%	41.449	0,0%

a Ook sporters ouder dan 18 jaar kunnen een talentstatus krijgen; bij de Atletiekunie is ongeveer de helft van de atleten met een talentstatus 18 jaar of ouder.
b De statustoekenning van mannelijke voetbaltalenten (ongeveer 1.400 die vooral een Beloftestatus hebben) verloopt via de Regionale Jeugd Opleidingen van de KNVB.
Bron: Overzichten statustalenten (5-11-2015) en jeugdleden 2014 NOC*NSF, bewerking Mulier Instituut.

Wanneer we kijken naar de verdeling van statustalenten ten opzichte van statustopsporters in de verschillende atletiekdisciplines, dan zien we dat op de midden-lange afstand (MiLa),

werpen en horden relatief veel talenten een status hebben, terwijl de aangepaste atletiek en de meerkamp relatief weinig statustalenten kennen (figuur 6.5). Dit betekent dat waarschijnlijk minder talenten op MiLa en werpnummers zullen doorstromen naar een topsportstatus vergeleken met andere disciplines en dat de aangepaste atletiek juist veel laat-instromers kent, die pas op latere leeftijd aan topatletiek doen.

Figuur 6.5 Verdeling disciplines topsporters en talenten, november 2015

Bron: Overzicht statustalenten NOC*NSF (5-11-2015), bewerking Mulier Instituut.

Binnen de fulltime atletiekprogramma's – vooral op het NTC atletiek op Papendal (onderdeel CTO) – trainen zowel topsporters als talenten met en zonder status; eind 2015 trainden in totaal 65 atleten op Papendal. De meerderheid van de statustopsporters en -talenten in de atletiek woont en traint echter niet op het NTC Papendal. Het Olympisch Netwerk (ON) Gelderland telt weliswaar de meeste topsporters in de atletiek (21%), als we alle vier Olympische Netwerken in Zuid-Holland samennemen (Den Haag, Rotterdam, Zuid-Holland en Zuid-Holland-Zuid), dan wonen en trainen de meeste atleten met een topsportstatus in Zuid-Holland (31%). Ook de meeste statustalenten in de atletiek trainen en wonen in Zuid-Holland (34%), vooral in Rotterdam (16% met het eerste RTC sinds 2012). Gelderland, met het NTC en twee RTC's,

volgt samen met Noord-Holland met vijftien procent. De Olympische Netwerken Friesland, Flevoland en Zeeland kennen slechts enkele talenten en/of topsporters binnen de atletiek.

6.5 Conclusie

Introductie in de atletieksport vindt van oudsher onder meer via schoolatletiek en verenigingen plaats. De afgelopen jaren ontwikkelde de Atletiekunie een jeugdvisie, gebaseerd op een speels-prestatieve oriëntatie, met diverse eigentijdse introductievormen voor onder meer basis- en voortgezet onderwijs. Ook de visie op trainers- en juryopleidingen is gemoderniseerd en de deelname aan basis- en bijscholingscursussen is laagdrempeliger geworden. De bond hoopt daarmee beter aan te sluiten bij veranderende vragen vanuit clubs, waarbinnen vooral ook de recreatieve loopsport onder volwassenen sterk is toegenomen.

Naast een grotere diversiteit van het recreatieve verenigingsaanbod vonden ook aanpassingen plaats in de opleidingen, waaronder uniformering van de begeleidingsniveaus volgens de Nederlandse Kwalificatiestructuur Sport (KSS) sinds 2007. De Atletiekunie heeft tevens een regierol als het gaat om atletiekopleidingen buiten de bond. Er is een licentiesysteem opgericht en een sterkere onderlinge kennisuitwisseling, onder meer via vakvereniging Hardlooptrainers Nederland. Ook zijn er in de afgelopen tien jaren nieuwe initiatieven ontstaan op

het gebied van talenterkenning en -ontwikkeling, zowel vanuit de bond als vanuit clubs en regionale samenwerkingsinitiatieven. De bond investeert relatief veel in zijn opleidingen en behoort daarin in vergelijking met andere (onderzochte) bonden tot de bovenlaag.

Veel atletiektalenten met een (inter)nationale talentstatus trainen op het Nationaal Trainingscentrum Papendal of bij een van de tien door de bond gecertificeerde Regionale Trainings Centra. Ondanks noodzakelijke bezuinigingen wist de Atletiekunie op het gebied van ledenwervingsinitiatieven en het opleiden van trainers en talenten juist enkele efficiënte kwaliteitsimpulsen door te voeren.

Referenties

Atletiekunie (2008). *Speerpunt Talentscouting en Talentontwikkeling*. Intern document. Arnhem: Atletiekunie.

Atletiekunie (2012). *Athletics like never before, strategie 2013-2016*. Arnhem: Atletiekunie.

Atletiekunie (2013). *Visie op jeugdatletiek*. Arnhem: Atletiekunie.

Atletiekunie (2014). *Statistisch jaarverslag 2013*. Arnhem: Atletiekunie.

BMC Advies en Management (2014). *Samenwerking organisatie opleidingen van sportbonden [Powerpoint rapportage]*. Amersfoort/Arnhem: BMC/NOC*NSF.

Bottenburg, M. van e.a. (2006). *De tweede loopgolf. Over groei en omvang van de loopsportmarkt en hoe de KNAU haar marktaandeel kan vergroten*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

Bouman, I. (2011). *Het fenomeen van de 'ongebonden' hardloper*. Masterscriptie USBO, Utrecht.

Breedveld, K. (2006). 'Verschillen in sportdeelname'. In: K. Breedveld & A. Tiessen-Raaphorst (red.). *Rapportage sport 2006*, pp. 299-321. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Brink, C. van den (2015). 'Regionale Trainingscentra: ATR in Rotterdam zet met fulltime programma een stap voorwaarts'. *Atletiek Week*, 11 november 2015.

Elling, A. (2007). *Het voordeel van thuis spelen. Sociale betekenissen en in- en uitsluitingsprocessen in sportloopbanen*. Den Bosch/Nieuwegein: W.J.H. Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Elling, A. & Reijgersberg, N. (2016, forthcoming). 'The Netherlands'. In: B. Houlihan, M. Parent & E. Kristiansen (eds.). *Elite Youth Sport Policy and Management: A Comparative Analysis*. Londen: Routledge.

Heer, W. de (1969). *Jeugdsport in Nederland*. Haarlem: De Vrieseborch.

Heere, A. & Kappenburg, B. (2000). *130 jaar atletiek in Nederland: 1870-2000*. Nieuwegein: Stichting 130 Jaar Atletiek in Nederland.

Janssen, K. (2012) *De behoefte van Start to Run deelnemers voor het continueren van de loopsport*. Thesis HAN, Arnhem/Nijmegen.

KNAU (2004). *Samen Sterk. Meerjarenbeleidsplan 2005 t/m 2008*. IJsselstein: KNAU.

Ministerie van CRM (1979). *Erkende sportopleidingen in Nederland*. Den Haag: Staatsuitgeverij.

Ministerie van Onderwijs Kunsten en Wetenschappen (1960). *Nota betreffende Lichamelijke Vorming en Sport*. 's-Gravenhage: Staatsdrukkerij.

MWM2. (2011). *Resultaten Onderzoek Opleidingen Atletiek*. Arnhem/Amsterdam: Atletiekunie/MWM2.

NOC*NSF (2006). *Talent Centraal. Masterplan Talentontwikkeling 2006-2010*. Arnhem: NOC*NSF.

Reijgersberg, N. & Elling, A. (2013). *Evaluatie van de beleidsregel voor Topsport Talentscholen*. Utrecht: Mulier instituut.

Rinsema, F. (2013). 'Wat is de gemiddelde trainersvergoeding?' *Licentiehouders Digitaal magazine opleidingen 1/2013*, p. 14.

Smoorenburg, S. (2014). *Run to The Start, klaar voor de toekomst*. Masterscriptie USBO, Utrecht.

Swinkels, J.M.M. (1981). *De hardloopbrochure*. Amsterdam/Utrecht: Elsevier/KNAU.

Vloet, L. en Buisman, A. (1998). 'Jeugdatletiek voor elk wat wils– differentiatie als kwaliteit'. In: P. de Knop en A. Buisman (red.). *Kwaliteit van Jeugdsport,* pp. 289-311. Brussel: VUBpress.

Vollebergh, C. (2006). 'De Stelling: 'Trainers verlaten de atletiek omdat ze bijvoorbeeld in hockey of tennis (veel meer) geld kunnen verdienen". *KNAU Nieuwsbrief voor licentiehouders december 2006*, pp. 19-22.

Weijers, D. (2010). *Loopgroepen, anders georganiseerd: vrijheid, blijheid?* Masterscriptie USBO, Utrecht.

Wiegers, T. (1986). *20 jaar sportkaderorganisaties in Nederland*. Utrecht: Nationale Federatie van Werkers in de Sport.

Noten

1. Met dank aan Frank Koomen en Margot Kouwenberg (Atletiekunie) en Peter Verlooy (voormalig Atletiekunie) voor het kritisch meelezen van conceptteksten en het aandragen van relevant materiaal.
2. Zie ook Breedveld (2006) en Elling (2007). De eerste auteur van dit hoofdstuk is uit eigen beweging op haar zestiende lid geworden van de atletiekclub De Sperwers in Emmen (uit 1960), nadat ze haar turncarrière moest beëindigen en zelf begon met hardlopen. De plaatselijke turnvereniging TGAV (Ter Apeler Gymnastiek en Atletiek Vereniging) uit 1931 bood destijds geen atletiek aan, waardoor zij 15 kilometer moest reizen om aan atletiek te kunnen doen.
3. De ouders waren in hun tijd meervoudig Nederlands kampioen verspringen/hink-stap-springen (Roy Sedoc), hoogspringen (Ruud Wielart), 400 meter (Marjo van Agt-Ruyters), 100 meter horden (Marjan Olyslager), 200 meter (Els Vader) en 800 meter (Haico Scharn).
4. Athletics Champs is een laagdrempelige, maar wel intensieve en veelzijdige invulling van pupillenwedstrijden, met een wedstrijdduur van maximaal drie uur. Het concept is ontwikkeld door een werkgroep bestaande uit vrijwilligers van verschillende verenigingen met uiteenlopende expertises en medewerkers van de Atletiekunie. In 2013 vond voor het eerst een competitie plaats.
5. Competentiegericht opleiden houdt in dat er een samenhangend geheel van kennis, vaardigheden en attitude wordt aangeboden. Uitgangspunt hierbij is dat cursisten de vereiste competenties het best ontwikkelen in een authentieke context: de trainingspraktijk. Cursisten gaan in hun club of directe omgeving aan de slag met begeleiding van een praktijkbegeleider. Daar doen zij leerervaringen op, maar lopen ze ook tegen zaken aan die leervragen oproepen. De praktijkbegeleiders en leercoaches spelen hierbij een stimulerende rol: zij zetten de cursist aan tot reflectie op de aanpak en de leerervaringen. Op die manier ontwikkelt de cursist een open en kritische houding. Tijdens themaworkshops kunnen cursisten dieper op specifieke leervragen en thema's ingaan.
6. Vanwege de veranderingen in de opleidingsstructuur en -organisatie is het niet mogelijk de verdeling naar niveau over een aantal jaren te vergelijken.
7. De Kwalificatiestructuur Sport gaat uit van standaard kwalificatieprofielen voor trainers, waarin per niveau verschillende competenties behaald moeten worden. Dat betekende

dat trainers van bijvoorbeeld recreatieve loopgroepen ook competenties en vaardigheden moesten leren die niet tot het standaard takenpakket van de looptrainer behoren. Omdat de toetsing en het vullen van de portfolio met opleidingservaringen bovendien een tamelijk omslachtige administratie met zich meebrengt, besloot de Atletiekunie in 2012 om de opzet van de kwalificatiestructuur (het competentiegericht opleiden) te handhaven, maar alleen voor die competenties die voor het functioneren als atletiek- of looptrainer ook echt relevant zijn. Daarbij werd bovendien de toetsing van die competenties vereenvoudigd. Dit ging ten koste van de subsidiëring van de opleidingen, maar droeg in grote mate bij aan het laagdrempelig maken van de opleidingen.

8. In deze paragraaf baseren we ons op in 2011 uitgevoerd onderzoek onder ruim 800 atletiektrainers en 106 bestuurders van atletiekverenigingen (M2W2, 2011). Kleinere clubs waren in dit onderzoek ondervertegenwoordigd en grotere clubs oververtegenwoordigd.
9. De quickscan is uitgevoerd door Marit Dopheide. De tien respondenten waren: AC Tion'48 Enschede – Rik Hardon; Prins Hendrik Vught – Frans Kortbeek; AV PEC 1910 Zwolle – Ton Markink; GAC Hilversum – Siebe Turksma; AV'34 Apeldoorn – Adriaan Saman; Rotterdam Atletiek – Joop van Leersum; Hellas Utrecht – Marije Zwijsen; Groningen Atletiek – John Gerritsen; Nijmegen Atletiek – Yvonne van Alebeek; AV Unitas Sittard – Klaas Pollema.
10. Het aantal geregistreerde licentiehouders bestaat uit trainers die het hele jaar en trainers die een gedeelte van het jaar een trainerslicentie hadden.
11. De afschaffing van de vijf bestuurlijke districten als aparte gremia binnen de Atletiekunie in 1996 gaf de bond reeds meer mandaat om centrale regie te voeren over talentontwikkeling en topsport. In de plaats van de vijf districten kwamen 24 regio's, de bond had rechtstreeks contact met (top)verenigingen.
12. De sprintnummers (100m/200m/400m), horden, werpen en springen (ver, hoog, polshoog) gelden als de explosieve disciplines binnen de atletiek.
13. Bij teamsporters zijn bij verschillende leeftijdsgroepen van regionale/nationale selecties vooral voldoende medesporters nodig om de 'echte' talenten goed te kunnen laten trainen.

Ronald Vetter:
“Wat Papendal te bieden heeft, kun je zelf niet organiseren”

Een jaar of tien geleden speelde hij – samen met collega’s – weleens met de gedachte dat ook in Amsterdam faciliteiten gecreëerd kunnen worden om optimaal training te kunnen geven aan topatleten. Anno 2016 weet Ronald Vetter dat de mogelijkheden op het trainingscentrum op Papendal ongeëvenaard zijn, zeker voor de meerkampers die hij begeleidt.

Vetter (1955) bewandelde de weg die veel van zijn atleten ook zijn gegaan: van de plaatselijke vereniging via de trainingen op districts- (tegenwoordig regionaal) niveau naar de bondsselecties. Hij komt uit een echte Amsterdamse atletiekfamilie en is zelf als atleet terug te vinden op de 21ste plaats van de eeuwige ranglijst voor het kogelslingeren, met een afstand van 55,76 meter. Grootvader Vetter was in zijn tijd een goede loper op de 400 meter en de 400 meter horden. Broer Hans introduceerde als kogelstoter de draaitechniek in Nederland. Vetters echtgenote Gerda Blokziel wierp de speer in 1986 naar een afstand van 58,22 meter. En dochter Anouk was vorig jaar twaalfde op de zevenkamp bij de WK en heeft zich geplaatst voor de Spelen van Rio.

Vetter koos in zijn studie eerst voor een opleiding fijnmechanische techniek. Hij kreeg er verdieping in vakken als wiskunde, scheikunde en mechanica, die hij goed kon gebruiken toen hij zich later ging verdiepen in de natuurwetenschappelijke kanten van de trainingsleer. Hij leerde er ook goed kijken en zoeken naar oplossingen voor problemen; een eigenschap die hem als coach van pas komt bij de biomechanische kant van de training. “Als ik een atleet zie bewegen, snap ik wat eraan mankeert en weet ik wat ik eraan moet doen”, zo beschrijft hij die eigenschap.

Na het afronden van de technische studie koos hij ervoor om naar het CIOS in Overveen te gaan. Hij werd er begeesterd door docenten als Wil Westphal en door medestudenten die net zo leergierig waren als hijzelf. Ze deelden de abonnementen op binnen- en buitenlandse vaktijdschriften en reisden naar symposia en lezingen.

Vetter had zijn CIOS-diploma nog maar nauwelijks in handen of hij kreeg het verzoek om in Overveen als docent aan het werk te gaan. Hij ontdekte dat het lesgeven hem makkelijk afging en genoot ervan om zijn kennis over te brengen op studenten en atleten, mits ze net zo gemotiveerd zijn als hijzelf. En hij besloot naar de ALO te gaan, ook om z'n onderwijsbevoegdheid te verkrijgen. Lange tijd combineerde hij zijn baan in het onderwijs met het geven van trainingen.

Dat deed hij bij zijn eigen vereniging AAC. De KNAU vroeg hem ook al snel om de districts- en later de regionale trainingen te verzorgen, met name in de werpdisciplines. Hij raakte betrokken bij meerkampsters als Jolanda Keizer, Karin Ruckstuhl en Remona Fransen. Vetter verzorgde ook centrale trainingen voor de topselecties – en kwam daar tot de conclusie dat het eigenlijk zinloos is als je atleten maar af en toe een dagje onder je hoede hebt.

In 2006 kwam de ommekeer. Oud-collega Charles van Commenée creëerde als technisch directeur van NOC*NSF de mogelijkheid om tachtig fulltime coaches aan te stellen in de Nederlandse sport. De Atletiekunie kreeg een aantal van die plekken toegewezen en Vetter kon op Papendal aan de slag als bondstrainer voor de meerkamp. Met een contract dat minder zekerheid geeft dan een dienstverband in het onderwijs, maar het is de plek waar hij zich helemaal op zijn plaats voelt en waar hij momenteel onder meer Nadine Broersen, Pelle Rietveld en zijn dochter Anouk traint.

Wat Papendal te bieden heeft, is elders niet te vinden en ook niet te creëren, zo concludeert Vetter tien jaar later. Samen met een paar Amsterdamse collega's had hij daar weleens over gefilosofeerd: met een atletiekbaan, een krachthonk en een indoorhal moest je toch ver kunnen komen. Maar de voordelen van Papendal zitten niet alleen in de accommodatie. Vetter profiteert dagelijks van de samenwerking met zijn collega-trainers, heeft het bondsbureau dichtbij en kan een beroep doen op biomechanici en andere specialisten. In de afgelopen jaren is ook de medische en paramedische zorg rond de topselecties uitgebreid. "Als je dat allemaal thuis wilt organiseren, wens ik je oprecht veel succes. Maar ik denk dat het je niet zal lukken."

7 Topatletiek

» Paul Hover[1]

» Agnes Elling[1]
met medewerking van Marit Dopheide[1] en Arjen Davids[1]

Als meest prestigieuze en meest omvangrijke tak van sport op de Olympische Spelen, met in totaal 47 onderdelen, biedt de atletiek veel kansen op toonaangevend succes. Tegelijkertijd blijkt succes in de atletiek niet eenvoudig maakbaar. Wereldwijd is atletiek de meest verbreide tak van sport. Sydney 2000 waren wel de meest succesvolle Olympische Spelen voor Nederland met 25 medailles, maar zonder atletiekmedailles. In het nieuwe millennium is er geïnvesteerd in de Nederlandse topatletiek, maar dit leidde nog niet tot nieuw olympisch eremetaal. Wel waren de EK 2014 en de WK 2015 voor Nederland de meest succesvolle atletiekkampioenschappen in de historie, en waren Nederlandse atleten al succesrijk op de Paralympische Spelen 2012.

In dit hoofdstuk staan we eerst stil bij de vormgeving van topatletiek in Nederland (7.1) en bij de positie van Nederlandse atleten als 'statushouder' (7.2). Vervolgens presenteren we de prestaties van Nederlandse atleten, in termen van behaalde medailles en nabijheid tot de wereldtop (7.3 en 7.4). Aansluitend kijken we naar de interesse die deze prestaties opwekt bij de Nederlandse bevolking (7.5). We sluiten het hoofdstuk af met een korte conclusie (7.6).

7.1 De vormgeving van topatletiek in Nederland

Voor het behalen van internationaal aansprekende topprestaties in de sport is naast veel talent vooral veel trainingsarbeid nodig, onder leiding van vakbekwame coaches, op hoogwaardige trainings- en wedstrijdfaciliteiten, met alle bijbehorende medische, psychologische en voedingsondersteuning (o.a. Van Bottenburg et al., 1998; 2012). Professionalisering van sporters en coaches heeft in belangrijke mate bijgedragen aan een structurele verbetering van het prestatieniveau, in de sport in het algemeen en zeker ook in de atletiek. Vanaf 1994 werd het Fonds voor de Topsporter (onkostenvergoedingen topsporters) ingesteld, gevolgd door de stipendiumregeling sinds 2001 (maandelijkse uitkering voor levensonderhoud voor topsporters met een A-status) en het aanstellen van fulltime trainers sinds 2007.

Roep om professionalisering (1970-2000)

Aan het eind van de vorige eeuw was Nederland op Europees niveau zowel outdoor als indoor nog redelijk succesvol, maar op mondiaal niveau speelde ons land na de memorabele Olympische Spelen van 1948 tot 2000 een figurantenrol (zie ook hoofdstuk 2). Nederland was

nederland
SPAR
NED

bovendien over het algemeen succesvoller bij de jeugd dan in de seniorenatletiek. Atletieksuccessen van diverse andere Europese landen kwamen mede voort uit een sterkere clubstructuur met goede faciliteiten en professionele coaches (Finland en West-Duitsland), een sterke integratie binnen het onderwijs (Engeland en Frankrijk) en/of professionele beoefening binnen de politie en het leger (Italië en Spanje). Mede door een sterke opkomst van de atletiek in onder meer Afrikaanse landen en het Caraïbisch gebied groeide de internationale concurrentie (zie ook 7.3).

Tot begin 21ste eeuw kwam atletieksucces vooral voort uit de inzet van persoonlijke coaches en hun atleten, en ontstond het min of meer toevallig binnen een vereniging en/of vanuit een ouder-kind- of partnerrelatie, in een verder vaak weinig stimulerende omgeving. De atletiekbond functioneerde in die gevallen vooral als facilitator. Relaties met succesvolle atleet-trainercombinaties waren daarbij niet altijd positief. Een van de meest bekende voorbeelden is de spanningsvolle verhouding tussen de bond en sprintster Nelli Cooman met haar trainer Henk Kraaijenhof. Tijdens de WK van 1987 isoleerden Cooman en Kraaijenhof zich van de nationale ploeg vanwege door hen ervaren tegenwerking vanuit de bond.

Ambities vanuit de bond om internationaal aansprekende resultaten te (blijven) boeken waren er zeker. Er waren verschillende technisch directeuren (Herman Buuts, Arie Kauffman, Bert Paauw, Henk Kort) die in de jaren tachtig en negentig met uitspraken als “Het roer moet om” de noodzaak tot verandering benoemden. Dat gevoel dat het anders moest was er zeker na het prestatieve dieptepunt van de EK 1994 in Helsinki, waar de 25-hoofdige Nederlandse atletenploeg slechts twee finaleplaatsen wist te bereiken (Veldhuis, 1996). Er waren steeds opnieuw pogingen richting meer professionalisering, maar uiteindelijk ontbrak het aan geld en aan een breedgedragen topsportcultuur binnen de bond.

Van oudsher zijn in de atletiekwereld veel leraren LO actief die daarnaast zo veel mogelijk trainingsuren maakten met hun (top)atleten. Diverse trainers van topatleten werden in de jaren tachtig en negentig voor korte of langere tijd als parttime bondstrainer aangesteld, maar ze misten daar de benodigde faciliteiten en financiële ondersteuning om daadwerkelijk grotere stappen te kunnen zetten. Ze konden vaak niet veel meer dan tien extra trainingsdagen per jaar per onderdeel organiseren voor de beste atleten. Daarnaast gingen topatleten en hun trainers onder leiding van de bondstrainers onder meer op gezamenlijke internationale trainingsstages naar de Canarische eilanden om de samenwerking te bevorderen en werden af en toe buitenlandse toptrainers uitgenodigd voor clinics en kennisuitwisseling.

Niettemin hekelden zowel topsporters als -trainers de in 1995 door de bond aangestelde ‘prestatieadviseur’ (performance consultant) Kraaijenhof en de topsportcultuur binnen de bond in het laatste decennium van de vorige eeuw (Swiers, 1996; Veldhuis, 1996; 2000). Voormalig bondstrainer Frans Bosch zei daarover: “Wij worden beschouwd als hobbyisten, wij vormen geen serieus genomen beroepsgroep. Tekenend daarvoor is onze vergoeding. Tijdens de Europa Cup krijgen fysiotherapeuten 250 gulden dagvergoeding, wij 90.” (Veldhuis, 2000) De bond had wei-

nig mogelijkheden en toonde weinig durf en visie ten aanzien van topsport, waardoor de kloof met topatleten en hun trainers niet kleiner leek te worden. Totdat de KNAU kon meeliften op de door NOC*NSF ingezette professionalisering en centralisering van de topsport in Nederland.

Naar fulltime topatletiek op Papendal (2000-2008)

Na de voor Nederland zeer succesvolle Olympische Spelen in 2000 in Sydney, maar een nieuw dieptepunt voor de atletiek[2], formuleerde NOC*NSF (2001) de ambitie van een structurele mondiale toptienpositie voor Nederland, enkele jaren later overgenomen door de Rijksoverheid (Ministerie van VWS, 2005). De professionalisering van de topatletiek en talentontwikkeling, met een centrale rol vanuit de bond, stond daarin centraal. Intern bestond er de nodige weerstand, maar mede dankzij een positieve houding van directeur Van Haperen groeide het vertrouwen in en de steun richting de ingezette professionalisering van de topatletiek.

In 2001 investeerde de bond in topsport door het aanstellen van drie hoofdcoaches (Peter Verlooy - explosief; Honoré Hoedt - middellange afstand; en Gerard Nijboer - wegatletiek) en twee coördinatoren talentontwikkeling. Gezamenlijk zetten zij in op meer centrale regie vanuit de bond en betere samenwerking tussen topatleten en hun persoonlijke trainers. Bovenop de stipendium-/onkostenvergoeding vanuit NOC*NSF stelde de bond persoonlijke budgetten beschikbaar voor coaches, medische ondersteuning en internationale stages. Er werd een trainingskamp in Zuid-Afrika belegd om meer onderlinge samenwerking te bewerkstelligen en het nog bestaande wantrouwen om te buigen. Hoedt kreeg tevens financiële mogelijkheden om zijn ambitieuze topsportplan voor de midden- en langeafstandslopers – het Villa Mila[3]-plan – invulling te geven door toplopers en topcoaches op fulltime basis samen te laten werken, onder begeleiding van een uitgebreide medische staf en een aanpalend talentontwikkelingsprogramma. De centralisatie van de overige atletiekonderdelen kwam vanaf 2003 in een stroomversnelling toen Verlooy op de vraag van technisch directeur van NOC*NSF Joop Alberda, waarom er geen atleten op Papendal rondliepen, antwoordde dat deze zouden komen wanneer er goede atletiekvoorzieningen zouden zijn – zoals een indoorlocatie. Met Charles van Commenée als Alberda's opvolger bij NOC*NSF in 2004 kreeg de ombouw van de atletiekfaciliteiten op Papendal tot nationaal trainingscentrum gestalte. Een jaar later verhuisde het bondsbureau naar Papendal en startten vijf fulltime trainingsprogramma's onder leiding van fulltime bondscoaches (MiLa, meerkamp, werpen, sprint en polshoog).[4]

Genoemde ontwikkelingen pasten in het bredere masterplan talentontwikkeling van NOC*NSF (2006) rondom de vier Centra voor Topsport en Onderwijs (Papendal, Amsterdam, Eindhoven en Heerenveen) en waren een voorloper op het in 2007 ingestelde programma Coaches aan de Top door NOC*NSF. Met subsidie van het Ministerie van VWS werden 67 (bijna) fulltime (talent)coaches aangesteld, van wie acht in de atletiek (Reijgersberg & Elling, 2011). Naast de integratie van talentontwikkelingsprogramma's binnen het NTC kreeg ook de integratie van de paralympische atletiek steeds meer gestalte. In 2009 werd een fulltime bondscoach paralympische atletiek (meerkamp) aangesteld.

Investeren in kennis en innovatie (2008-2012)

Met het creëren van fulltime programma's voor alle atletiekonderdelen ontstond ook meer ruimte voor sportwetenschappelijke ondersteuning en technologische innovaties. Daarnaast kwam er meer aandacht voor maatgerichte afstemming met voedingsdeskundigen en sportpsychologische begeleiding. In deze periode vormde vooral ook de toegenomen onderlinge kennisuitwisseling tussen (inter)nationale topcoaches op verschillende niveaus – onderdeelspecifiek, atletiekspecifiek en sportoverstijgend – een belangrijke vorm van prestatie-innovatie. Diverse internationale atletiekcoaches en experts werden naar Papendal gehaald om het kennisniveau te verhogen.[5] Het inzetten op het binnenhalen van kennis en expertise uit het buitenland geeft aan dat Nederland in de meeste vormen van prestatie-innovatie in de atletiek internationaal gezien niet vooroploopt. Uitzondering daarop in de laatste jaren is de meerkamp. Met de unieke gouden en zilveren sprintprestaties op de WK 2015, twee jaar na haar bronzen plak op de meerkamp, liet Dafne Schippers zien dat op de koningsnummers van de atletiek een brede meerkampopleiding tot internationaal (sprint)succes kan leiden.

Focusbeleid (2012-2016)

De laatste jaren is de financiering van de Atletiekunie drastisch teruggelopen als gevolg van het focusbeleid van sportkoepel NOC*NSF voor de olympische cyclus 2013-2016 (NOC*NSF, 2012) en van financiële krimp in het totale topsportbudget (Van den Brink, 2013; Stouwdam, 2013).[6] Vanuit de koepel werden alleen nog de fulltime topsportprogramma's meerkamp, sprint en paralympische atletiek gefinancierd. Een herijking op de topsportprogramma's was noodzakelijk. Het aantal fulltime bondscoaches moest noodgedwongen worden teruggebracht. Daarmee sneuvelden enkele kleinere programma's (horden, polshoog). Sommige werden in versoberde vorm vanuit eigen middelen voortgezet (MiLa, werpen). Mede door de toenemende successen kwam weer extra financiering beschikbaar voor het MiLa-programma en een aantal individuele atleten (werpen), maar door de financiële krimp kon minder geïnvesteerd worden in het vanaf 2005 opgebouwde doorlopende talentontwikkelingsbeleid van clubs, via regio's naar het NTC op Papendal. Niettemin ontstonden, mede onder regie van de bond en deels met gemeentelijke en/of provinciale financiering, nieuwe regionale samenwerkingsverbanden gericht op talenterkenning, -ontwikkeling en topatletiek (Regionale Trainings Centra, zie ook hoofdstuk 6).

De Atletiekunie streeft ernaar om het trainingscentrum voor de atletiek op het CTO Papendal één van de toptrainingscentra van de wereld te maken. Verbetering van de trainingsfaciliteiten, een fulltime bezetting van de medische staf, intensivering van sportwetenschappelijke ondersteuning en de komst van de Amerikaanse topcoach Rana Reider in 2015, die diverse Nederlandse en internationale topatleten begeleidt, zijn hiervoor belangrijke ingrediënten. Tevens werd voor Rio 2016 fors ingezet op hoogte-/warmtestages om in het voorbereidende winterseizoen onder ideale omstandigheden te kunnen trainen.

Doping

Naast geoorloofde vormen, bestaan er in de topsport ook verboden vormen van prestatiebevordering, namelijk het gebruik van middelen die op de dopinglijst staan van het Wereld Anti-Doping Agentschap (WADA). Internationaal is de atletiek naast het wielrennen een van de meest 'besmette' takken van sport. Het dopingsysteem uit de voormalige DDR – het zogeheten Staatsplan 14.25 (zie bijv. Bos, 1998; Veldhuis, 2009) – maakte ten tijde van de Koude Oorlog vooral veel Oost-Duitse atletes ongenaakbaar. De afgelopen jaren werden ook talloze atleten op onder andere de sprint (veel Noord-Amerikanen en Jamaicanen), de lange afstanden (veel Kenianen) en de werpnummers (veel Oost-Europeanen en Russen) geschorst. Dat leverde Nederland achteraf diverse extra medailles op (Rutger Smith brons EK 2006 en brons WK 2007 bij het kogelstoten en Hilda Kibet brons EK 2010 op de 10.000 meter).

Vóór de WK van 2015 in Peking openbaarden Engelse en Duitse journalisten in *The Sunday Times* en op het Duitse ARD/WDR cijfers van verdachte bloedwaarden van meer dan 12.000 tests die waren afgenomen bij ruim 5.000 atleten tussen 2001 en 2012. Eind 2015 schorste de internationale atletiekbond IAAF de Russische bond vanwege zijn dopingprogramma, dat door de staat ondersteund werd, met medeweten van voormalig IAAF-bestuurders.

Van de Nederlandse atleten werden kogelstoter Erik de Bruin, steeple-loper Simon Vroemen, middenlangeafstandsloopster Adriënne Herzog en polsstokhoogspringer Rutger Koppelaar geschorst vanwege positieve dopingtesten. Onlangs gaf discuswerpster en winnares van olympisch goud in 1984 Ria Stalman toe dat zij tijdens haar carrière ook doping gebruikte. In 2016 start de Atletiekunie met het project 'Atletiek, Gewoon schoon'. Dit is een onderdeel van het project 'Samen voor een schone sport', waarin de bond participeert met onder andere de KNVB, KNBB, Fit!vak, Dopingautoriteit en NOC*NSF. Het project moet zorgen voor meer bewustwording, kennis en informatie over voedingssupplementen, medicijngebruik, dopingcontroles en de bijbehorende procedures en regelgeving, en moet ertoe bijdragen dat alle betrokkenen (sporters, ouders, coaches, bestuurders, managers) over de juiste informatie beschikken en zich bewust zijn van hun rol en verantwoordelijkheden.

7.2 Topsporters

Doel van het topsportbeleid is om talentvolle atleten de kans te bieden om topatletiek te bedrijven en daarin te wedijveren om records en medailles. In Nederland zijn door NOC*NSF in samenwerking met sportbonden topsportprofielen ontwikkeld. Topsporters kunnen een A-, B- of HP-status krijgen, waarbij een A-status het hoogste niveau is, dat aangeeft dat deze topsporters tot de mondiale top acht behoren.[7] In 2015 telde Nederland 44 atletiekbeoefenaren met een topsportstatus in de atletiek: 31 met een A-status, 3 met een HP-status en 10

met een B-status (tabel 7.1). Bijna de helft (45%) van de 44 atleten met een topsportstatus is man. Dat aandeel is ongeveer even hoog als onder alle 712 sporters met een topsportstatus in Nederland (47%). Om het aantal A-, HP- en B-statussen in de atletiek in perspectief te kunnen plaatsen is het aandeel van atletiek binnen alle sportbonden berekend.[8] Zes procent van alle erkende topsporters is verbonden aan de Atletiekunie. Wanneer de grootte van de gehele bond als referentie wordt genomen, is dat relatief veel: de Atletiekunie is immers goed voor drie procent van de georganiseerde en bij NOC*NSF aangesloten sporters (zie hoofdstuk 3).

Tabel 7.1 Sporters met een A-, HP- en B-status in 2015, in absolute aantallen en procenten

	Alle sportbonden	Atletiekunie	
	absoluut	absoluut	%
A-status	559	31	6
HP-status	17	3	18
B-status	136	10	7
Totaal	712	44	6

Bron: NOC*NSF Talentmonitorsysteem/Nationaal Talent Volgsysteem, bewerking Mulier Instituut.

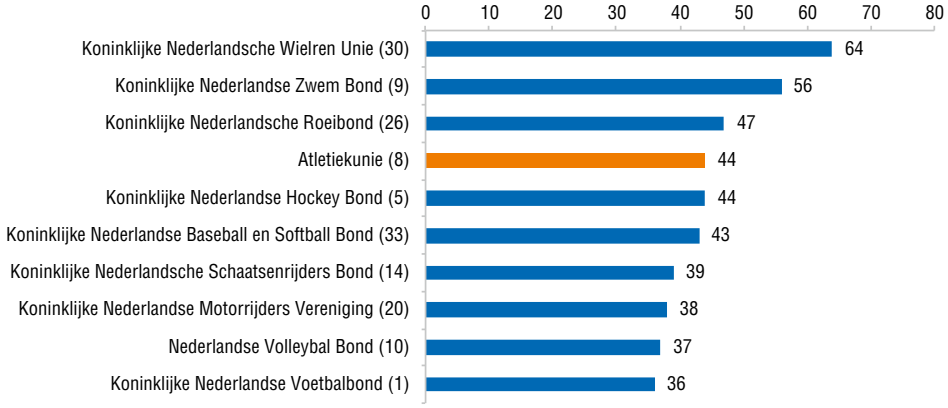
Met het Nationaal Trainings Centrum voor atletiek op Papendal is het verrassend dat de meeste atleten met een topsportstatus niet in Gelderland (9), maar in Zuid-Holland (13) actief zijn. Tachtig procent van de atleten is actief in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Gelderland en Noord-Brabant, de overige provincies herbergen geen of hooguit een enkele topatleet; iets wat voor de meeste overige takken van sport niet anders is.

Topsporters atletiek in perspectief

Hoe verhoudt het aantal door NOC*NSF erkende topsporters van de Atletiekunie zich tot het aantal van andere sportbonden? In de top tien van sportbonden met het hoogste aantal erkende topsporters neemt de Atletiekunie met 44 statushouders een vierde positie in (figuur 7.1). De Koninklijke Nederlandsche Wielren Unie (KNWU), de Koninklijke Nederlandse Zwembond (KNZB) en de Koninklijke Nederlandsche Roeibond kennen de meeste topsporters. Het aantal topsporters van de KNWU springt in het oog omdat die bond niet tot de grootste van het land behoort (er zijn 29 bonden met meer leden), maar wel het hoogste aantal erkende topsporters telt.

Figuur 7.1 Top 10 bonden met topsporters met een A-, HP- en B-status in 2015, in absolute aantallen en rang[a]

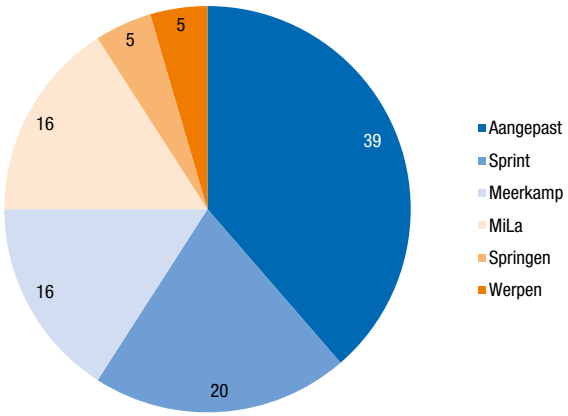

a Van de KNVB zijn alleen vrouwelijke topsporters met een erkende status opgenomen.
Bron: NOC*NSF Talentmonitorsysteem/Nationaal Talent Volgsysteem, bewerking Mulier Instituut.

Topsporters naar atletiekonderdelen

Het grootste aandeel (39 procent) van de 44 topsporters binnen de atletiek betreft aangepast sporten (17 individuen) (figuur 7.2). Over alle sportbonden tezamen genomen is 39 procent veel. Een ruime meerderheid van de sportbonden kent geen aangepaste topsporters. Van de sportbonden die wel aangepaste sporters hebben ligt het aandeel van de Atletiekunie rond het gemiddelde. Verder is twintig procent van de topsporters sprinter (9 individuen), zestien procent meerkamper (7 individuen) en eveneens zestien procent middellangeafstandsloper (7 individuen). Springers (2) en werpers (2) zijn er relatief weinig. Er zijn eind 2015 geen statustopsporters die horden lopen.

Figuur 7.2 Leden Atletiekunie met A-, HP- en B-status naar onderdelen in 2015, in procenten

Bron: NOC*NSF Talentmonitorsysteem/Nationaal Talent Volgsysteem, bewerking Mulier Instituut.

7.3 Prestatieontwikkeling: medailles

We hebben gezien dat er de afgelopen jaren meer structureel is geïnvesteerd in topatletiek. Vraag is of we die investeringen ook terugzien in prestaties van Nederlandse atleten op internationale toernooien.

Mondialisering van de atletiek

Het is niet mogelijk om een directe relatie te leggen tussen de investeringen in het topsportklimaat (toptrainers, topaccommodaties, topfaciliteiten) en prestaties in termen van medailles en records. Een reden daarvoor is dat de concurrentie ook niet stilstaat, zeker in de atletiek. In de afgelopen decennia is de sport gemondialiseerd, zo ook de atletiek. Aan de eerste WK atle-

tiek namen 153 landen deel, in 2015 waren dat er 205 (tabel 7.2). Ook het aantal onderdelen en daarmee het aantal te winnen medailles nam in die periode toe, maar deze stijging was minder groot (13%) vergeleken met de stijging in deelnemende landen (30%). Werden er in 1983 nog door 25 landen medailles gewonnen, in 1995 was dat al gestegen naar 43. Daarmee nam ook het gemiddelde aantal gewonnen medailles per land af. Het aandeel van de top drie presterende landen daalde van 57 procent in 1983 naar 32 procent in 2015.

Tabel 7.2 Deelnemende landen en prestaties bij WK's atletiek, in aantallen en procenten

Jaar	Stad	Aantal landen	Aantal atleten	Aantal medail-les	Aantal landen met medaille	Gemiddeld aantal me-dailles per land	% medailles van top 3 landen	Positie Nederland klassement
1983	Helsinki	153	1.333	123	25	4,9	57	15
1987	Rome	156	1.419	129	27	4,8	59	-
1991	Tokio	162	1.491	129	29	4,4	56	21
1993	Stuttgart	187	1.630	133	36	3,7	37	29
1995	Göteborg	190	1.755	132	43	3,1	24	-
1997	Athene	197	1.785	132	40	3,3	25	-
1999	Sevilla	200	1.750	139	42	3,3	30	-
2001	Edmonton	189	1.677	139	42	3,3	28	-
2003	Parijs	198	1.679	138	43	3,2	31	40
2005	Helsinki	191	1.688	141	40	3,5	37	13
2007	Osaka	197	1.800	141	48	2,9	38	36
2009	Berlijn	200	1.895	141	37	3,8	33	-
2011	Daegu	199	1.742	141	41	3,4	44	-
2013	Moskou	203	1.784	142	38	3,7	36	24
2015	Peking	205	1.771	144	43	3,3	32	12

Bron: Atletiekunie, bewerking Mulier Instituut.

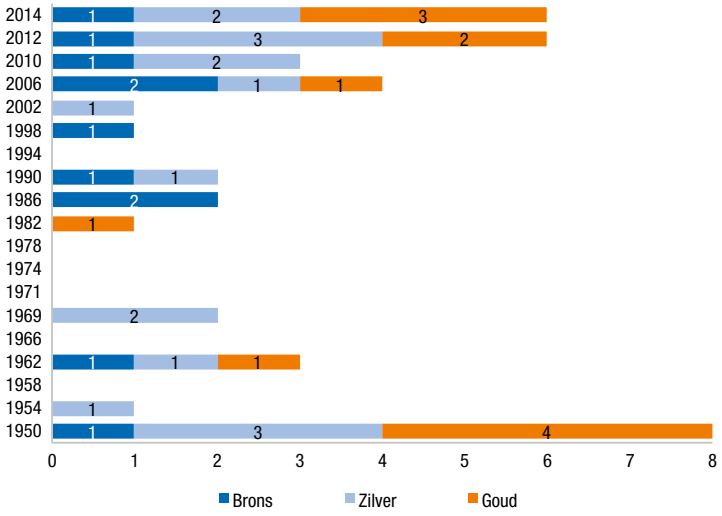
Terwijl Nederland in 1983 met één zilveren medaille nog de vijftiende positie behaalde in het medailleklassement, kon ons land daarna de grotere concurrentie lange tijd niet bijbenen. Een top-tienpositie kwam pas weer in beeld met de eerste gouden WK-medaille in 2005 (dertiende plaats).

Nederlandse medailles

In de volgende drie figuren staat de ontwikkeling weergegeven van de prestaties van Nederlandse atleten tijdens de Europese kampioenschappen outdoor (vanaf 1950), de wereldkampioenschappen outdoor (sinds de eerste WK in 1983) en de Olympische Spelen (sinds 1948).

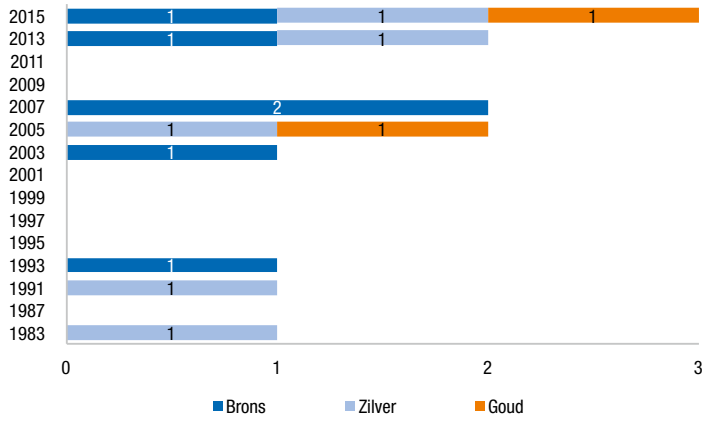
In totaal haalden de Nederlandse atleten sinds de Tweede Wereldoorlog 64 maal eremetaal op EK's en WK's (outdoor) en op Olympische Spelen. Die 'buit' is ongeveer gelijk verdeeld tussen de mannen en de vrouwen (31 om 33). In de jaren zestig en zeventig was de oogst het magerst (resp. 4 en 2 medailles) en magerder bovendien dan in de eerste twaalf jaar na de Tweede Wereldoorlog (16 medailles, met dank uiteraard aan 'FBK'). In de twee decennia van sterke mondialisering daarna (zie hiervoor) werd het Europese erepodium nog regelmatig behaald, maar bleef WK-deelname veelal zonder medailleresultaat. In totaal werden zowel in de jaren tachtig als in de jaren negentig zes podiumplaatsen behaald. Sinds de eeuwwisseling zien we een stijgende lijn, met tien medailles in het eerste decennium en twintig in de eerste vijf jaar van het tweede decennium. Olympische medailles zijn na 1948 echter (vooralsnog) uitzonderingen gebleven.

Figuur 7.3 Door Nederlanders behaalde EK-medailles (outdoor), 1950-2014, in aantallen[a]

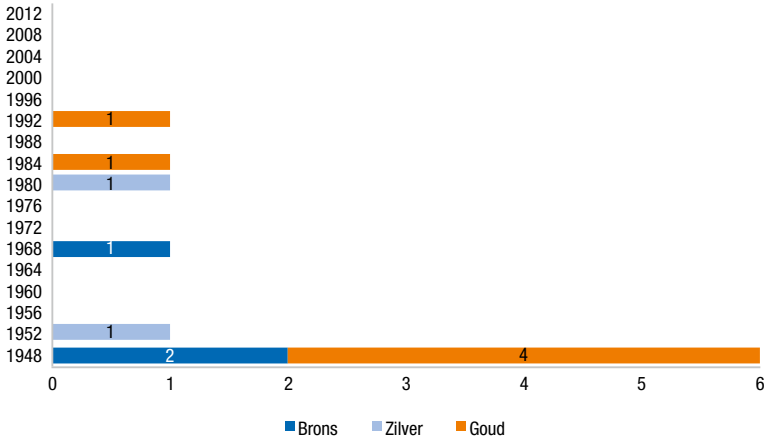
a Zie bijlage 7.1 voor een overzicht van alle medaillewinnaars.

Figuur 7.4 Door Nederlanders behaalde WK-medailles (outdoor), 1983-2015, in aantallen[a]

a Zie bijlage 7.1 voor een overzicht van alle medaillewinnaars.

Figuur 7.5 Door Nederlanders behaalde olympische medailles, 1948-2012, in aantallen[a]

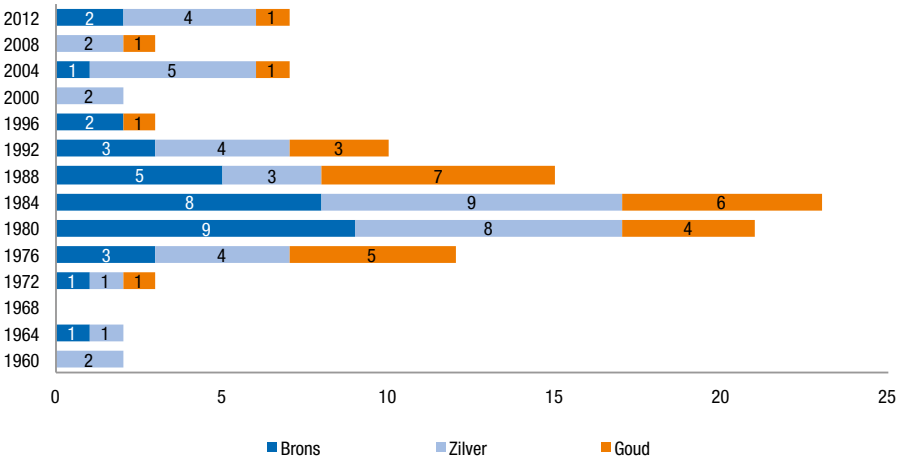
a Zie bijlage 7.1 voor een overzicht van alle medaillewinnaars.

Met name op de sprint (100m/200m/4x100m) en middellange afstanden (800m/1500m) zijn Nederlandse mannen en vrouwen in meerdere decennia succesvol geweest op het hoogste internationale atletiektoneel. Daarna volgen de marathon, werpen (discus en kogel) en verspringen als redelijk succesvolle onderdelen voor Nederland, en behaalden individuele atleten in onder meer lange afstanden op de baan (3000m/5000m/10.000m), meerkamp, polsstokhoogspringen, steeplechase en horden medailles. Het erepodium werd nog nooit op het hoogste niveau (outdoor) bereikt bij hoogspringen, hink-stap-springen, 400 meter horden en kogelslingeren.

Nederlandse medailles atleten met beperkingen

Voor de aansprekende medailles behaald door Nederlandse atleten met een beperking zijn hierna de prestaties tijdens de Paralympische Spelen (figuur 7.6), WK's (figuur 7.7) en EK's (figuur 7.8) in beeld gebracht. De meeste medailles werden door Nederlandse paralympiërs in de jaren tachtig behaald. De 23 medailles in 1984, waarvan zes gouden van Ans Bouwmeester, zijn het (voorlopige) hoogtepunt. Na een dip in de jaren rond het millennium weten de Nederlandse paralympiërs het tij weer enigszins te keren. Daarbij moet overigens wel vermeld worden dat vergelijking door de tijd bij de paralympische atletiek lastiger is, omdat behalve de mondialisering net als bij de reguliere atletiek ook grotere aanpassingen plaatsvonden in de beoefende onderdelen en de indeling van classificaties op basis van verschillende beperkingen.[9]

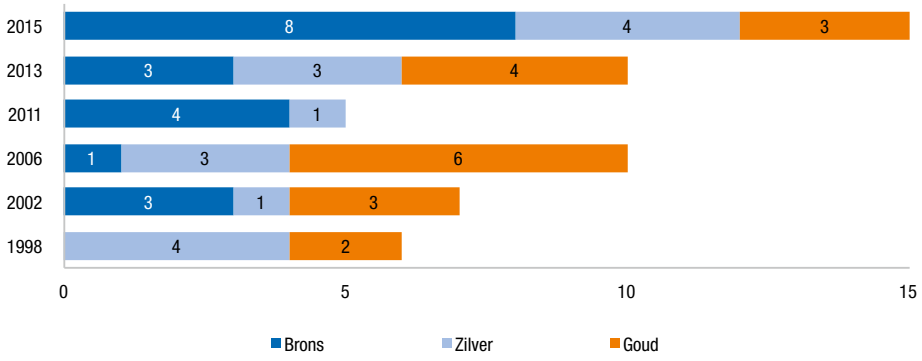
Figuur 7.6 Door Nederlanders behaalde paralympische medailles, 1960-2012, in aantallen[a]

a Zie bijlage 7.1 voor een overzicht van alle medaillewinnaars.

De WK atletiek voor gehandicapten werden aanvankelijk elke vier jaar georganiseerd, maar sinds 2011 tweejaarlijks. Net als bij de topatleten zonder beperkingen zien we bij de gehandicapte topatleten dat het aantal behaalde WK-medailles de laatste jaren toeneemt. In 2015 werden de meeste WK-medailles ooit in de wacht gesleept (15, waarvan 3 gouden).

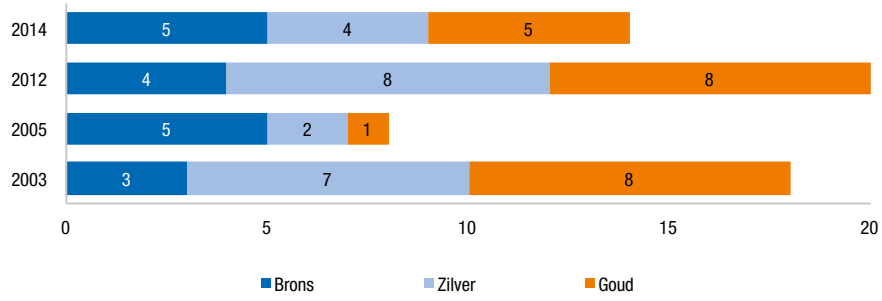
Figuur 7.7 Door Nederlanders behaalde medailles bij WK gehandicapten, 1998-2015, in aantallen[a]

a Zie bijlage 7.1 voor een overzicht van alle medaillewinnaars.

De EK atletiek voor gehandicapten zijn vier keer georganiseerd, in 2003, 2005, 2012 en 2014. De eerste en derde EK vonden in Nederland plaats, in Assen en in het Groningse Stadskanaal. In tegenstelling tot bij atleten zonder beperkingen loopt de medailleoogst de laatste editie met zes medailles terug ten opzichte van de editie in 2012.

Figuur 7.8 Door Nederlanders behaalde medailles bij EK gehandicapten, 2003-2014, in aantallen[a]

a Zie bijlage 7.1 voor een overzicht van alle medaillewinnaars.

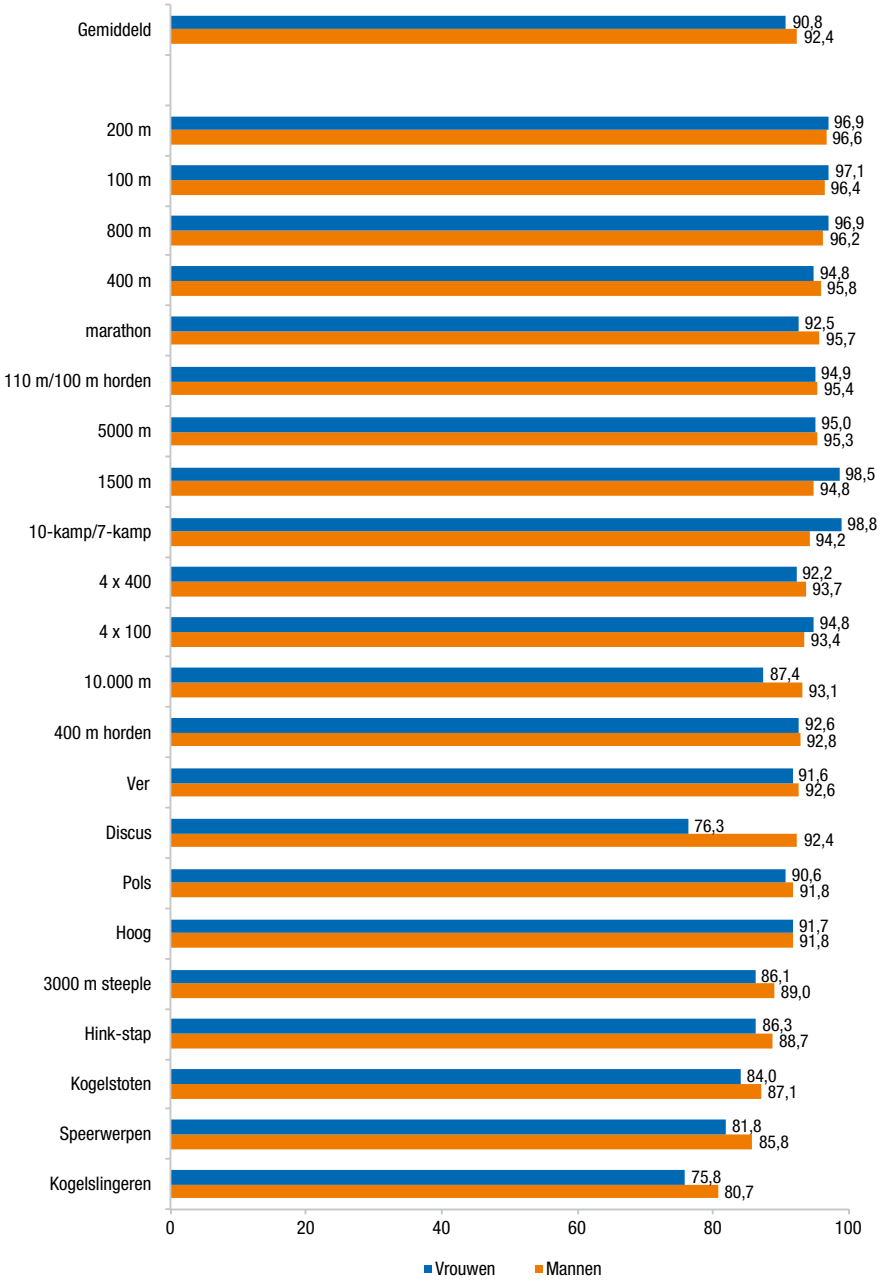

7.4 Prestatieontwikkeling: records

Het aantal behaalde Nederlandse medailles bij atletiekonderdelen tijdens internationale kampioenschappen en de Olympische Spelen geeft een beeld van het niveau van de Nederlandse atletiek ten opzichte van de internationale concurrentie. Wat hierbij niet goed tot uiting komt is het verschil, in seconden of meters, tussen de Nederlandse top en de internationale top over de gehele breedte van de atletiek. Omdat dit inzicht cruciaal is voor structurele prestatieverbetering monitort de Atletiekunie deze ontwikkelingen voor mannen en vrouwen voor alle olympische onderdelen (figuur 7.9).[10]

Met de prestaties van de absolute wereldtop gesteld op honderd procent, zien we dat gemiddeld, over alle onderdelen, de mannen (92,4%) in 2015 iets meer dan de vrouwen (90,8%) aansluiting hebben bij de wereldtop (figuur 7.9). Op 16 van de 22 onderdelen zitten mannen ook dichter tegen de wereldtop aan dan vrouwen; bij 6 onderdelen is de situatie andersom. Sinds 2009 hebben de Nederlandse vrouwen het gat met de internationale top echter meer verkleind dan de Nederlandse mannen (voor een ontwikkeling in de tijd, zie bijlage 7.2 – score vrouwen van 88,5 in 2009 naar 90,8 in 2015, score mannen van 91,6 in 2009 naar 92,4 in 2015). Daarnaast hebben Nederlandse vrouwelijke atleten de afgelopen jaren vaker het erepodium behaald dan mannen. Ook in andere sporten zijn Nederlandse vrouwen, vooral sinds de Olympische Spelen in Sydney 2000, veelal succesvoller dan Nederlandse mannen (Elling, 2015).

Figuur 7.9 Prestaties top 3 van Nederland ten opzichte van top 8 van de wereld in 2015, mannen en vrouwen (procentuele verschil, top 8 wereld is 100%)

Bron: Atletiekunie, bewerking Mulier Instituut.

De aansluiting van de Nederlandse atleten bij de wereldtop is het grootst bij de korte sprintnummers (100m/200m; o.a. Churandy Martina, Patrick van Luijk, Dafne Schippers, Jamile Samuel), gevolgd door de 800 en 400 meter. Nederlandse vrouwen behoren op de meerkamp (o.a. Nadine Broersen) en de 1500 meter (o.a. Sifan Hassan) in 2015 tot de absolute wereldtop. Ook bij de marathon, overige (midden)lange afstanden op de baan (1500m, 5000m, 10.000m), meerkamp, horden (100m/400m), estafettes (100m/400m), verspringen en (polsstok)hoogspringen ligt het nationale prestatieniveau bij zowel mannnen als vrouwen boven de negentig procent. Dat betekent dat er ook op onderdelen waar Nederland in het verleden nog niet of nauwelijks internationaal succesvol was en er geen voltijds programma bestaat, zoals op de 400 meter (horden) of de 100 meter/110 meter horden, wel degelijk potentiële medaillekansen liggen voor de toekomst.

Het grootste prestatieverschil tussen de Nederlandse top en de internationale top bestaat bij kogelslingeren en speerwerpen, onderdelen waarop Nederlandse atleten ook in het verleden nog nooit succesvol waren. Opvallend is ook de relatief geringe internationale aansluiting op de werpnummers kogel en discus, vooral bij de vrouwen. Op onderdeelniveau zijn de Nederlandse mannen bij kogelstoten en discuswerpen de wereldtop tussen 2009 en 2015 dichter genaderd en is bij hoogspringen, polsstokhoogspringen en 4 x 100 meter die afstand vergroot (zie bijlage 7.2). De Nederlandse vrouwen hebben tussen 2009 en 2015 internationaal met name progressie geboekt op de 100 meter en de zevenkamp. Daarentegen is de achterstand van Nederland op de wereldtop bij discuswerpen en de 3000 meter steeplechase vergroot (zie bijlage 7.2).

Nederlandse records

Prestatieontwikkelingen in relatie tot de wereldtop zijn belangrijk om te monitoren voor beleid. Voor het algemene publiek en atleten zelf zijn naast medailles vaak vooral hun eigen (nationale) records aansprekende marcatiepunten. In bijlage 7.3 staat de ontwikkeling van Nederlandse records voor de belangrijkste olympische onderdelen weergegeven, met uitzondering van de estafettes. Vergelijkbaar met de ontwikkelingen in de afgelopen jaren zien we dat ook over een langere periode vrouwen vaker records verbreken dan mannen, wat onder meer samenhangt met het gegeven dat zij pas later officieel aan bepaalde disciplines deel mochten nemen (zoals de marathon, 3000 meter steeple, polsstokhoogspringen en kogelslingeren). Maar sterke recordontwikkelingen – zeker op de sterk ontwikkelde sprintnummers zoals de 100 en 200 meter – kunnen ook samenhangen met uitzonderlijke talenten (Dafne Schippers) of met dopinggebruik (discuswerpen vrouwen). Op de korte sprintnummers 100 en 200 meter verbeterden de afgelopen decennia vooral de mannen records en vergrootten zij juist de afstand tot de vrouwen.

Het oudste individuele Nederlands record op een olympische discipline is dat op de 400 meter horden voor mannen: dat staat met 48,44 sinds 1979 op naam van Harry Schulting.[11] Marjan Olyslager is bij de vrouwen houdster van het langst staande Nederlandse record - 12,77

op de 100 meter horden in 1989.[12] Andere records die al meer dan twintig jaar staan zijn dat van Ellen van Langen op de 800 meter (1.55,54 uit 1992, gelopen bij de Olympische Spelen) en dat van Erik de Bruin op de kogel (68,12 meter, uit 1991). Het Nederlands uurrecord bij de mannen is nog steeds in handen van Jos Hermens (20.944 meter, uit 1976). Rob Druppers is met zijn 1.43,56 van 1985 nog altijd tweede op de ranglijst van mannen op de 800 meter – 0,11 seconden achter recordhouder Bram Som.[13]

7.5 Media-aandacht

Hoe kijkt de Nederlandse bevolking aan tegen deze prestaties? Mogen de successen (en de pogingen daartoe) rekenen op een brede publieke belangstelling? Ogenschijnlijk is dat wel het geval. Bij een vraag waar bij voorkeur in geïnvesteerd zou moeten worden als het de topsport betreft, blijken atletiek en zwemmen op een gedeelde eerste plaats te komen (21%), gevolgd door schaatsen (15%) en turnen (12%) (Van Bottenburg et al., 2016). De Nederlandse bevolking ondersteunt daarmee de investering in atletiek als een van de 'mondiaal toonaangevende sporten', ook al behaalde Nederland daar in de afgelopen decennia vergeleken met zwemmen en schaatsen relatief weinig eremetaal.

Atletiek op televisie: zendtijd

Qua zendtijd op televisie oogt de aandacht voor atletiek minder indrukwekkend. In 2012, het jaar waarin de meest recente Zomerspelen werden georganiseerd, werd er op de nationale televisie 65 uur aan atletiek besteed (tabel 7.3). Dat is 3,1 procent van de totale zendtijd die

besteed werd aan sport. Ofschoon de zendtijd van atletiek fluctueert van jaar tot jaar, waren er in de periode 2012-2014 in elk jaar zeven sporttakken die goed waren voor meer zendtijd. In 2014 waren dat: voetbal 767 uur, darts 233 uur, autosport 221 uur, wielrennen 193 uur, schaatsen 144 uur, tennis 87 uur en hockey 58 uur. De aandacht voor schaatsen en hockey is er vooral dankzij de Nederlandse deelname; voor de andere sporten geldt dat die aandacht minder afhankelijk is van de deelname van Nederlanders.

Tabel 7.3 Zendtijd atletiek en hardlopen op de Nederlandse televisie (publieke en commerciële zenders, exclusief betaalzenders), 1991-2014, in uren, procenten en rangorde

	Uren	Aandeel totale zendtijd sport (%)	Rang t.o.v. alle sporten
1991[a]	48	9,9	n.b.
2000[a]	34	1,8	8
2001[a]	36	2,1	6
2012	65	3,1	8
2013	43	2,3	8
2014	37	1,7	8

a De jaren 1991, 2000 en 2001 kunnen niet geheel vergeleken worden met de andere jaren vanwege andere meetmethoden. Tevens is 1991 niet te vergelijken met 2000 en 2001.

Bron: Monitor Sport en Televisie NOC*NSF, Van der Meulen (2003), bewerking Mulier Instituut.

Atletiek en hardlopen op televisie: kijktijd

Hoeveel van de hiervóór geschetste zendtijd besteed aan atletiek wordt er daadwerkelijk bekeken? Niet alleen wat zendtijd betreft, ook bij de kijktijd is er een olympisch effect te ontwaren. In 2012 werd er 43 miljoen uur atletiek gevolgd door de Nederlandse bevolking, wat gelijkstaat aan 2,8 procent van de totale kijktijd besteed aan sport (tabel 7.4). In de twee jaar na Londen 2012 kromp de kijktijd tot 18 miljoen en 14 miljoen uur (1,8% en 0,8% van de kijktijd). Met die kijktijd neemt de atletiek in 2012 en 2013 een zesde positie in en in 2014 een veertiende plaats. Ook voor de kijktijd geldt dat koning voetbal van zich doet spreken (kijktijd: 985 miljoen uur in 2014) en de interesse in atletiek doet verbleken. In 2014, het jaar van de Winterspelen in Sotsji, is de mediaconsumptie van shorttrack, snowboarden en ijshockey hoger dan die van atletiek.

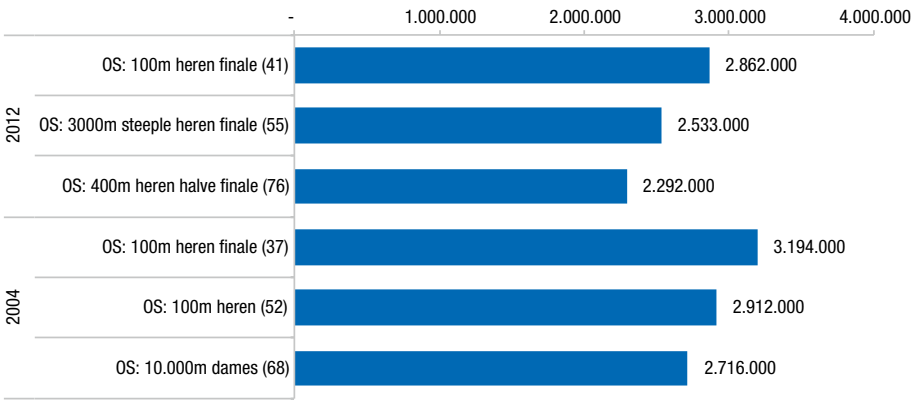
Tabel 7.4 Kijktijd atletiek en hardlopen op de Nederlandse televisie (publieke en commerciële zenders, exclusief betaalzenders), 1991-2014, in uren x 1 miljoen, procenten en rangorde

	Uren	Aandeel totale kijktijd sport (%)	Rang t.o.v. alle sporten
1991[a]	n.b.	4,9	n.b.
2000[a]	n.b.	1,7	6
2001[a]	n.b.	1,1	7
2012	43	2,8	6
2013	18	1,8	6
2014	14	0,8	14

a De jaren 1991, 2000 en 2001 kunnen niet geheel vergeleken worden met de andere jaren vanwege andere meetmethoden. Tevens is 1991 niet te vergelijken met 2000 en 2001.
Bron: Monitor Sport en Televisie NOC*NSF, Van der Meulen (2003), bewerking Mulier Instituut.

In de top honderd van best bekeken televisieprogramma's in de periode 2003-2015 komt atletiek voor in 2004, 2012 en 2013. In 2004 en 2012 zijn het de Olympische Spelen die atletiek opstuwen naar de top honderd, waarbij het opvalt dat atletiek in 2008 (Spelen in Peking) ontbreekt in de top honderd. Het best bekeken atletiekprogramma in de olympische jaren 2004 en 2012 betrof het koningsnummer, namelijk de 100 meter voor heren (figuur 7.10). In 2012 trok dat onderdeel (met Churandy Martina in de finale) 2,9 miljoen Nederlanders voor de buis en in 2004 nog 3,2 miljoen. Lornah Kiplagat nam in 2004 deel aan de finale van de 10.000 meter bij de vrouwen (op twee na best bekeken atletiekprogramma in 2004). In beide jaren waren het wedstrijden van het Nederlands mannenvoetbalelftal tijdens het EK die van alle programma's in dat jaar het best bekeken werden.[14] In 2013 stond de finale van de 100 meter voor mannen tijdens de WK met 2,2 miljoen kijkers op de 56ste positie van de kiijkcijfers top honderd van dat jaar.

Figuur 7.10 Meest bekeken atletiekprogramma's op televisie door Nederlanders van 6 jaar en ouder in 2004 en 2012, in aantal kijkers (tussen haakjes op y-as de positie van het programma in de ranking van meest bekeken programma's)

Bron: Stichting KijkOnderzoek, bewerking Mulier Instituut.

Tijdschriften

Naar (top)atletiek wordt niet alleen door een groot publiek gekeken, er wordt ook over gelezen in kranten, boeken, tijdschriften en op internet. Het atletiek- en hardlooptijdschrift met het grootste bereik in Nederland (en Vlaanderen) is *Runner's World*, een vak- en lifestyleblad dat maandelijks verschijnt. Volgens WPG Media (2016) was het gemiddeld bereik in 2015 133.000 lezers met een totaal verspreide oplage van bijna 43.000 exemplaren (waarvan bijna 39.000 gerichte oplage). In 1999 was *Runners's World* nog goed voor een kernoplage van 23.000 (Van der Meulen, 2003). *Runner's World* won recentelijk een Mercur 2015, een belangrijke onderscheiding op de bladenmarkt, en werd daarmee tot tijdschrift van het jaar gekroond.

Losse Veter is een ander Nederlands tijdschrift/website voor hardlopers. Het blad verschijnt zesmaal per jaar. Het blad zag in 2014 het levenslicht, met naar eigen zeggen bij de opstart een oplage van 15.000 stuks, en is doorgegroeid tot een oplage van 20.000 begin 2016.

In de competitieve (sport)bladenmarkt zitten niet alle oplagecijfers van sporttijdschriften in de lift. Zo is de oplage van *Voetbal International* teruggelopen van 187.000 in 1999 naar momenteel 106.000 (2013). De krimp van de *VI*-oplage heeft mogelijk te maken met de toegenomen concurrentie van bladen als *Staantribune* (accent op voetbalcultuur) en het 'literair voetbaltijdschrift' *Hard Gras*.

ederland
SPAR
KUPERS
PRAHA 2015

Atletiek- en hardloopboeken

De afgelopen jaren groeide niet alleen de sportmediaconsumptie waar het gaat om het kijken naar sport op televisie, maar nam – ingaand tegen alle dalende ontwikkelingen in leesgedrag in het algemeen – ook de populariteit van sport(auto)biografieën een sterke vlucht. Atletiekbiografieën zijn er echter nog niet veel. Van alle 225 verschenen sportbiografieën tot 2014 (exclusief autobiografieën) is het aandeel atletiekbiografieën vier procent (9 boeken).[15] De sport komt daarmee op een gedeelde vijfde plaats (met boksen) na voetbal, wielrennen, schaatsen en schaken. Vier van de negen atletiekbiografieën handelen over vrouwen (over Fanny Blankers-Koen, Foekje Dillema, Lornah Kiplagat en Ellen van Langen), vijf handelen over mannen (Churandy Martina, Louwe Huizenga, Tinus Osendarp, Gerard Tebroke en Jan Zeegers). Alle gaan ze over hardlopers.

Voetbalboeken als *Kieft* (met 160.000 exemplaren bestverkochte boek van 2014) en *Gijp*, beide geschreven door Michel van Egmond, behoren tot het rijtje bestsellers onder de sportboeken (CPNB, 2014). Ook boeken over wielrennen doen het goed, zoals *Ventoux* (van Bert Wagendorp) en *Schoon genoeg* (over Thomas Dekker). Hardloopboeken komen de afgelopen jaren niet voor in de top honderd van bestverkochte boeken. Hoewel hardloopboeken niet tot het rijtje bestsellers weten door te dringen worden ze als 'stille sellers' onder de sportboeken beschouwd: er zijn dan wel geen bestsellers, maar de verkopen mogen er zijn (Elzinga, 2015). Van *Marathonloper* van Abdelkader Benali werden er volgens Elzinga (2015) 20.000 verkocht en *Running like a girl* (Alexandra Heminsley) stond in 2015, mede door een bezoek van de schrijfster aan Nederland tijdens de Zandvoort Circuit Run, een week in de Bestseller 60. Andere bekende hardloopboeken die frequent over de toonbank zijn gegaan zijn bijvoorbeeld *De Mens als Duurloper* (Jan Knippenberg), *Waarover ik praat als ik over hardlopen praat* (Haruki Murakami), *Looptijd* (Dirk van Weelden) en *Altijd verder* (Dolf Jansen). Deze boeken handelen primair over hardlopen als breedtesport.

7.6 Conclusie

De Atletiekunie telt 44 topsportstatushouders en is daarmee – mede door het relatief grote aantal atletiekonderdelen – na wielrennen, zwemmen en roeien de sport met de meeste houders van een topsportstatus. Zeventien van hen beoefenen aangepaste atletiek en van de rest is het merendeel sprinter (9 sporters). Veel van deze topatleten volgen een fulltime trainingsprogramma op het Nationaal Trainings Centrum voor atletiek op Papendal, waarbij de bond de ambitie heeft om dit centrum door te ontwikkelen tot een van de beste trainingscentra in de wereld.

De recente EK's en WK's atletiek waren voor Nederlandse topatleten de meest succesvolle in de geschiedenis. Dat is gezien de prestatie in Londen – geen atletiekmedailles voor Nederland – een grote stap voorwaarts. Deze opmars is grotendeels te danken aan de sinds 2000

doorgevoerde professionalisering in de topatletiek voor zowel topatleten als hun coaches. Behalve tot de recente – mondiaal aansprekende – topprestaties van Dafne Schippers tijdens de WK 2015, hebben de (financiële) investeringen in de topatletiek tevens bijgedragen tot een grotere aansluiting bij de wereldtop in de breedte voor veel atletiekonderdelen. De extra investeringen waren vooral mogelijk door meer centrale middelen vanuit de overheid en de beleidsplannen van NOC*NSF gericht op een structurele toptienpositie (o.a. NTC's, focusbeleid), naast principiële en financiële keuzes voor topatletiek binnen de bond. Daardoor kon langzaam het hoofd geboden worden aan de toenemende mondialisering en de gebrekkige topsportstructuur en -cultuur binnen de bond in de laatste decennia van de vorige eeuw, waarbij de aansluiting met de wereldtop verloren dreigde te gaan.

Qua media-aandacht is atletiek over het gehele jaar bekeken een betrekkelijk 'kleine speler', met een achtste plek qua televisiezendtijd, na een onmiskenbare koppositie van voetbal en na onder meer darts, autosport, wielrennen en schaatsen. Aandacht voor atletiek blijft vooral afhankelijk van grote toernooien (EK's, WK's en Olympische Spelen) en Nederlands succes. In de breedte is Nederland wel geïnteresseerd in de hardloopsport en kent het tijdschrift *Runner's World* groeiende oplagecijfers, in tegenstelling tot bijvoorbeeld *Voetbal International*.

De goede prestaties van Nederlandse topatleten tijdens internationale kampioenschappen de afgelopen jaren – zowel in de reguliere als in de paralympische atletiek – lijken een goede uitgangspositie te vormen voor de Spelen van Rio komende zomer, waar in de laatste tien dagen de atletiekonderdelen op het programma staan. Als Nederland meer dan één medaille weet te behalen in het João Havelange Stadium in de Braziliaanse hoofdstad, zou dat een trendbreuk betekenen: voor de laatste keer dat Nederlandse atleten tijdens één Olympische Spelen meerdere olympische medailles wisten te bemachtigen moeten we teruggaan naar 1948.

Referenties

Bos, R. (1998). 'Staatsplan 14.25 maakt van Heidi Krieger een man'. *De Volkskrant*, 8 januari 1998.

Bos, R. (2000). 'Technisch directeur Paauw verlaat KNAU na de Spelen'. *De Volkskrant*, 1 september 2000.

Bottenburg, M. van (1998; red.). *Op jacht naar goud. Het topsportklimaat in Nederland 1998-2008*. Nieuwegein: Arko Sports Media.

Bottenburg, M. van, Dijk, B., Elling, A., Van den Dool, R. & Reijgersberg, N. (2016, nog te verschijnen). *Topsportklimaat 4-meting*. Utrecht: Universiteit Utrecht/Mulier Instituut.

Brink, C. van den (2013). 'Peter Verlooy vertrekt bij Atletiekunie'. *Atletiek Week*, 6 september 2013.

Dries, H.P.B. (2014). *Historie van de Nederlandse baanrecords van 16-10-1886 tot 31-10-2013*. Arnhem: Atletiekunie.

Elling, A. (2015). *Van Fanny naar Dafne: over heldinnen in de sport*. Presentatie Mulierdebat Sporthelden en biografie, Noordwijk, 17 september 2015.

Elling, A. & Reijgersberg, N. (2016, forthcoming). 'The Netherlands'. In: B. Houlihan, M. Parent & E. Kristiansen (eds.). *Elite Youth Sport Policy and Management: A Comparative Analysis*. London: Routledge.

Elzinga, V. (2015). 'Hardloopboeken gaan harder dan je denkt. Ook lopers zijn kopers'. In: *Boekblad Magazine*, 6, 12 juni 2015.

Heere, A. & Kappenburg, B. (2000). *1870-2000 130 jaar atletiek in Nederland*. Nieuwegein: Stichting 130 jaar atletiek in Nederland.

Hover, P., Reijgersberg, N. & Poel, H. van der (2014). *Monitor sportplan Brabant 2016. 1-meting*. Utrecht: Mulier Instituut.

KNAU (2004). *Samen Sterk. Meerjarenbeleidsplan 2005 t/m 2008*. IJsselstein: KNAU.

Kunnen, R. (2007). *Sporten om de kijkers: mediatisering en de invloed van sportorganisaties op het kijkerspubliek*. 's-Hertogenbosch/Nieuwegein: W.J.H. Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Meulen, R. van der (2003). 'Betrokkenheid: volgers, toeschouwers en vrijwilligers'. In: K. Breedveld, R. van der Meulen, L. Harms, J. Lucassen, W. Ooijendijk, V. Hildebrandt, M. Stiggelbout, H. van der Poel & M. van Bottenburg. *Rapportage Sport 2003*, pp. 99-124. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Ministerie van VWS (2005). *Tijd voor sport: bewegen, meedoen, presteren*. Den Haag: Ministerie van VWS.

Ministerie van VWS (2013). *Beleidskader sportevenementen*. Den Haag: Ministerie van VWS.

NOC*NSF (2001). *Topsport bedrijven. Programma voor prestaties*. Arnhem: NOC*NSF.

NOC*NSF (2006). *Talent Centraal. Masterplan Talentontwikkeling 2006-2010*. Arnhem: NOC*NSF.

NOC*NSF (2012a). *Nederland in de top 10. Naar een winnend topsportklimaat*. Arnhem: NOC*NSF.

NOC*NSF (2012b). *Sportagenda 2016*. Arnhem: NOC*NSF.

Reijgersberg, N. & Elling, A. (2011). *Coaches aan de top: evaluatie van de regeling*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

Stouwdam, H. (2002). 'Villa Mila symboliseert ambities atletiekunie'. *NRC*, 4 april 2002.

Stouwdam, H. (2013). 'Hardloper moet bijklussen naast atletiekbaan. Minder goede prestaties, minder coaches, minder geld'. *NRC*, 21 februari 2013.

Stouwdam, H. (2015). 'Schippers verbloemt geldzorg atletiek. Analyse WK Atletiek. Het succes van Dafne Schippers verhult financiële problemen in de atletieksport'. *NRC*, 31 augustus 2015.

Swier, E. (1996). 'Frustraties, niets anders'. *De Gooi-en Eemlander*, 10 oktober 1996.

Tiessen-Raaphorst, A. & Breedveld, K. (2006). 'Beoefening'. In: K. Breedveld & A. Tiessen-Raaphorst. *Rapportage Sport 2006*, pp. 82-106. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Veldhuis, R. (1996). 'De KNAU is een zware tractor die in de sloot is geraakt'. *Trouw*, 26 oktober 1996.

Veldhuis, R. (2000). 'De arrogantie komt als een boemerang terug'. *Trouw*, 29 november 2000.

Veldhuis, R. (2009). 'Staatsplan 14.25 laat controverses na'. *Trouw*, 7 november 2009.

WPG Media (2016). 'Runner's World'. URL: http://www.weekbladpers.nl/web/Adverteren-1/Runners-World/Het-blad.htm. Geraadpleegd op 1 februari 2016.

Noten

1. Met dank aan Fons Kemper (Mulier Instituut), Ad Roskam (Atletiekunie) en Peter Verlooy (voormalig Atletiekunie) voor het meelezen met de tekst en het aandragen van gegevens.
2. In Sydney behaalde de Nederlandse delegatie 25 medailles, maar de negen deelnemers van de atletiekploeg wisten slechts twee finaleplaatsen te bereiken, met een negende plaats als beste resultaat. Ook het paralympisch atletieksucces was met twee zilveren medailles het laagst sinds 1968 (zie 7.2).

3. De 24 atletiekonderdelen kunnen worden geclusterd in zeven groepen: sprint, meerkamp, horden, middenlange afstand (MiLa), springen, werpen en aangepast.
4. Het NTC polsstokhoogspringen zat daarvoor in Sittard.
5. Onder meer: Fuzz Ahmed (Groot-Brittanië, hoogspringen), Nick Bideau (Australie, MiLa), Antonio Cerrano (Spanje, MiLa), Gianni Ghidini (Italië, MiLa), Brooks Johnsson (VS, sprint), Thomas Lewandowski (Polen, MiLa), Ralph Mann (VS, sprint/horden), Asmund Martinsen (Noorwegen, werpen), Rana Reider (VS, sprint/explosief), Joachim Schwarzmüller (Duitsland, sprint/verspringen) en Loren Seagrave (VS, sprint/horden).
6. De Atletiekunie kreeg 1,3 miljoen euro per jaar voor de Olympiade 2013-2016, 300.000 euro minder dan de 1,6 miljoen die de bond jaarlijks had te besteden in de aanloop naar de Olympische Spelen 2012 in Londen.
7. En recht geeft op een stipendium. Topsporters met een B-status of een HP-status (High Potential) hebben recht op advies en op onkostenvergoedingen.
8. Het aantal statussen per sporttak wordt beïnvloed door het aantal onderdelen dat er binnen een sport onderscheiden wordt. Bij atletiek is er sprake van relatief veel onderdelen.
9. Zo werden in de jaren tachtig van de vorige eeuw ook onderdelen als afstand- en precisiewerpen en slalom beoefend. Deze zijn inmiddels van het paralympische atletiekprogramma verdwenen.
10. Voor de figuur is per jaar het gemiddelde van de drie beste Nederlandse prestaties (van drie verschillende atleten) op een onderdeel afgezet tegen het gemiddelde van de beste acht prestaties wereldwijd (eveneens behaald door verschillende atleten). Door de top 8 wereldwijd als uitgangspunt te nemen worden incidentele uitschieters aan de top genivelleerd. Datzelfde geldt voor de beste Nederlandse prestaties. In de vergelijking wordt het gemiddelde van de Nederlandse top 3 gehanteerd en niet de Nederlandse top 8, omdat met de top 8 de smalle Nederlandse basis op veel onderdelen te zwaar zou gaan meewegen in het resultaat. Daarbij speelt mee dat naar internationale toernooien maximaal 3 atleten per onderdeel kunnen worden uitgezonden.
11. Dezelfde Schulting maakte ook deel uit van de 4 x 400 meterploeg die in dezelfde wedstrijd in Mexico-Stad ook het nog altijd geldende record zette op die afstand.
12. Na het waarschijnlijk 'besmette' record van Ria Stalman op discuswerpen (71,22 m) uit 1984.
13. Atleten uit het verleden die vergelijkbare posities (tweede op de ranglijst) innemen zijn onder anderen Gerard Tebroke op de 10.000 meter (1976), Hans Koeleman op de 3000 meter steeplechase (1985), Emiel Mellaard (verspringen, 1988), Robert de Wit (tienkamp, 1988), Nelli Fiere-Cooman (100 meter, 1986) en Elly van Hulst (1500 meter, 1987). Zie verder https://www.atletiek.nl/over-atletiek/statistieken-en-records/ranglijsten.
14. Portugal-Nederland in 2004 8,5 miljoen en Portugal-Nederland in 2012 8,0 miljoen.
15. Informatie verkregen van Aad Haverkamp, als promovendus op een historisch onderzoek naar sportbiografieën werkzaam aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

Bijlage 7.1 Nederlandse medaillewinnaars

Nederlandse medaillewinnaars EK's (outdoor)

1950 4 goud - Fanny Blankers-Koen (100m, 200m, 80m horden), Wim Slijkhuis (1500m), 3 zilver - Wil Lust (verspringen), Gerard Wessels (verspringen), 4x100m vrouwen (Xenia de Jongh/Puck Brouwer/Gré de Jongh/Fanny Blankers-Koen), brons - Jan Lammers (200m); **1954** zilver - Puck van Duyne-Brouwer (100m); **1962** goud - Gerda Kraan (100m), zilver - Cees Koch (discuswerpen), brons – Tilly van der Zwaard (400m); **1969** 2 zilver - Wilma van den Berg (100m), Mia Gommers (1500m); **1982** goud - Gerard Nijboer (marathon); **1986** 2 brons - Nelli Cooman (100m), Han Kulker (1500m); **1990** zilver - Erik de Bruin (discuswerpen), brons - Frans Maas (verspringen); **1998** brons - Robin Korving (110m horden); **2002** zilver - Simon Vroemen (3000m steeple); **2006** goud - Bram Som (800m), zilver - Karin Ruckstuhl (zevenkamp), 2 brons - Rutger Smith (kogel), marathonteam (Luc Krotwaar/Kamiel Maase/Sander Schutgens/Hugo van den Broek); **2010** 2 zilver - Yvonne Hak (800m), Eelco Sintnicolaas (tienkamp), brons - Hilda Kibet (10.000m); **2012** 2 goud - Churandy Martina (200m), 4x100m mannen (Brian Mariano/Churandy Martina/Giovanni Codrington/Patrick van Luijk), 3 zilver - Rutger Smith (kogel), Patrick van Luijk (200m), 4x100m vrouwen (Kadene Vassell/Dafne Schippers/Eva Lubbers/Jamile Samuel), brons - Rutger Smith (discus); **2014** 3 goud - Dafne Schippers (100m, 200m), Sifan Hassan (1500m), 2 zilver - Sifan Hassan (3000m), Nadine Broersen (zevenkamp), brons - Susan Kuyken (3000m).

Nederlandse medaillewinnaars WK's (outdoor)

1983 zilver - Rob Druppers (800m); **1991** zilver - Erik de Bruin (discuswerpen); **1993** brons - Bert van Vlaanderen (marathon); **2003** brons - 4x100m mannen (Timothy Beck, Troy Douglas, Patrick van Balkom, Guus Hoogmoed (series)/Caimin Douglas); **2005** goud - Rens Blom (polsstokhoogspringen), zilver - Rutger Smith (kogel); **2007** 2 brons - Rutger Smith (kogel, discus); **2013** zilver - Ignisious Gaisah (verspringen), brons - Dafne Schippers (zevenkamp); **2015** goud - Dafne Schippers (200m), zilver - Dafne Schippers (100m), brons - Sifan Hassan (1500m).

Nederlandse medaillewinnaars Olympische Spelen

1948 4 goud - Fanny Blankers-Koen (100m, 200m, 80m horden), 4x100m estafette vrouwen (Xenia Stad-de Jong/Nettie Witziers-Timmer/Gerda van der Kade-Koudijs/Fanny Blankers-Koen), 2 brons - Wim Slijkhuis (1500m, 5000m); **1952** zilver - Puck Brouwer (200m); **1968** brons - Mia Gommers (800m); **1980** zilver - Gerard Nijboer (marathon); **1984** goud - Ria Stalman (discuswerpen); **1992** goud - Ellen van Langen (800m).

Nederlandse medaillewinnaars Paralympische Spelen

1960 2 zilver - D. Kruidenier (kegelwerpen C, vijfkamp); **1964** zilver - E. Gaarlandt (slalom); brons - E. O'Brien (slalom); **1972** goud - Aria de Vries-Noordam (kogelstoten 1A); zilver - Aria de Vries-Noordam (wheelen 60m 1A); brons - E.H. Roek (wheelen 100m 5); **1976** 5 goud - Ruud Broeckhuysen (hoogspringen E, vijfkamp E), Jozef Weijers (speerwerpen 2), Thea Engelbertink (discuswerpen D, speerwerpen D); 4 zilver - Ruud Broeckhuysen (verspringen E), C. van der Vis-Morel (precisie speerwerpen 1C-5), J. Stam (speerwerpen C), Thea Engelbertink (kogelstoten D); 3 brons - E.H. Roek (100m 5), J. Stam (precisie speerwerpen C), P. H. van der Vis (200m 3); **1980** 4 goud - Johan Levestone (speerwerpen 2), Joke van Rijswijk (hoogspringen A), Marianne Polderman-Kortekaas (kogelstoten A), Soedjeman Dipowidjojo (hink-stap-springen A); 8 zilver - Bert Bottemanne (verspringen D), C.J.M. Slijkerman (slalom 1B), E.H. Roek (1500m 5), Jozef Weijers (vijfkamp 2), Marianne Polderman-Kortekaas (discuswerpen A, speerwerpen A), Thea Niehoff-Engelbertink (discuswerpen D, verspringen D); 9 brons - Bert Bottemanne (speerwerpen D), E.H. Roek (800m 5), H. Alberts (discuswerpen F, speerwerpen F), J. van den Belt (slalom 1B), J.W. Visser (400m A), T.A. van der Marel (speerwerpen CP C), Thea Niehoff-Engelbertink (kogelstoten D, speerwerpen D); **1984** 6 goud - Ans Bouwmeester (200m C3, kogelstoten C3, discuswerpen C3), Joke van Rijswijk (verspringen B1), Soedjeman Dipowidjojo (hink-stap-springen B1), Vera Kroes (kogelstoten B1); 9 zilver - Ans Bouwmeester (60m C3), Bert Bottemanne (hoogspringen A2), Dinie Westrate (discuswerpen C8, kogelstoten C8), Johan Levestone (speerwerpen 2), Jos van der Donk (speerwerpen A2), Mieke Roelofsen (discuswerpen C7), Rinus de Moor (discuswerpen A6-8), Vera Kroes (hoogspringen B1); 8 brons - Dinie Westrate (speerwerpen C8), Gert Bestebreurtje (speerwerpen C8), John Jansen (cross country 1500m C7), Joke van Rijswijk (100m B1, hoogspringen B1), Mieke Roelofsen (kogelstoten C7), Rinus de Moor (speerwerpen A6-8), Soedjeman Dipowidjojo (100m B1); **1988** 7 goud - Ans Bouwmeester (kogelstoten C4), Jan Kleinheerenbrink (200m 4), Janet Jansen (800m A1-3A9L2, 1500m A1-3A9L2, 3000m A1-3A9L2), Joke van Rijswijk (verspringen B1), Jos van der Donk (kogelstoten A2A9); 3 zilver - Jan Kleinheerenbrink (100m 4), Roelof Keen (400m 4), Willem Noorduin (discuswerpen C5); 5 brons - Iwan van Breemen (5000m 5-6), Jan Kleinheerenbrink (800m 4), Ruud Sybes (discuswerpen C7, kogelstoten C7), Theo Duyvestijn (100m 1C); **1992** 3 goud - Theo Duyvestijn (1500m TW2), Willem Noorduin (discuswerpen C5, kogelstoten C5); 4 zilver - Carel Egbert La Lau (10.000m TW3-4), Jennette Jansen (5000m TW3-4, marathon TW3-4), Theo Duyvestijn (400m TW2); 3 brons - Jennette Jansen (1500m TW3-4), Renate Kuin (discuswerpen C5>8, kogelstoten C5>8); **1996** goud - Willem Noorduin (kogelstoten T35); 2 brons - Willem Noorduin (discuswerpen T35), Manfred Kooy (800m T37); **2000** 2 zilver - Willem Noorduin (discuswerpen F36, kogelstoten F36); **2004** goud - Kenny van Weeghel (400m T54); 5 zilver - Kenny van Weeghel (200m T54), Willem Noorduin (kogelstoten F36, discuswerpen F36), Pieter Gruijters (speerwerpen F55-56, vijfkamp F54-58); brons - Kenny van Weeghel (100m T54); **2008** goud - Pieter Gruijters (speerwerpen F55/56); 2 zilver - Annette Roozen (100m T42, verspringen F42); **2012** goud - Marlou van Rhijn (200m T44); 4 zilver - Kenny van Weeghel (400m T54), Amy Siemons (100m T34, 200m T34), Marlou van Rhijn (100m T44); 2 brons - Ronald Hertog (speerwerpen F44), Desiree Vranken (200m T34).

Nederlandse medaillewinnaars WK's gehandicapten

1998 2 goud - Dennis van der Schouw (200m T34), Willem Noorduin (kogelstoten F36); 4 zilver - Dennis van der Schouw (100m T34, 400m T34), Willem Noorduin (discuswerpen F36), Manfred Kooij (800m T38); **2002** 3 goud - Willem van Noorduin (kogelstoten F36), Kenny van Weeghel (100m T54), Marije Smits (verspringen F42-46); zilver - Kenny van Weeghel (200m T54); 3 brons - Willem Noorduin (discuswerpen F36), Kenny van Weeghel (400m T54), Henk Jansen (kogelstoten F57); **2006** 6 goud - Annette Roozen (verspringen F42, 100m T42), Kenny van Weeghel (200m T54), Pieter Gruijters (speerwerpen F33/34/56, vijfkamp P54-58), Jos van der Donk (speerwerpen F42); 3 zilver - Pieter Gruijters (kogelstoten F56), Kenny van Weeghel (100m T54), Willem Noorduin (kogelstoten F36); brons - Willem Noorduin (discuswerpen F36); **2011** zilver - Marije Smits (verspringen F42); 4 brons - Kenny van Weeghel (100m T54), Ronald Hertog (speerwerpen F44), Stefan Rusch (100m T34, 400m T34); **2013** 4 goud - Iris Pruysen (verspringen T44), Kenny van Weeghel (200m T54), Marlou van Rhijn (100m T44, 200m T44); 3 zilver - Amy Siemons (100m T34), Ronald Hertog (verspringen T44), Kenny van Weeghel (100m T54); 3 brons - Amy Siemons (200m T34), Kenny van Weeghel (400m T54), Stefan Rusch (100m T34); **2015** 3 goud - Kenny van Weeghel (200m T54), Marlou van Rhijn (100m T44, 200m T44); 4 zilver - Marlene van Gansewinkel (verspringen T44), Ronald Hertog (verspringen T44), Lara Baars (kogelstoten F40), Kenny van Weeghel (800m T54); 8 brons - Amy Siemons (100m T34), Fleur Jong (200m T44), Kenny van Weeghel (100m T54, 400m T54), Margriet van den Broek (400m T54, 800m T54), Shirley Kerkhove (800m T20), Ranki Oberoi (hink-stap-springen T20).

Nederlandse medaillewinnaars EK's gehandicapten

2003 goud - Kenny van Weeghel (200m, 400m), Henk Jansen (kogelstoten), Willem Noorduin (kogelstoten), Jos van der Donk (speerwerpen), Annette Roozen (100m), Marije Smits (verspringen jeugd, kogelstoten jeugd); zilver - Willem Noorduin (discuswerpen), Pieter Gruijters (speerwerpen), Kenny van Weeghel (100m), Marije Smits (100m, verspringen), Marijke Mettes (kogelstoten, kogelstoten jeugd); brons - Henk Jansen (discuswerpen), Marijke Mettes (hoogspringen), Annette Roozen (verspringen); **2012** goud - Stefan Rusch (100m T34, 200m T34), Kenny van Weeghel (400m T54), Ronald Hertog (speerwerpen F44), Suzan Verduijn (verspringen F42/44/46), Marlou van Rhijn (100m T44, 200m T44), Amy Siemons (100m T34/52/53); zilver - Henk Schuiling (100m T34, 200m T34), Kenny van Weeghel (100m T54), Jelmar Bos (100m T37), Amy Siemons (200m T34/52/53), Suzan Verduijn (100m T44, 200m T44), Annette Roozen (100m T42); brons - Bart Pijs (100m T34, 200m T34), Iris Pruysen (100m T44, 200m T44); **2014** goud - Kenny van Weeghel (200m T54, 400m T54), Marlou van Rhijn (100m T44, 200m T44), Marianne Verdonk (400m T20); zilver - Kenny van Weeghel (100m T54, 800m T54), Amy Siemons (100m T34), Margriet van den Broek (100m T54); brons - Ronald Hertog (200m T44, verspringen T42/44), Marlou van Rhijn (400m T44), Iris Pruysen (verspringen T44), Amy Siemons (800m T34).

Bijlage 7.2 Prestaties top 3 van Nederland

Tabel B7.1 Prestaties Nederlandse top 3 in vergelijking met prestaties wereldwijde top 8 - mannen

	2009			2011			2013			2015		
	Top 8 Wrld	Top 3 NL	%	Top 8 Wrld	Top 3 NL	%	Top 8 Wrld	Top 3 NL	%	Top 8 Wrld	Top 3 NL	%
100 m	9,83	10,25	95,7	9,82	10,28	95,3	9,85	10,26	96,0	9,85	10,22	96,4
200 m	19,80	20,72	95,4	19,75	20,68	95,3	19,86	20,61	96,2	19,83	20,53	96,6
400 m	44,62	46,80	95,1	44,60	46,71	95,3	44,40	45,87	96,7	43,95	45,86	95,8
800 m	1.43,04	1.45,90	97,2	1.43,26	1.46,22	97,1	1.43,36	1.48,16	95,4	1.43,20	1.46,82	96,2
1500 m	3.30,95	3.41,33	95,1	3.31,19	3.42,52	94,6	3.30,18	3.43,60	93,6	3.29,09	3.40,38	94,8
5000 m	12.55,71	13.40,15	94,3	12.55,03	13.45,44	93,5	12.56,23	13.54,04	92,6	12.58,25	13.35,84	95,3
10.000 m	26.59,27	29.16,83	91,5	26.47,60	28.52,29	92,2	27.06,68	29.14,64	92,2	27.03,94	29.03,71	93,1
110 m horden	13,12	13,65	96,0	13,08	13,66	95,6	13,09	13,67	95,6	13,01	13,65	95,4
400 m horden	48,07	51,06	93,8	48,01	51,37	93,0	47,96	51,14	93,4	48,13	51,86	92,8
3000 steeple	8.30,37	9.12,77	85,6	8.01,94	9.06,14	86,7	8.02,74	9.14,40	85,2	8.06,40	9.06,47	89,0
4 x 100	37,75	39,56	95,2	37,94	40,10	94,3	37,83	40,10	94,0	37,87	40,53	93,4
4 x 400	3.00,11	3.11,59	93,6	2.59,76	3.11,98	93,2	3.00,29	3.11,51	93,8	2.58,76	3.10,82	93,7
Marathon	2.05.09	2.13.48	93,1	2.04.51	2.14.00	92,7	2.04.17	2.14.01	92,2	2.05.22	2.11.02	95,7
Hoog	2.33,88	2.21,00	94,5	2.35,25	2.12,67	90,4	2.36,50	2.16,67	91,6	2,37	2,17	91,8
Pols	5.84,63	5.47,00	93,6	5.85,00	5.46,00	93,3	5.87,38	5.44,33	92,7	5,90	5,42	91,8
Ver	8.49,50	7.58,33	89,3	8.39,25	7.56,67	90,2	8.36,88	7.88,33	94,2	8,40	7,78	92,6
Hink-stap	17.59,00	15.41,33	87,6	17.66,13	15.42,33	87,3	17.55,50	15.48,67	88,2	17,64	15,65	88,7
Kogelstoten	21.56,00	18.08,00	83,6	21.96,25	18.24,33	83,1	21.53,50	18.74,33	87,0	21,77	18,95	87,1
Discus	68.71,75	60.64,33	88,3	68.42,13	65.33,33	95,5	68.37,25	64.26,00	94,0	67,49	62,37	92,4
Kogelslin-geren	80.51,75	64.32,33	79,9	80.83,88	61.84,00	76,5	80.65,25	64.39,33	79,8	79,79	64,36	80,7
Speerwer-pen	87.43,38	72.76,33	83,2	87.16,00	76.67,67	87,9	86.60,63	73.73,33	85,1	89,28	76,58	85,8
10-kamp	8561,50	8068,00	94,2	8458,00	8094,00	95,7	85.15,63	7923,67	93,1	8619,50	8115,67	94,2
20 km snelw.	1.19.04	1.41.34	71,5	1.19.06	1.48.21	63,0	1.18.58	1.51.15	59,1	1.18.14	1.44.26	74,9
Gemiddeld			91,6			91,8			91,9			92,4

Bron: Atletiekunie, bewerking Mulier Instituut.

Tabel B7.2 Prestaties Nederlandse top 3 in vergelijking met prestaties wereldwijde top 8 - vrouwen

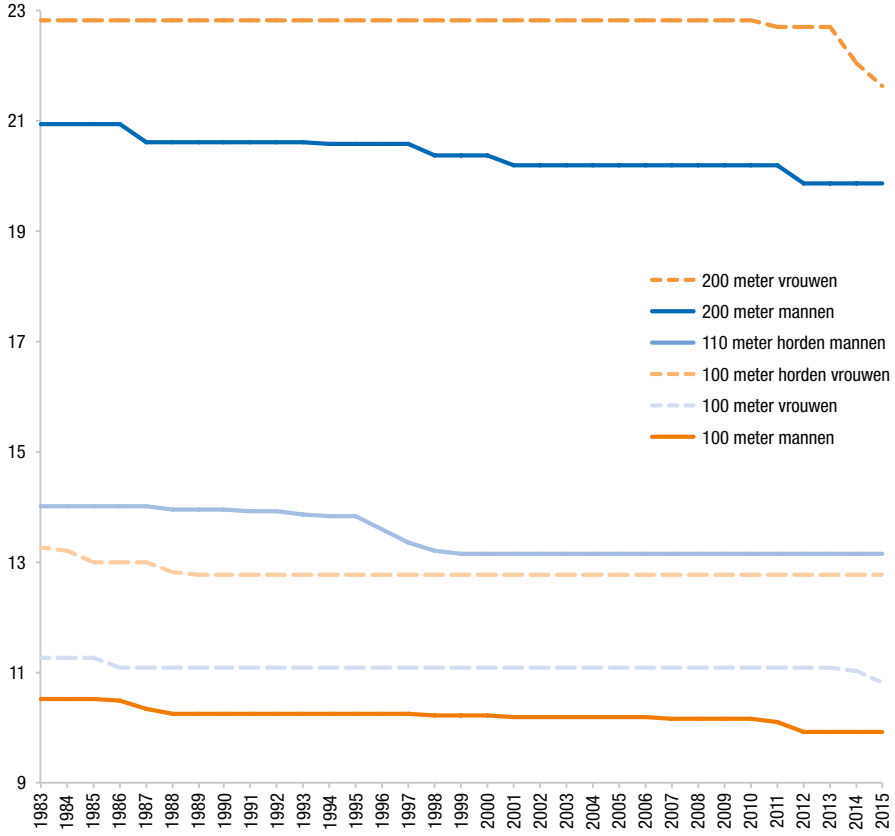
	2009			2011			2013			2015		
	Top 8 Wrld	Top 3 NL	%	Top 8 Wrld	Top 3 NL	%	Top 8 Wrld	Top 3 NL	%	Top 8 Wrld	Top 3 NL	%
100 m	10,87	11,83	91,2	10,87	11,43	94,8	10,84	11,36	95,2	10,81	11,13	97,1
200 m	22,27	23,97	92,4	22,28	23,10	96,3	22,28	23,28	95,5	21,96	22,67	96,9
400 m	49,61	54,31	90,5	49,78	53,55	92,4	49,73	52,51	94,4	49,90	52,66	94,8
800 m	1.57,64	2.02,44	95,9	1.57,34	2.03,60	94,7	1.57,68	2.02,46	95,9	1.58,00	2.01,74	96,9
1500 m	3.59,02	4.08,68	96,0	4.00,88	4.15,85	93,8	3.59,15	4.08,27	96,2	3.57,15	4.00,74	98,5
5000 m	14.36,47	16.08,31	89,5	14.31,36	16.07,11	89,0	14.33,81	16.01,45	90,0	14.31,28	15.17,12	95,0
10.000 m	30.21,53	33.26,90	89,8	30.51,60	36.08,59	82,9	30.36,02	34.49,29	86,2	30.59,02	35.26,28	87,4
100 m horden	12,50	13,58	91,4	12,54	13,35	93,5	12,47	13,17	94,4	12,49	13,15	94,9
400 m horden	53,49	58,52	90,6	53,43	59,41	88,8	53,69	59,03	90,1	53,98	58,30	92,6
3000 steeple	9.11,02	10.04,99	90,2	9.15,92	10.09,79	90,3	9.16,62	10.48,79	83,4	9.13,66	10.43,07	86,1
4 x 100	42,28	45,73	91,8	42,27	44,45	94,8	41,92	43,73	95,7	42,07	44,40	94,8
4 x 400	3.23,31	3.47,76	88,0	3.21,68	3.40,50	90,7	3.23,13	3.43,65	89,9	3.23,26	3.40,51	92,2
Marathon	2.23.55	2.39.34	89,0	2.20.50	2.26,34	95,9	2.21.14	2.31.33	92,7	2.20,41	2.32,02	92,5
Hoog	2.02,00	1.81,00	89,6	1.99,75	1.84,67	92,5	2.00,25	1.85,33	92,6	2,00	1,83	91,7
Pols	4.79,63	4.10,67	85,6	4.79,00	4.27,00	89,1	4.80,50	4.25,33	88,5	4,80	4,35	90,6
Ver	6.95,75	6.24,33	89,7	6.98,88	6.35,67	91,0	7.00,63	6.35,00	90,6	7,00	6,42	91,6
Hink-stap	14.75,63	12.42,00	84,2	14.82,38	12.65,67	85,4	14.68,25	12.76,67	87,0	14,70	12,69	86,3
Kogelstoten	20.05,63	16.76,00	83,6	20.17,13	16.76,33	83,1	19.89,00	16.41,33	82,5	19,61	16,47	84,0
Discus	65.50,63	55.42,67	84,6	65.94,00	54.38,33	82,5	66.93,63	52.83,33	78,9	67,12	51,20	76,3
Kogelslingeren	75.89,63	55.22,33	72,8	75.61,63	58.86,33	77,8	76.72,50	56.24,00	73,3	75,57	57,30	75,8
Speerwerpen	66.43,00	53.87,33	81,1	67.54,50	54.42,00	80,6	66.34,38	52.34,00	78,9	66,35	54,28	81,8
7-kamp	6487,88	5809,67	89,5	6587,75	6074,67	92,2	6513,38	6231,33	95,7	6562,00	6485,33	98,8
Gemiddeld			88,5			89,6			89,4			90,8

Bron: Atletiekunie, bewerking Mulier Instituut.

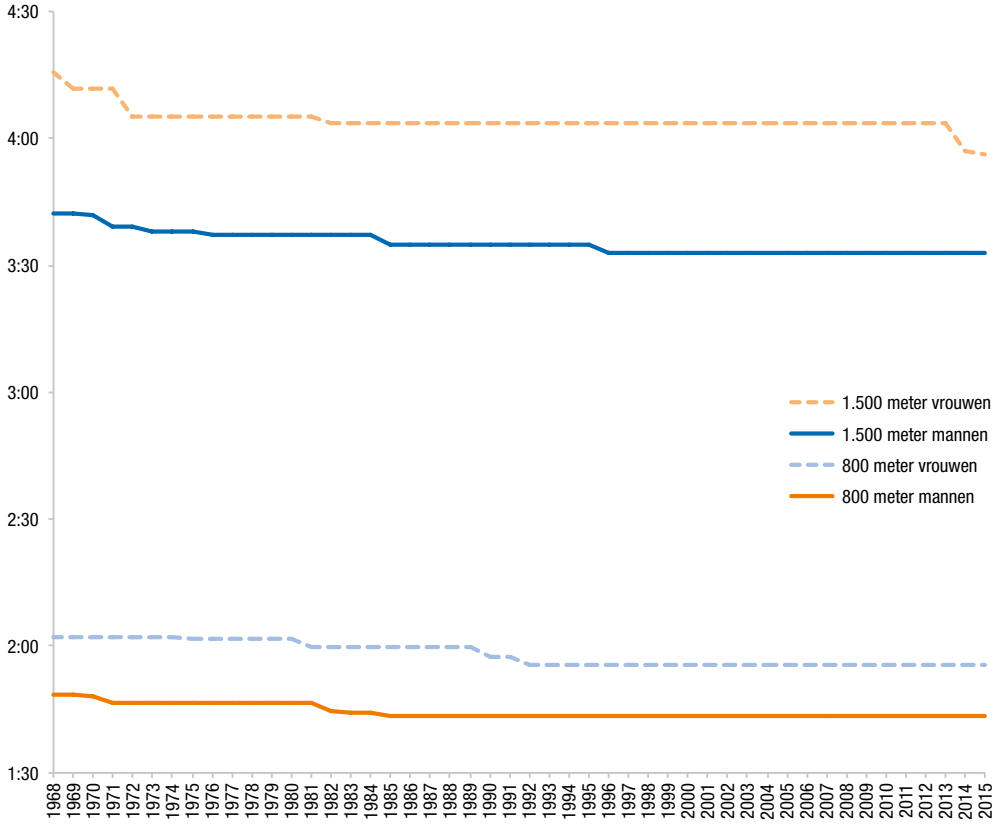
Bijlage 7.3 Nederlandse records (outdoor)

Bij de Nederlandse records zijn de officieel aangevraagde records gehanteerd (in het verleden zijn niet alle prestaties als zodanig aangevraagd). Bij elk onderdeel is het Nederlands record weergegeven waarbij sprake was van een volautomatische elektronische tijdwaarneming (verschillend per onderdeel). Wanneer in eenzelfde jaar records meerdere malen zijn verbroken, is het laatste record gehanteerd. De geraadpleegde bronnen zijn: Dries (2014), www.IAAF.org, www.jobosport.nl, www.wikipedia.org en opgaven van de Atletiekunie.

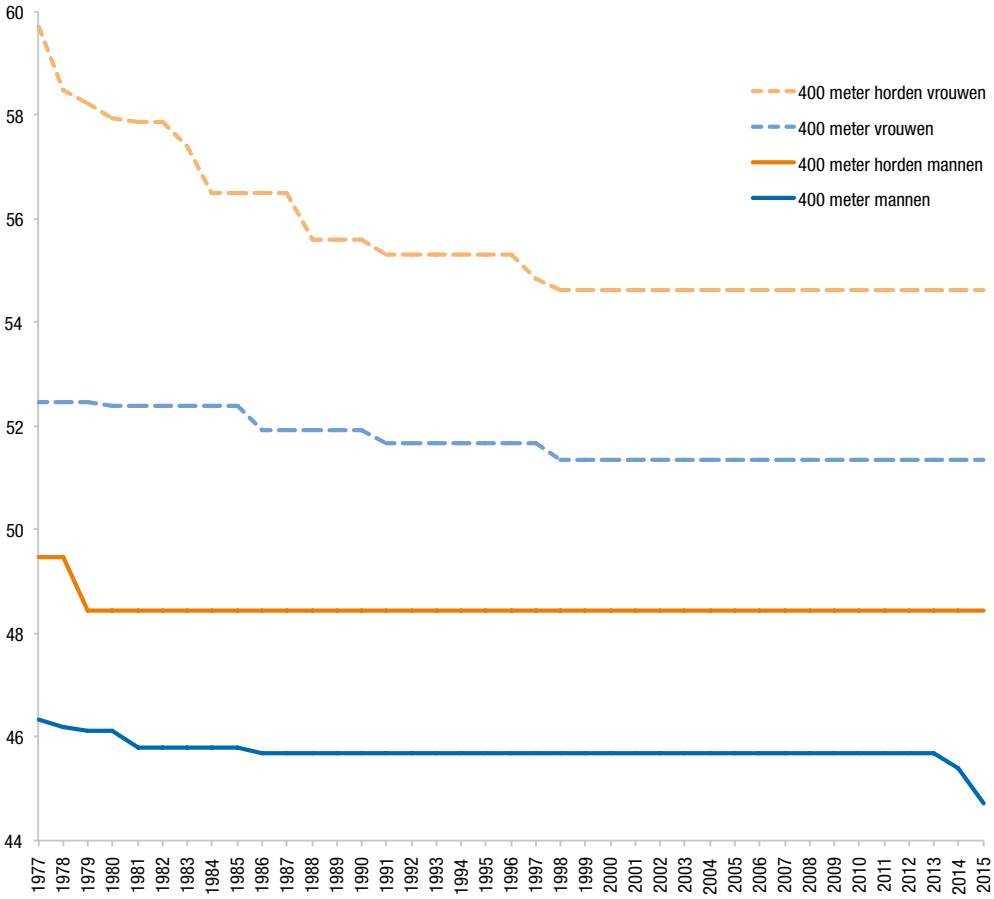
Figuur B7.1 Nederlandse baanrecords 100 meter, 200 meter en 110 meter horden tussen 1983 en 2015

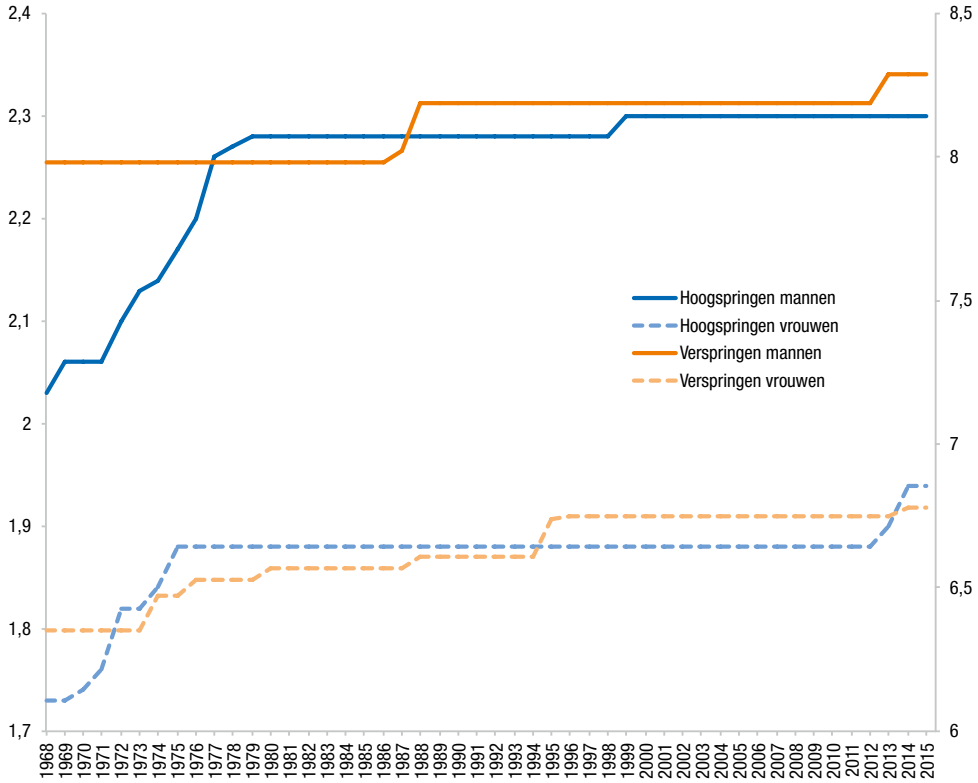
Figuur B7.2 Nederlandse baanrecords 800 (linkeras) en 1500 meter (rechteras) tussen 1968 en 2015, naar geslacht, in minuten

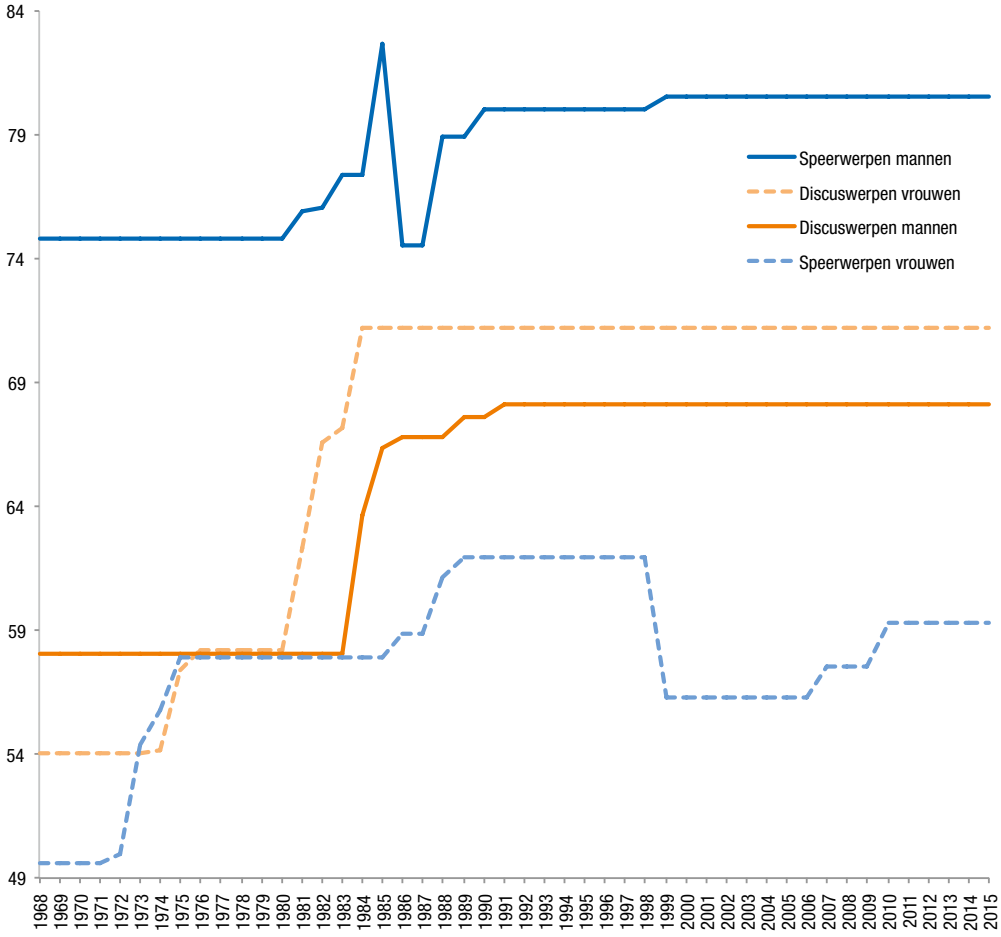
Figuur B7.3 Nederlandse baanrecords 400 meter en 400 meter horden tussen 1977 en 2015, naar geslacht, in seconden

Figuur B7.4 Nederlandse baanrecords verspringen (rechteras) en hoogspringen (linkeras) tussen 1968 en 2015, naar geslacht, in meters

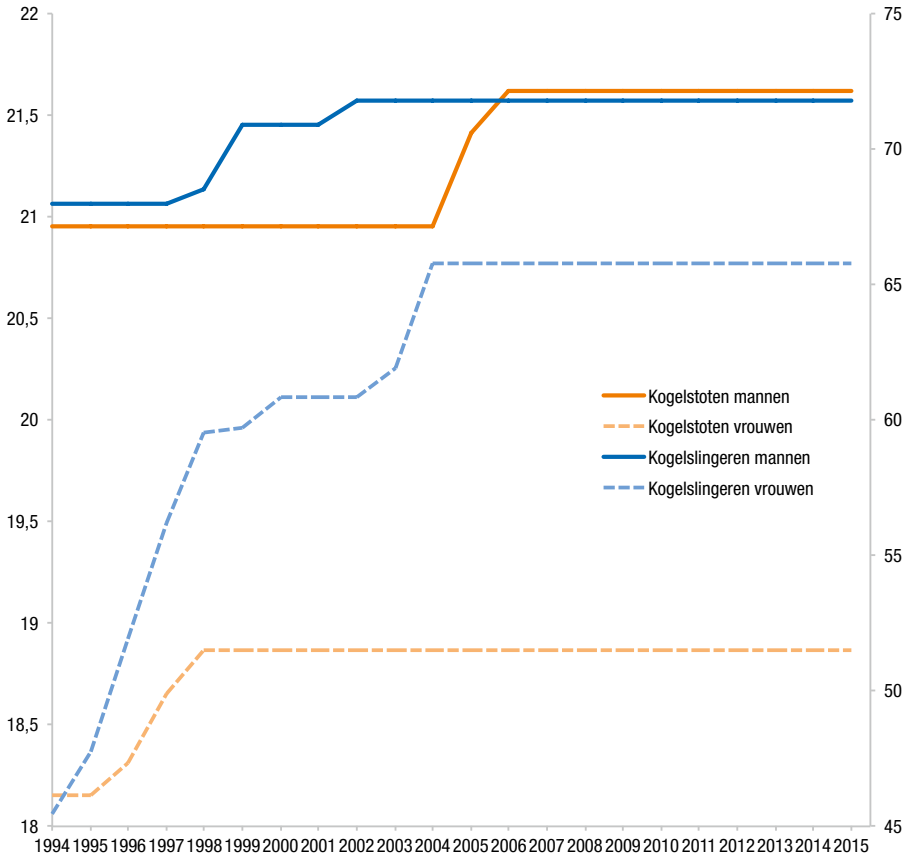
Figuur B7.5 Nederlandse baanrecords speer- en discuswerpen tussen 1968 en 2015, naar geslacht, in meters

Bij het speerwerpen voor mannen is in 1986 een nieuwe speer ingesteld (800 gram). Bij de vrouwen gebeurde dat in 1999 (600 gram). Mannen gooien met een discus van 2.00 kg, vrouwen met een discus van 1.00 kg.

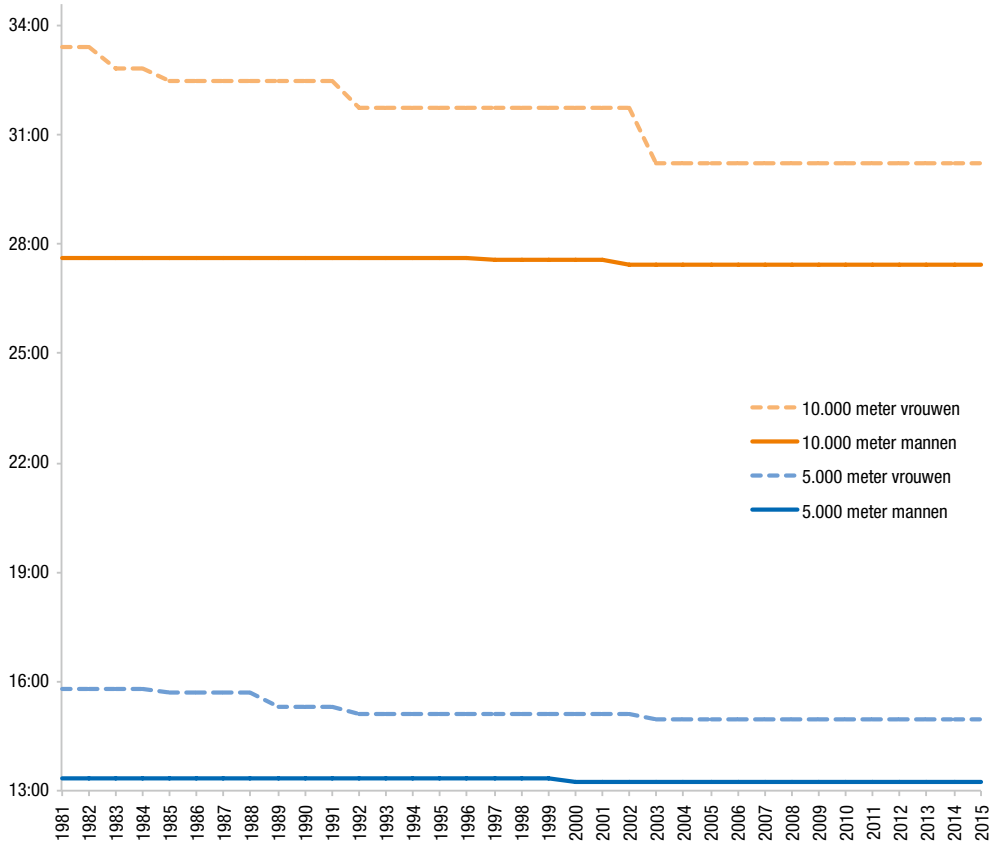
Dat de records voor speerwerpen zijn aangescherpt in respectievelijk 1986 voor de mannen en 1999 voor de vrouwen heeft te maken met aangepaste reglementen door de IAAF voor de te gebruiken speermodellen.

Figuur B7.6 Nederlandse baanrecords kogelstoten (linkeras) en kogelslingeren (rechteras) tussen 1994 en 2015, naar geslacht, in meters

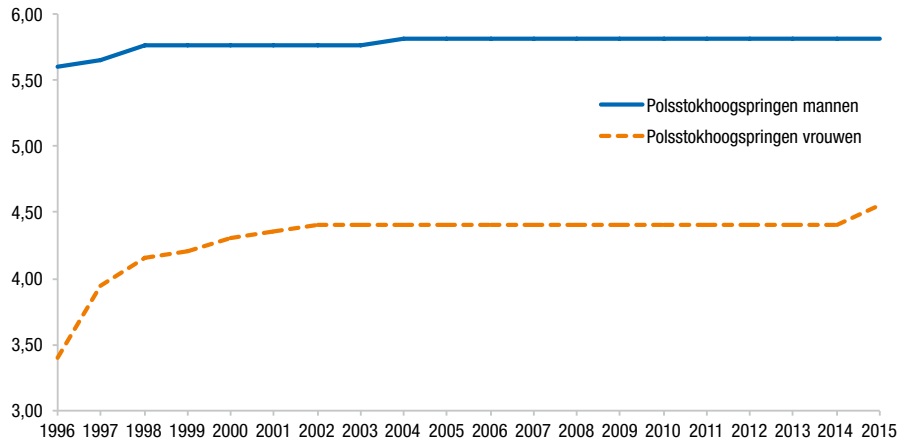

Mannen stoten en slingeren met een zwaardere kogel (7.26 kg) dan vrouwen (4.00 kg).

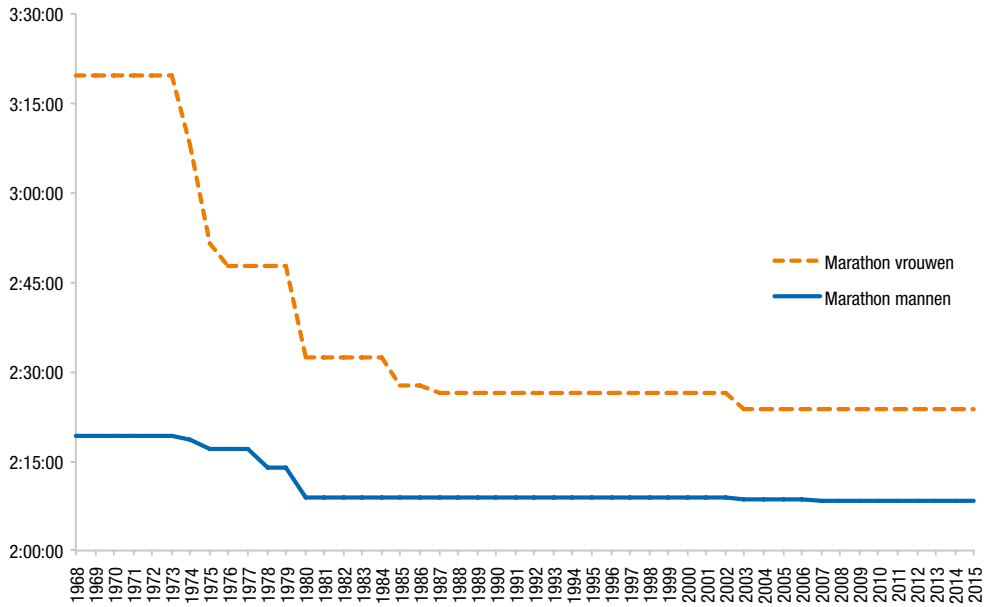
Figuur B7.7 Nederlandse baanrecords 5000 en 10.000 meter tussen 1981 en 2015, naar geslacht, in minuten

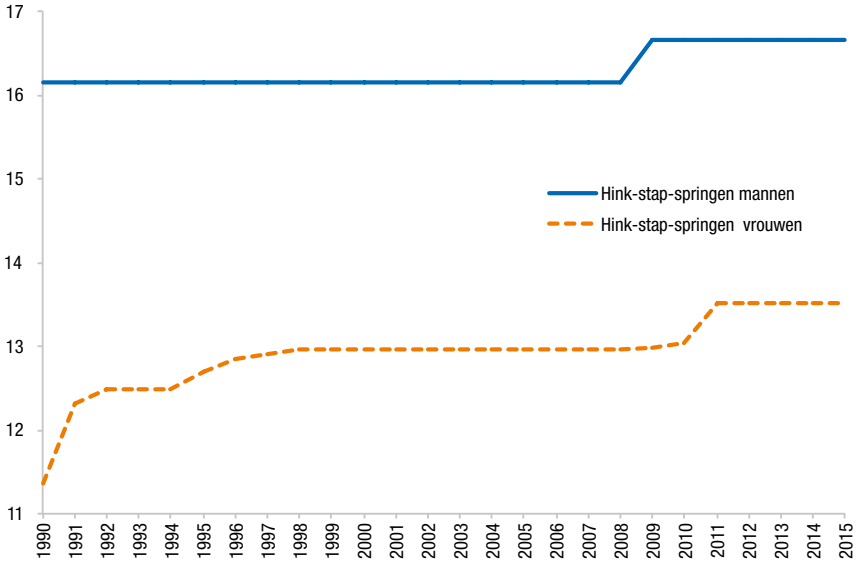
Figuur B7.8 Nederlandse records polsstokhoogspringen tussen 1996 en 2015, naar geslacht, in meters

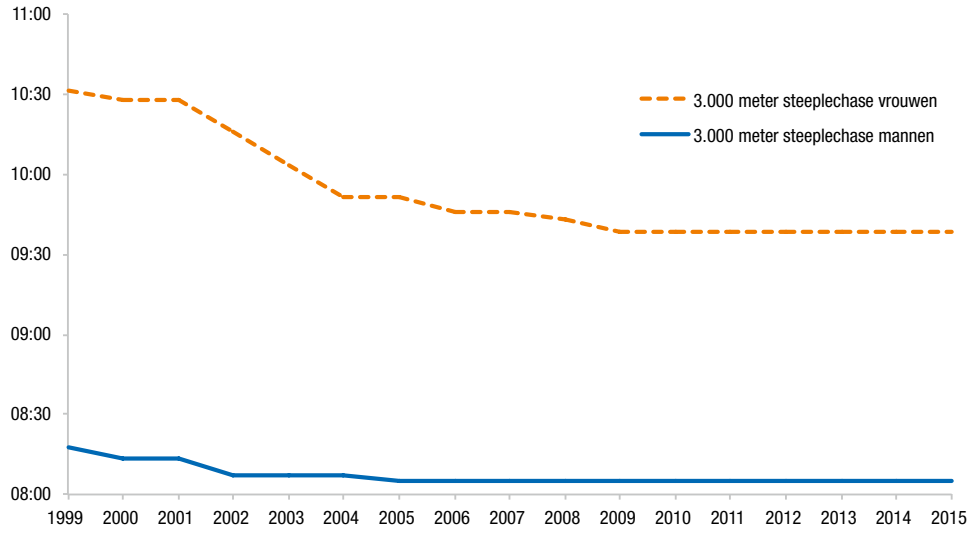
Figuur B7.9 Nederlandse records marathon tussen 1969 en 2015, naar geslacht, in uren

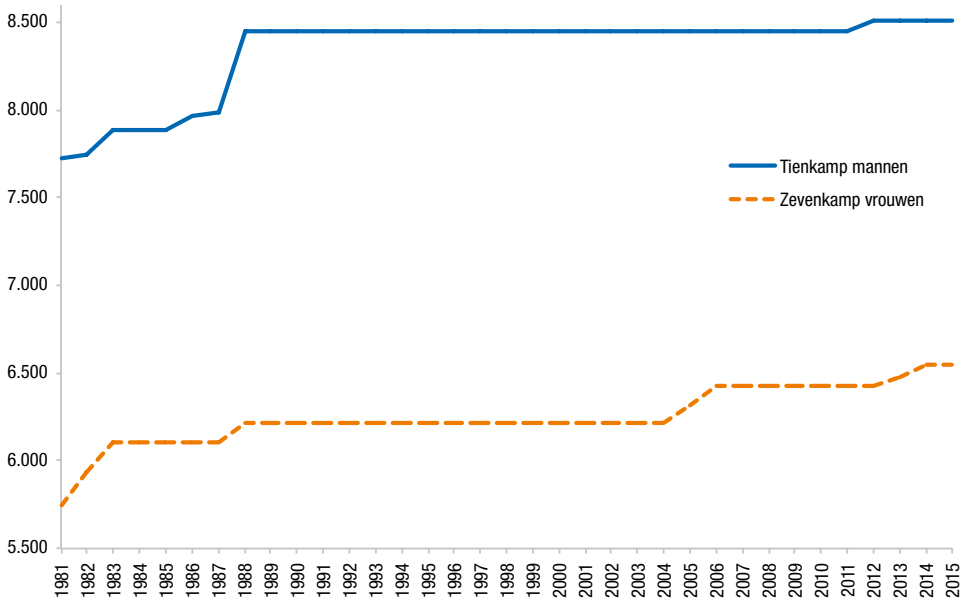
Figuur B7.10 Nederlandse baanrecords hink-stap-springen tussen 1990 en 2015, naar geslacht, in meters

Figuur B7.11 Nederlandse baanrecords 3000 meter steeplechase tussen 1983 en 2015, naar geslacht, in minuten

Figuur B7.12 Nederlandse baanrecords tien- en zevenkamp tussen 1981 en 2015, naar geslacht, in punten

In 1988 werden nieuwe puntentellingen ingevoerd, zowel bij de mannen als bij de vrouwen.

Prins Hendrik Vught:
Een “bedrijf vermomd als vereniging”

Op de accommodatie van de Vughtse Sportclub Prins Hendrik kan de bezoeker tegelijkertijd een topatleet als discuswerper Erik Cadée, een groepje fanatieke lopers en een aantal slechtziende en blinde wandelaars tegen het lijf lopen. De vereniging – die ook een gymnastiekafdeling heeft – telt 2.000 leden en weet top- en breedtesport bijeen te houden.

Prins Hendrik werd opgericht in 1908, in een tijdperk dat gymnastiek en atletiek nog verweven waren. Anno 2016 zijn de beide takken van sport uit elkaar gegroeid, maar is er nog altijd sprake van samenwerking. Zo hebben de jongste kinderen na de ‘kleutergym’ de mogelijkheid om verder te gaan in het turnen, of om voor pupillenatletiek te kiezen. De atletiekcoach neemt zijn topatleten af en toe mee van de baan naar de naastgelegen turnhal om een specifiek trainingsprogramma af te werken. En soms stappen turners over naar atletiekdisciplines waarin ze ook hun explosiviteit kunnen gebruiken. Prins Hendrik heeft één hoofdbestuur, met daarnaast afdelingsbesturen voor de gymnastiek en de atletiek.

De gymnastiekafdeling van Prins Henrik telt ruim vijfhonderd leden. Binnen de baanatletiek zijn zo’n driehonderd jeugdleden en tweehonderd senioren en masters actief. Binnen de loopsportafdeling (waaronder ook wandelen en nordic walking) zijn dat er zo’n negenhonderd en daarnaast telt de vereniging een honderdtal trainers, juryleden en ander kader. Het bestuur heeft de groei van de loopsport de laatste jaren zelfs enigszins af moeten remmen, vanwege een tekort aan trainers.

In alles toont Prins Hendrik zich een ambitieuze vereniging. Dat straalt alleen al af van de prachtige kunststofbaan, die de vereniging in 2012 in gebruik nam. Twee jaar later kwam de turnhal gereed. Zestien jaar eerder vonden overigens de eerste gesprekken met de gemeente al plaats over een verhuizing naar een vrijgekomen kazerneterrein. Op de toenmalige locatie moest een villapark komen.
Het heeft dus, ook door de economische crisis, even moeten duren, maar de vereniging heeft uiteindelijk optimaal kunnen profiteren van de gemeentelijke plannen, door stevige wensen op tafel te leggen. Bovendien kreeg de Brabantse sport de kans om mee te delen in de 'Essent-gelden': de opbrengst van de verkoop van het provinciale energiebedrijf.

Het resultaat is een topsporttrainingsaccommodatie, bestaande uit onder meer een achtlaansaccommodatie, een deels met eigen middelen gefinancierd ruim bemeten clubhuis, een fitnessruimte én een indoorbaan die voor training gebruikt kan worden. Dat alles gelegen aan de rand van een bosgebied waar zowel lopers als wandelaars goed terechtkunnen.

De sportieve ambitie van Prins Hendrik was er overigens al vóór de nieuwe accommodatie werd geopend. Wie in de regio Den Bosch aan topatletiek wilde doen, kwam vaak bij 'PH' terecht, omdat daar de betere trainers rondliepen, omdat je er trainde met atleten van je eigen niveau en aan wedstrijden in de eredivisie kon deelnemen. Voor de vereniging kenmerkt dit nog altijd het topsportbeleid: door goede trainers aan zich te binden vergroot Prins Hendrik haar aantrekkingskracht voor talenten. En die trainers blijven, omdat ze bij deze club met toppers kunnen werken en, sinds 2012, over uitstekende faciliteiten kunnen beschikken.
Prins Hendrik zoekt momenteel aansluiting bij onderwijs- en onderzoeksinstellingen en biedt zich aan als testlocatie of fieldlab. Het moet de eigen trainers in staat stellen om zich te verdiepen in de nieuwste kennis en trainingsmethoden. Dat geldt overigens niet alleen voor de topsport, maar ook voor sportactiviteiten die Prins Hendrik wil ontwikkelen in het kader van het bevorderen van vitaliteit bij nieuwe doelgroepen, zoals het onderwijs en zorgcentra. Met het wegvallen van de meer traditionele geldstromen uit sponsoring bieden projecten rond het 'gezonder langer leven' de mogelijkheid om nieuwe inkomsten te verwerven.

Het merendeel van de werkzaamheden – bestuur, trainingen, paramedische begeleiding, kantinebeheer – wordt nog altijd gedaan door vrijwilligers, die op niet meer dan een bescheiden vergoeding aanspraak kunnen maken. Slechts een klein aantal gespecialiseerde trainers krijgt een ruimere vergoeding en heeft een dienstverband. Dat zijn onder andere de twee mensen die ook betrokken zijn bij het provinciale Regionale Trainings Centrum, waarvan Prins Hendrik de gastheer is.
De vereniging is huiverig voor het professionaliseren van het verenigingsmanagement. Enerzijds omdat het gewenste 'schaap met de vijf poten' niet te vinden is, anderzijds uit angst dat vrijwilligers dan weglopen, omdat zij níet betaald worden. Tegelijkertijd is het bestuur zich ervan bewust dat de huidige situatie, waarin een klein aantal mensen met veel vrije tijd en een groot hart voor de club erg veel werk verricht, Prins Hendrik kwetsbaar maakt. "Want we zijn een bedrijf, vermomd als vereniging", aldus een van de bestuursleden.

8

Atletiek en gezondheid

» Maria Hopman (Radboudumc)

» Dorine Collard (Mulier Instituut)

» John IJzerman (Atletiekunie)

» Thijs Eijsvogels (Radboudumc)

In dit hoofdstuk gaan we in op de positieve en negatieve effecten van het beoefenen van atletiek op de gezondheid. Atletiek kunnen we onderverdelen in weg- en baanatletiek. Onder wegatletiek verstaan we hardloopwedstrijden op de weg, variërend van 'kids runs' van 1 kilometer tot marathons en zelfs ultramarathons. Binnen de baanatletiek onderscheiden we meerdere disciplines, bijvoorbeeld hoogspringen, kogelstoten, sprint, steeplechase, et cetera (zie ook hoofdstuk 6 en 7). Over de effecten van hardlopen op de gezondheid is al veel bekend. Minder wetenschappelijke literatuur is beschikbaar op de andere terreinen van atletiek. In dit hoofdstuk gaan we daarom vooral in op de effecten van hardlopen op de gezondheid. Daar waar mogelijk belichten we ook de gezondheidsfacetten van de (baan)atletiek.

De opbouw van het hoofdstuk is als volgt: eerst gaan we in op de fysiologie van het hardlopen (8.1) en op de positieve gezondheidsaspecten van regelmatig hardlopen (8.2). Vervolgens bespreken we de negatieve gevolgen van hardlopen in termen van blessures (8.3) en gaan we in op de rol van de vereniging (8.4). We sluiten het hoofdstuk af met de belangrijkste conclusies (8.5).

8.1 Fysiologie van het hardlopen

Acute en langetermijneffecten

Wanneer we naar de effecten van hardlopen op het lichaam kijken, kunnen we onderscheid maken in acute responsen ('effecten' die direct optreden tijdens het hardlopen) en langetermijnresponsen, ook wel 'trainingsadaptaties' genoemd (aanpassingen die in het lichaam optreden ten gevolge van regelmatig hardlopen). Responsen en adaptaties die optreden worden mede bepaald door de duur en de intensiteit waarmee gelopen wordt. Zo zijn de aanpassingen die optreden bij de korte baanafstanden anders dan die bij de middellange of lange afstanden. Deze paragraaf richt zich vooral op responsen en adaptaties aan lange afstanden, omdat dit de afstanden zijn die in de breedtesport het meest voorkomen. Hoewel er veel overeenkomsten zijn met de andere afstanden, bestaan er ook duidelijke verschillen waar we hier niet tot in detail op in kunnen gaan.

Acute responsen tijdens hardlopen

In de eerste minuten van het hardlopen nemen de hartslag en de ademhaling toe. Dit zijn aanpassingen die ertoe leiden dat er meer zuurstof vanuit de buitenlucht naar de actieve spieren getransporteerd kan worden. Andere aanpassingen die in die eerste minuten optreden zijn een toegenomen doorbloeding van hart en longen, een toegenomen slagvolume van het hart (per slag pompt het hart meer bloed uit), een toegenomen doorbloeding van de actieve spieren en een verminderde doorbloeding van inactieve spieren en het maag-darmstelsel. Dit laatste maakt dat het niet handig is om vlak voor een zware training fors te eten. Behalve dat je maag vol zit, waar je mechanisch last van kunt hebben, komt tijdens inspanning ook je spijsvertering op een laag pitje te staan door een matige doorbloeding.

Al deze aanpassingen zorgen ervoor dat er meer zuurstof bij de actieve spieren komt. De zuurstofopname kan tijdens het hardlopen tien tot twintig keer hoger worden dan in rust. Hoeveel zuurstof iemand kan gebruiken wordt bepaald door de zwakste schakel in de keten van het zuurstoftransport: buitenlucht-longen-hart-bloedvaten-spieren-mitochondriën. Een goed getrainde hardloper kan tijdens inspanning twintig keer meer zuurstof opnemen dan tijdens rust en is dus heel fit. Een longpatiënt daarentegen, met als zwakste schakel de ventilatie, kan zijn zuurstofopname misschien maar vijf keer verhogen en heeft al moeite om een trap op te lopen. Naast getraindheid en ziekten bepalen genetische factoren, leeftijd en geslacht mede wat de maximaal haalbare zuurstofopname zal zijn.

Zuurstof wordt gebruikt om de brandstof ATP (=energie) te maken in de mitochondriën (=energiefabriek) van de spiercel. Deze ATP is nodig om de spieren te laten samentrekken en dus om hard te lopen. Hoe harder we lopen, hoe meer ATP er nodig is. Bij het gebruik van ATP om de spieren te laten samentrekken komt veel warmte vrij (80-90% van de omgezette ATP komt vrij als warmte). Het lichaam wil de kerntemperatuur op 37 graden Celsius houden, dus de extra geproduceerde warmte moet het lichaam verlaten. Door het verwijden van de bloedvaten in de huid (zichtbaar aan een rood hoofd) kan het bloed warmte afstaan aan de omgeving. Door te transpireren kan vocht van de huid verdampen, wat ook warmte aan het lichaam onttrekt. Ondanks deze mechanismen zal de lichaamstemperatuur toch oplopen. Tijdens hardlopen zijn lichaamstemperaturen tussen de 38 en 40 graden Celsius heel normaal. Een hardloper heeft dan geen koorts. Bij koorts wordt door een infectie de thermostaat in ons hoofd, die zorgt dat de temperatuur normaal op 37 graden Celsius blijft, hoger gezet. Tijdens het hardlopen staat de thermostaat gewoon op 37 graden Celsius, maar is er sprake van een warmte-uitwisselingsprobleem.

Trainingsadaptaties

Herhaaldelijk hardlopen (meer dan 1 keer per week) leidt tot trainingsadaptaties in het lichaam. Er treden blijvende aanpassingen op in alle onderdelen van de zuurstoftransportketen (longen-hart-bloedvaten-spieren-mitochondriën). Deze aanpassingen verdwijnen weer wanneer iemand stopt met hardlopen. Aanpassingen kunnen verder gestimuleerd worden door de trainingsprikkel (duur/intensiteit/frequentie) te verhogen.

Door training kan het longvolume (de longinhoud) worden vergroot. Dit leidt ertoe dat de ventilatie verder kan toenemen, maar dat ook het oppervlak waarover de uitwisseling van zuurstof en kooldioxide plaatsvindt is toegenomen. Bovendien nemen de kracht en het duurvermogen van de ademhalingsspieren toe, waardoor de ventilatie verbetert.

Het hart is een spier met als belangrijkste functie het rondpompen van het bloed in de grote en kleine circulatie. Door het hart regelmatig te belasten tijdens trainingen past de hartspier zich aan. De harstpier neemt toe in dikte en het hart wordt groter. Deze aanpassingen treden met name op in de linker harthelft, omdat dit deel van het hart het bloed door het hele lichaam pompt. De doorbloeding, en daarmee de zuurstofvoorziening, van het hart past zich hierop aan.

Een andere aanpassing die optreedt is dat de bloedvaten naar actieve spieren (vooral de beenspieren) groter worden. De diameter van een slagader neemt toe. Daarnaast heeft een toegenomen doorbloeding, zoals die tijdens inspanning optreedt, een positief effect op de binnenbekleding van het bloedvat (het endotheel). Dit endotheel maakt vervolgens stofjes aan, zoals stikstofmonoxide, die een positief effect hebben op de kwaliteit van de bloedvaten.

Ook op het niveau van spieren treden er verschillende aanpassingen op. Onze spieren bestaan uit verschillende typen spiervezels. Type I spiervezels zijn meer geschikt voor lange afstanden, type II-spiervezels zijn meer geschikt voor de korte afstanden. Afhankelijk van het type training zal de spier meer eigenschappen van type I of type II gaan vertonen. Door training op lange afstanden zullen er meer type I-spiervezels ontstaan. Bovendien neemt het aantal haarvaten in de spier toe, waardoor de spier beter wordt doorbloed en er meer zuurstof kan worden afgestaan op de plekken waar dat nodig is. De spier maakt ook meer mitochondriën aan, waardoor de capaciteit van de spier om ATP te maken toeneemt. Naarmate er frequent wordt getraind zal bovendien het percentage lactaatvorming afnemen en treedt er steeds minder verzuring op.[1]

Genoemde aanpassingen leiden ertoe dat er meer zuurstoftransport plaats kan vinden en dat het zuurstofverbruik op het niveau van de spier kan toenemen. Dit resulteert in een betere fitheid en leidt tot grotere prestaties tijdens het hardlopen.

8.2 Positieve effecten van hardlopen op gezondheid

Een mens is gemaakt om te bewegen. 1 tot 2 miljoen jaar geleden, ten tijde van de *homo genus*, was fysieke activiteit van levensbelang. De mens was een jager, en wandelen en hardlopen maakten deel uit van leven en overleven. In de honderdduizenden jaren dat de *homo genus* evolueerde tot *homo sapiens*, de moderne mens, werden onze genen aangepast aan een

actieve levensstijl. Nu wij in een tijdperk leven waarin bewegen niet meer noodzakelijk is, wordt de mens steeds inactiever en raken onze genen ontregeld. Dit leidt tot disfunctie van het lichaam, resulterend in meer dan dertig chronische ziekten die direct verband houden met inactiviteit, waarvan hart- en vaatziekten, suikerziekte type 2 en kanker de meest bekende zijn. Inactiviteit wordt wel 'het nieuwe roken' genoemd (Lee e.a., 2012). Voldoende beweging kan het risico op het ontstaan van chronische ziekten flink verminderen (tabel 8.1).

Tabel 8.1 Risicoreductie chronische ziekten, te ontwikkelen door voldoende bewegen

Aandoening	Risicoreductie
Vroegtijdig overlijden	30%
Hart- en vaatziekten	20-35%
Diabetes	30-40%
Darmkanker	30%
Borstkanker	20%
Heupfracturen	35-65%
Depressie	20-30%

Bron: http://docandrewmurray.com/ (Dr. Andrew Murray).

Regelmatig hardlopen kan deze negatieve spiraal van inactiviteit-chronische ziekten-inactiviteit voorkomen. Het leidt tot een vermindering van het lichaamsgewicht en van lichaamsvet, verbetert het cholesterol en de lipiden, en verlaagt de bloeddruk. Door regelmatig hard te lopen treden er aanpassingen op in het lichaam die gunstig zijn voor onze gezondheid, zoals (Lavie e.a., 2015):

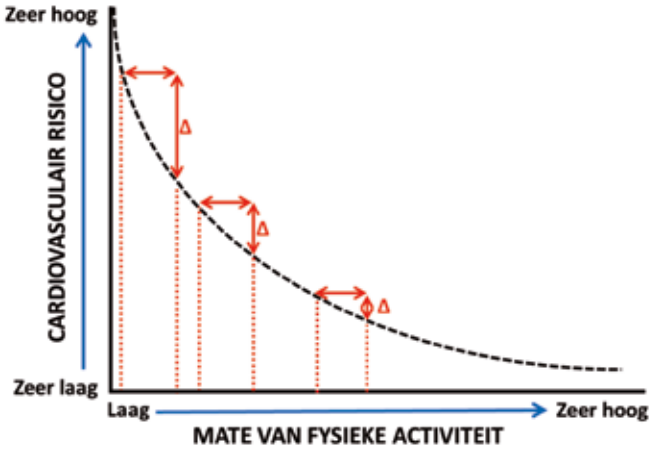
- meer spiermassa, die bovendien beter doorbloed is en meer mitochondriën bevat. Een actieve spier is gevoeliger voor insuline dan een inactieve spier. Deze aanpassingen leiden ertoe dat de suikerhuishouding in ons lichaam beter op orde is, waardoor de kans op het ontwikkelen van suikerziekte type 2 kleiner is bij mensen die regelmatig hardlopen dan bij inactieve mensen (Williams & Thompson, 2013);
- doorbloeding in de bloedvaten, wat leidt tot een verbeterde kwaliteit van de bloedvaten en een lagere bloeddruk (Wienbergen & Hambrecht, 2013). Dit verkleint de kans op hart- en vaatziekten, maar vertraagt ook de achteruitgang in hersenfunctie bij het verouderen. Mensen die regelmatig hardlopen hebben minder hart- en vaatziekten en minder achteruitgang in cognitieve functie dan inactieve mensen (Lee e.a., 2014).

Regelmatig bewegen heeft naast deze voorbeelden ook positieve effecten op een groot aantal andere aandoeningen, zoals borst- en darmkanker en reumatische aandoeningen. Verschillende studies hebben aangetoond dat sporten ook een rol kan spelen bij het verminderen van

depressieve klachten. Recente overzichtspublicaties laten zien dat niet iedere depressieve patiënt hetzelfde reageert op inspanning en ook het werkingsmechanisme van sporten bij depressie is nog niet opgehelderd (Stubbs e.a., 2015).

Exercise is Medicine, aldus het gerenommeerde American College of Sports Medicine.[2] Als alle voordelen van bewegen en hardlopen in een pilletje verpakt zouden kunnen worden, zou het wellicht het meest geslikte pilletje zijn. Maar die pil is er niet, dus mogen we het zelf doen. En hoeveel moet je dan doen om je gezondheid positief te beïnvloeden? Duidelijk is dat een toename van fysieke activiteit grote gezondheidsbevorderende effecten heeft bij inactieve personen (linkerdeel curve figuur 8.1). Bij zeer actieve personen wordt de afname van het risico door nog meer te bewegen geleidelijk kleiner (rechterdeel curve).

Figuur 8.1 De dosis-respons-relatie tussen beweging en gezondheid

Bron: Eijsvogels, T.M., Molossi, S., Lee, D.C., Emery, M.S. & Thompson P.D. (2016b).

Dosis-respons hardlopen en gezondheid

Hardlopen wordt op veel niveaus beoefend. De mate van inspanning varieert van mensen die af en toe een halfuurtje lopen tot professionele marathonlopers. Diverse studies hebben de dosis-respons-relatie tussen hardlopen en gezondheid bestudeerd (Eijsvogels e.a., 2015). Amerikaans onderzoek onder 55.138 hardlopers laat zien dat vijf tot tien minuten hardlopen per dag (dus 50 minuten per week) zorgt voor een afname van dertig procent van de kans op vroegtijdig overlijden en van 45 procent op vroegtijdig overlijden door hart- of vaatziekten (Lee e.a., 2014). Bijzonder is dat een toename van het aantal hardloopminuten per week niet

zorgt voor een verdere afname van het risico op vroegtijdig overlijden. Deze Amerikaanse bevindingen zijn daarmee in strijd met resultaten van een onderzoek uit Kopenhagen. Deens onderzoek suggereert namelijk dat zeer frequent/veel hardlopen mogelijk schadelijk is voor de gezondheid, en de gezondheidsvoordelen van een actieve leefstijl teniet kan doen (Schnohr e.a., 2015). Het onderzoeksteam uit Kopenhagen concludeerde vervolgens dat meer dan vier uur hardlopen per week even schadelijk is voor de gezondheid als lichamelijke inactiviteit. Deze conclusie lijkt echter onjuist, en veel wetenschappers hebben kritiek geuit op de uitkomsten en interpretatie van deze Deense studie. Zo is bijvoorbeeld de groepsgrootte van de meest actieve hardlopers erg klein, zijn er maar twee sporters in deze groep overleden, is de doodsoorzaak onbekend en mocht de 'inactieve' controlegroep nog steeds twee uur per week bewegen (Maessen e.a., 2015).

De gezondheidsvoordelen van extreem sporten zijn onlangs onderzocht in een studiepopulatie van 661.137 Europeanen en Amerikanen (Arem e.a., 2015). Deze studie liet zien dat een dosis sporten tot tien keer de Nederlandse Norm Gezond Bewegen (150 minuten per week matig intensieve inspanning of 75 minuten per week hoog intensieve inspanning) de kans op vroegtijdig overlijden wel degelijk verlaagt (met 31%). Tot slot blijkt de dosis-respons-relatie afhankelijk te zijn van de mate van intensiteit van de geleverde inspanning. Bij sporten op een matige intensiteit (bijv. wandelen, fietsen, dubbelspel tennis) zorgt een toenemende dosis voor een toenemende gezondheidsbevordering, terwijl bij sporten op een hoge intensiteit (bijv. hardlopen, wielrennen) een hogere dosis maar voor een beperkte extra gezondheidswinst zorgt (Eijsvogels e.a., 2016b). Kort samengevat bevordert een lage dosis joggen/hardlopen (50 minuten per week) de gezondheid. Deze gezondheidsbevordering neemt verder toe bij een toenemende dosis. Extreem hoge doses hardlopen leiden niet tot een grotere gezondheidswinst, maar lijken ook niet schadelijk voor de gezondheid (zie figuur 8.1).

De gezondheid van de hardloper

Nijmeegse fysiologen onderzoeken sinds 2011 de gezondheid van de Nederlandse hardloper in het algemeen, en van deelnemers aan de Zevenheuvelenloop in het bijzonder (www.runningresearch.nl). Ruim 12.000 hardlopers hebben in de afgelopen jaren een online vragenlijst ingevuld. Hieruit blijkt dat de onderzochte hardlopers hun gezondheid met een gemiddeld rapportcijfer van 8,3 beoordeelden. De kwaliteit van leven krijgt het rapportcijfer 8,2. De (chronische) ziekten die door de deelnemers worden gerapporteerd liggen onder de landelijke prevalentiecijfers (tabel 8.2). De belangrijkste drijfveren om regelmatig te bewegen zijn in volgorde van belangrijkheid: fitheid, plezier, gezondheid, stressvermindering en gewoonte (zie ook hoofdstuk 3).

Tabel 8.2 Het voorkomen van ziekten onder ruim 12.000 hardlopers

Aandoening	Prevalentie (%)
Kanker	3,4%
Hart- en vaatziekten	2,0%
Hoge bloeddruk	9,8%
Verhoogd cholesterol	7,3%
Suikerziekte	1,2%
Astma/COPD	8,5%
Depressie	7,4%
Artrose	3,1%
Schildklieraandoeningen	2,7%

Bron: Nijmegen Exercise Study | www.runningresearch.nl.

Relatie hardlopen met plotse hartdood

In de media worden met enige regelmaat gevallen gerapporteerd van hardlopers die (bijna) overlijden aan hun inspanningen. Vormt hardlopen een risico? Het klopt dat het relatieve risico op plotse hartdood tijdens of vlak na een hardloopwedstrijd of zware training zeventien keer hoger is dan in rust. In absolute zin is dat nog steeds heel laag (Eijsvogels e.a., 2016a). Het risico op plotse hartdood varieert van 0,39 tot 1,5 per 100.000 hardlopers bij halve marathons, marathons en triatlons. De kans op het krijgen van een hartaandoening ligt voor een sporter nog altijd een factor drie tot vier lager dan voor een niet-sporter.

Een groot aantal studies laat zien dat er een sterke relatie bestaat tussen fitheid en survival (=levensduur). Mensen die fitter zijn leven langer (Feldman e.a., 2015). Hardlopen is bij uitstek geschikt om fitheid te verbeteren of op peil te houden. Fitheid is een maat voor de zuurstoftransportketen (zie 8.1). Een hoge fitheid wil zeggen: een grote zuurstofopnamecapaciteit. Een grote zuurstofopnamecapaciteit duidt erop dat alle organen van de zuurstoftransportketen in gezonde en goede vorm verkeren. Fitheid zegt dus iets over de gezondheid van de longen, het hart, de bloedvaten en de spieren. De resultante daarvan bepaalt de fitheid en is dus sterk voorspellend voor een langer leven. Hardlopers zijn dus geen doodlopers, maar leven juist langer.

Mannen van middelbare leeftijd die matig getraind zijn voor de wedstrijd waarin ze participeren hebben het grootste risico op het krijgen van een hartaandoening. Door de grote toename van hardlopers bij wedstrijden de laatste jaren, en de daarmee gepaard gaande toename van matig getrainde deelnemers, lijkt het aantal incidenten tijdens hardloopwedstrijden de laatste tien jaar licht toegenomen te zijn. Mogelijk zou een goede sportkeuring, juist voor de groep beginnende hardlopers boven de 40 (mannen) of 50 jaar (vrouwen), een preventief effect op de incidentie van plotse hartdood kunnen hebben (Sanchis-Gomar e.a., 2015). Verder is een goede begeleiding bij startende hardlopers aan te bevelen.

8.3 Blessures

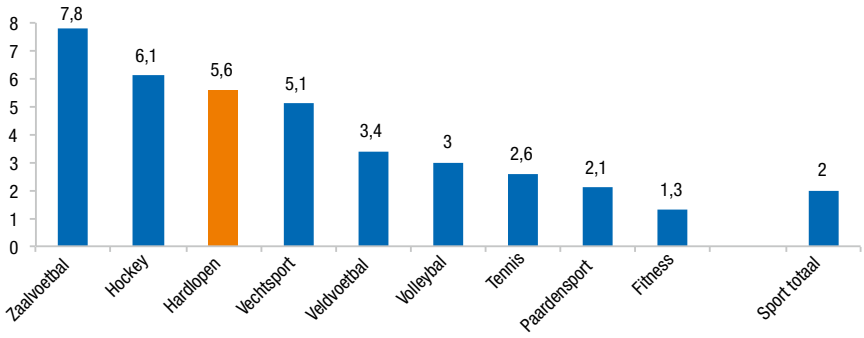
Het beoefenen van atletiek heeft over het algemeen een positief effect op de gezondheid. Echter, naast positieve effecten kan sport ook een keerzijde hebben, namelijk blessures. Veel wetenschappelijke literatuur focust zich op blessures als gevolg van hardlopen. Daarom richten we ons in deze paragraaf vooral op hardloopblessures. Daar waar ook literatuur bekend is over de relatie tussen blessures en andere atletiekonderdelen zal die ook worden benoemd.

Bij atletiek is de kans op een blessure groot in vergelijking met andere sporten. Met name de looponderdelen in de baanatletiek zijn blessuregevoelig. Het oplopen van een blessure bij een sport wordt gezien als een negatieve ervaring. Het krijgen van een blessure heeft vaak een negatief effect op een actieve leefstijl later in het leven (Sallis e.a., 1992; zie ook hoofdstuk 3).

Aantal blessures

Recente cijfers van VeiligheidNL (2015) laten zien dat in Nederland in 2014 de blessure-incidentie bij hardlopen 6,1 blessures per duizend uur hardlopen is. Uit eerdere cijfers over 2012 blijkt dat sporters alleen bij zaalvoetbal en hockey meer blessures per duizend sporturen opliepen dan bij hardlopen (zie figuur 8.2). De blessure-incidentie bij hardlopen was toen al bijna drie keer zo groot als de gemiddelde blessure-incidentie voor andere sporten (2,0 blessures per duizend uur sport (VeiligheidNL, 2014)).

Figuur 8.2 Hardloopblessures, aantal per 1.000 sporturen[a] naar sporttak, 2012

a Aantal uren van de betreffende sporttak.
Bron: Ongevallen en Bewegen in Nederland 2012, VeiligheidNL.

In 2014 liepen hardlopers in Nederland bij elkaar 710.000 blessures op, waarvan 220.000 medisch behandeld moesten worden (VeiligheidNL, 2015). In 2012 waren dat er nog 610.000. In Nederland zijn er geen cijfers beschikbaar over de blessure-incidentie specifiek bij atletiek. De kans op een hardloop- en/of atletiekblessure wordt in verschillende studies gerapporteerd, maar de resultaten lopen uiteen. Sommige studies rapporteren een kans van 10 procent, waar andere studies een blessurekans van 85 procent rapporteren.[3]

Mannen en vrouwen hebben een even grote kans op hardloopblessures. Sommige studies vinden dat mannen een hoger risico lopen op een blessure dan vrouwen. Echter, hiervoor is beperkte bewijskracht (Van der Worp e.a., 2015). Ook leeftijd lijkt geen invloed te hebben op de kans om een hardloopblessure te krijgen (Yueng e.a., 2011; Van der Worp e.a., 2015). Een chronische achillespeesblessure is een van de meest voorkomende blessures bij sporters die veel rennen en springen, zoals bij atletiek. Ook hierbij blijkt dat leeftijd, geslacht, gewicht en lengte niet van invloed zijn op het ontstaan van de blessure (Longo e.a., 2009). Tot slot lijkt er wel een verschil in blessure-incidentie afhankelijk van het niveau waarop de sport wordt beoefend. Onderzoek bij atletiek laat zien dat sporters die aan atletiek doen op de universiteit en topsporters een kleinere kans op blessures hebben dan atleten op de middelbare school en subtopsporters (Opar e.a., 2015). Daarnaast heeft trainingsintensiteit effect op de blessure-incidentie. Onderzoek bij jonge atleten (13-17 jaar) toont aan dat geblesseerde atleten op een hogere intensiteit trainden dan atleten die niet geblesseerd raakten (Huxley e.a., 2014).

Aard van de blessures

Bij atletiek op de baan zien we veel overbelastingsblessures aan de onderste extremiteiten, zoals blessures rond de enkel, knie of heup. De atletiekonderdelen op het veld vereisen juist veel meer maximale kracht in een korte tijd bij bijvoorbeeld werpen en springen. Bij deze onderdelen zien we vaker blessures als gevolg van maximale spierbelasting, maar ook als gevolg van veel herhalingen. De aard van de blessure is dus sterk afhankelijk van het onderdeel dat wordt beoefend binnen de atletiek. Hamstringblessures zijn binnen de atletiek veelvoorkomende blessures (Malliaropoulos e.a., 2012; Alonso e.a., 2012). Uit onderzoek blijkt dat één jaar na de blessure de kans op een volgende hamstringblessure 34 procent is (Orchard & Seward, 2002). De atletiekonderdelen met het grootste relatieve blessurerisico (per 1.000 sporters) zijn de 5000 meter, de 3000 meter steeplechase en de 110 meter horden. De onderdelen waar de meeste hamstringblessures worden opgelopen zijn de 4 x 400 meter estafette, 4 x 100 meter estafette en 4 x 200 meter estafette (Opar e.a., 2015).

Er is weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar atletiekblessures bij jeugd. De onderzoeken van Zemper (2005) en Reid e.a. (2012) geven meer inzicht in het aantal atletiekgerelateerde blessures bij jeugd onder de 18 jaar. Hier wordt ook geconcludeerd dat blessures sterk afhankelijk zijn van het atletiekonderdeel dat wordt beoefend. Over het algemeen komen, ook bij de jeugd, de meeste blessures voor aan de rug en de onderste extremiteiten. Dit is niet verrassend, omdat tijdens atletiek veel wordt gerend en gesprongen. De blessures die het

meest voorkomen zijn een verrekte spier, verzwikte gewrichtsband en peesklachten. Tot slot blijkt dat het risico op een atletiekblessure bij jeugd, net als bij volwassenen, tijdens de competitie vier keer zo groot is als tijdens de training.

Risicofactoren

Hoewel atletiek uit veel verschillende onderdelen bestaat, zijn er enkele algemene factoren te benoemen die de kans op blessures verhogen. Omdat hardlopen een van de meest voorkomende onderdelen binnen de atletiek is, zal hierna kort worden stilgestaan bij de risicofactoren voor blessures bij hardlopen. Echter, deze factoren komen ook vaak naar voren als risicofactoren voor blessures bij andere onderdelen.

Een veelgenoemde risicofactor voor het krijgen van een blessure is een eerdere blessure. Iemand met een eerdere blessure heeft een grotere kans om dezelfde blessure weer op te lopen (Ryan e.a., 2014; Van der Worp e.a., 2015). Dat de kans op een blessure hoger is als iemand al een eerdere blessure heeft gehad, komt doordat spieren en bindweefsel na een blessure meestal verminderd belastbaar zijn. Daarnaast is het ook vaak zo dat de kans op een blessure groter is omdat iemand angst heeft om een nieuwe blessure op te lopen (Murphy e.a., 2003). Een andere risicofactor voor het krijgen van een blessure is de trainingsopbouw of trainingsintensiteit. Meer dan de helft van de blessures (60%) wordt veroorzaakt doordat sporters te intensief en te vaak gaan sporten, bijvoorbeeld hardlopen (Hreljac, 2004). Vooral wanneer sporters hardlopen in competitieverband is de kans op blessures groter (Van Mechelen, 1992). Onderzoek door de KNAU op verzoek van het Ministerie van VWS liet zien dat een grotere trainingsomvang, een snellere tijd op de halve marathon en prestatiemotivatie verband hielden met de blessure-incidentie (IJzerman & Van Galen, 1989). Door mee te doen aan een competitie is de kans dat je meer vraagt van je lichaam dan het aankan groter, om toch mee te kunnen doen of om toch een persoonlijk record te behalen. Tot slot blijkt dat vooral mensen die beginnen met hardlopen en die hier nog geen ervaring mee hebben vaker een blessure oplopen dan ervaren hardlopers.

Factoren waarvan vaak gezegd wordt dat zij invloed hebben op het ontstaan van een blessure zijn sportschoenen en de ondergrond waarop wordt gelopen. Echter, tot nu toe is niet aangetoond dat het dragen van degelijke sportschoenen blessures kan voorkomen (Richards, 2009; Van der Worp e.a., 2015). Ook de ondergrond waarop de sporters hardlopen is vaak niet de reden van het ontstaan van de blessure (Van der Worp e.a., 2015).

Wat werkelijke risicofactoren zijn en wat lopers vermoeden dat risicofactoren zijn, hoeft niet overeen te komen. In een onderzoek onder honderd volwassen sporters die al langer dan zes maanden minimaal 10 kilometer per week hardlopen, benoemen de betreffende hardlopers als oorzaken voor het oplopen van een blessure: het niet rekken voor of na de training, te hard trainen, de verkeerde schoenen dragen en tot slot niet goed naar hun lichaam luisteren (Saragiotto e.a., 2014). Bij het ontwikkelen van blessurepreventieprogramma's is het belangrijk deze kennis mee te nemen.

Preventie van blessures

Om blessures te voorkomen is het nodig om kennis en bewustwording over blessures bij sporters die aan atletiek doen te vergroten. Dat is het begin van blessurepreventie. Sporters bij een vereniging kunnen via trainers en coaches gemakkelijk bereikt worden met informatie over de preventie van blessures. Echter, de afgelopen jaren zijn steeds meer hardlopers ongeorganiseerd gaan lopen. Deze zogenaamde 'ongebonden lopers' zijn lastig te bereiken en te informeren over blessurepreventieve maatregelen.[4] De volgende maatregelen zouden geadviseerd kunnen worden om blessures te voorkomen:

- trainingsopbouw. De juiste trainingsopbouw is belangrijk bij de preventie van overbelastingsblessures. Een geleidelijke trainings- en wedstrijdopbouw is nodig om plotselinge pieken in de belasting te vermijden. De training moet opgebouwd worden met oefeningen voor kracht, maar tussendoor zijn er ook ontspannings- en flexibiliteitsoefeningen nodig. Het is van belang om na een training goed te herstellen voordat je weer met een volgende training begint. Overbelasting van de spieren kan leiden tot spierpijn en stijfheid. Voldoende rust geeft de spieren de tijd om de lichte schade in de spieren te herstellen. Wanneer iemand een eerdere blessure heeft opgelopen is het van belang om deze blessure volledig te laten herstellen voordat men weer gaat sporten. Een goede begeleiding bij de trainingsopbouw is cruciaal om blessures te voorkomen, vooral bij beginnende sporters;
- spierversterkende oefeningen. Uit onderzoek blijkt dat oefeningen om de hamstrings te versterken het risico op een hamstringblessure verminderen (Malliaropoulos e.a., 2012). Door de oefeningen regelmatig uit te voeren wordt de spier versterkt, de hoek waarbij de hamstring kracht levert verlengd en de flexibiliteit verhoogd;
- warming-up en rekoefeningen. Uit de literatuur wordt niet duidelijk of het doen van een warming-up, cooling-down en rekoefeningen effectief is om blessures, zoals bij hardlopen, te voorkomen (Van Mechelen, 1992). Het lijkt erop dat rekoefeningen geen effect hebben op het verminderen van blessures (Parkkari e.a., 2001). Ook het effect van warming-up en cooling-down op het voorkomen van blessures is nog maar weinig onderzocht. Echter, een warming-up die erop gericht is spieren op te warmen voor een fysieke activiteit lijkt wel een positief effect te hebben op het voorkomen van blessures (Fradkin e.a., 2006).

8.4 De gezonde atletiekvereniging

Hardloopblessures zijn zeer hardnekkig, vaak chronisch en therapieresistent. Vandaar dat preventie bij elke atleet en atletiekorganisatie de hoogste prioriteit moet hebben. Echter, in tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt, is blessurepreventie niet een puur medische aangelegenheid. Het is vooral een organisatorische probleemstelling.

Hardloopblessures zijn vaak multicausaal: vele factoren spelen een rol, zowel binnen de persoon als in de tijd. Chronische blessures ontstaan namelijk in de loop van weken tot maanden, mede bepaald door de steeds wisselende belastbaarheid van de sporter. Vandaar dat veel epidemiologische studies tot nu toe weinig hebben bijgedragen tot een efficiënte aanpak.

Een individuele benadering met efficiënte communicatielijnen binnen een vereniging is daarom van groot belang. Allereerst dient er op bestuursniveau een visie te bestaan hoe men blessurepreventie binnen de vereniging wil inrichten. Belangrijk is dat er op alle niveaus van de vereniging commitment is. Het vastleggen van deze visie in een sportmedisch beleidsplan geniet daarbij de voorkeur.

Een belangrijke vereiste is het aanstellen en opleiden van gekwalificeerde trainers. Trainers dienen de belastende momenten van de aangeboden trainingsvormen te herkennen, net als de consequenties hiervan voor de arbeid-rustverhouding. Vragen die de trainers moeten leren stellen zijn onder andere: Welke atleten lopen blessurerisico? en: Moeten alternatieve trainingsvormen worden aangeboden? Atleten met verhoogd risico zijn bijvoorbeeld eerder geblesseerde atleten, atleten met bewegingsbeperkingen of over- of ondergewicht en dergelijke. Het formeren van verschillende loopgroepen, ingedeeld naar looprestatie, is essentieel. Verder is het van belang dat trainers een idee hebben van de blessures die ze bij hardlopers kunnen verwachten en wat de eerste tekenen daarvan zijn. Het spreekt vanzelf dat de trainers hier ondersteuning moeten hebben van sportmedische professionals. Dit kan een sportmasseur zijn die elke week een eerste intake doet bij klachten en preventief massages verricht op locatie. Ook fysiotherapeuten kunnen op locatie adviezen geven over alternatieve basistrainingen en over effectieve blessurepreventieve oefeningen en therapievoorstellen doen bij beginnende klachten.

Belangrijk is dat er een geformaliseerde relatie is met een sportarts in een Sportmedische Instelling. Bij langer bestaande klachten of acute problematiek (ook bijvoorbeeld met betrekking tot hart en longen) dient er een korte lijn naar de sportarts te zijn. Gerichte preventieve onderzoeken gericht op hardlopen worden dringend geadviseerd. Ook kunnen deze medische begeleiders voorlichting geven aan atleten, zodat deze meer bekend zijn met kenmerken van overbelasting, het belang van rust en kenmerken van beginnende typische hardloopblessures en de valkuilen die daarbij kunnen ontstaan. Het uiteindelijke doel, het aanleren van blessurepreventiegedrag, is zeker bij veel atleten mogelijk. Toch is het zinvol een trainer te belasten met specifieke trainingen voor herstellende lopers. De overgang van medische therapie naar volop meedoen met de groep is dan minder groot.

Het zal duidelijk zijn dat deze activiteiten een hoge mate van continuïteit moeten hebben en effectief moeten worden georganiseerd. Het benoemen van een functionaris (medisch coördinator) die hiermee belast is, is essentieel. Uit de praktijk blijkt bijvoorbeeld bij topatleten dat frequent overleg van de begeleiders op zich al kan leiden tot minder uitval door blessures.

Naast blessures zijn hart- en vaatklachten bij de oudere lopers mogelijk een extra risico. Goede begeleiding in de training en het vooraf inventariseren van lopers met een bepaalde (chronische) aandoening door de trainer zijn hierbij van groot belang. Hierbij kan bijvoorbeeld een vragenlijst worden gehanteerd. Ook meer specifiek bij lopers zijn de eetstoornissen die kunnen voorkomen. Het betreft vaker vrouwen dan mannen en het herkennen van deze problematiek dient een onderdeel van de kennisinformatie naar de trainers te zijn. Contacten met een sportdiëtiste zijn hier soms erg nuttig.

Een ander onderdeel binnen de atletiek dat essentieel is binnen de blessurepreventie is krachttraining. Een eigen krachthonk met een opgeleide trainer die krachttraining bij lopers kan verzorgen, zowel preventief als tijdens de herstelperiode, is zeer waardevol. Sporters kunnen vaak de oefeningen van de fysiotherapeut bij de vereniging nog een tijd continueren.

Een aspect dat nogal eens vergeten wordt is dat atleten het advies krijgen zich zo goed mogelijk te verzekeren voor sportmedische voorzieningen, zoals de fysiotherapeut en de sportarts. Voordeel is dat de sportarts sinds kort in de basisverzekering zit, mits verwezen via de huisarts.

8.5 Conclusie

Een mens is gemaakt om te bewegen. Nu wij in een tijdperk leven waarin bewegen niet meer noodzakelijk is, wordt de mens steeds inactiever. Dit leidt tot disfunctie van het lichaam, resulterend in meer dan dertig chronische ziekten. Regelmatig hardlopen kan deze negatieve spiraal van inactiviteit-chronische ziekten-inactiviteit doorbreken of voorkomen. Tijdens het hardlopen neemt de ademhaling toe, neemt de hartslag toe, pompt het hart harder, gaat er meer bloed door de bloedvaten en krijgen de spieren meer zuurstof. Ook andere organen zoals de hersenen worden beter doorbloed. Dit hele proces heeft positieve effecten op de gezondheid. Door regelmatig hard te lopen treden er aanpassingen op in het lichaam die gunstig zijn voor onze gezondheid, zoals een vermindering van het lichaamsgewicht en van lichaamsvet, een verbetering van het cholesterol en de lipiden, en een verlaging van de bloeddruk. Regelmatig bewegen heeft naast gunstige effecten voor hart- en vaatziekten en suikerziekte ook positieve effecten op een groot aantal andere aandoeningen, zoals borst- en darmkanker, reumatische aandoeningen en depressieve klachten. Ook kan het de achteruitgang in cognitieve functie verminderen. Een lage dosis joggen/hardlopen bevordert de gezondheid al; iets doen is altijd beter dan niets doen. Deze gezondheidsbevordering neemt echter verder toe bij een toenemende dosis. Extreem hoge doses hardlopen leiden niet tot een grotere gezondheidswinst, maar lijken vooralsnog ook niet schadelijk te zijn voor de gezondheid. Kort samengevat laat een groot aantal studies zien dat er een sterke relatie bestaat tussen fitheid (=conditie) en survival (=levensduur). Mensen die fitter zijn leven langer en hebben minder kans op chronische ziekten.

De blessure-incidentie bij hardlopen was in 2014 6,1 blessures per duizend uur hardlopen. De blessure-incidentie bij hardlopen is drie keer zo hoog als de gemiddelde blessure-incidentie voor andere sporten. Bij atletiek op de baan zien we veel overbelastingsblessures aan de onderste extremiteiten, zoals enkel, knie of heup. Bij de atletiekonderdelen op het veld zien we vaker blessures als gevolg van maximale spierbelasting, maar ook als gevolg van herhalingen. Hamstringblessures zijn binnen de atletiek veelvoorkomende blessures. De belangrijkste risicofactoren voor het ontstaan van een blessure zijn een eerdere blessure, trainingsopbouw en intensiteit. Kennis over welke blessures het meest voorkomen en bewustwording van hoe een sporter deze blessures kan voorkomen is een begin in blessurepreventie.

Referenties

Alonso, J., Edouard, P., Fischetto, G. Adams, B., Depiesse, F. & Mountjoy, M. (2012). 'Determination of future prevention strategies in elite track and field: analysis of Daegu 2011 IAAF Championships injuries and illnesses surveillance'. In: *Br J Sports Med.* (46-7), pp. 505-514.

Arem, H., Moore, S.C., Patel, A., Hartge, P., Berrington de Gonzalez, A., Visvanathan, K., Campbell, P.T., Freedman, M., Weiderpass, E., Adami, H.O., Linet, M.S., Lee, I.M. & Matthews, C.E. (2015). 'Leisure time physical activity and mortality: a detailed pooled analysis of the dose-response relationship'. In: *JAMA Intern Med.* 2015 Jun;175(6), pp. 959-967.

Eijsvogels, T.M. & Thompson, P.D. (2015). 'Exercise Is Medicine: At Any Dose?' In: *JAMA*. 2015 Nov 10;314(18), pp. 1915-1916.

Eijsvogels, T.M., Fernandez, A.B. & Thompson, P.D. (2016a). 'Are There Deleterious Cardiac Effects of Acute and Chronic Endurance Exercise?' In: *Physiol Rev.* 2016 Jan;96(1), pp. 99-125.

Eijsvogels, T.M., Molossi, S., Lee, D.C., Emery, M.S. & Thompson, P.D. (2016b). 'Exercise at the Extremes: The Amount of Exercise to Reduce Cardiovascular Events'. In: *J Am Coll Cardiol.* 2016 Jan 26;67(3), pp. 316-329.

Feldman, D.I., Al-Mallah, M.H., Keteyian, S.J., Brawner, C.A., Feldman, T., Blumenthal, R.S. & Blaha, M.J. (2015). 'No evidence of an upper threshold for mortality benefit at high levels of cardiorespiratory fitness'. In: *J Am Coll Cardiol.* 2015 Feb 17;65(6), pp. 629-30.

Fradkin, A, Gabbe, B. & Cameron, P. (2006). 'Does warming up prevent injury in sport? The evidence from randomised controlled trials?' In: *J Sci Med Sport*. (9), pp. 214-220.

Hreljac, A. (2004). 'Impact and overuse injuries in runners'. In: *Med Sci Sports Exerc* (36), pp. 845-849.

Huxley, D., O'Connor, D. & Healey, P. (2014). 'An examination of the training profiles and injuries in elite youth track and field athletes'. In: *Eur J Sport Sci.* (14-2), pp. 185-192.

IJzerman, J. & Galen, W. van (1989). 'Blessures bij langeafstandlopers'. In: *Geneeskunde en Sport,* (2), pp. 50-56.

Kluitenberg, B., Middelkoop, M. van, Verhagen, E., Hartgens, H. Huisstede, B., Diercks, R. & Worp, H. van der (2015). 'The impact of injury definition on injury surveillance in novice runners'. In: *J Sci Med Sport*. doi: 10.1016/j.jsams.2015.07.003. [Epub ahead of print]

Lavie, C.J., Arena, R., Swift, D.L., Johannsen, N.M., Sui, X., Lee, D.C., Earnest, C.P., Church, T.S., O'Keefe, J.H., Milani, R.V. & Blair, S.N. (2015). 'Exercise and the cardiovascular system: clinical science and cardiovascular outcomes'. In: *Circ Res.* 2015 Jul 3;117(2), pp. 207-219.

Lee, D.C., Pate, R.R., Lavie, C.J., Sui, X., Church, T.S. & Blair, S.N. (2014). 'Leisure-time running reduces all-cause and cardiovascular mortality risk'. In: *J Am Coll Cardiol.* 2014 Aug 5;64(5), pp. 472-481.

Lee, I.M., Shiroma, E.J., Lobelo, F., Puska, P., Blair, S.N. & Katzmarzyk, P.T.; Lancet Physical Activity Series Working Group (2012). 'Effect of physical inactivity on major non-communicable diseases worldwide: an analysis of burden of disease and life expectancy'. In: *Lancet*. 2012 Jul 21;380(9838), pp. 219-229.

Longo, U., Rittweger, J., Garau, G., Radonic, B., Gutwasser, C., Gilliver, S., Kusy, K. Zielinski, J., Felsenberg, D. & Maffulli, N. (2009). 'No influence of age, gender, weight, height, and impact profile in achilles tendinopathy in masters track and field athletes'. In: *Am J Sports Med.* (37-7), pp. 1400-1405.

Maessen, M.F., Hopman, M.T., Verbeek, A.L. & Eijsvogels, T.M. (2015). 'Dose of Jogging: Mortality Versus Longevity'. In: *J Am Coll Cardiol.* 2015 Jun 23;65(24), pp. 2672-2673.

Malliaropoulos, N., Mendiguchia, J., Pehlivanidis, H., Papadopoulou, S., Valle, X., Malliaras, P. & Maffulli, N. (2012). 'Hamstring exercises for track and field athletes: injury and exercise biomechanics, and possible implications for exercise selection and primary prevention'. In: *Br J Sports Med.* (46-12), pp. 846-851.

Mechelen, W. van (1992). 'Running injuries. A review of the epidemiological literature'. In: *Sports Med* (14), pp. 320-335.

Murphy, D., Connolly, D. & Beynnon, B. (2003). 'Risk factors for lower extremity injury: a review of the literature'. In: *Br. J. Sports Med* (37), pp. 13-29.

Opar, D., Drezner, J., Shield, A., Williams, M., Webner, D., Sennett, B., Kapur, R., Cohen, M., Ulager, J., Cafengiu, A. & Cronholm, P. (2015). 'Acute injuries in track and field athletes: a 3-year observational study at the Penn Relays Carnival with epidemiology and medical coverage implications'. In: *Am J Sports Med.* (43-4), pp. 816-822.

Orchard, J. & Seward, H. (2002). 'Epidemiology of injuries in the Australian Football League, seasons 1997-2000'. In: *Br J Sports Med.* (36-1), pp. 39-44.

Parkkari, J., Kujala, U. & Kannus, P. (2001). 'Is it possible to prevent sports injuries? Review of controlled clinical trials and recommendations for future work'. In: *Sports Med.* (31-14), pp. 985-995.

Reid, J., Nelson, N., Roberts, K. & McKenzie, L. (2012). 'Track-related injuries in children and adolescents treated in US emergency departments from 1991 through 2008'. In: *Phys Sportsmed.* (40-2), pp. 56-63.

Richards, C., Magin, P. & Callister, R. (2009). 'Is your prescription of distance running shoes evidence-based?' In: *Br J Sports Med* (43), pp. 159-162.

Ryan, J., DeBurca, N. & Mc Creesh, K. (2014). 'Risk factors for groin/hip injuries in field-based sports: a systematic review'. In: *Br J Sports Med.* (48-14), pp. 1089-1096.

Sallis, J., Hovell, M. & Hofstetter, C. (1992). 'Predictors of Adoption and Maintenance of Vigorous Physical Activity in Men and Women'. In: *Preventive Medicine* (21), pp. 237-251.

Sanchis-Gomar, F., Santos-Lozano, A., Garatachea, N., Pareja-Galeano, H., Fiuza-Luces, C., Joyner, M.J. & Lucia, A. (2015). 'My patient wants to perform strenuous endurance exercise. What's the right advice?' In: *Int J Cardiol.* 2015 Oct 15;197, pp. 248-253.

Saragiotto, B., Yamato, T. & Lopes, A. (2014). 'What do recreational runners think about risk factors for running injuries? A descriptive study of their beliefs and opinions'. In: *J Orthop Sports Phys Ther.* (44-10), pp. 733-738.

Schnohr, P., O'Keefe, J.H., Marott, J.L., Lange, P. & Jensen, G.B. (2015). 'Dose of jogging and long-term mortality: the Copenhagen City Heart Study'. In: *J Am Coll Cardiol.* 2015 Feb 10;65(5), pp. 411-419.

Stubbs, B., Vancampfort, D., Rosenbaum, S., Ward, P.B., Richards, J., Ussher, M. & Schuch, F.B. (2015). 'Challenges Establishing the Efficacy of Exercise as an Antidepressant Treatment: A Systematic Review and Meta-Analysis of Control Group Responses in Exercise Randomised Controlled Trials'. In: *Sports Med.* 2015 Dec 26. [Epub ahead of print]

VeiligheidNL (2014). *Hardloopblessures. Blessurecijfers – Februari 2014*. Amsterdam: VeiligheidNL.

VeiligheidNL (2015). 'Jonge vrouwen grote kans op hardloopblessure' - December 2015. Amsterdam: VeiligheidNL. URL: https://www.veiligheid.nl/sportblessures/actueel/nieuws/jonge-vrouwen-grote-kans-op hardloopblessures.

Wienbergen, H. & Hambrecht, R. (2013). 'Physical exercise and its effects on coronary artery disease'. In: *Curr Opin Pharmacol.* 2013 Apr;13(2), pp. 218-225.

Williams, P.T. & Thompson, P.D. (2013). 'Walking versus running for hypertension, cholesterol, and diabetes mellitus risk reduction'. In: *Arterioscler Thromb Vasc Biol.* 2013 May;33(5), pp. 1085-1091.

Worp, M. van der, Haaf, D. ten, Cinkel, R. van, Wijer, A. de, Nijhuis-van der Sanden, M. & Staal, J. (2015). 'Injuries in runners; a systematic review on risk factors and sex differences'. In: *Plos One* (10-2), pp. 1-18.

Yeung, S., Yeung, E. & Gillespie, L. (2011). 'Interventions for preventing lower limb soft tissue running injuries'. In: *Cochrane Database Syst Rev.* (6-7), CD001256.

Zemper, E. (2005). 'Track and field injuries'. In: *Med Sport Sci.* (48), pp. 138-151.

Noten

1. Wanneer spiercellen onvoldoende zuurstof krijgen om suikers enkel op de gebruikelijke manier te verbranden, zal er een alternatieve route worden gekozen waarvoor geen zuurstof nodig is. Dit wordt anaerobe verbranding genoemd. Hierbij wordt lactaat ('melkzuur') gevormd, wat de veroorzaker is van zogenoemde 'verzuring' van de spieren en ervoor zorgt dat je zware en pijnlijke benen hebt tijdens zware inspanning.
2. Zie http://www.acsm.org/ en http://www.exerciseismedicine.org/.
3. Opgemerkt moet worden dat de blessure-incidentie die gevonden werd in verschillende studies sterk beïnvloed wordt door de manier van registratie. Als blessures bijvoorbeeld alleen via de spoedeisende hulpafdeling worden geregistreerd geeft dit slechts een overzicht van de meest ernstige blessures. Dit is vaak een onderrapportage van het werkelijke aantal blessures. Dit wordt ook wel het *tip of the iceberg*-fenomeen genoemd. Daarnaast zijn de verschillen in blessure-incidentie tussen studies te verklaren door de definitie van een blessure die de onderzoekers hanteren. Hierdoor is het op basis van verschillende studies lastig om een eenduidige conclusie te trekken over de blessure-incidentie en aard van de blessures.
4. Een aanzet hiertoe is de website http://hardlopen.nl/blessure-adviseur/ die hardlopers helpt inzicht te krijgen in hun blessure en laat zien wat ze zelf kunnen doen om de blessure te verhelpen.

De Venloop is een olievlek

Startbewijzen voor de grote hardloopevenementen in Nederland raken steeds sneller 'uitverkocht'. Dat is bij de Venloop niet anders. De halve marathon en de 10 kilometer voor dit Limburgse festijn zitten enkele weken na het begin van de inschrijving al vol. Het tekent de nog altijd groeiende populariteit van deze evenementen.

De opmerkelijke groei die de Venloop in tien jaar tijd heeft doorgemaakt is overigens niet alleen af te lezen aan de aantallen deelnemers, maar blijkt ook uit de veelheid aan activiteiten die sinds 2006 is ontwikkeld. De Venloop is een paraplu én een keurmerk voor allerlei sportieve en gezonde initiatieven, waardoor in één weekend, halverwege maart, ruim 25.000 mensen in beweging komen.

Het hardlopen vormt nog altijd de kern van de Venloop. De Limburgse stad aan de Maas viert niet alleen met carnaval feest. Ook op de laatste kilometers van het Venloop-parcours en bij de finish nabij de Parade staat de binnenstad jaarlijks op haar kop. Die ontwikkeling hadden de initiatiefnemers onder aanvoering van Erik Schnock niet kunnen voorzien. Toen er in 2006 meteen 2.200 lopers aan de start verschenen, bleek dat de Venloop een gat in de markt kon opvullen. Venlo ontbeerde immers een groot evenement, zoals vergelijkbare steden als Nijmegen met de Zevenheuvelenloop en Breda met de Singelloop dat al wel kenden.
De mannen van het eerste uur – naast Schnock waren dat onder meer Nico van Knippenberg en Wim Lensen – waren geïnspireerd geraakt door de New York Marathon in 2004. Niet dat de door hen bedachte Venloop zich daarmee zou moeten kunnen vergelijken, maar iets van die sfeer wilden ze graag terugzien in hun eigen stad. Deelnemers en toeschouwers zullen beamen dat dat is gelukt. Bij een onderzoek naar zeventien middelgrote loopevenementen in

Nederland in 2011 van het Mulier Instituut kregen de Venloërs de hoogste waardering. Inclusief de jeugdlopen waren er in 2015 bij de jubileumeditie zo'n 15.000 lopers, waarvan er enkele duizenden uit Duitsland kwamen.

De Venloop bleek in de afgelopen tien jaar een stimulans voor meer sportieve activiteiten in de regio. Zo is in 2011 in het kader van het project Proeftuinen Nieuwe Sportmogelijkheden het plaatselijke sportpark Vrijenbroek, waar ook atletiekvereniging Scopias haar accommodatie heeft, ontwikkeld tot centrum van de loopsport in Venlo. Niet alleen Scopias kreeg steeds meer lopers onder haar leden, er waren inmiddels ook diverse andere loop- en wandelgroepen in Venlo. Voor al die mensen werd Vrijenbroek het centrum waar ze beginnen met hun trainingen, waar ze zich kunnen laten testen en waar de trainers hun opleiding en bijscholing kunnen krijgen.
Want niet alleen de atletiekvereniging speelt in op de Venloop. Ook een plaatselijk gezondheidscentrum biedt bijvoorbeeld via haar Running Academy voorbereidende trainingen aan, waar 2.500 lopers al gebruik van hebben gemaakt. De organisatie van het evenement is ook sponsor van het Venloop Running Team voor talentvolle jonge atleten in Noord-Limburg. Er is een 'Venloop Dreamteam' samengesteld van mensen die op de website verslag doen van de voorbereiding op de Venloop en hun eigen ambities. En er is een speciale loopgroep voor 'VIP's' die hun trainingen combineren met netwerkactiviteiten.

VenloopKids is een ander voorbeeld. In samenwerking met het sportbedrijf van de gemeente kunnen basisscholen intekenen op activiteiten om kinderen bewust te maken van een gezonde leefstijl via voeding en beweging. Er zijn lespakketten ontwikkeld, er is een Unicef-sponsorloop en er zijn kooklessen en looptrainingen tijdens de naschoolse opvang. Ook de avondvierdaagse is onderdeel van dit jeugdprogramma.
Inmiddels is de Venloop Memory Walk aan het programma toegevoegd. Op de dag vóór het hardloopevenement zijn er wandelingen over diverse afstanden, met onder meer een rolstoeltocht. Ook vindt in de aanloop een drietal oefentochten plaats en er is een Seniorendag met 'bewegen' als centraal thema. In 2016 is de Yagua Mood Market een nieuw onderdeel: een tweedaagse markt van organisaties op het gebied van sport en bewegen, gezondheid, vakantie en vrije tijd.
Zo heeft de Venloop in ruim tien jaar allerlei sportieve initiatieven op gang gebracht en heeft de loopsport zich als een olievlek verspreid over de omgeving. Het is een ontwikkeling die ook elders is te zien, waar de hoofdafstand van het evenement is ingebed in een programma met 'kids runs', afstanden voor beginnende lopers en wandeltochten en er door het jaar heen trainingsprogramma's en informatie over veilig en gezond bewegen worden aangeboden en aan deelnemers wordt gevraagd goede doelen te ondersteunen.

9

Atletiekeconomie

» Jelle Schoemaker (Hogeschool van Arnhem en Nijmegen)[1]

» Willem de Boer (Hogeschool van Arnhem en Nijmegen)[1]

» Paul Hover (Mulier Instituut)[1]

» Arjen Davids (Mulier Instituut)[1]

Achter het beoefenen van de atletieksport gaat een kleine economie schuil. De sport wordt 'geproduceerd' door aanbieders zoals verenigingen of loopgroepen, en 'geconsumeerd' door beoefenaren, toeschouwers en kijkers. Daarnaast zijn producten en diensten nodig die de beoefening van de sport ondersteunen. Soms is dat niet meer dan de aanschaf van een paar schoenen, maar het gaat ook om de aanleg van een innovatieve atletiekbaan, gesponsorde topatleten of drukbezochte atletiekevenementen. In dit hoofdstuk staan de economische aspecten van atletiek en de loopsport centraal.

De 'atletiekeconomie' bestaat uit atletiekaanbieders (9.1), maar ook uit aanvullende goederen en diensten die voor de sportbeoefening nodig zijn (9.2) of hieruit voortvloeien (9.3). Onder deze brede definitie vallen zodoende ook de aanleg van atletiekfaciliteiten, vervoer naar looptrainingen en evenementen, horeca-uitgaven, de genezing van hardloopblessures en sponsoring van topatleten. Dit is nog maar een greep uit alle economische activiteiten die rondom de atletieksport bestaan. In dit hoofdstuk is geprobeerd de consumentenbestedingen rondom atletiek zo goed mogelijk in kaart te brengen (9.4) en eventuele dubbeltellingen te voorkomen. Deze dubbeltellingen ontstaan wanneer bijvoorbeeld het lidmaatschap van een atleet bij de vereniging wordt meegeteld als uitgaven voor de atleet en als inkomsten voor de club. Dezelfde euro wordt daardoor twee keer geteld, wat een overschatting van de atletiekbestedingen zou opleveren.

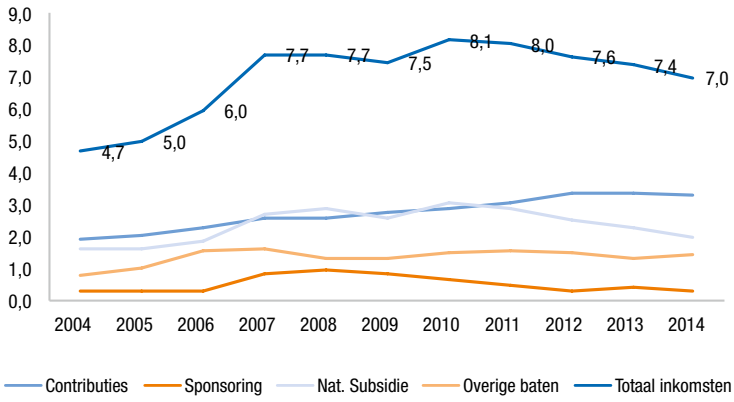
9.1 Atletiekaanbieders

Bond

Het hart van de atletieksport wordt in Nederland gevormd door de Atletiekunie en de daarbij aangesloten verenigingen (zie hoofdstuk 4). Het aantal aangesloten verenigingsleden en verenigingen is de afgelopen tien jaar toegenomen. Mede hierdoor zijn de inkomsten van de bond de afgelopen tien jaar sterk toegenomen. Deze inkomsten stegen van 1,9 miljoen euro in 2004 naar 3,3 miljoen euro in 2014, en vormen met vijftig procent van het totale budget de belangrijkste inkomstenbron voor de bond (figuur 9.1). Ook de andere inkomsten van de Atletiekunie namen tussen 2004 en 2010 sterk toe. De sponsoring verdrievoudigde in de

olympische cyclus richting Peking 2008, de overige baten verdubbelden en de subsidie die via NOC*NSF ter beschikking werd gesteld aan de bond steeg van 1,6 naar 3,0 miljoen euro. In de periode 2010-2014 zijn deze inkomstenposten, met uitzondering van de overige baten, weer gezakt naar het niveau van 2004. De krimp van het totale budget in de laatste jaren is vooral te wijten aan de terugloop van subsidies. De aangesloten bonden van NOC*NSF krijgen een bijdrage uit de opbrengsten van de Lotto. De opbrengsten van de Lotto zijn de afgelopen jaren flink gedaald, waardoor ook de bijdrage aan de Atletiekunie is afgenomen. Ook de sponsorinkomsten zijn de laatste vier jaar afgenomen. Na de Olympische Spelen van 2012 verliep een aantal bestaande contracten dat niet meer werd verlengd. De huidige sponsors en suppliers van de Atletiekunie zijn samen goed voor vier procent van het totale budget. Ruim twintig procent van het budget komt voort uit de overige inkomsten. Dit zijn onder andere de deelnemersbijdragen van atleten aan grote toernooien, subsidies van provincies en gemeenten, inkomsten uit eigen publicaties, en bijvoorbeeld de inschrijvingen van competitiewedstrijden. De totale inkomsten van de bond stegen van 4,7 miljoen euro in 2004 naar 8,1 miljoen euro in 2008, om daarna weer licht te zakken naar 7,0 miljoen euro in 2014. Daarmee was de Atletiekunie naar inkomsten gemeten de twaalfde bond (Breedveld et al., 2015).

Figuur 9.1 Inkomsten Atletiekunie 2004-2014, in miljoenen euro's

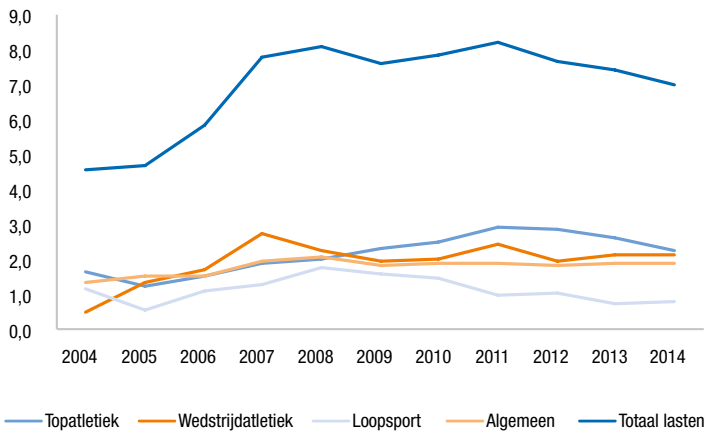
Bron: Jaarrekeningen Atletiekunie 2004-2014.

De belangrijkste uitgaven voor de Atletiekunie bestaan uit salarissen van de bondsmedewerkers. Deze bedragen ongeveer een derde van de totale begroting. De Atletiekunie had begin 2015 bijna 38 fte's aan personeel in dienst. De meeste personen zijn werkzaam voor de wedstrijdatletiek en verenigingszaken (12,6 fte's) in de vorm van accountmanager voor de clubs of competitiezaken. Daarnaast heeft de bond ruim 11 fte's in dienst die de topatletiek ondersteunen in de vorm van coach en trainer van de nationale selectie. Nog eens 10,4 fte's zijn

belast met de algemene en infrastructurele zaken. Een klein groepje medewerkers (3,8 fte's) houdt zich alleen bezig met de loopsport. In de praktijk zijn meer medewerkers, bijvoorbeeld accountmanagers van verenigingszaken, actief voor de loopsport. Tussen 2003 en 2011 is het aantal fte's met meer dan tien toegenomen door aanstelling van fulltime coaches voor diverse disciplines. De laatste jaren is de personele omvang weer iets afgenomen, waardoor de Atletiekunie rond de 3.900 leden per fte heeft. Dit is gemiddeld voor een bond van een individuele sport en met meer dan tien werknemers in dienst.[2]

De uitgaven van de Atletiekunie worden ook toegewezen aan topsport, wedstrijdatletiek of de loopsport. De meeste middelen gaan naar de top- en wedstrijdatletiek. Het budget voor topatletiek nam in de periode tot 2011 toe. Het budget voor de wedstrijdsport nam vooral sterk toe tussen 2004 en 2007. De uitgaven aan de loopsport zijn de afgelopen jaren daarentegen juist afgenomen. Dit komt met name doordat de inkomsten vanuit het Nationaal Actieplan Sport en Bewegen na 2011 ophielden te bestaan. Deze gelden waren beschikbaar gekomen om lopers via het Start to Run-programma te ondersteunen. De algemene uitgaven van de Atletiekunie zijn relatief stabiel gebleven en bedragen ongeveer 25 tot 30 procent van de totale uitgaven. De totale uitgaven zijn de afgelopen jaren teruggebracht naar 7 miljoen euro in 2014 (figuur 9.2).

Figuur 9.2 Uitgaven Atletiekunie 2004-2014, in miljoenen euro's

Bron: Jaarrekeningen Atletiekunie 2004-2014.

De Atletiekunie is een non-profitorganisatie. De bedrijfsvoering van de Atletiekunie schreef in de periode 2004-2014 zes keer rode cijfers en had vijfmaal een positief bedrijfsresultaat. Over deze totale periode heeft de Atletiekunie een positief resultaat van 67.000 euro behaald. De

Atletiekunie had eind 2014 een positief eigen vermogen van 1,7 miljoen euro en hoort daarmee tot de twaalf meest vermogende sportbonden van Nederland (Breedveld et al., 2015).

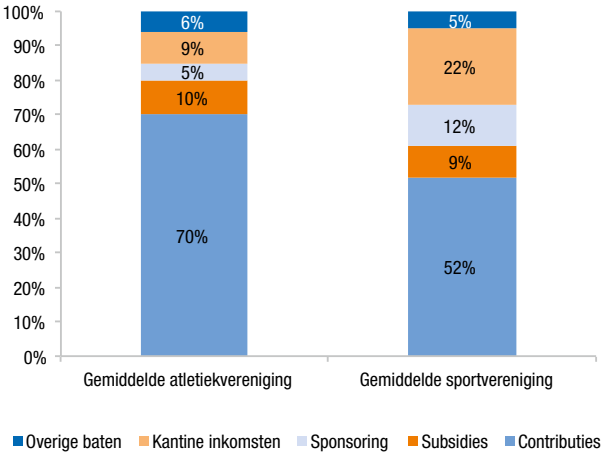
Atletiekverenigingen en loopgroepen

Duizenden atletiekbeoefenaren treffen elkaar wekelijks bij een van de vele atletiekverenigingen en loopgroepen die ons land rijk is. Zij dragen gezamenlijk een deel van de kosten van het atletiekaanbod via het betalen van contributie of een vergoeding voor cursussen en trainingen. De exploitatie van atletiekverenigingen verschilt veel met die van loopgroepen. Dit komt vooral doordat deze laatste geen gebruik maken van een accommodatie. Helaas zijn er over de loopgroepen geen exploitatiecijfers beschikbaar.

Op basis van cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) kan geconcludeerd worden dat atletiekverenigingen in 2012 samen goed waren voor 22 miljoen euro aan inkomsten. Dit was twee keer zo veel als in het jaar 2000. Dit komt enerzijds doordat er in die periode atletiekverenigingen bij zijn gekomen, en anderzijds doordat de gemiddelde exploitatie per vereniging omhoog is gegaan. De gemiddelde atletiekvereniging had in 2012 een omzet van 78.600 euro. Dat is relatief veel. De gemiddelde sportvereniging had in dat jaar volgens het CBS een omzet van 44.000 euro.

Zeventig procent van de inkomsten van atletiekverenigingen komt uit de opbrengsten van contributies, les- en entreegelden (figuur 9.3). Daarmee zijn de contributies verreweg de belangrijkste inkomstenbron van atletiekverenigingen. Gemiddeld haalt een sportvereniging 52 procent van haar inkomsten uit contributies. Sinds 2003 is het belang ook nog eens gestaag toegenomen. Ongeveer tien procent van de inkomsten van atletiekverenigingen is afkomstig van subsidies van de lokale overheid en eenzelfde percentage komt uit de kantineinkomsten. Dat laatste is relatief laag. Gemiddeld betrekken sportverenigingen 22 procent van hun inkomsten uit kantineverkopen (voetbal: 39 procent). Ook de sponsorinkomsten liggen bij atletiekverenigingen lager dan gemiddeld (5 procent, tegenover 12 procent voor alle verenigingen).

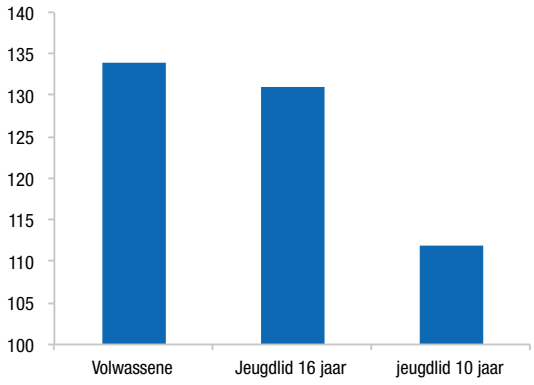
Figuur 9.3 Inkomsten atletiekverenigingen 2000-2012, in procenten

Bron: CBS (Statistiek Sportclubs en Sportscholen 2000-2012).

De toename van de inkomsten uit contributie komt voor een belangrijk deel doordat atletiekverenigingen gemiddeld meer leden hebben gekregen (zie hoofdstuk 3). Daarnaast is ook de gemiddelde contributie per lid de laatste jaren toegenomen. Gemiddeld genomen kostte in 2014 een lidmaatschap van een jaar voor een volwassene 134 euro (figuur 9.4). Dit is inclusief de jaarlijkse afdracht aan de Atletiekunie. Een jeugdlid van 10 jaar betaalt met 112 euro zo'n vijftien procent minder. Een jeugdlid van 16 jaar is met gemiddeld 131 euro nauwelijks goedkoper uit dan een volwassene. Er zijn grote regionale verschillen in de hoogte van de jaarlijkse contributie voor volwassenen. Zo is de gemiddelde contributie bij atletiekverenigingen in de provincie Groningen 92 euro en in de provincie Noord-Holland 168 euro. Diezelfde regionale verschillen zien we in de hoogte van de jaarlijkse contributie voor jeugdleden van 10 jaar. Een jaarlidmaatschap voor deze jonge atletiekbeoefenaren kost in Groningen 69 euro en in Flevoland 136 euro (Mulier Instituut, 2015).

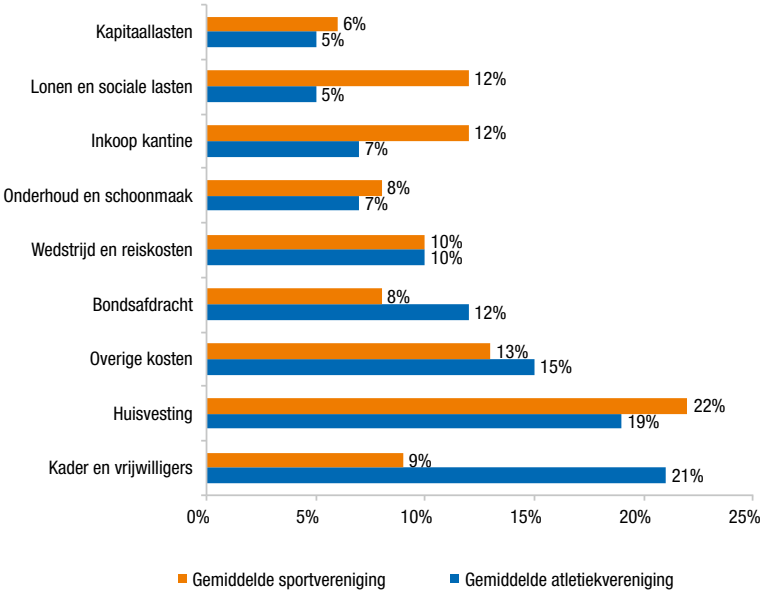
Figuur 9.4 Gemiddelde jaarlijkse contributie bij atletiekverenigingen in Nederland naar leeftijdsgroep, in euro's

Bron: Mulier Instituut (2015).

Ondanks sterk stijgende omzetten van de gemiddelde atletiekvereniging zijn de uitgaven in dezelfde verhouding gebleven. De grootste uitgaven doet een gemiddelde atletiekvereniging aan kader en vrijwilligers. Deze nemen in totaal ruim een vijfde van de begroting voor hun rekening (figuur 9.5). Dit zijn vooral vergoedingen voor trainers en vrijwilligers op en rond de atletiekbaan. Dit percentage is opvallend hoog wanneer dit wordt vergeleken met de gemiddelde sportvereniging. Hier staat tegenover dat de lonen en sociale lasten een stuk lager zijn. De huisvestingskosten vormen bijna twintig procent van het budget van een gemiddelde atletiekvereniging en zijn daarmee de op een na grootste kostenpost. De uitgaven aan bondsafdrachten (24 euro per lid) liggen bij atletiekverenigingen hoger dan het gemiddelde voor alle sportverenigingen. Vooral bij de grote teamsporten is de gemiddelde bondsafdracht beduidend lager. In vergelijking met andere grote bonden met een individuele sportbeoefening is de afdracht aan de bond echter laag. De gemiddelde bondsafdracht bij deze sportbonden ligt op 34 euro per lidmaatschap.

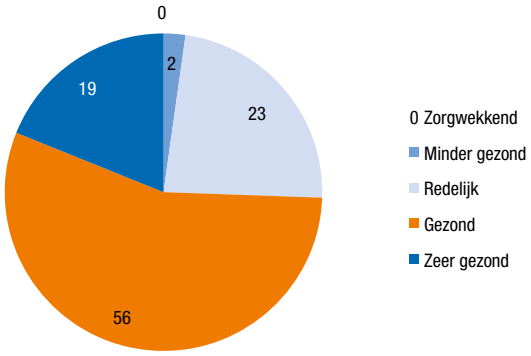
Figuur 9.5 Verdeling van uitgaven bij atletiek- en sportverenigingen in 2012, in procenten

Bron: CBS (Statistiek Sportclubs en Sportscholen 2000-2012).

De gemiddelde atletiekvereniging heeft in de periode 2006-2012 meer inkomsten dan uitgaven gehad. Hierdoor is het eigen vermogen per vereniging tussen 2006 en 2012 toegenomen, met gemiddeld 4.000 euro per jaar. De gevolgen van de economische crisis lijken daarmee grotendeels voorbij te zijn gegaan aan de atletiekverenigingen. In een peiling van de Atletiekunie onder 91 atletiekverenigingen in 2015 bleek dat slechts acht procent van de verenigingen geen ruimte had in haar begroting voor onverwachte uitgaven. Twee procent beoordeelt de financiële positie van de vereniging als minder gezond (figuur 9.6). Bij 75 procent van de atletiekverenigingen werd de financiële positie als gezond of zeer gezond omschreven (Melis, publicatie in voorbereiding). Hiermee zijn atletiekverenigingen een stuk positiever over hun financiën dan andere sportverenigingen. Negen procent van alle sportverenigingen noemt haar financiële positie minder gezond of zelfs zorgwekkend. Bij 59 procent van alle sportverenigingen worden de financiën als (zeer) gezond beschouwd (Van Kalmthout & Van der Werff, 2015).

Figuur 9.6 Beoordeling van de financiële positie door het bestuur van de atletiekvereniging, in procenten

Bron: Melis (publicatie in voorbereiding).

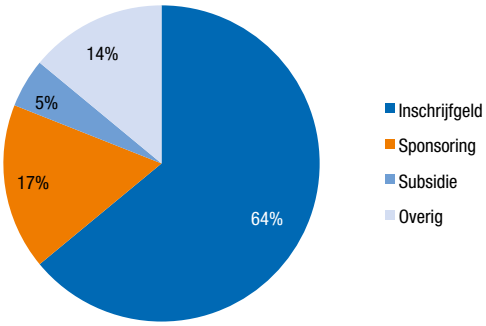
Evenementen

Naast het beoefenen van de atletieksport bij een vereniging of loopgroep is er sinds eind jaren negentig van de vorige eeuw een stijgende groep beoefenaren die meedoet aan hardloopevenementen (zie hoofdstuk 5). Deze loopevenementen worden veelal buiten de atletiekclubs om georganiseerd en komen daarom niet voor in de financiële verslagen van de vereniging of bond. Echter, deze evenementen zorgen voor een serieus en omvangrijk aanbod om aan atletiek te doen. Naast de loopevenementen is er ook een aantal atletiekevenementen dat in Nederland georganiseerd wordt. De kleine atletiekevenementen vallen vaak onder een vereniging en deze zijn dan onderdeel van hun financiële boekhouding. De grotere atletiekevenementen worden vaak door een aparte organisatie of stichting georganiseerd.

Er zijn in Nederland jaarlijks ongeveer 2.000 loopevenementen (zie hoofdstuk 5). Deze verschillen sterk in omvang. Er zijn loopevenementen die een handjevol lopers aantrekken, maar ook loopevenementen waarbij 50.000 deelnemers aan de start verschijnen. De grote hardloopevenementen worden bijna allemaal georganiseerd door commerciële partijen of stichtingen. Van de meeste is niet inzichtelijk welke omzet er gerealiseerd wordt. Van de Dam tot Damloop is bekend dat het budget in 2013 ongeveer 1,9 miljoen euro bedroeg (De Nooij & Horsselenberg, 2014). De Zevenheuvelenloop had in hetzelfde jaar een budget van 1,35 miljoen euro (De Boer, 2013). De Stichting Zevenheuvelenloop organiseert ook de Marikenloop. In 2015 bedroeg het budget van deze grootste vrouwenloop van Nederland 434.000 euro (Schoemaker, 2015). De totale evenementexploitatie per deelnemer komt bij deze drie evenementen neer op ongeveer 50 euro.

Voor loopevenementen is het inschrijfgeld de belangrijkste inkomstenbron. Grote loopevenementen zoals de Dam tot Damloop, de Marathon van Rotterdam of de Zevenheuvelenloop vragen aan hun deelnemers rond de 20 tot 25 euro voor hun deelname. Bij de Zevenheuvelenloop vormen de inschrijvingen bijna vijftig procent van de totale inkomsten. Bij de Marikenloop zorgen de deelnemers voor 63 procent van de inkomsten. Volgens een onderzoek in Vlaanderen halen loopevenementen gemiddeld 64 procent van de inkomsten uit inschrijfgelden (zie figuur 9.7). Daarnaast ontvangen ze een deel van hun budget uit sponsoring en een klein gedeelte uit subsidie. De overige baten komen van pachtovereenkomsten met eet- en drinkgelegenheden of de verkoop van sportmaterialen.

Figuur 9.7 Verdeling van inkomsten bij loopevenementen (in Vlaanderen), 2009, in procenten

Bron: Scheerder & Boen (2009).

Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat in Vlaanderen hardlopers ongeveer 55 euro per jaar uitgeven voor hun deelname aan hardloopevenementen (Scheerder, 2009). Het is niet bekend om hoeveel hardloopevenementen dit gaat. In Nederland bleek uit een steekproef onder vooral fanatieke atletiekbeoefenaren dat zij gemiddeld 89 euro per jaar uitgeven aan gemiddeld zes loopevenementen.[3]

Naast de vele hardloopevenementen telt Nederland ook nog een handvol grootschalige atletiekevenementen (zie hoofdstuk 5). Er zijn weinig gegevens over de exploitatie van deze evenementen afzonderlijk. Schattingen gedaan door Respons geven aan dat de totale omzet ongeveer 1 miljoen euro is, waarvan het grootste gedeelte afkomstig is van de twee grootste evenementen: de FBK-Games in Hengelo en de Flame Games in Amsterdam. Het budget voor

het grootste atletiekevenement van Nederland, de FBK-Games, was in 2014 625.000 euro, mede dankzij de ingebrachte sponsoring van Golazo dat het evenement heeft overgenomen (Atletiekweek.nl, 2013). Volgens Respons (2015) is ongeveer de helft van de omzet van deze atletiekevenementen afkomstig van de bezoekers, veertig procent van sponsors en tien procent van de overheden (Respons, 2015).

Beroepsatleten

Een belangrijk onderdeel van de atletiek zijn de atleten die vanwege de populariteit en het belang van de sport hun dagelijks brood verdienen met het beoefenen ervan. De belangrijkste inkomsten voor deze groep zijn de stipendiumbijdrage die de overheid beschikbaar stelt voor atleten die tot de beste van de wereld behoren en de sponsoring van bedrijven die willen meeprofiteren van de aandacht rondom de atleten.

De stipendiumregeling is in het leven geroepen om topatleten de mogelijkheid te geven om zich fulltime met hun sport bezig te houden. Uit de gegevens van NOC*NSF blijkt dat er in 2015 44 topatleten een A-, B- of HP-status hebben gekregen (zie hoofdstuk 7). Het hangt af van de categorie waarin de beoefende atletiekdiscipline is ingedeeld of je als A-, B- of HP-sporter recht hebt op een stipendiumregeling. Er zijn in 2016 37 olympische en paralympische atleten die in aanmerking komen voor de stipendiumregeling. Of alle 37 atleten ook deze bijdragen ontvangen is afhankelijk van de inkomenstoets. Wanneer sporters te veel andere inkomsten hebben vervalt de bijdrage. Het is niet bekend hoeveel atleten precies gebruikmaken van de stipendiumregeling.

Naast deze inkomsten verkrijgen de topsporters en toptalenten ook een deel van hun inkomen uit sponsorbijdragen. Dit is vaak in de vorm van een (gedeeltelijke) uitruil van producten en diensten in natura. De sponsor stelt (sport)materiaal voor de atleet ter beschikking en krijgt hiervoor in ruil reclame en promotiemogelijkheden rondom de atleet. Daarnaast ontvangen sommige topatleten ook een financiële vergoeding voor het promoten van hun sponsors. De negentig topatleten (topsporters en talenten) die op de website van de Atletiekunie staan hebben gemiddeld anderhalve sponsor per persoon (tabel 9.1). Sommigen hebben er vijf of zes, maar een groot deel heeft er geen. Het is moeilijk om de waarde van deze sponsoring in te schatten, aangezien de atleten in hun zichtbaarheid, prestaties en voorkomen nogal sterk uiteenlopen.

Tabel 9.1 Kenmerken van de topsporters en talenten bij de Atletiekunie

	Aantal	Gemiddelde leeftijd	Aantal beroepsatleten	Gemiddeld aantal sponsors per persoon
Cat 1 (aangepast atletiek)	17	27	11	1,8
Cat 2 (meerkamp, sprint, MiLa)	52	24	20	1,5
Cat 4b (horden, springen, werpen)	21	26	4	1,5

Bron: www.atletiekunie.nl.

9.2 Benodigdheden voor atletiek en loopsport

De economie van de atletieksport stopt niet bij de aanbieders van de atletieksport (de kern van de sport). Daarnaast zijn er producten en diensten die nodig zijn om deze sport te kunnen beoefenen. De belangrijkste hiervan zijn de aanleg van atletiekaccommodaties door overheden (met name gemeenten) en aanschaf van schoenen, kleding, materiaal, et cetera door de consumenten.

Faciliteiten

Een groot deel van de atletiekbeoefenaren maakt geen gebruik van speciale voorzieningen om hun sport te kunnen beoefenen. Dit zijn met name de hardlopers die gebruikmaken van de openbare ruimte om hun sport te beoefenen. Maar om baanatletiek mogelijk te maken zijn er faciliteiten en accommodaties nodig (zie hoofdstuk 4). Bij de Atletiekunie zijn 185 atletiekbanen geregistreerd, waarvan 88 procent van kunststof (162 atletiekbanen; zie hoofdstuk 4). De andere banen zijn gemaakt van asfalt, gras of gravel.

De aanleg van atletiekbanen gebeurt meestal in opdracht van gemeenten. Daardoor staan de investeringsaanleg en grote onderhoudskosten niet op de begroting van de meeste verenigingen. Kunststof atletiekbanen kosten in de aanleg tussen de 0,7 en 1,5 miljoen euro. Bij een afschrijving van gemiddeld veertig jaar komt dit neer op een bedrag van ongeveer 3 tot 4 miljoen euro dat alle gemeenten met atletiekbanen samen jaarlijks 'betalen' en dat ten gunste komt van met name de bouwbedrijven die deze banen aanleggen. Hierbij zijn niet de banen meegenomen die bestaan uit asfalt, gras of gravel.

Naast de aanleg zijn er nog diverse onderhoudsactiviteiten nodig om de atletiekbaan in goede conditie te houden. Elke veertig jaar moet ook de asfaltfundering (150.000 euro) worden vervangen, elke twintig jaar de toplaag (200.000 euro) en elke vijf jaar de belijning op de baan (5.000 euro). Omdat ook deze posten vaak voor rekening komen van de gemeente, worden deze bedragen teruggerekend naar de afschrijving per jaar. Deze grote onderhouds-

kosten zijn ongeveer 25.000 euro per atletiekbaan per jaar. Daarmee komen de gezamenlijke uitgaven van alle gemeenten met een kunststof atletiekbaan uit op ongeveer 4 miljoen euro per jaar. Wat hierin niet is meegenomen zijn de jaarlijkse kosten aan onderhoud, zoals het maaien van de velden of het schoonspuiten van de baan. Er wordt van uitgegaan dat deze kosten voor een groot deel in rekening worden gebracht bij de atletiekvereniging in de vorm van huurtarieven. Deze kosten komen veelal terug in de financiële gegevens van de atletiekverenigingen onder huisvestingskosten.

Bestedingen door atletiekbeoefenaren en hardlopers

Naast uitgaven aan contributie, trainingen en evenementen worden ook bestedingen gedaan in winkels. Hierbij is te denken aan kleding en schoenen, maar ook aan de aanschaf van een sporthorloge of sportvoeding. Van deze bestedingen profiteert veelal het bedrijfsleven (sportwinkels en sportproducenten).

De Hogeschool van Arnhem en Nijmegen heeft eind 2015 samen met het Mulier Instituut een onderzoek gedaan onder met name fanatieke hardlopers en atletiekbeoefenaren.[4] Daaruit blijkt dat de groep baanatleten (beoefenaren van alleen de baanatletiek) een ander uitgavenpatroon heeft dan de groep hardlopers (beoefenaren van alleen de hardloopsport die niet op een atletiekbaan trainen). De respondenten die aan baanatletiek doen en gemiddeld twee tot drie keer in de week trainen geven in dit onderzoek aan gemiddeld ruim 1.100 euro per jaar uit te geven aan hun sport. Ruim negentig procent van de baanatleten doet uitgaven aan sportschoenen, sportkleding en lidmaatschapsgelden. Dit zijn tegelijk de grootste uitgavenposten. De respondenten gaven aan jaarlijks gemiddeld 186 euro aan sportschoenen uit te geven en iets meer dan 150 euro per persoon aan sportkleding en lidmaatschap/contributie/begeleiding.

Een deel van deze atleten (twintig procent) had in het afgelopen jaar één of meerdere vakanties specifiek gericht op de sport belegd. Veelal zijn dit trainingsstages die atletiekgroepen in het voorjaar in zuidelijk Europa organiseren. Deze personen besteedden gemiddeld 700 euro aan dergelijke sportvakanties. Dit zijn bedragen die dus niet voor iedere beoefenaar gelden, maar het gemiddelde komt toch uit op bijna 150 euro per atleet. Daarnaast is voor veel lopers het vervoer dat nodig is voor de atletiekbeoefening (denk aan reizen naar en van trainingen of wedstrijden) een grote uitgavenpost. Gemiddeld besteden de ondervraagde baanatleten hier ruim 100 euro per jaar aan.

De helft van de ondervraagde atletiekbeoefenaren heeft dit jaar uitgaven gedaan aan sportaccessoires (sporthorloges, apps, etc.) en speciale sportvoeding. Dit is gemiddeld genomen goed voor respectievelijk bijna 80 en 45 euro voor alle atletiekbeoefenaren. De kosten die atleten maken voor het afsluiten van een verzekering of de aanschaf van speciale sportmaterialen zijn redelijk hoog (bijna 200 euro), maar doordat deze uitgaven maar door een select groepje atleten worden gedaan, komt dit neer op respectievelijk 30 en 20 euro per persoon.

Tot slot besteedt veertig procent van de atleten geld aan sportmediadragers zoals atletiekmagazines. Dit kost de gemiddelde atleet bijna 15 euro per jaar, aldus de ondervraagde atletiekbeoefenaren.

Tabel 9.2 Jaarlijkse uitgaven baanatleten en aandeel baanatleten met uitgaven, 2015, in euro's en procenten

Uitgavenposten	Aandeel dat minstens eens per jaar uitgaven doet	Gemiddelde hoogte van de uitgaven	Gemiddelde uitgaven voor alle baanatleten
Sportschoenen	91%	€ 203	€ 186
Sportkleding	90%	€ 171	€ 155
Lidmaatschap, contributie en begeleiding	88%	€ 173	€ 153
Atletiekvakanties	20%	€ 707	€ 145
Vervoer	78%	€ 151	€ 117
Deelname evenementen	87%	€ 105	€ 91
Sportaccessoires	51%	€ 154	€ 79
Medici	46%	€ 168	€ 78
Sportvoeding	45%	€ 101	€ 46
Verzekering	16%	€ 179	€ 29
Sporthoreca	44%	€ 50	€ 22
Sportmaterialen	9%	€ 217	€ 20
Sportmediadragers	38%	€ 38	€ 14
Overig	1%	€ 45	€ 1
Totaal			€ 1.134

Bron: Schoemaker (publicatie in voorbereiding).

De uitgaven die de hardlopers uit het onderzoek opgaven waren beduidend lager dan die voor de baanatleten. Gemiddeld gaven zij aan 674 euro per persoon aan hardlopen uit te geven. Het verschil komt voornamelijk doordat de gemiddelde hardloper beduidend minder uitgeeft aan sportvakanties, vervoer en begeleiding. Slechts tien procent van de hardlopers combineert zijn sport met een vakantie en geeft dan ongeveer 400 euro uit, waardoor het gemiddelde voor alle lopers op slechts 40 euro per persoon per jaar uitkomt. Ook het vervoer valt gemiddeld 75 euro lager uit per hardloper, terwijl ruim zestig procent hier wel kosten voor maakt. Aan sportschoenen en sportkleding is de atleet ongeveer twintig procent meer kwijt dan de hardloper. De kosten voor deelname aan evenementen, gebruik van sportmedia en sportaccessoires komen nagenoeg overeen met elkaar. Aan verzekeringen en sportmaterialen geven hardlopers zelden geld uit, terwijl een klein groepje baanatleten hier toch serieuze uitgaven aan doet.

Tabel 9.3 Jaarlijkse uitgaven hardlopers en aandeel hardlopers met uitgaven, 2015, in percentages en in euro's

Uitgavenposten	Aandeel dat minstens eens per jaar uitgaven doet	Gemiddelde hoogte van de uitgaven	Gemiddelde uitgaven voor alle hardlopers
Sportschoenen	87%	€ 167	€ 145
Sportkleding	90%	€ 143	€ 129
Deelname evenementen	81%	€ 109	€ 88
Sportaccessoires	56%	€ 147	€ 83
Lidmaatschap, contributie	39%	€ 120	€ 47
Medici	28%	€ 166	€ 47
Vervoer	60%	€ 72	€ 43
Hardloopvakanties	10%	€ 398	€ 40
Sportvoeding	39%	€ 61	€ 23
Sportmediadragers	37%	€ 39	€ 14
Verzekering	6%	€ 96	€ 5
Sporthoreca	11%	€ 45	€ 5
Sportmaterialen	4%	€ 64	€ 3
Overig	2%	€ 95	€ 2
Totaal			€ 674

Bron: Schoemaker (publicatie in voorbereiding).

De gemiddelde uitgaven van de Nederlandse hardloper komen beduidend hoger uit dan de bedragen in vergelijkende studies die over de grens hebben plaatsgevonden. Een onderzoek onder alle huishoudens in België vond dat een hardloper gemiddeld 217 euro per persoon per jaar uitgeeft aan zijn sport. In de Leuvense Loopsport Survey vonden onderzoekers dat incidentele hardlopers in 2009 (die minder dan 1 keer per week trainen) gemiddeld 247 euro per jaar uitgeven en de frequente hardlopers (meer dan 1 keer per week trainen) 436 euro per jaar (Scheerder et al., 2009). Het grootste verschil met deze studies is dat in de Belgische studies enkel is gekeken naar de hardlopers (en niet naar de baanatleten) en dat de uitgaven aan vervoer, verzekeringen en vakanties niet zijn bevraagd in het onderzoek. Maar zelfs als deze posten worden weggelaten komen de cijfers uit de Nederlandse studie beduidend hoger uit dan die in de Belgische studies.

Duitse onderzoekers raamden in 2012 dat de hardlopers daar gemiddeld 223 euro per persoon per jaar uitgaven (Preuss et al., 2012). In deze studie zijn wel vergelijkende uitgavenposten bevraagd aan een willekeurige steekproef van huishoudens in Duitsland. In Finland

is ook een vergelijkbaar onderzoek gedaan onder de sportbevolking. Deze studie gaf aan dat voor het jaar 2009-2010 een Finse hardloper gemiddeld 819 euro per persoon aan bestedingen deed (National Sport Survey, 2010).

Er zit dus nogal wat bandbreedte in de uitgaven die een gemiddelde hardloper doet.[5] Daarom moeten de resultaten van het Nederlandse onderzoek met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden en is de betekenis voor de hele Nederlandse atletiekpopulatie mogelijk beperkt.

9.3 Bestedingen die voortvloeien uit atletiek- en loopsport

Naast de diensten van sportaanbieders en bonden en de goederen en diensten die nodig zijn om sport te bedrijven, onderscheiden we nog één onderdeel van de atletiekeconomie. Hieronder vallen de diensten, goederen en organisaties die worden geleverd aan de liefhebbers die deze sport beoefenen, maar die niet nodig zijn om de sport te beoefenen. Deze uitgaven vloeien dus indirect voort uit de atletiek- en loopsportbeoefening. Daarbij valt te denken aan de (extra) omzet van restaurants en horecagelegenheden tijdens of door sportevenementen. De kosten gemaakt door ziekenhuizen en specialisten bij de behandeling van alle hardloop- en atletiekblessures behoren hier ook toe. Een deel van de horeca en de medische sector verkrijgt namelijk werk dankzij de atletieksport. De uitgaven aan sportvakanties, verzekeringen en sportmedia zijn ook onderdeel van de bestedingen die voortvloeien uit de atletiek- en loopsport, maar omdat deze uitgaven al behandeld zijn in paragraaf 9.2 bij de bestedingen door atletiekbeoefenaren en hardlopers worden deze hier niet nogmaals toegelicht.

Horeca

De Nederlandse horeca (restaurants, cafés, lunchrooms en koffietentjes) profiteert in bescheiden mate van hardlopers die hun sportbeoefening combineren met het nuttigen van versnaperingen. Hierbij wordt niet het gebruik van de kantine van de sportclub bedoeld, maar de reguliere horeca-uitbaters. De uitgaven in de kantine van de atletiekvereniging zijn al meegenomen in de inkomsten van de club (paragraaf 9.2). Ook worden met deze uitgaven niet de speciale gelletjes en energierepen bedoeld. Deze zijn al meegenomen in de materialen voor sportbeoefening.

Het is goed voor te stellen dat hardlopers elkaar rondom hun atletiekbeoefening treffen in een reguliere horecaomgeving. De precieze uitgaven door hardlopers in horecagelegenheden zijn echter moeilijk inzichtelijk te krijgen. Er zijn wel gegevens van de uitgaven die gedaan worden in de horeca rondom grootschalige sportevenementen. Bezoekers van de Dam tot Damloop geven gemiddeld 10 euro per persoon uit (De Nooij & Horsselenberg, 2014), evenveel als bij de Zevenheuvelenloop (De Boer, 2013). De bezoekers van de Marathon van Eindhoven geven

gemiddeld 15,30 euro uit (Van den Heuvel, 2012). Deelnemers aan deze grote loopevenementen doen ook bestedingen in de horeca. Bij de Dam tot Damloop lagen deze gemiddeld op 5,27 euro per persoon en bij de Marathon van Eindhoven op bijna 10 euro.

Medische zorg

Mede door de populariteit van het hardlopen is atletiek één van de sporten waarin relatief veel blessures voorkomen. In 2014 liepen hardlopers 710.000 blessures op, waarvan 220.000 (30 procent) medisch behandeld werden (zie hoofdstuk 8). Over baanatletiek zijn geen gegevens bekend. De meeste hardlopers met een blessure gaan in behandeling bij een fysiotherapeut, waardoor er in totaal 600.000 fysiotherapiebehandelingen nodig zijn. Gemiddeld rekent een fysiotherapeut ongeveer 30 euro per behandeling (Consumentenbond, 2016). Dat maakt dat er ten behoeve van het hardlopen in Nederland jaarlijks 18 miljoen euro aan fysiotherapeutische kosten wordt gemaakt. Deze kosten komen veelal niet voor rekening van de verzekeraars, maar van de beoefenaren (fysiotherapie zit niet meer standaard in de basisverzekering).

Naast de fysiotherapiebehandelingen zijn er naar schatting 2.100 behandelingen in het ziekenhuis nodig. De kosten hiervan bedroegen gemiddeld 1.300 euro per behandeling. Dit levert een bedrag op van 2,7 miljoen euro per jaar (Veiligheid.nl, 2014). Naast directe medische kosten kan er ook nog een inschatting gemaakt worden van de kosten die optreden doordat iemand vanwege zijn blessure niet kan werken. De kosten van arbeidsverzuim ten gevolge van hardloopblessures die in een ziekenhuis zijn behandeld bedroegen in 2012 gemiddeld 5.400 euro per blessure (Veiligheid.nl, 2014). Dit verlies in arbeidsproductiviteit komt veelal voor rekening van het bedrijfsleven.

De blessures die voortkomen uit het hardlopen zorgen in Nederland voor ongeveer 20 miljoen euro aan omzet voor fysiotherapeuten en medisch personeel. Daarnaast is er nog een productieverlies in het bedrijfsleven van ongeveer 11 miljoen euro. Ondanks dat baanatleten wellicht vaker en langer geblesseerd kunnen zijn door het beoefenen van hun sport is het geringe aantal waarschijnlijk niet van grote invloed op de totale omvang van deze blessuremarkt.

Tegenover deze kosten staan ook gezondheidsbaten die atletiekbeoefenaren ondervinden. Wanneer mensen veertig jaar sportief leven neemt hun levensverwachting toe en elk gezond levensjaar vertegenwoordigt een bepaalde waarde. Hoe hoog deze waarde is en hoeveel mensen dit dankzij de atletieksport realiseren is lastig te bepalen (zie ook hoofdstuk 8). Bij de Dam tot Damloop hebben De Nooij & Horsselenberg (2014) een voorzichtige schatting van deze baten gedaan voor de deelnemers die dankzij dit evenement meer zijn gaan bewegen. De gezondheidswaarde van deze atletiekbeoefening wordt op bijna 650.000 euro geschat. Deze waarde komt met een groot aantal onzekerheden. Ze geldt alleen voor de kleine groep deelnemers die zonder het evenement onvoldoende zou bewegen en resulteert niet in een geldstroom. Ze vertegenwoordigt wel een waarde voor de beoefenaren en onze maatschappij.

9.4 Totale consumentenbestedingen

Het is niet mogelijk om de omvang van de totale atletiekeconomie vast te stellen. Daarvoor ontbreekt een aantal essentiële gegevens (import, export, toegevoegde waarde, werkgelegenheid en de totale overheidsbestedingen aan atletiek). Enkel de bestedingen die de consument doet aan de atletieksport zijn voor een deel beschikbaar. Met behulp van een aantal voorzichtige aannames kan een uitspraak gedaan worden over de totale consumentenbestedingen aan atletiek. Hierna volgt een schatting (!)[6] van de omvang van de atletiek- en loopsportgerelateerde bestedingen van consumenten. De uitgaven van bedrijven en overheden zijn dus buiten beschouwing gelaten.

Bestedingen aan kleding, schoenen en accessoires
Er kan een inschatting gemaakt worden van de gemiddelde uitgaven die een atletiekbeoefenaar doet aan kleding, schoenen en accessoires. In paragraaf 9.3 werd duidelijk dat een fanatieke Nederlandse baanatleet hier 1.100 euro aan uitgeeft en een fanatieke Nederlandse hardloper 670 euro. Deze uitkomsten ogen uitzonderlijk hoog wanneer dit wordt vergeleken met andere studies in het buitenland. Bovendien moeten daar de uitgaven aan evenementen, contributies, medici en horeca vanaf worden gehaald, aangezien deze al in andere paragrafen zijn meegenomen. Dan blijft er ongeveer voor de baanatleet 790 euro per jaar en voor de hardloper 490 euro per jaar aan uitgaven over. Omdat deze uitgaven gedaan zijn door voornamelijk fanatieke atletiekbeoefenaren, worden deze bedragen gehalveerd, zodat ze meer in lijn komen te liggen met buitenlands onderzoek en beter passen bij de uitgaven van de minder fanatieke atletiekbeoefenaar. Dit levert een geldstroom op van 50 miljoen euro voor de baanatleten (lid van de atletiekbond) en ruim 430 miljoen euro voor de hardlopers.

Bestedingen aan loopevenementen
Het exacte aantal evenementenlopers is onbekend. Cijfers uit het onderzoek Ongevallen en Bewegen in Nederland (OBiN, 2014) geven aan dat vier procent van de hardlopers meedoet aan evenementen. Dit percentage is hoogstwaarschijnlijk te laag. Desondanks komt dit neer op 84.000 evenementlopers. Wanneer zij gemiddeld aan zes evenementen per jaar meedoen, levert dit 500.000 evenementdeelnames per jaar op. Dat dit een zeer conservatieve inschatting is, blijkt als de deelnemersaantallen van de zeventien grootste hardloopevenementen bij elkaar worden opgeteld. Deze zeventien hardloopevenementen alleen zijn samen goed voor 300.000 deelnemers (Respons, 2012). Als de geschatte 84.000 unieke evenementlopers jaarlijks 89 euro uitgeven aan inschrijfgeld, levert dit een geldstroom op van 7,5 miljoen euro per jaar aan inschrijfgeld. Dit is hoogstwaarschijnlijk een conservatieve schatting.

Bestedingen aan loopgroepen
Uit het OBiN-onderzoek (OBiN, 2014) blijkt ook dat acht procent van de hardlopers traint bij een hardloopgroep. Met 1,9 miljoen hardlopers in Nederland zouden er dan ongeveer

152.000 lopers aangesloten zijn bij een loopgroep. Uit een kleine steekproef onder atletiekbeoefenaren bleek dat de lopers bij een loopgroep gemiddeld 47 euro per jaar betalen voor hun lidmaatschap. Dit zorgt voor een geldstroom van ongeveer 7 miljoen euro per jaar. Omdat de meeste loopgroepen geen eigen trainingsfaciliteit hebben zijn andere inkomsten van deze groep zeer waarschijnlijk minimaal.

Tabel 9.4 omvat nog niet alle bestedingen in Nederland die aan de atletiek- en loopsport worden gedaan. Zo zijn overheidsuitgaven, waaronder het eerdergenoemde aanleg en onderhoud (4,1 miljoen euro), of de subsidies, sponsoring en overige inkomsten van de atletiekverenigingen en bond buiten deze berekening gelaten omdat dit geen consumentenbestedingen zijn. Ook andere economische effecten, zoals het productieverlies door hardloopblessures (11,3 miljoen euro), worden niet meegerekend in de totale consumentenbestedingen aan atletiek.

Tabel 9.4 Totale consumentenbestedingen atletiek- en loopsport, in euro's en percentages

Consumentenbestedingen atletiek- en loopsport	Bestedingen	Procentuele verhouding
Atletiekcontributies (bond & verenigingen)	€ 15.400.000	3%
Atletiekevenementen	€ 500.000	0%
Medische zorg hardloopblessures	€ 20.700.000	4%
Kleding, materiaal, accessoires[a]	€ 481.800.000	91%
Loopevenementen[a]	€ 7.500.000	1%
Loopgroepen[a]	€ 7.200.000	1%
Totaal	€ 533.000.000	100%

a Inschattingen op basis van kengetallen.

Met de cijfers hiervoor komt een schatting van de totale consumentenbestedingen aan atletiek uit op 533 miljoen euro (per jaar). Deze inschatting komt met een aantal grote onzekerheden en aannames over onder meer de uitgaven aan schoenen, kleding en accessoires, de omvang van de loopevenementenmarkt en het aantal loopgroepen en hun exploitatie. Ook zijn de uitgaven in horeca rondom de atletiekbeoefening niet meegenomen, omdat hier geen goede aannames voor gevonden konden worden.

Desondanks levert deze inschatting van de totale consumentenbestedingen een interessant beeld van de atletiekbestedingen op. Verreweg de grootste bijdrage (91 procent) komt van atletiekbeoefenaren die uitgaven doen aan (geïmporteerde) schoenen, kleding en sportacces-

soires om de beoefening mogelijk te maken. Maar een relatief klein deel, ook in vergelijking met andere sporten, van de uitgaven komt terecht bij het hart van de sport, zoals verenigingen, de bond, evenementenorganisatoren en andere sportaanbieders.

9.5 Conclusie

De economie van de atletieksport kent uiteenlopende activiteiten en betrokken sectoren: van verenigingen die draaien op vrijwilligers tot commerciële evenementenorganisatoren, van bouwbedrijven tot medisch specialisten. Deze diversiteit brengt vele nuances met zich mee die in dit hoofdstuk niet allemaal een plaats hebben gekregen. Desondanks is geprobeerd de contouren van de bestedingen aan atletiek te schetsen.

De Atletiekunie besteedt jaarlijks bijna 7 miljoen euro aan het atletiekaanbod. De bijna driehonderd atletiekverenigingen voegen daar nog eens bijna 22 miljoen euro aan toe, waarvan 2,5 miljoen euro terechtkomt in het budget van de Atletiekunie (12 procent bondsafdracht van de atletiekverenigingen). De negen grootste atletiekevenementen zorgen samen voor ongeveer 1 miljoen euro aan omzet. De afschrijving van atletiekbanen zorgt voor ongeveer 4 miljoen euro per jaar op de begroting van gemeenten, de medische sector heeft voor bijna 20 miljoen euro aan werk door het behandelen van hardloopblessures en het bedrijfsleven loopt hierdoor ongeveer 11 miljoen euro mis vanwege verlies aan arbeidsproductiviteit.

De totale omvang van de consumentenbestedingen wordt geschat op ongeveer 533 miljoen euro. Volgens het CBS (2015) besteedden Nederlanders in 2012 8,4 miljard euro aan sport.[7] Dit is 1,3 procent van alle consumentenbestedingen in Nederland. Van deze sportgerelateerde uitgaven is dus naar schatting zo'n zes procent aan de atletiek- en loopsport. Afgezet tegen het aantal personen dat aan atletiek en/of aan hardlopen doet is dat relatief bescheiden. De geldstroom staat daarom in geen verhouding tot de waarde die atletiekliefhebbers ontlenen aan de sport. Miljoenen Nederlanders besteden een groot deel van hun vrije tijd aan atletiekbeoefening en hardlopen in bossen, parken en op de weg. Het plezier, de sociale contacten en niet te vergeten de gezondheidswinst die hiermee gepaard gaan zijn van onschatbare waarde voor de beoefenaren en de maatschappij.

Referenties

Atletiekunie (2014). *Jaarrekeningen 2004-2014*. Arnhem: Atletiekunie.

Atletiekweek.nl (2013). 'Golazo Sport garandeert 250 tot 300.000 euro voor FBK'. http://www.atletiekweek.nl/Nieuws/golazo-sport-garandeert-250-tot-300-000-euro-sponsoring-voor-fbk/.

Boer, W. de (2013). *Zevenheuvelenloop 2013. Economische impact en bezoekersprofiel*. Nijmegen: HAN.

Breedveld, K., Groot, S. de & Jong, M. de (2015). *Jaarboek Sport & Strategie. Beleid en onderzoek 2014/2015*. Nieuwegein: Arko Sports Media.

CBS (2015). *De Nederlandse sporteconomie 2006-2012*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2016). *Statline gegevens atletiekverenigingen*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Consumentenbond.nl (2016). 'Wat kost een behandeling bij een fysiotherapeut gemiddeld?' http://www.consumentenbond.nl/zorgverzekering/soorten-zorgverzekering/soorten-zorgverzekering-overzicht/10-vragen-over-fysiotherapie/.

Heuvel, M. van den (2012). *De Lage Landen Marathon Eindhoven 2012. Economische impact, waardering, bezoekers- en deelnemersprofiel*. Tilburg: Fontys.

Kalmthout, J. van & Werff, H. van der (2015). *Ontwikkeling financiën sportverenigingen*. Mulier Instituut: Utrecht.

Melis, B. (publicatie in voorbereiding). *Atletiekaccommodatie onderzoek*. Arnhem: Atletiekunie.

Mulier Instituut (2015). *Rondgang contributie atletiekverenigingen*. Niet gepubliceerd.

National Sport Survey (2010). *Aikuisliikunta [adults]. Suomen Kuntoliikuntaliitto ry & Suomen Liikanta ja Urleilu SLU ry & Nuori Suomi ry & Suomen Olympiakomitea & Helsingin kaupunki*. Helsinki: Suomen Kuntoliikuntaliitto.

Nooij, M. de & Horsselenberg, P. (2014). *Dam tot Damloop. Economische en maatschappelijke waarde*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.

Ongevallen en Bewegen in Nederland (2014). *In welk verband men aan hardlopen doet*. Opgevraagd via Mulier Instituut.

Preuss, H. & Kurscheidt, M. (2012). *Sport als Wirtschaftsbranche. Der Sportkonsum privater Haushalte in Deutschland*. Wiesbaden: Springer Gabler.

Respons (2012). *Sport Evenementen Monitor*. Amsterdam: Respons.

Scheerder, J. & Boen, F. (2009). *Vlaanderen loopt! Sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de loopsportmarkt*. Gent: Academia Press.

Scheerder, J. & Breedveld, K. (2014). *Running across Europe*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire/New York: Palgrave Macmillan.

Schoemaker, J. (2015). *Marikenloop 2015. Economische impact en bezoekersprofiel*. Nijmegen: HAN.

Schoemaker, J. (publicatie in voorbereiding). *Bestedingen atletiekbeoefenaars en hardlopers*. Nijmegen: HAN.

Veiligheid.nl (2014). 'Cijferfactsheet hardlopen. Hardloopblessurecijfers'. https://www.veiligheid.nl/sportblessures/kennis/cijfers-over-sportblessures.

Noten

1. Met dank aan Bram van der Leij (Atletiekunie) voor de diverse tekstsuggesties.
2. Dit is op basis van de Bondenmonitor van het Kennis- en Informatiesysteem Sport waarbij bonden met een individuele sport en meer dan tien medewerkers met elkaar zijn vergeleken.
3. In december 2015 is door de auteurs van dit hoofdstuk een vragenlijst uitgezet via sociale media onder 614 atletiekbeoefenaren met vragen over hun sportuitgaven. Gemiddeld deed een respondent 2,6 keer per week aan atletiekbeoefening en deed 86 procent aan hardlopen in de openbare ruimte en 52 procent aan baanatletiek.
4. In december 2015 is door de auteurs van dit hoofdstuk een vragenlijst uitgezet via sociale media onder 614 atletiekbeoefenaren met vragen over hun sportuitgaven. Gemiddeld deed een respondent 2,6 keer per week aan atletiekbeoefening en deed 86 procent aan hardlopen in de openbare ruimte en 52 procent aan baanatletiek.

5. Dit hangt vooral af van de hoeveelheid uitgavenposten die men bevraagt in het onderzoek en van hoe de steekproef is geselecteerd. Uitgaven aan vakanties waarin veel aan hardlopen is gedaan worden wellicht niet meegeteld wanneer men daar in het onderzoek niet specifiek naar vraagt. Daarnaast leveren studies onder alle huishoudens lagere bedragen op dan een steekproef met hardloopbeoefenaren die zichzelf aanmelden voor het onderzoek. Zeker als deze steekproef veelal fanatieke hardlopers of baanatleten bevat die eerder reageren op een oproep om mee te doen aan een dergelijke studie, zoals bij de Nederlandse studie het geval was.
6. De basis voor deze ramingen zijn verschillende onderzoeken en informatiebronnen, waarvan bij sommige onduidelijk is hoe representatief zij zijn voor de gehele Nederlandse atletiek- en hardloopgemeenschap. Toch geeft dit een indicatief beeld van de omvang van de Nederlandse atletiekeconomie.
7. Dit bedrag is inclusief uitgaven aan de aanbieders van sport, de benodigdheden voor sport en de producten die voortvloeien uit sportbeoefening (actief en passief).

Marlou van Rhijn:
Integreren op blades

Olympisch en wereldkampioene Marlou van Rhijn trainde aanvankelijk op Sportcentrum Papendal in de selectie van sporters met een handicap. In 2014 besloot ze terug te keren naar Waterland, de regio waar ze opgroeide en nu deel uitmaakt van het atletiekteam van STAP.

Van Rhijn werd op 21 oktober 1991 geboren in Monnickendam. Ze had twee onvolledig ontwikkelde onderbenen en was daardoor aangewezen op protheses. Als sporter richtte ze zich aanvankelijk op het zwemmen en ze nam deel aan wereld- en Europese kampioenschappen. Maar een eerste kennismaking met het lopen op blades was een openbaring voor de toen 19-jarige Van Rhijn.
“Ik had nooit ervaren hoe het is om met veerkrachtige voeten te lopen. De protheses zijn stijf, maar de ‘blades’ geven me een geweldig gevoel van snelheid. En ik houd van snelheid”, zo keek ze daar later op terug.

Ze ging in het najaar van 2010 trainen in de selectie van paralympische atleten op Papendal, waar oud-meerkamper Guido Bonsen als coach was aangesteld. Hij begeleidde al atleten als Marije Smits, Suzan Verduijn en Ronald Hertog. Bonsen zag al snel dat Van Rhijn de potentie had om zich te kwalificeren voor de Paralympische Spelen in Londen en wist haar over te halen om mee te draaien in een fulltime trainingsprogramma.
Met haar dubbele onderbeenamputatie is Van Rhijn in de paralympische atletiek ingedeeld in de klasse T43. Bij wedstrijden moet ze het meestal opnemen tegen atletes met één amputatie, wat relatief nadelig is. Op haar twee blades heeft ze meer tijd nodig om op gang te komen. Dat is te zien in veel van haar races: pas in de laatste fase komt ze op kop. Wel oogt de beweging natuurlijker. Ook het feit dat ze al van jongs af aan op protheses loopt is relatief gezien een voordeel.

Van Rhijn ontwikkelde zich snel en wist zich in 2012 te kwalificeren voor de Spelen van Londen op de 100 en 200 meter – en won op die onderdelen respectievelijk zilver en goud. Op de langste afstand vestigde ze daarbij ook een wereldrecord. In de jaren daarna zou ze de wereldrecords op beide afstanden meermalen aanscherpen.
De studente commerciële economie aan de Johan Cruyff University wilde na ‘Londen’ eerst afstuderen, maar wist al

bij terugkeer in Nederland dat 'Rio' het volgende grote doel zou worden. Omdat er sprake van was dat de 200 meter op het paralympisch programma ingeruild zou worden voor een 400 meter, deed ze ook enkele wedstrijden over de volle baanlengte. Maar die afstand blijkt haar minder goed te liggen. Ze concentreert zich nu weer op de 100 en 200 meter.

Anderhalf jaar geleden besloot Van Rhijn om zich los te maken van de selectie die op Papendal traint. "Ik ben bijna vanzelf in de kring van paralympische sporters terechtgekomen en ben heel blij met wat het me heeft gebracht. Maar in het dagelijks leven verkeer ik ook niet alleen met mensen met een handicap", zo zei ze.
Van Rhijn trok voor zichzelf ook de conclusie dat ze weg moest van de 'luxe' van Papendal en nieuwe uitdagingen moest creëren, met een zelfstandiger manier van leven. "Makkelijk is het niet altijd. Ik moet veel meer zelf regelen: mijn huisvesting, de paramedische zorg, de trainingskampen. Maar ik heb wel het gevoel dat ik mijn eigen leven weer leid."
Ze verhuisde naar Purmerend, naar de omgeving waar ze opgroeide en naar school ging. Haar ouders wonen er nog altijd en ze trof er haar oude vriendenkring. Mensen die de 'bekende Nederlander' die ze inmiddels is nog kennen als Marlou. "Ik heb altijd een heel normaal leven geleid. Dat doe ik nu weer", zegt ze over die keuze.

Sportief gezien vond ze onderdak bij het team van de Stichting Topsport Atletiek Purmerend (STAP) van coach Purcy Marte. Daar traint ze met sprinters en hordelopers als Joren Tromp en Suzanne Williams.
"Dat ze op blades loopt, maakt voor mij eigenlijk niet uit", aldus haar nieuwe coach. "Natuurlijk moest ik meer te weten komen over die blades. Maar ik ben een techneut die zich daar graag in verdiept. Het gaat ons vooral om de progressie die ze als sprintster wil en kan maken."
De samenwerking leidde in 2015 tot nieuwe sportieve successen. Op haar beide onderdelen werd ze in oktober 2015 in Doha wereldkampioen en haar wereldrecords scherpte ze aan tot 12,80 en 25,64. Ze is daarmee uiteraard kanshebber op eremetaal in Rio.

10

Conclusie: sport in beweging

» Koen Breedveld (Mulier Instituut)

» Paul Hover (Mulier Instituut)

In dit brancherapport *Atletiek in Nederland* hebben we een overzicht willen bieden van een sport met een rijke historie. Een sport bovendien die opereert in een mondiaal krachtenveld en die zich altijd sterk is blijven ontwikkelen. Een sport met gerenommeerde namen uit het verre verleden, zoals 'FBK' en Adriaan Paulen, maar ook een sport die met haar color runs, haar massa-evenementen, maar ook met doping midden in de wereld van vandaag staat. In dit slothoofdstuk maken we de balans op van de ontwikkeling die de sport in Nederland heeft doorgemaakt en schetsen we waar de atletiek nu staat, anno 2016. We zullen daarbij losjes teruggrijpen op de bevindingen in dit rapport. De belangrijkste cijfers zijn voorin in het rapport samengevat in een managementsamenvatting.

10.1 Baanatletiek en hardlopen in een notendop

Deelname

Atletiek is de moeder der sporten, maar dan wel een moderne moeder. Vanaf haar vroegste geschiedenis is de sport een centrale plaats blijven innemen in het sportlandschap. Anno 2016 zijn atletiek en hardlopen nog net zo springlevend als beide waren 800 jaar voor Christus, toen in het oude Griekenland de atletiek de bakermat was van de Olympische Spelen. Met veertien procent van de bevolking die weleens hardloopt (één op de tien Nederlanders doet dat minimaal maandelijks), is hardlopen uitgegroeid tot de vierde sport van het land (na fitness, zwemmen en wandelen) en tot de grootste groeisport van de afgelopen jaren. De baanatletiek kan aan dergelijke cijfers niet tippen en werd, anders dan in ons omringende landen als Duitsland en Groot-Brittannië, nooit de massasport die het hardlopen wel is geworden. Toch kan de Atletiekunie klinkende cijfers overleggen. De afgelopen veertig jaar verviervoudigde het aantal leden van de bond en groeide het 'marktaandeel' van atletiek van 1,2 naar 3,2 procent. Qua ledental was de Atletiekunie in 2014 de achtste sport van het land. Menig sportbestuurder zou ervoor tekenen.

Zowel de baanatletiek als het hardlopen bedient daarbij een interessant smaldeel van de Nederlandse bevolking. Voor beide deelsporten geldt dat hun beoefenaren het adagium 'een gezonde geest in een gezond lichaam' meer dan ter harte hebben genomen. Zowel baan-

atleten als hardlopers hebben minder last van overgewicht dan de gemiddelde (sportende) Nederlander, en roken minder vaak bovendien. Beide groepen zijn doorgaans hoger opgeleid en zien zichzelf vaker als sporter dan de gemiddelde sporter.

Infrastructuur: bond, club, baan en evenement

Niet alleen de beoefenaren zijn vitaal, ook de atletiekinfrastructuur maakt een vitale indruk. De inkomsten van de bond hebben de laatste jaren weliswaar onder druk gestaan, maar een budget van 7 miljoen euro maakt de Atletiekunie financieel nog altijd de twaalfde bond van het land. Het aantal verenigingen is nog licht groeiende, tegen de trend in. Met gemiddeld vierhonderd leden zijn atletiekverenigingen tweemaal zo groot als gemiddeld. Diverse verenigingen hebben al hun eeuwfeest gevierd. Atletiekverenigingen beschikken doorgaans over een budget dat beduidend hoger is dan dat van de gemiddelde vereniging, en waarvoor ze minder afhankelijk zijn van sponsorinkomsten of van kantineverkopen dan de gemiddelde vereniging. Atletiekverenigingen tellen meer samenwerkingsverbanden met andere lokale organisaties dan de gemiddelde sportvereniging. In de helft van de gemeenten ligt een (fullsize) atletiekbaan, doorgaans van modern kunststof. Veel lopers zijn daarnaast actief op een van de ruim 2.000 hardloopevenementen die ons land telt, en waarvan de grootste steevast deel uitmaken van de twintig bestbezochte sportevenementen.

Topatletiek

Zo zijn atletiek en hardlopen anno 2016 uitgegroeid tot grote sporten. Hebben de topsportprestaties gelijke tred gehouden met die groei? Voor de Nederlandse topatletiek zal de toon tot in de eeuwigheid gezet blijven door 'FBK', de vliegende huisvrouw en atlete van de twintigste eeuw die viermaal goud won in 1948. Daarna – in een tijd waarin de sport sterk mondialiseerde – braken er voor de atletiek relatief magere jaren aan. Incidenteel waren er successen (Gerard Nijboer, Rob Druppers, Nelli Cooman, Ellen van Langen), maar in de breedte viel er weinig te genieten. Tussen 1948 en 2015 haalden Nederlandse atleten 64 maal eremetaal op EK's, WK's en Olympische Spelen. In de jaren zestig en zeventig was de oogst het magerst (resp. 4 en 2 medailles). Sinds de eeuwwisseling zien we weer een stijgende lijn. Nederlandse atleten behaalden bij internationale toernooien steeds meer finaleplaatsen ('topachtklasseringen') en sinds kort winnen ze ook medailles. Deels is dat toeval. Een Ethiopische asielzoekster blijkt een mondiaal talent in het hardlopen; een Ghanese verspringer die al jarenlang in Nederland woont wisselt van nationaliteit; door staatkundige veranderingen moeten sprinters van de Antillen nu voor Nederland uitkomen. Daarnaast is van invloed dat Nederlandse coaches en sporters zijn gaan inzien dat een fulltime trainingsprogramma nodig is om op mondiaal niveau te presteren. Ook het vroegtijdig opsporen en begeleiden van talenten is op een hoger peil gekomen. Op Papendal is geïnvesteerd in adequate voorzieningen. Dafne Schippers, Nadine Broersen, Eelco Sintnicolaas en sinds kort ook Sifan Hassan hebben hun sportieve ontwikkeling daar mede aan te danken. In de wegatletiek kunnen de toplopers, zoals Michel Butter, dankzij sponsoring en inkomsten uit start- en prijzengeld zichzelf voorzien.

Door het brede publiek worden die prestaties nog niet altijd herkend: qua mediabelangstelling steekt de atletiek nog steeds schril af tegen koning voetbal. Ook andere sporten trekken meer publiek dan de moeder der sporten – al kan dat na de aankomende Olympische Spelen in Rio zomaar veranderen.

10.2 De kracht van hardlopen en baanatletiek

Een sport die groei doormaakt, een stijgende prestatielijn, vitale verenigingen, een ondernemend landschap daaromheen en een redelijk succesvolle kruisbestuiving daartussen: menige sport zou er jaloers op zijn. Wat verklaart die sterke positie?

Een van de krachten van de atletiek is dat de basiselementen waar de sport uit bestaat – lopen, werpen, springen – zo basaal zijn. Dat verklaart de grote mondiale spreiding van de sport, wat op haar beurt weer leidt tot een grote afzetmarkt en bijgevolg tot een sterke industrie (zie de diverse hardloopschoenen- en -kledingmerken). De sport is herkenbaar en wordt niet of nauwelijks gehinderd door ingewikkelde spelregels. Het gaat om de snelste, de verste of de hoogste; dat valt voor kinderen al te begrijpen én ze kunnen het meteen uitproberen. Het verklaart ook de populariteit van pupillenatletiek. Later, in de juniorentijd, wordt de sport ontdaan van haar speelse karakter en komt de beheersing van technische vaardigheden om de hoek kijken. Sommige kinderen bevalt die uitdaging, voor anderen is het een reden om de sport de rug toe te keren.

In het verleden profiteerde de sport van haar betekenis voor elementaire overlevingshandelingen (de jacht, de krijgskunst). Dat verschafte de sport en haar beoefenaren betekenis en status, wat zichtbaar was in de belangstelling vanuit de hogere maatschappelijke lagen voor de sport. Sinds de jaren zestig heeft de sport geprofiteerd van de wens van grote groepen burgers om zich fit en vitaal te voelen, zonder daar veel voor te hoeven laten. Hardlopen biedt een hoog inspanningsrendement en laat zich flexibel plooien in een volle agenda. De loopsport wordt niet gehinderd door ingewikkeld gedoe met openingstijden zoals bij ijsbanen en zwembaden, en ook een tegenstander is niet vereist. Hardlopen is geen 'balspel' en bevat als zodanig minder plezierelementen die toehoren aan het spel.[1] Voor grote groepen burgers vormt spelplezier echter niet de belangrijkste of in ieder geval niet de enige drijfveer om aan sport te doen. Zij bezien sport vooral instrumenteel, als middel om fit en vitaal te blijven. Voor hardlopen geldt daarbij dat het een goede gelegenheid biedt om doelen te stellen en vooruitgang bij zichzelf te constateren – wat motiverend werkt. Hardlopen is weliswaar geen teamsport, maar samen hardlopen schept ook een band. En voor het delen van een hardloopervaring vormen de talloze evenementen en hardloop-apps een prima uitkomst. Als daar al behoefte aan is, want in deze maatschappij die altijd 'aan' lijkt te staan, waarderen velen

juist de rust. Hardlopen is daarmee wat fitness is voor anderen die zich fit willen blijven voelen, maar daarbij prefereren om dat binnen te doen, zonder last van weer en wind, maar met meer gelegenheid om anderen te ontmoeten en zichzelf te presenteren.

De baanatletiek is in die gezondheidshausse wel meegegaan, maar heeft daarbij niet de groeispurt kunnen doormaken die hardlopen wel was gegund. Trainingen en wedstrijden op de baan: het is in vergelijking met hardlopen meer de *old school* sport, met haar afhankelijkheid van een accommodatie, haar vaste trainingstijden binnen het verenigingsmodel, haar wedstrijdgerichtheid en haar grotere nadruk op technische fijnslijperij. Het onder de knie krijgen en leren toepassen van een techniek is een belangrijke bron van zelfvertrouwen en eigenwaarde. Maar het moeizaam aanleren van een vaardigheid kan ook een bron van frustratie zijn. Die laatste emotie wint het vandaag de dag al snel, in een tijd waarin gemak de mens moet dienen. Toch mag ook de baanatletiek zich in een groeiende belangstelling verheugen, in recente jaren ook onder de jeugd. Hardlopende vaders en moeders trekken hun kroost mee en brengen het onder bij de atletiekvereniging, als veilige uitvalshaven om te schaven aan een verantwoorde motorische ontwikkeling.

10.3 Overwegingen voor de toekomst

De atletiek geldt in zekere zin als de kameleon van de sport: in ieder tijdsgewricht past de sport zich aan, en slaagt ze erin om een rol van betekenis te blijven spelen. De laatste decennia heeft vooral de loopsport kunnen profiteren van de belangstelling om op flexibele wijze fit en vitaal te blijven (SCP, 2015). De laagdrempeligheid van de sport heeft daarbij betekend dat ze zich gemakkelijk liet verspreiden. Uitgaven aan schoeisel en kleding maken een belangrijk deel uit van de atletiekeconomie, wat het voor de industrie tot een aantrekkelijke deelsector maakt en wat ertoe heeft bijgedragen dat er vanuit die hoek veel marketingimpulsen zijn gegeven aan de sport.

Noch de IAAF, noch in Nederland de Atletiekunie heeft veel invloed op die omstandigheden kunnen uitoefenen. Op zijn best kan gesteld worden dat beide koepelorganisaties weinig blokkades hebben opgeworpen die de (prettige) dynamiek konden verstoren. Soms is men erin geslaagd om een duw te geven in de goede richting. De Atletiekunie staakte al snel het aanvankelijke verzet tegen de 'vrije' trimlopen. Later heeft de bond met directe en flexibele lidmaatschapsvormen, de mogelijkheid voor loopgroepen om zich aan te sluiten bij de bond, het opleiden van looptrainers en pogingen om een verbindende rol te spelen in het snel uitdijende landschap van hardloopevenementen een meer actieve rol gespeeld in het vormgeven van de 'tweede loopgolf' (Van Bottenburg et al., 2006). De bond was niet de aanjager, wegverbreider of katalysator van die ontwikkeling, maar trad wel op als facilitator.

Het is in dit brancherapport niet de bedoeling geweest om het beleid van de afgelopen jaren te evalueren. We hebben vooral de stand van zaken in de sport willen beschrijven. De gegevens die we tot onze beschikking hadden waren niet verzameld met het oog op de vraag wat er anders kan of moet in de koers van de bond. We eindigen het rapport met een viertal overwegingen, die naar we hopen richting kunnen geven aan debatten over de ontwikkeling van de sport in de aankomende jaren.

Verbreding

De atletieksport trekt bovenal de maatschappelijke bovenlagen aan. Hogere opleidingsgroepen zijn getalsmatig oververtegenwoordigd in de sport, meer dan in de meeste andere sporten. De kern van het atletiekbestuur kent nog altijd een tamelijk homogene samenstelling, al is het aandeel vrouwen ontegenzeggelijk toegenomen. Deels is dat terug te voeren op de historie van de sport, deels is die wat eenzijdige belangstelling voor de sport ook het gevolg van de aard van de sport zelf (minder gericht op directe spelvreugde en op samen feestvieren, en meer gefocust op gezondheidsvoordelen op lange termijn). Toch zou het mooi zijn als na de eerste kennismakingen met de sport in het bewegingsonderwijs meer mensen uit alle maatschappelijke geledingen aansluiting zouden vinden bij de moeder der sporten. Het kan niet zo zijn dat de moeder der sporten stiefkinderen kent. Als medaillewinnaars uit alle geledingen van de samenleving komen, dan zou dat voor de samenstelling van atletiekbesturen niet anders moeten zijn. De participatie van de bond en enkele verenigingen in het Meedoenprogramma leidde een aantal jaren terug tot aantoonbaar succes.[2] Een nieuwe impuls op dit vlak zou de sport niet misstaan.

Verbreding is ook wenselijk waar het gaat om het sportaanbod. In de jeugdatletiek waait met het programma Athletics Champs en de achterliggende visie een nieuwe pedagogische wind. Athletics Movements biedt – in combinatie met de EK in Amsterdam – nieuwe kansen om een verbinding te leggen met het onderwijs. Het is een uitdaging om de verwachte en gehoopte successen aan de top te benutten om met een modern aanbod een breed publiek te binden aan de sport en de atletiek verder te laten groeien. In de evenementensfeer liggen er kansen door nieuwe concepten te blijven ontwikkelen en ook 'amusement' een component te laten zijn van de programmering. Atletiek is een serieuze sport en moet dat vooral ook blijven. Maar het succes van color runs, 'glow runs' en binnen de fitness concepten als zumba en bootcamps leert ook dat er behoefte is bij een breed publiek om het werken aan de gezondheid te combineren met elementen van plezier en beleving (zie ook het succes van beachvolleybal).

Zichtbare verenigingen

Atletiekverenigingen zijn als relatief sterk ('vitaal') te kwalificeren. Veel leden, een gezonde financiële basis, actieve samenwerkingen. Ongetwijfeld zal het hiervoor vermelde punt – het feit dat de atletiek vooral mensen uit hogere sociale klassen aantrekt – hier een positieve invloed op hebben gehad. Toch zijn ook atletiekverenigingen niet zonder zorgen. Als 'meet-

sport' met een groot aantal disciplines is de atletiek een arbeidsintensieve sport die sterk leunt op de inzet van vrijwilligers, als jurylid, trainer, begeleider van jeugdteams of op andere wijze. Atletiekverenigingen zijn daarbij – niet veel anders dan bij voetbal en rugby, maar meer dan bij hockey en tennis – afhankelijk van gemeentelijke investeringen in atletiekaccommodaties (Bakker & Hoekman, 2013).

Qua ontwikkeling in ledentallen mogen de meeste verenigingen niet klagen. Afgezet tegen de enorme dynamiek in het hardlopen is het echter de vraag of verenigingen hier wel zo tevreden over mogen zijn. Hadden er niet veel meer kansen gelegen voor verenigingen om te fungeren als kloppend hart van de lokale loopsport, en de grote schare aan ongebonden lopers aan zich te binden met advies, voorlichting en aansprekende activiteiten (Scheerder & Breedveld, 2015)? Binnen de loopsport kiest de Atletiekunie momenteel voor het concept 'samen lopen'. Zij richt zich daarmee allereerst op lopers die wél met elkaar willen sporten. Het is een uitdaging voor verenigingen en loopgroepen om daar verder invulling aan te geven.

De meeste gemeenten kennen maar één atletiekvereniging en maar één atletiekbaan. Redelijk vanzelfsprekend wordt dat gevonden door scholen die er hun sportdagen houden. Daarnaast zal er altijd een quotum sporters zijn dat zelf de weg naar de atletiek vindt. Maar als de prestaties aan de top minder aansprekend worden en de publiciteit rond de atletieksport afneemt, zullen verenigingen meer aan werving moeten doen. Veel atletiekbanen liggen tamelijk perifeer in de gemeente, weggestopt aan één kant van de stad, in een sportcomplex dat vooral het domein is van de jeugd. Wie er niet direct iets te zoeken heeft, zal er niet snel komen. Inwoners van meer dan tweehonderd gemeenten moeten uitwijken naar een buurgemeente om aan atletiek te kunnen doen.

Als atletiekverenigingen hun lokale basis willen versterken, dan zal het nodig zijn om van de accommodatie af te komen om elders in de stad en de streek trainingen aan te bieden óf de bevolking daar naartoe te trekken. Bijvoorbeeld door de vereniging te maken tot het epicentrum van de lokale hardloopsport, en daarin steun te zoeken van andere lokale partijen die baat hebben bij de sport – detailhandel, paramedische instellingen, loopgroepen. Mogelijk dat 'Rio' hierin een impuls kan zijn: samen de successen van Dafne of Sifan beleven – en achteraf naar de verhalen komen luisteren.

En ligt daarin niet ook een kans om een deel van de kaderproblematiek van verenigingen op te lossen? Individualisering heeft niet betekend dat mensen niet meer bereidwillig zijn om zich ergens voor in te zetten (Dekker & De Hart, 2009). De kunst van het moderne vrijwilligersbeleid is om mensen aan te spreken op hun betrokkenheid en kwaliteiten, en de inzet daaromheen te organiseren. Als de driehonderd verenigingen erin slagen om een groter deel van die miljoen hardlopers aan zich te binden, zullen daar ook mensen bij zitten die bereid zijn om het kader van die vereniging te komen versterken.

Als de atletiekbaan bovendien de *safe haven* kan zijn die het voor sommigen is, liggen daar dan niet ook mogelijkheden om in te springen op wat er zich bij gemeenten in het sociale domein afspeelt: programma's om mensen maatschappelijk actief te maken of te laten reïntegreren (Hagendoorn et al., 2014)? De ruimte en de accommodaties zijn er al, ervaring in het samenwerken veelal ook. Verenigingen moeten dan wel het idee verlaten dat ze er alleen zijn voor hun leden, en ook dienstbaar zijn aan anderen en uitnodigend voor mensen met passie voor de sport die geen lid zijn.

Topatletiek

De prestaties van Nederlandse atleten vertonen een opgaande lijn. In de landenklassementen van internationale toernooien stijgt Nederland de laatste jaren. De sport profiteert van fulltime trainingsprogramma's, betere talentontwikkeling, verbeterde faciliteiten en de komst van toppers uit het buitenland of van de Antillen. De sport is minder afhankelijk geworden van uitzonderlijke individuele talenten en trainers die gek zijn van hun sport. De basisinfrastructuur om topatletiek te kunnen bedrijven is de laatste jaren versterkt – al is er recent ook bezuinigd vanwege de verminderde inkomsten uit de Lottogelden.

Tegelijk is er nog een lange weg te gaan. Prestaties geleverd in de jaren zeventig en tachtig staan nog steeds hoog in de nationale ranglijsten, zeker in de disciplines waar de Atletiekunie weinig of geen ondersteuning biedt. Bovendien is er veelal sprake van een smalle toplaag, en groeit de kloof met de groep atleten die over minder talent en/of faciliteiten beschikt.

De bond staat voor de uitdaging om in een van de meest mondiale sporten de concurrentie aan te gaan. Het hoeft niet verwacht te worden dat de atletiek in Nederland ooit een rijke sport zal worden, en dat het budget voor topatletiek de aankomende jaren exponentieel zal stijgen. Daarvoor is ons land te klein, is de sport wellicht wat te bedeesd, en zijn andere sporten simpelweg te dominant (voetbal, hockey, schaatsen, wielrennen, om er een paar te noemen). De sport zal dus intelligent moeten blijven omgaan met de schaarse middelen. Onder de absolute top moet ook een basis blijven waar nieuwe talenten zich kunnen melden en ontwikkelen. De sport kan daarbij kapitaliseren op haar grootste kracht: de verenigingen en de relatie met het onderwijs. Als de vijver groter wordt, neemt de kans om talentvolle vissen te vangen toe.

Een andere opgave is om de aandacht vast te houden van sponsors en andere geldschieters. Het brede publiek lijkt atletiek als kijksport nog niet heel erg te omarmen, noch op de tribunes, noch voor de buis – al geldt ook hier dat 'Rio' voor een ommekeer kan zorgen. Bij de FBK-Games is geëxperimenteerd met side events. De Flame Games zijn een poging om de sport 'flitsender' te maken. Bij de aanstaande EK atletiek in Amsterdam wordt nadrukkelijk getracht om de sport juist ook aan relatieve buitenstaanders te presenteren. Ongetwijfeld zal niet iedereen van die veranderingen zijn gediend. Andersom heeft het lekenpubliek een broertje dood aan de traditionele 'chronoloog': een wedstrijd die vele uren in beslag neemt,

met soms lange wachttijden tussen de diverse onderdelen. Om topatletiek te kunnen blijven financieren ontkomt de atletiek er niet aan om van de gebaande paden af te wijken en de vernieuwing te blijven zoeken.

Autoriteit?

De atletiek is een sport waarin een grote diversiteit aan spelers actief is: atletiekverenigingen, loopgroepen, evenementenorganisatoren, sportgoederenfabrikanten, elektronicafabrikanten en socialemediabedrijven. Daarin is de sport anders dan bijvoorbeeld voetbal en tennis, waar het primaat overwegend ligt bij bond plus verenigingen (plus de sportgoederenfabrikanten); anders dan zwembaden, waar de commercie vooral tastbaar is bij de zwemles en de exploitatie van zwembaden; en anders dan fitness, waar de commercie de boventoon voert.

De scheidslijnen tussen de diverse partijen in de atletiek en de loopsport zijn in toenemende mate diffuus.[3] Nieuwe spelers, zoals het Belgische Golazo, betreden het veld en trachten marktaandeel te veroveren. In die turbulente markt kan geen partij het zich veroorloven om achterover te leunen, ook de nationale koepel niet. Voor gemeenten zijn verenigingen vanzelfsprekende partners in hun lokale sportbeleid, voor het Rijk, voor de IAAF en voor NOC*NSF is dat de bond. Bond en verenigingen hebben daardoor een natuurlijke positie in het midden van het speelveld. In andere deelsegmenten van de sport is die centrale positie minder evident. Hardlopers kunnen ook zonder de bond en zonder verenigingen. Grote evenementenorganisatoren bekleden dusdanige marktposities dat zij in het veld meer zichtbaar zijn dan de bond zelf.

Voor bond en verenigingen betekent dit dat men zich steeds zal moeten afvragen waar de eigen meerwaarde zit, en hoe men deze uitlegt en vertaalt in logisch aanvoelende financiële proposities (lidmaatschappen, partnerschappen, sponsorschappen). Kwaliteitsbewaking en kennisontwikkeling lijken daarbij vanzelfsprekende aandachtspunten. Maar ook hier liggen er kapers op de kust. Bond noch vereniging heeft een monopolie op dit vlak. Om als autoriteit te worden gezien is een uitgekiende strategie van investeren in kennisontwikkeling, het aangaan van strategische allianties en het ruimhartig gunnen van rollen aan andere partijen in het veld nodig.

10.4 Tot slot

In dit rapport zijn we begonnen met de Grieken in de klassieke oudheid en geëindigd met hardloopgolven en de gekte van de color runs. Lopen, werpen en springen bewegen met hun tijd mee. De sport staat er goed voor en kent een sterke infrastructuur. Dat biedt perspectief en kansen voor de toekomst. Kansen die nog vergroot zouden worden als de belofte van de stijgende prestatielijn van de laatste jaren zou worden ingelost met het eerste olympische eremetaal na het goud van Ellen van Langen uit 1992. De sport heeft de wind mee en staat in de startblokken voor een nieuwe start. Atletiek, *on your marks*!

Referenties

Bakker, S. & Hoekman, R. (2013). *Factsheet exploitatie en beheer van buitensportaccommodaties*. Utrecht: Mulier Instituut.

Bottenburg, M. van, Kalmthout, J. van & Meulen, R. van der (2006). *The second running wave. On the growth and size of the running market and how the KNAU can further develop its market share*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

Dekker, P. & Hart, J. de (red.) (2009). *Vrijwilligerswerk in meervoud*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hagedoorn, N., Vrielink, K., Verhaaf, M., Poiesz, N., Kronenburg, J., Bolt, C., Barten, M. & Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen (NISB) (2014). *Scoren met sport en bewegen in het sociale domein*. Ede: Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen.

Hoekman, R., Elling, A., Roest, J. van der & Rens, F.E.C.A. van (2011). *Opbrengsten van Meedoen. Eindevaluatie programma Meedoen Alle Jeugd door Sport. Annex 3 bij beleidsdoorlichting sport*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

Huizinga, J. (1938/1951). *Homo ludens. Proeve ener bepaling van het spelelement der cultuur*. Groningen: H.D. Tjeenk Willink bv.

Scheerder, J. & Breedveld, K. (eds.) (2015). *Running across Europe. The rise and size of one of the largest sport markets*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire/New York: Palgrave Macmillan.

Tiessen-Raaphorst, A. (red.) (2015). *Rapportage sport 2014*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

Noten

1. Zoals opgetekend in Johan Huizinga's *Homo Ludens*, maar met iets minder grandeur ook herkenbaar in de satisfactie van een goed gemikt schot, een perfect uitgevoerde *slice*, of de euforie van een nipte overwinning. Overigens was Huizinga zelf kritisch over het vermogen van de 'moderne sport' om als 'spel' te kunnen fungeren. Huizinga signaleerde dat "het spel steeds ernstiger werd opgevat" en vreesde dat "met de steeds toenemende systematisering en disciplinering op den duur het zuivere spelgehalte verloren gaat" (Huizinga, 1938).
2. Het programma Meedoen Alle Jeugd door Sport liep van 2006 tot en met 2010. Bij het programma waren negen bonden betrokken, waaronder ook de atletiekbond (met twintig verenigingen). Het programma leidde destijds tot een aanwas binnen de atletiek van ongeveer zeshonderd jeugdleden. Mede daardoor daalde het aandeel autochtone jeugdleden bij de betreffende verenigingen van 89 naar 83 procent. Over alle participerende bonden daalde dit aandeel van 73 naar 67 procent (Hoekman et al., 2011).
3. Sportschoenen- en kledingfabrikant Nike organiseert ook hardloopevenementen, zet hardloop-communities op en levert (of leverde inmiddels) elektronische gadgets. Sportschoenenfabrikant Asics heeft zich recent hardloopgemeenschap Runkeeper toegeëigend en volgt daarin het pad van concurrent Under Armour die zich ontfermde over Endomondo en MyFitnessPal.

Atletiek in Nederland

De atletiek geldt niet voor niets als moeder der sporten. De sport lag aan de basis van de Olympische Spelen en vormt nog steeds een centraal bestanddeel van diezelfde Spelen. De sport wordt op hoog niveau beoefend in meer dan tweehonderd landen. Geen kind in Nederland heeft niet via school aan atletiek gedaan. De basiscomponenten waar de sport uit bestaat – lopen, springen en werpen – maken deel uit van het repertoire aan bewegingen waar ieder mens bekend mee is.

Maar atletiek is ook een moderne sport, die zich heeft ontwikkeld en blijft ontwikkelen. Hardlopen behoort inmiddels tot de meest beoefende sporten. Hardloopevenementen trekken duizenden deelnemers en behoren tot de bestbezochte sportevenementen in ons land.

In dit brancherapport *Atletiek in Nederland* schetsen onderzoekers van het Mulier Instituut, de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen en het Radboudumc een beeld van de ontwikkeling van de sport en de actuele stand van zaken. Daarbij is er ruimhartig aandacht voor de grote schare aan beoefenaren, voor de driehonderd sterke verenigingen die de sport telt, de bijna tweehonderd atletiekaccommodaties en de roemruchte prestaties van Nederlandse atleten in heden en verleden. Het *brancherapport Atletiek in Nederland* vormt daarmee een onmisbaar naslagwerk voor iedereen die zich beleidsmatig met de sport bezighoudt, en voor de velen die de sport een warm hart toedragen.

mulier instituut

Atletiekunie

Ark SPORTS MEDIA

Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
HAN University of Applied Sciences

Radboudumc

ISBN 978-90-5472-355-4

9 789054 723554